

ΠΑΝΤΕΙΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΚΑΙ
ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ
ΤΜΗΜΑ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ ΕΠΙΣΤΗΜΗΣ ΚΑΙ ΙΣΤΟΡΙΑΣ

ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

*Η ΠΕΡΙΟΔΟΣ ΤΗΣ ΜΕΓΑΛΗΣ
ΤΡΟΜΟΚΡΑΤΙΑΣ ΣΤΗΝ ΠΕΡΙΟΧΗ ΤΗΣ
ΠΡΩΤΕΥΟΥΣΑΣ ΚΑΤΑ ΤΗΝ ΔΙΑΡΚΕΙΑ
ΤΗΣ ΚΑΤΟΧΗΣ - ΑΙΜΑΤΗΡΗ ΚΑΤΑΣΤΟΛΗ
ΤΗΣ ΑΝΤΙΣΤΑΣΗΣ ΚΑΙ ΕΝΟΠΛΟΣ
ΔΩΣΙΛΟΓΙΣΜΟΣ (ΙΟΥΝΙΟΣ 1943 –
ΟΚΤΩΒΡΙΟΣ 1944)*

ΕΠΙΒΛΕΠΩΝ ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ : κ. ΠΡ. ΠΑΠΑΣΤΡΑΤΗΣ

ΦΙΛΙΠΠΟΣ Π. ΑΡΜΑΑΝΙΔΗΣ

A.M. 1111M004

Στην ΑΒΑ και στον ΠΕΤΡΟ

ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΕΣ

Ολοκληρώνοντας την παρούσα διπλωματική εργασία, θα ήθελα να ευχαριστήσω θερμά τον κ. Προκόπη Παπαστράτη, Καθηγητή του Τμήματος Πολιτικής Επιστήμης και Ιστορίας του Πάντειου Πανεπιστημίου Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών, διότι με την υποστήριξη, την καθοδήγηση και την ενθάρρυνσή του, κατά τη διάρκεια εκπόνησης της εργασίας, ως επιβλέπων Καθηγητής, συνέβαλλε σημαντικά στην ολοκλήρωσή της.

Επιπλέον, θα ήθελα να ευχαριστήσω όλους τους διδάσκοντες Καθηγητές του Προγράμματος Μεταπτυχιακών Σπουδών του εν λόγω Τμήματος, για την πολύτιμη γνώση που μας προσέφεραν και τις εξαιρετικές επιστημονικές εμπειρίες που αποκομίσαμε από αυτό.

Περιεχόμενα

ΕΙΣΑΓΩΓΗ.....	- 7 -
ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΠΡΩΤΟ	- 9 -
Η ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΕΞΟΥΣΙΑ ΣΤΗΝ ΚΑΤΕΧΟΜΕΝΗ ΕΛΛΑΔΑ	- 9 -
ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΔΕΥΤΕΡΟ	- 15 -
ΣΚΙΑΓΡΑΦΗΣΗ ΤΩΝ ΑΝΤΙΜΑΧΟΜΕΝΩΝ ΔΥΝΑΜΕΩΝ ΣΤΗ ΜΑΧΗ ΤΗΣ ΑΘΗΝΑΣ	- 15 -
I. Οι Γερμανικές υπηρεσίες ασφαλείας	- 15 -
II. Τα Τάγματα Ασφαλείας	- 21 -
III. Σώματα Ασφαλείας.	- 32 -
1. Η Διεύθυνση Ειδικής Ασφάλειας στη διάρκεια της κατοχής.....	- 33 -
2. Η στάση της Αστυνομίας Πόλεων	- 42 -
IV. Ο ΕΔΕΣ της Αθήνας.....	- 46 -
V. Η Οργάνωση «Χ»	- 51 -
VI. Η Εαμική αντίσταση στην περιοχή της πρωτεύουσας.....	- 54 -
1. Η διάρθρωση των δυνάμεων του ΕΛΑΣ στην Αττική	- 54 -
2. Η Οργάνωση Προστασίας Λαϊκού Αγώνα (ΟΠΛΑ)	- 59 -
ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΡΙΤΟ.....	- 63 -
ΝΟΜΟΘΕΤΙΚΟ ΟΠΛΟΣΤΑΣΙΟ ΚΑΤΑΣΤΟΛΗΣ.....	- 63 -
ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΕΤΑΡΤΟ	- 71 -
Η ΕΝΑΡΞΗ ΤΗΣ ΑΙΜΑΤΗΡΗΣ ΑΝΑΜΕΤΡΗΣΗΣ	- 71 -
I. Η επιδρομή στα νοσοκομεία των αναπήρων (30 Νοεμβρίου 1943) .	- 71 -
II. Απεργίες και διαδηλώσεις στην κατεχόμενη Αθήνα	- 73 -
ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΠΕΜΠΤΟ	- 77 -
ΟΙ ΕΠΙΔΡΟΜΕΣ ΚΑΙ ΤΑ ΜΠΛΟΚΑ ΩΣ ΣΤΡΑΤΙΩΤΙΚΕΣ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΙΣ ΜΕ ΠΟΛΙΤΙΚΟΥΣ ΣΤΟΧΟΥΣ	- 77 -
ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΕΚΤΟ.....	- 83 -
ΜΑΧΕΣ ΚΑΙ ΜΠΛΟΚΑ ΣΤΙΣ ΣΥΝΟΙΚΙΕΣ ΤΗΣ ΑΘΗΝΑΣ	- 83 -
I. Η επιδρομή στο Φάρο (5 Ιανουαρίου 1944).....	- 83 -
II. Η μάχη της Κοκκινιάς (6-8 Μαρτίου 1944).....	- 84 -
III. Το μπλόκο της Καλογρέζας (15- 16 Μαρτίου 1944)	- 86 -
IV. Η μάχη «των κρεμασμένων» στα Ιλίσια (5 Απριλίου 1944)	- 91 -
V. Επιθέσεις Γερμανών και Ευζώνων στην Καισαριανή	- 93 -

1. Η Επίθεση της 21 ^{ης} Απριλίου 1944.....	- 93 -
2. Η μάχη της 15-16 ^{ης} Ιουνίου 1944.....	- 95 -
3. Η επίθεση σε Καισαριανή, Παγκράτι και Βύρωνα (4 Ιουλίου 1944) -	97 -
VI. Η μάχη του « Κάστρου του Υμηττού» (28 Απριλίου 1944).....	- 98 -
VII. Το μπλόκο του Ζωγράφου (27 Ιουνίου 1944)	- 99 -
VIII.Επιδρομές στο Περιστερί.....	- 101 -
1. Η μάχη της 28 ^{ης} Ιουνίου 1944.....	- 101 -
2. Η μάχη στο Λόφο Αξιωματικών Περιστερίου (16 Σεπτεμβρίου 1944) ...	- 102 -
IX. Το μπλόκο του Γκύζη (14 Ιουλίου 1944).....	- 103 -
X. Επιθέσεις στην Καλλιθέα	- 106 -
1.Η μάχη της 24 ^{ης} Ιουλίου 1944.....	- 106 -
2. Η απεργία της 24ης Αυγούστου 1944 – Μάχες σε Καλλιθέα, Κουκάκι, Παλαιά Σφαγεία.....	- 110 -
XI. Η μάχη στο Μπαρουτάδικο (29 Σεπτεμβρίου 1944)	- 111 -
XII. Η μάχη της Ηλεκτρικής στο Κερατσίνι (13 Οκτωβρίου 1944).....	- 112 -
ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΕΒΔΟΜΟ.....	- 116 -
Ο ΠΟΛΕΜΟΣ ΤΩΝ ΣΚΙΩΝ ΣΤΗΝ ΚΑΤΕΧΟΜΕΝΗ ΠΡΩΤΕΥΟΥΣΑ ...	- 116 -
I. Η απελευθέρωση των κρατουμένων κομμουνιστών της «ΣΩΤΗΡΙΑΣ» -	116 -
II. Συλλήψεις και εκτελέσεις στελεχών της αντίστασης	- 117 -
III. Εκτελέσεις λειτουργών της κατοχικής κυβερνήσεως	- 124 -
IV. Εκτελέσεις στελεχών των σωμάτων ασφαλείας.....	- 126 -
V. Εκτελέσεις στελεχών αντιστασιακών οργανώσεων	- 128 -
VI. Εκτελέσεις διαφωνούντων και «εξωμοτών» του ΚΚΕ.....	- 134 -
ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΟΓΔΩΟ.....	- 138 -
Η ΚΟΡΥΦΩΣΗ ΤΟΥ ΔΡΑΜΑΤΟΣ ΤΟ ΖΟΦΕΡΟ ΚΑΛΟΚΑΙΡΙ ΤΟΥ 1944	- 138 -
I. Η μαζική υστερία των μπλόκων	- 138 -
II. Το μπλόκο της Γούβας (4 Ιουλίου 1944).....	- 139 -
III.Το μπλόκο στο Περιστερί (6 Ιουλίου 1944)	- 141 -
III. Το μπλόκο του Βύρωνα (7 Αυγούστου 1944).....	- 146 -
IV. Το μεγάλο μπλόκο στο Δουργούτι (9 Αυγούστου 1944).....	- 150 -
V. Το μπλόκο της Κοκκινιάς (17 Αυγούστου 1944).....	- 157 -

VI. Το μπλόκο της Καλλιθέας (28 Αυγούστου 1944)	- 178 -
ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΕΝΑΤΟ	- 184 -
ΤΑ ΑΝΤΙΠΟΙΝΑ ΤΩΝ ΔΥΝΑΜΕΩΝ ΚΑΤΟΧΗΣ	- 184 -
I. Η τακτική των αντιποίνων στην κατεχόμενη Αθήνα.....	- 184 -
II. Το στρατόπεδο συγκεντρώσεως Χαϊδαρίου – Η εκτέλεση των διακοσίων της 1 ^{ης} Μαΐου 1944.....	- 194 -
III Η εκτέλεση των 17 στη Σχολή Χωροφυλακής.....	- 198 -
ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΔΕΚΑΤΟ.....	- 202 -
Η ΔΙΚΑΣΤΙΚΗ ΕΚΚΑΘΑΡΙΣΗ ΤΗΣ ΠΕΡΙΟΔΟΥ ΤΟΥ ΤΡΟΜΟΥ	- 202 -
I. Οι δίκες των Γερμανών στρατιωτικών διοικητών	- 203 -
II. Οι δίκες των ελλήνων συνεργατών των στρατευμάτων κατοχής -	212 -
III. Οι δίκες των μπλόκων	- 217 -
ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΕΝΔΕΚΑΤΟ	- 223 -
Η ΜΕΤΑΠΟΛΕΜΙΚΗ ΜΝΗΜΗ ΤΗΣ ΠΕΡΙΟΔΟΥ ΤΗΣ ΤΡΟΜΟΚΡΑΤΙΑΣ..	- 223 -
I. Η τραυματική εμπειρία της περιόδου του τρόμου	- 223 -
II Η μάχη των μνημείων	- 230 -
ΕΠΙΛΟΓΟΣ	- 232 -
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ.....	- 247 -
I. ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ.....	- 247 -
II. ΞΕΝΟΓΛΩΣΣΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ	- 251 -
ΑΡΧΕΙΑΚΕΣ ΠΗΓΕΣ.....	- 252 -
ΕΦΗΜΕΡΙΔΕΣ	- 252 -

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Η τριπλή κατοχή της Ελλάδας (1941 – 1944) αποτελεί μια από τις τραγικότερες σελίδες της νεότερης ελληνικής ιστορίας. Κατά την διάρκεια της τετραετούς κατοχής οι Έλληνες πλήρωσαν αναλογικά πολύ μεγαλύτερο τίμημα από άλλους κατεχόμενους λαούς. Εκατοντάδες χιλιάδες Έλληνες πέθαναν από την πείνα και τις στερήσεις, εκτελέστηκαν, βασανίσθηκαν και εκτοπίσθηκαν από τους κατακτητές.

Οι συνέπειες της κατοχής ήταν ιδιαίτερα έντονες στα μεγάλα αστικά κέντρα (Αθήνα, Θεσσαλονίκη), λόγω της μεγάλης σημασίας που είχαν για τα κατοχικά στρατεύματα και ως εκ τούτου του ασφυκτικού ελέγχου από αυτά, ιδίως δε στην περιοχή της Αθήνας, η οποία λόγω και της αυξημένης αστικοποίησης, αποτελούσε το κέντρο της διοικητικής, πολιτικής και οικονομικής ζωής της Χώρας.

Η τραγική αυτή τετραετής κατοχική νύχτα στην περιοχή της Αθήνας και του Πειραιά χαρακτηρίζεται από δύο ιδιαίτερες ζοφερές περιόδους, την περίοδο του εκτεταμένου λιμού που οδήγησε στον αργό θάνατο από ασιτία μεγάλο μέρος του πληθυσμού τους τον φοβερό χειμώνα του 1941 – 1942, και την περίοδο της μεγάλης τρομοκρατίας που οριοθετείται χρονικά από τον Ιούνιο του 1943 έως την λήξη της κατοχής τον Οκτώβριο του 1944. Την τελευταία αυτή περίοδο γράφονται ορισμένες από τις ηρωϊκότερες σελίδες της Εθνικής Αντίστασης, όπου μέσα στο έρεβος της κατοχής μια στρατιά παράτολμων Ελλήνων μέσα από διάφορες οργανώσεις και ιδεολογικούς χώρους αντιστάθηκαν με όποιο τρόπο μπόρεσαν σ' έναν αδίστακτο κατακτητή που δεν δίσταζε να προβεί σε οποιαδήποτε ωμότητα προκειμένου να επιβληθεί.

Αποτέλεσμα της ραγδαίας ανάπτυξης της δράσης των εθνικοαπελευθερωτικών οργανώσεων και της σκλήρυνσης της καταστολής των αρχών κατοχής την ανωτέρω περίοδο, ήταν η

δημιουργία στην περιοχή της πρωτεύουσας, ιδίως το τελευταίο χρονικό διάστημα της κατοχής, μιας εφιαλτικής καταστάσεως με την τρομοκρατία των μπλόκων και των μαζικών εκτελέσεων σε ημερήσια διάταξη. Ταυτόχρονα η ίδια περίοδος χαρακτηρίζεται από την εκτεταμένη ανάπτυξη του ένοπλου δωσιλογισμού με την ίδρυση των Ταγμάτων Ασφαλείας και την παρουσία τους, σε συνεργασία με ορισμένες υπηρεσίες των Σωμάτων Ασφαλείας, στο πλευρό των Γερμανών, γεγονός που προσδίδει στον κύκλο του αίματος και την τραγικότητα του εμφυλίου πολέμου.

Αντικείμενο της παρούσης εργασίας θα αποτελέσει η διερεύνηση της ανωτέρω περιόδου της μεγάλης τρομοκρατίας σε συνάρτηση με τον ένοπλο δωσιλογισμό, στην περιοχή Αθηνών – Πειραιώς την προαναφερθείσα περίοδο που εντάθηκε την άνοιξη και κυρίως το καλοκαίρι του 1944. Η περίοδος αυτή της μεγάλης τρομοκρατίας σηματοδοτεί την κορύφωση της άσκησης βίας των δυνάμεων κατοχής και των συνεργατών τους εναντίον του πληθυσμού της Αθήνας και κυρίως των κατοίκων των προσφυγικών συνοικιών της πρωτεύουσας, στις οποίες η εαμική αντίσταση απολαμβάνει τεράστια αποδοχή και υποστήριξη. Παράλληλα, σηματοδοτεί την κορύφωση ενός ανελέητου εμφυλίου πολέμου που μαίνεται στην πρωτεύουσα λίγους μήνες πριν την αποχώρηση των γερμανικών στρατευμάτων κατοχής και θα συνεχισθεί μετά την απελευθέρωση της Χώρας. Αυτός ο ιδιότυπος όσο και ανελέητος πόλεμος, που αποτελεί την σκοτεινότερη περίοδο της κατοχικής νύχτας στην πρωτεύουσα θα επιχειρηθεί να τεθεί, όσο πληρέστερα είναι αυτό δυνατόν, στο επίκεντρο της παρούσης εργασίας.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΠΡΩΤΟ

Η ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΕΞΟΥΣΙΑ ΣΤΗΝ ΚΑΤΕΧΟΜΕΝΗ ΕΛΛΑΔΑ

Η άνοιξη του 1943 απετέλεσε μια κρίσιμη καμπή στη διάρκεια της κατοχικής περιόδου. Κατ' αρχήν μετά την ήττα και την παράδοση του γερμανικού στρατού στο Στάλινγκραντ στις 2 Φεβρουαρίου 1943, την ήττα των δυνάμεων του άξονος στην δεύτερη μάχη του Ελ Αλαμείν (23.10.1942-5.11.1942) και την απόβαση βρετανικών και αμερικανικών στρατευμάτων στις γαλλικές κτήσεις της Βόρειας Αφρικής στις 9 Νοεμβρίου 1942, που θα οδηγήσει τελικά σε παράδοση στους συμμάχους των δυνάμεων του άξονα στην περιοχή (150.000 γερμανών και 90.000 ιταλών στρατιωτών) στις 13 Μαΐου 1943, η πλάστιγγα της νίκης φαίνεται ότι γέρνει πλέον αποφασιστικά προς το μέρος των συμμάχων.

Στην κατεχόμενη Ελλάδα, η ένταση της αντιστασιακής δράσεως και των γερμανικών αντιποίνων σε συνδυασμό με την ολοένα επιδεινούμενη οικονομική κατάσταση της χώρας έχουν δημιουργήσει ένα εκρηκτικό μείγμα στα θεμέλια της ελληνικής κοινωνίας, πυροδοτώντας ταυτόχρονα έναν νέο εθνικό διχασμό. Μετά την διαφαινόμενη συμμαχική νίκη, έχει καταστεί σαφές ότι η ώρα της απελευθερώσεως πλησιάζει, και πλέον τίθεται επί τάπητος το μεταπελευθερωτικό πολιτικό και κοινωνικό status quo της χώρας. Οι μάζες των οργανωμένων στο ΕΑΜ διεκδικούσαν έναν ριζικό μετασχηματισμό της ελληνικής κοινωνίας σε όλα τα επίπεδα, που θα έθετε στο περιθώριο τον θεσμό της μοναρχίας, τα πολιτικά κόμματα του μεσοπολέμου και την καθεστηκυία οικονομική και κοινωνική δομή της χώρας. Το γεγονός αυτό σε συνδυασμό με την αυξανόμενη πολιτική και στρατιωτική δύναμη του ΕΑΜ, σπονδυλική στήλη του οποίου ήταν το ΚΚΕ προκαλούσε τρόμο τόσο στους ελληνικούς κύκλους που επιθυμούσαν την διατήρηση του υπάρχοντος πολιτικού και κοινωνικού status quo, και θεωρούσαν ως μοναδικό εχθρό

την συγκεκριμένη χρονική συγκυρία όχι τους έτοιμους να αποχωρήσουν κατακτητές, αλλά τους κομμουνιστές που ήταν έτοιμοι να πάρουν την εξουσία μετά την απελευθέρωση, όσο και στη βρετανική κυβέρνηση που έβλεπε ότι η πορεία αυτή θα τερμάτιζε την από συστάσεως του ελληνικού κράτους παραδοσιακή θέση της Ελλάδος στη σφαίρα επιρροής της Μεγάλης Βρετανίας.

Στο πλαίσιο αυτό, η δεύτερη κατοχική κυβέρνηση του καθηγητή γυναικολογίας Κωνσταντίνου Λογοθετόπουλου έχει πλέον πλήρως χρεοκοπήσει ενώπιον της ελληνικής κοινωνίας, ενώ και σύμφωνα με τον πληρεξούσιο της γερμανικής κυβερνήσεως στην Ελλάδα GUNTHER ALTENBURG, ήταν ασθενής, ασταθής και χωρίς πολιτική γραμμή. Σε μια προσπάθεια αναμόρφωσης του κατοχικού καθεστώτος, ώστε να αποκτήσει λαϊκή βάση, και αφού απορριφθεί από τους Γερμανούς η ιταλική πρόταση για κυβέρνηση υπό τον Υπουργό Οικονομικών Σωτήριο Γκοτζαμάνη, ο ALTENBURG προσεγγίζει στα τέλη του 1942, ως υποψήφιο πρωθυπουργό τον Ιωάννη Ράλλη, γόνο παλαιάς πολιτικής οικογένειας, με σημαντική επιρροή ιδίως στη συντηρητική πτέρυγα του λαϊκού κόμματος, πρώην αδιάλλακτο αντιβενιζελικό, του οποίου, όμως, η μόνιμα επικριτική στάση έναντι της δικτατορίας του Μεταξά, είχε ανοίξει μόνιμο δίαυλο επικοινωνίας με τα παλαιοδημοκρατικά κόμματα, ιδίως με τον πρώην δικτάτορα στρατηγό Θεόδωρο Πάγκαλο, με τον οποίο διατηρεί στενές προσωπικές σχέσεις. Στο τέλος Μαρτίου του 1943, εκπρόσωποι και των δύο δυνάμεων κατοχής συναινούν, στη Ρώμη, υπέρ της λύσης Ράλλη, με τον οποίο έρχονται σε επαφή στις 4 Απριλίου, παρέχοντας του το δικαίωμα ελεύθερης επιλογής υπουργών (με γερμανοϊταλικό δικαίωμα veto), μια ανακτορική φρουρά 500 ευζώνων και το δικαίωμα για τακτικές δηλώσεις μέσω του ραδιοφώνου και του τύπου, που, όμως, θα υπέκειντο στον έλεγχο των δυνάμεων κατοχής. Επίσης, ο ALTENBURG προτείνει να απονεμηθεί ο τίτλος του Υπουργού των Εξωτερικών στον μέλλοντα

πρωθυπουργό και δυνατότητα αποστολής εκπροσώπων της κυβερνήσεως σε Ρώμη και Βερολίνο. Το σχέδιο, όμως, αυτό τορπιλίζεται από τον Υπουργό των Εξωτερικών της Γερμανίας Ρίμπεντροπ, που θεωρεί ότι η απονομή στον Ράλλη του τίτλου του Υπουργού Εξωτερικών θα μπορούσε να δημιουργήσει την εντύπωση ότι αυτός θα μπορεί να συνομιλεί με τρίτες κυβερνήσεις και να ασκεί ανεξάρτητη εξωτερική πολιτική¹. Μετά την επίτευξη συμφωνίας με τον Ράλλη, ο Λογοθετόπουλος υποχρεώνεται σε παραίτηση στις 6 Απριλίου 1943 και στις 7 Απριλίου ορκίζεται η κυβέρνηση του Ιωάννη Ράλλη, που ανέλαβε και τα Υπουργεία Εθνικής Αμύνης, Γεωργίας και Επισιτισμού, με μέλη τον Αρεοπαγίτη Κωνσταντίνο Πουρνάρα, ως Υπουργό Δικαιοσύνης, και προσωρινά Εθνικής Οικονομίας και Εργασίας τον βενιζελικής προελεύσεως στρατιωτικό Αναστάσιο Ταβουλάρη, φίλο του στρατηγού Θεόδωρου Πάγκαλου, ως Υπουργό Εσωτερικών, και προσωρινά Συγκοινωνίας και Εμπορικής Ναυτιλίας, τον Εκτορα Τσιρονίκο, έλληνα από την Ρωσία ως Υπουργό Οικονομικών στη θέση του Γκοτζαμάνη, και τον καθηγητή Νικόλαο Λούβαρη ως Υπουργό Παιδείας και Θρησκευμάτων, ο οποίος πείσθηκε να συμμετάσχει στην Κυβέρνηση από τον Αρχιεπίσκοπο Δαμασκηνό. Η κυβέρνηση θα συμπληρωθεί με την ορκωμοσία στις 12 Απριλίου, του αντιναυάρχου Ν. Γέροντα ως Υπουργού Συγκοινωνιών, στις 18 Απριλίου του συνταγματάρχη Γρηγοράκη, ως Υπουργού Εργασίας, στις

¹ Βλ. σχετικά, Βελλιάδης Αννίβας, «Κατοχή – Γερμανική Πολιτική Διοίκηση στην Κατεχόμενη Ελλάδα 1941- 1944», Εκδόσεις Ενάλιος, Αθήνα (2009), σελ. 141 -160, βλ. επίσης, Βουρνάς Τάσος, «Ιστορία της νεώτερης και σύγχρονης Ελλάδας», τόμος Γ', Εκδόσεις Πατάκη, Αθήνα (2009) σελ. 324-328, Γασπαρινάτος Σπύρος, «Η Κατοχή – Η κατοχική περίοδος μέχρι τον Οκτώβριο 1943», τόμος Α', Εκδόσεις Ι. Σιδέρης, Αθήνα (1998), σελ. 216 – 219, Mazower Mark, « Στην Ελλάδα του Χίτλερ, Η εμπειρία της Κατοχής», Εκδόσεις Αλεξάνδρεια, Αθήνα (1994), σελ. 350-352, Φλάϊσερ Χάγκεν, « Στέμμα και Σβάστικα, Η Ελλάδα της Κατοχής και της Αντίστασης, 1941 – 1944», τόμος Α', Εκδόσεις Παπαζήση, Αθήνα (1988), σελ. 360-365.

30 Απριλίου του Β. Καραπάνου, ως Υπουργού Προνοίας, και του πρώην σοσιαλιστή συνδικαλιστή Νικόλαου Καλύβα, ως Υφυπουργού Εργασίας. Όπως θα αποκαλύψει μετά από σαράντα και πλέον χρόνια ο GUNTHER ALTENBURG, « Θα ήθελα να υπογραμμίσω ότι ο Ράλλης είχε δηλώσει επανειλημμένα σε μεταξύ μας συζητήσεις, ότι ανέλαβε το αξίωμα μετά από συνεννόηση με την εξόριστη ελληνική κυβέρνηση του Καΐρου»².

Ο προορισμός της κυβερνήσεως Ι. Ράλλη, φάνηκε αμέσως από το σχετικό διάγγελμα του νέου πρωθυπουργού (Φ.Ε.Κ. 81/7.4.1943). Ενώ οι προκάτοχοί του στα διαγγέλματά τους έριχναν το βάρος της πολιτικής των κυβερνήσεών τους στην αντιμετώπιση των οικονομικών και επισιτιστικών προβλημάτων της χώρας, ο Ιωάννης Ράλλης προβάλλει ως ακρογωνιαίο λίθο της πολιτικής της νέας κυβερνήσεως την προστασία του υπάρχοντος αστικού κοινωνικού καθεστώτος από τον κίνδυνο του κομμουνιστικού κινήματος. Αφού αναφέρει ότι ανέλαβε την αρχή « τη συναινέσει των Δυνάμεων της Κατοχής» επισημαίνει ότι « Εχουσα... η Κυβέρνησις πάντα λόγον να πιστεύη ότι πάσα συνέχισις της διαταράξεως της δημοσίας τάξεως θα συσσωρεύση ανεπανόρθωτους συμφοράς εις την Χώραν ημών, κύριον αυτής καθήκον θεωρεί την αποκατάστασιν της τάξεως και την προστασίαν του κοινωνικού μας καθεστώτος υπό το όποιον και μόνον δύναται να ζήση και να επιδίωξη τα μεγάλα της πεπρωμένα η Ελλάς, η προσφιλής και. άγια Πατρίς όλων ημών.», ενώ περαιτέρω διακηρύσσει ότι « Πρέπει καλώς πάντες να κατανοήσωμεν, ότι διεξάγων ό Αξων σκληρόν αγώνα κατά του επαπειλούντος τον πολιτισμόν φοβερού κομμουνιστικού κινδύνου, δικαιούται να εχη τουλάχιστον την αξίωσιν όπως μη δημιουργεί εις αυτόν ο Ελληνικός Λαός περιπλοκάς και όπως μη παρεμβάλλη εμπόδια εις το βαρύτατον τούτο έργον του.», θα καταλήξει δε με σαφείς προειδοποιήσεις και απειλές « Δηλούμεν όμως, ότι μεθ' όσης στοργικής μερίμνης θ' αντιμετώπιση η Κυβέρνησις τας

² Βλ. σχετικά πρόλογος του GUNTHER ALTENBURG για το δίτομο έργο του Χάγκεν Φλάϊσερ, « Στέμμα και Σβάστικα, Η Ελλάδα της Κατοχής και της Αντίστασης, 1941 – 1944», οπ.π (υποσημ. 1), σελ. 31.

ανάγκας του Ελληνικού Λαού, μετ' ίσης αυστηρότητας αμειλίκτως θα πατάξη οιαδήποτε απόπειραν διασαλεύσεως της τάξεως, όθεν δήποτε και αν ήθελε προέλθη αύτη.»³.

Ο νέος πρωθυπουργός δεν θα χάσει ευκαιρία να διακηρύξει την γραμμή στην οποία θα κινεί σταθερά η κυβέρνησή του. Στο διάγγελμά του της 1^{ης} Ιανουαρίου 1944 θα επισημάνει « Οι εκ συστήματος επιβουλευόμενοι την εθνική μας ενότητα, επιδιώκουν να εκμεταλλευθούν την περιπέτειαν της πατρίδος μας υπό το προσωπείον των απελευθερωτών, δια να δυνηθούν να επιβάλλουν, όταν η εθνική κυριαρχία μας αποκατασταθή, την ειδεχθή τυραννίδα των. Θα είμεθα εγώ και οι συνεργάται μου κατώτεροι εαυτών... εάν εδεικνύομεν αδιαφορίαν ή ολιγωρίαν έναντι της επιβουλής των υπονομευτών της εθνικής μας συνοχής... Εις την πρόσκλησιν των απηντήσαμεν ως εμπρέπει... Τον αγώνα τον οποίον ανελάβαμεν...θα τον φέρομεν εις αίσιον πέρας». Είναι χαρακτηριστικό ότι στα ίδια φύλα των κατοχικών εφημερίδων δημοσιευόταν και το « διάγγελμα» για την πρώτη του έτους του στρατιωτικού διοικητή Ελλάδος πτέραρχου Wilhelm Speidel, στο οποίο τονιζόταν χωρίς περιστροφές ότι « Ο Γερμανός στρατιώτης προσδοκά ότι ο εθνικήν συνείδησιν έχων Ελλην θα τεθή παρά το πλευρόν του εις τον αγώνα εναντίον του κοινού εχθρού του Κομμουνισμού. Ο βοηθών ημάς βοηθεί τον εαυτόν του. Ο αντιτιθέμενος προς ημάς θα εξοντωθή»⁴.

Η κυβέρνηση Ράλλη ασφαλώς είναι η σπουδαιότερη, λόγω των συνεπειών της πολιτικής της κατοχική κυβέρνηση. Θα μείνει στην εξουσία από τον Απρίλιο του 1943 μέχρι την απελευθέρωση, τον Οκτώβριο του 1944. Είναι οι μήνες των κοσμογονικών γεγονότων και εξελίξεων στην ελληνικά δρώμενα. Η δραστηριότητα της αντιστάσεως ολοένα αυξάνει, όπως και η βιαιότητα της καταστολής των αρχών κατοχής. Στα βουνά έχει σχηματισθεί ως άλλος πόλος εξουσίας, πλην της κατοχικής και της εξόριστης κυβερνήσεως η ΠΕΕΑ. Στη Μέση Ανατολή υπογράφεται η συμφωνία του Λιβάνου και σχηματίζεται η κυβέρνηση

³ Βλ. σχετικά, ΦΕΚ 81 τ.Α'/7.4.1943

⁴ Βλ. σχετικά, Γρηγοριάδης Σόλων, « Ιστορία της Συγχρόνου Ελλάδος 1941-1974», τόμος Β' « Κατοχή – Απελευθέρωσις», Εκδόσεις Κ. Καπόπουλος, Αθήνα (1978), σελ. 136-137.

εθνικής ενότητας υπό τον Γεώργιο Παπανδρέου. Στην κατεχόμενη Ελλάδα τα στρατεύματα κατοχής ετοιμάζονται να αποχωρήσουν, καθώς καθίσταται ολοένα και περισσότερο προφανές ότι οι τύχες του πολέμου έχουν αναπότρεπτα κριθεί. Ταυτόχρονα καθίσταται πιθανή αμέσως μετά την απελευθέρωση μια γενικευμένη ένοπλη σύγκρουση μεταξύ του ΕΛΑΣ και των λοιπών αντιστασιακών οργανώσεων, για τον έλεγχο της Χώρας. Στο πλαίσιο αυτό, η κυβέρνηση Ι. Ράλλη θα καταστεί η κατ'εξοχήν κυβέρνηση του ένοπλου δοσιλογισμού, καθώς ο κυριότερος αν όχι ο αποκλειστικός στόχος της είναι η ένοπλη πάταξη της ΕΑΜικής αντίστασης με μοχλό καταστολής την δημιουργία των Ταγμάτων Ασφαλείας και την ενεργοποίηση του κατασταλτικού μηχανισμού των ελληνικών Σωμάτων Ασφαλείας, ιδίως της Ειδικής Ασφάλειας, υπηρεσίας της Χωροφυλακής, που από πολιτική αστυνομία του καθεστώτος της τετάρτης Αυγούστου θα μετατραπεί με την κατάλληλη στελέχωση σε βοηθητική μυστική αστυνομία των γερμανικών υπηρεσιών ασφαλείας.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΔΕΥΤΕΡΟ

ΣΚΙΑΓΡΑΦΗΣΗ ΤΩΝ ΑΝΤΙΜΑΧΟΜΕΝΩΝ ΔΥΝΑΜΕΩΝ ΣΤΗ ΜΑΧΗ ΤΗΣ ΑΘΗΝΑΣ

I. Οι Γερμανικές υπηρεσίες ασφαλείας

Μετά την συνθηκολόγηση της Ιταλίας, στις 8 Σεπτεμβρίου 1943, οι υφιστάμενες στον ελλαδικό χώρο γερμανικές στρατιωτικές διοικήσεις Θεσσαλονίκης – Αιγαίου, υπό τον στρατηγό Κρέντσκι και Νότιας Ελλάδας, υπό τον Πτέραρχο Wilhelm Speidel ενοποιήθηκαν στην Στρατιωτική Διοίκηση Ελλάδας, με έδρα την Αθήνα, υπό τον πτέραρχο Speidel, που ανέλαβε καθήκοντα στις 10.9.1943, είχε δε το δικαίωμα επιβολής αντιποίνων εναντίον πολιτών για πράξεις στρεφόμενες κατά των γερμανικών δυνάμεων (εκτελέσεις ομήρων – μέτρα εξιλασμού «Suhnenmassnahmen» κατά την γερμανική ορολογία).

Η ανάγκη λήψης ολοένα και σκληρότερων μέτρων για την αντιμετώπιση της αντίστασης οδήγησε τον Σεπτέμβριο του 1943, στη δημιουργία θέσης Ανώτατου Αρχηγού των SS και της Αστυνομίας (Hohere SS und Polizei Fuhrer Griechenland), υπό τον οποίο τέθηκαν όλοι οι σχηματισμοί της Γερμανικής Αστυνομίας και των SS στην Ελλάδα, εκτός των μάχιμων (Waffen SS) και ο οποίος ελάμβανε εντολές απευθείας από την Κεντρική Υπηρεσία Ασφαλείας του Ραϊχ (RSHA).

Όσον αφορά τις γερμανικές αστυνομικές υπηρεσίες μέχρι και τον Αύγουστο του 1943 δεν υφίσταντο στην Ελλάδα, αλλά βραχίονες αστυνόμευσης αποτελούσαν η Feldgendarmarie (Στρατονομία) που το προσωπικό της προερχόταν από την Γερμανική Χωροφυλακή, ήταν δε οργανωμένη σε ανεξάρτητους λόχους σε κλιμάκιο τουλάχιστον μεραρχίας και η Geheime Feld Polizei (Μυστική Στρατιωτική Αστυνομία) που ταυτίζεται, λόγω άγνοιας, με την Gestapo, αστυνομική υπηρεσία

στρατιωτικά οργανωμένη, της οποίας τα στελέχη ήταν επαγγελματίες αστυνομικοί προερχόμενοι από την Υπηρεσία Ασφαλείας. Ήταν οργανωμένη σε ανεξάρτητες ομάδες (GFP – Gruppen), ενταγμένες σε κλιμάκια σώματος στρατού και άνω και συνεργάζονταν με τα γραφεία πληροφοριών - κατασκοπείας - αντικατασκοπείας (IC/AO) των σωμάτων στρατού και υπηρεσιών της Abwehr. Οι υπηρεσίες που δρούσαν στην Ελλάδα εξαρτώντο από την Διεύθυνση GFP Βαλκανίων, που ήταν ενταγμένη στη διοίκηση της Ομάδας Στρατιών «F», με έδρα το Βελιγράδι και προϊστάμενο τον ανώτερο αστυνομικό διευθυντή Στρατονομίας (Oberfeldpolizeidirektor) Δρ Ρόμαν Λόος. Στην Αθήνα λειτουργούσε η 510 ομάδα της GFP, εδρεύουσα αρχικά στο ξενοδοχείο «ΑΛΕΞΑΝΔΡΑ», επί της οδού Αβέρωφ 23 και ακολούθως στον Πειραιά, έχοντας καταφέρει να εξουδετερώσει σημαντικό αριθμό πομπών ασυρμάτου για λογαριασμό συμμαχικών υπηρεσιών πληροφοριών, την περίοδο 1941-1943.

Τον Σεπτέμβριο του 1943, μετά την τοποθέτηση στην Ελλάδα στελέχους των SS ως Ανώτερου Αρχηγού των SS και της Αστυνομίας (Hohere SS und Polizei Fuhrer), η αρμοδιότητα επί παντός θέματος πολιτικής ασφάλειας περιήλθε στο κλιμάκιο των SS στην Ελλάδα. Αρχικά στη θέση αυτή τοποθετήθηκε ο ταξίαρχος των SS και υποστράτηγος της Αστυνομίας Jurgen Stroop, που είχε καταστείλει με αιματηρό τρόπο την εξέγερση στο εβραϊκό γκέτο της Βαρσοβίας τον Μάιο του 1943, υπό τις διαταγές του δε τέθηκαν η Ελληνική Αστυνομία, η Χωροφυλακή και τα τάγματα ασφαλείας. Τον Stroop διαδέχθηκε τον Οκτώβριο του 1943 ο Walter Schimana, διοικητής ταξιαρχίας των SS και υποστράτηγος των μάχιμων SS, ο οποίος παρέμεινε στη θέση αυτή έως τις 27.9.1944, προήχθη δε στο βαθμό του Gruppenfuhrer των SS και αντιστρατήγου (Generaleutant) των Μάχιμων (Waffen) SS.

Υπό τον Ανώτερο Αρχηγό των SS και της Αστυνομίας υπάγονταν ο αρχηγός τις Αστυνομίας Τάξεως (Der Befehlshaber der Ordnungs Polizei),

συνταγματάρχης της Αστυνομίας Χέρμαν Φράντς, καθώς και ο Αρχηγός της Αστυνομίας Ασφαλείας και της Υπηρεσίας Ασφαλείας (Der Befehlshaber der Sicherheitspolizei und der SD) συνταγματάρχης της Αστυνομίας και Standartenführer (συνταγματάρχης) των SS Dr Walter Blume, ο οποίος για ειδικά καθήκοντα υπαγόταν στην Κεντρική Υπηρεσία Ασφαλείας του Ραϊχ (RSHA).

Κύριο όργανο καταστολής υπό τον Ανώτερο Αρχηγό των SS και της Αστυνομίας αποτελεί η Διοίκηση Αστυνομίας Ασφαλείας και Υπηρεσίας Ασφαλείας (SIPO – SD), που αποτελούσε κοινό κλιμάκιο του Κλάδου της Αστυνομίας Ασφαλείας της Γερμανικής Αστυνομίας (Sicherheitspolizei – SIPO), στην οποία περιλαμβανόταν και η Gestapo και της συσταθείσας το 1931 Υπηρεσίας Ασφαλείας των SS, της Sicherheits Dienst, γνωστής ως SD. Αρχηγός της εν λόγω υπηρεσίας (Der Befehlshaber der Sicherheitspolizei und der SD) ήταν ο συνταγματάρχης της Αστυνομίας και Standartenführer (συνταγματάρχης) των SS Dr Walter Blume, κύριος εμπνευστής της τακτικής των μπλόκων στους συνοικισμούς της Αθήνας και του Πειραιά, καθώς και της θεωρίας του χάους, δηλαδή της πλήρους καταστροφής των υποδομών της χώρας και της εκτέλεσης του συνόλου της ελληνικής πολιτικής ηγεσίας, για την πρόκληση αναρχίας σε περίπτωση αποχώρησης των γερμανικών στρατευμάτων από την Ελλάδα. Το κεντρικό κλιμάκιο της SIPO – SD Αθήνας είχε εγκατασταθεί στο τότε κτίριο της Σχολής Μεταξά και σε οικήματα του οικοδομικού τετραγώνου μεταξύ των οδών Κανάρη, Σέκερη, Βασιλίσσης Σοφίας και Μέρλιν. Από την υπηρεσία αυτή εξαρτάτο και το στρατόπεδο συγκεντρώσεως Χαϊδαρίου με διοικητή τον διαβόητο ταγματάρχη των SS Ραντόμσκι.

Το κλιμάκιο της SIPO – SD Αθήνας αποτελείτο από πέντε τμήματα (Abteilungen), τα οποία περιελάμβαναν αριθμό υποτμημάτων (Referaten). Α) Τμήματα I και II : διοικητικές και οικονομικές υπηρεσίες, με προϊστάμενο τον αστυνομικό σύμβουλο και ταγματάρχη των SS Ρούσε

και αρμοδιότητα την οικονομική διαχείριση, μισθοδοσία, δαπάνες, τροφοδοσία, ιματισμό γερμανικού και ελληνικού προσωπικού, θέματα οργανωτικά και προσωπικού. Από το τμήμα I εξαρτάτο και το στρατόπεδο συγκέντρωσης Χαϊδαρίου. Β) Τμήμα III: Υπηρεσία Ασφάλειας (SD), με προϊστάμενο τον λοχαγό των SS Εσελμπαρθ, ο οποίος, με την ιδιότητα αυτή, ήταν και σύνδεσμος της SIPO – SD Αθήνας με την ελληνική κατοχική κυβέρνηση. Στο τμήμα αυτό, σε αντίθεση με τα λοιπά τμήματα της SIPO – SD δεν υπηρετούσαν επαγγελματίες αστυνομικοί, αλλά μέλη του εθνικοσοσιαλιστικού κόμματος, ειδικευμένα στην αντικατασκοπεία και τον αντικομμουνιστικό αγώνα. Αποστολή του ήταν η παρακολούθηση της όλης εσωτερικής πολιτικής κατάστασης και της δραστηριότητας των οργανώσεων, η επιτήρηση της ελληνικής κατοχικής κυβέρνησης, καθώς και η συλλογή πληροφοριών κυρίως πολιτικοοικονομικής φύσεως. Γ) Τμήμα IV: Καταπολέμηση Πολιτικού Εγκλήματος (Politische Verbrechenbekämpfung), που αποτελούσε κλιμάκιο της Gestapo, με προϊστάμενο τον αστυνομικό σύμβουλο (Kriminal Rat) και λοχαγό των SS Μπάαχ, κατέστη δε το πλέον διαβόητο, λόγω της σκληρής μεταχειρίσεως των συλλαμβανομένων από το προσωπικό του. Ήταν το μόνο από τα τμήματα που διέθετε «εκτελεστική» δικαιοδοσία (Exekutivgewalt), και θα πρωταγωνιστήσει σε συλλήψεις, ανακρίσεις, βασανισμούς ελλήνων πατριωτών και σε εκτελέσεις ομήρων, χωρίς δίκη. Ήταν το τμήμα που συνέτασσε τις καταστάσεις των μελλοθανάτων κατά τις εκτελέσεις αντιποίνων, διαβίβαζε δε τις καταστάσεις αυτές στον διοικητή του στρατοπέδου Χαϊδαρίου. Ο τελευταίος δεν είχε δικαίωμα να αλλάξει ούτε τον αριθμό, ούτε τα ονόματα των μελλοθανάτων, αλλά μόνο να αντικαταστήσει κάποιον από αυτούς που έκρινε απαραίτητο για την καλή λειτουργία του στρατοπέδου, με άλλον κρατούμενο. Το τμήμα IV υποδιαιρείτο στα ακόλουθα υποτμήματα (Referaten): α) IV1a : «Κομμουνισμός» με προϊστάμενο τον αστυνομικό επίτροπο (Kriminal

Kommissar) και υπολοχαγό των SS Καρλ Κναπ. Το υποτμήμα διαιρείτο σε υπηρεσία συλλήψεων και υπηρεσία ανακρίσεων, β) IV1b : «Εθνικές οργανώσεις», με προϊστάμενο τον αστυνομικό επίτροπο και λοχαγό των SS Μπαιμ, και αποστολή την παρακολούθηση και δίωξη των εθνικιστικών οργανώσεων αντίστασης. Στο εν λόγω τμήμα ανήκε και το γραφείο IVb4 (Δίωξη Εβραίων) με προϊστάμενο τον λοχαγό των SS Αντον Μπούργκερ, υπηρεσία με την οποία συνεργάστηκε το αφιχθέν από την Γερμανία, ειδικό απόσπασμα (Sonderkommando) SS υπό τους λοχαγούς SS Μπρούνερ και Βισλίτσενι. Το εν λόγω απόσπασμα προπαρασκεύασε και πραγματοποίησε τη συγκέντρωση και τη μεταφορά, στο στρατόπεδο συγκεντρώσεως του Αουσβιτς, 60.000 Εβραίων της Ελλάδας, γ) IV1c : («Ομάδες Αντιστάσεως» (Banden «Συμμορίες» κατά τους Γερμανούς), με προϊστάμενο τον αστυνομικό επίτροπο και ανθυπολοχαγό των SS Κόμπαργκ και αποστολή την παρακολούθηση της δράσης των ομάδων αντίστασης. δ) IV2 : Παρακολούθηση αλλοδαπών, ιδίως Ιταλών στρατιωτικών (λιποτακτών) και Βουλγάρων, με προϊστάμενο τον αστυνομικό επίτροπο και λοχαγό των SS Χάνς Μπούγιον και αναπληρωτή τον ικανότατο ανθυπασπιστή των SS Ερνστ Πφαιφρόι, ε) IV3 : «Αντικατασκοπεία», με προϊστάμενο επίσης, τον αστυνομικό επίτροπο και λοχαγό των SS Χανς Μπουγιόν και αναπληρωτή τον ανθυπασπιστή των SS Ερνστ Πφαιφρόι. Το υποτμήμα IV3 υποδιαιρείτο σε έξι ανακριτικά γραφεία (IV3a - IV3f), εκ των οποίων το γραφείο IV3b ασχολείτο με τον εντοπισμό πομπών ασυρμάτου. ζ) IV5: Πρωτόκολλο -Γραμματεία - Διερμηνείς. Το γραφείο αυτό τηρούσε τις δικογραφίες, ευρετήρια και αρχεία, με προϊστάμενο τον ανθυπολοχαγό Χόλαντ η) IVN: Υπηρεσία συγκέντρωσης πληροφοριών, με προϊστάμενο τον αστυνομικό επίτροπο (υπολοχαγό των SS) Καρλ Μάχερ και αποστολή την συλλογή πάσης φύσεως πληροφοριών και την αποστολή τους προς εκμετάλλευση. Δ) Τμήμα V: Δίωξη Κοινού Εγκλήματος (KRIPD), με προϊστάμενο τον

αστυνομικό επίτροπο και λοχαγό των SS Σούλτσε, με αρμοδιότητα τις παραβάσεις του κοινού ποινικού κώδικα. Ε) Τμήμα VI, το οποίο στεγαζόταν σε κτίριο επί της οδού Αμαλίας 4, με προϊστάμενο τον λοχαγό των SS Βαρτσινόφσκι. Εκτός της τυπικής εξάρτησης από τον αρχηγό του κλιμακίου SIPO – SD Αθήνας, συνταγματάρχη Blume, εξαρτάτο διοικητικά από το κλιμάκιο του τμήματος VI (SD εξωτερικού) της RSHA στη Βιέννη. Ασχολείτο με την κατασκοπεία-αντικατασκοπεία στη Μέση Ανατολή και την εκπαίδευση πρακτόρων, οι οποίοι αποστέλλονταν στη Μέση Ανατολή προς διενέργεια κατασκοπείας σε βάρος των Συμμάχων. Υπό τον έλεγχο του τμήματος VI λειτουργούσαν δύο κλιμάκια, η Υπηρεσία (Dienststelle) 3000 στην Αθήνα και η Υπηρεσία 2000 στη Θεσσαλονίκη.

Σημαντικός μοχλός καταστολής των αρχών κατοχής υπήρξε η Διοίκηση της Αστυνομίας Τάξεως (ORPO) που στεγαζόταν στο επί της οδού Ζαλοκώστα κτίριο του Υπουργείου Εξωτερικών, υπό τον αρχηγό της Αστυνομίας Τάξεως Ελλάδας, συνταγματάρχη Χέρμαν Φράντς. Σύνδεσμος μεταξύ της εν λόγω υπηρεσίας και των ταγμάτων ασφαλείας ήταν ο ταγματάρχης της αστυνομίας Ζέντελ, και μεταξύ της ίδιας υπηρεσίας και των αστυνομίας πόλεων και χωροφυλακής, ο ταγματάρχης της αστυνομίας Μόος.

Επίσης, από τον Σεπτέμβριο του 1943 φθάνουν στην Ελλάδα για την δίωξη των ανταρτών το 18^ο Αστυνομικό Ορεινό Σύνταγμα (18 Polizei Gebirgsjager Regiment), δυνάμεως τριών αστυνομικών ταγμάτων με αστυνομική μοίρα ορειβατικού πυροβολικού. Τμήματα του εν λόγω συντάγματος συνεργάστηκαν με τα Τάγματα Ασφαλείας και τις Ειδικές Δυνάμεις της Αστυνομίας και της Χωροφυλακής (Μηχανοκίνητο, Ειδική Ασφάλεια) στα μπλόκα. Στα μπλόκα επίσης θα πάρουν μέρος, ως κύρια δύναμη κρούσης δυνάμεις της 11^{ης} μεραρχίας της Luftwaffe (11 Luftwaffe Felddivision). Για την δίωξη των ανταρτών στην υπόλοιπη Ελλάδα χρησιμοποιείται η 4^η Αστυνομική Μεραρχία SS (Polizeidivision) που άφησε

ίχνη πρωτοφανούς αγριότητας στην ελληνική ύπαιθρο (σφαγές Διστόμου στις 10.6.1944, Κλεισούρας στις 5.4.1944).⁵

Τέλος, ρόλο στην δίωξη της αντίστασης θα διαδραματίσουν και τα τμήματα αναγνωρίσεως μετώπου (Front Aufklarungs Truppen) της Abwehr στην Αθήνα, και ειδικότερα οι υπηρεσίες αρμοδιότητας συλλογής πληροφοριών FAT 127 και FAT 170 (επί των οδών Πολυλά 5 και Κυπριάδου), καθώς και οι υπηρεσίες αρμοδιότητος δολιοφθορών FAT 218 και FAT 219

II. Τα Τάγματα Ασφαλείας

Στις 7 Απριλίου 1943, η Κυβέρνηση Ράλλη ανακοίνωσε τον σχηματισμό τεσσάρων ταγμάτων ευζώνων, τα οποία θα συγκροτούσαν εθελοντές ή κληρωτοί. Δύο από τα τάγματα αυτά επρόκειτο να συγκροτηθούν στην Αθήνα και δύο στη Θεσσαλονίκη, με συνολική δύναμη 2.400 ανδρών σε κάθε πόλη. Η ίδρυσή τους θεσπίζεται με τον ν. 260/18.6.1943 (Φ.Ε.Κ. 180 τ. Α'). Με τον νόμο αυτόν ορίστηκε ότι για την στελέχωσή τους, με διαταγή του Υπουργού Εθνικής Αμύνης μπορούσε να επιτραπεί η εθελοντική κατάταξη με ετήσια υποχρέωση παραμονής είτε εφέδρων οπλιτών είτε στρατεύσιμων που δεν είχαν εκπληρώσει τις στρατιωτικές τους υποχρεώσεις, ενώ με παρόμοια διαταγή μπορούσαν να κληθούν προς κατάταξη είτε έφεδροι οπλίτες είτε στρατεύσιμοι για την

⁵ Βλ. σχετικά, Δημητράκης Παναγιώτης, « Οι Γερμανικές Μυστικές Υπηρεσίες στην Ελλάδα του Μεσοπολέμου και της Κατοχής (1937 – 1945)», Εκδόσεις Ενάλιος, Αθήνα (2009), σελ. 81 – 106, βλ. επίσης, Κατσιμήτρος Γεώργιος, « Η κατοχή της Ελλάδας από τους Γερμανούς – Η οργάνωση για τον έλεγχο της χώρας », στο Η γερμανική κατοχή στην Ελλάδα, Εκδόσεις Περισκόπιο, Αθήνα (2010), σελ. 8- 25, βλ. επίσης, Ενορκη κατάθεση στο 2^ο Ε.Γ του ΓΕΣ (1 Μαΐου 1945) του διερμηνέα των γερμανικών αστυνομικών υπηρεσιών Ναπολέοντος Αντωνάδου, στο «ΤΟΤΕ», τχ. 1 (Ιούνιος 2004), σελ. 43 – 63, Κούκουνας Δημοσθένης, « Ιστορία της Κατοχής – Γερμανική και Ιταλική κατασκοπεία » , τόμος Ε', Εκδόσεις Μέτρον, Αθήνα (2010), σελ. 63-100.

υπηρετήση της στρατιωτικής τους θητείας. Με τον ίδιο νόμο προβλεπόταν η χορήγηση πρόσθετου επιδόματος στους οπλίτες της τιμητικής φρουράς του άγνωστου στρατιώτη, και η χορήγηση των αποδοχών των τελευταίων στους στρατολογούμενους στα τάγματα ευζώνων. Επίσης, ο ανωτέρω ν. 260/1943 προέβλεπε για τους άνδρες των ταγμάτων δωρεάν σίτιση και ποσότητα καπνού, καθώς και διορισμό σε θέσεις του Δημοσίου χωρίς διαγωνισμό μετά από δωδεκάμηνη θητεία στις μονάδες αυτές. Η επέκταση των ταγμάτων στην επαρχία θεσπίζεται με τον ν. 1249/25.2.1944 (Φ.Ε.Κ. 48 τ. Α'), ενώ με τον ν. 1250/1943 (Φ.Ε.Κ. 48 τ. Α'), προβλέφθηκε η χορήγηση επιδόματος στις οικογένειες στρατιωτικών των ταγμάτων για την υπηρεσία τους εκτός Αττικής, στο πλαίσιο της ακολουθούμενης πολιτικής παροχής οικονομικών κινήτρων για την κατάταξη σ' αυτά. Περαιτέρω, ο ν. 927/1943 (Φ.Ε.Κ. 388 τ. Α') προέβλεψε την παροχή συντάξεων, μεταξύ άλλων και στις οικογένειες των σκοτωμένων ταγματασφαλιτών, θα συνεχίσει δε να εφαρμόζεται και μετά την απελευθέρωση, ενώ αργότερα θα εξακολουθήσει η συνταξιοδότηση των ανάπηρων ταγματασφαλιτών, καθώς και των οικογενειών των φονευθέντων με τον ν. 1119/1946 (Φ.Ε.Κ. 118 τ. Α'), που αφορά την συνταξιοδότηση των δημοσίων υπαλλήλων και εν γένει των στρατιωτικών. Περαιτέρω, με τον ν. 1362/1944 (Φ.Ε.Κ. 81 τ. Α'/12.4.1944) προβλέφθηκε η παροχή ηθικής και υλικής αμοιβής στις οικογένειες φονευθέντων και εξαφανισθέντων στρατιωτικών εν γένει υπηρετούντων σε τάγματα ασφαλείας ευζώνων. Η μέριμνα για τα στελέχη και τους άνδρες των ταγμάτων ασφαλείας ευζώνων θα συνεχισθεί κυριολεκτικά έως τις τελευταίες ημέρες της κατοχής. Με τον ν. 1924/1944 (Φ.Ε.Κ. 232 τ. Α'/6.10.1944,), προήχθησαν κατά έναν βαθμό οι ανακληθέντες και υπηρετούντες στα τάγματα ασφαλείας κατώτεροι απόστρατοι αξιωματικοί, ο δε χρόνος που διέρευσε από την αποστρατεία έως την ανάκλησή τους στην ενεργό υπηρεσία θεωρήθηκε ως χρόνος

πραγματικής υπηρεσίας. Με τον ίδιο νόμο, μειώθηκε σε τρεις μήνες ο χρόνος για την μονιμοποίηση των υπηρετούντων στα εν λόγω τάγματα εφέδρων αξιωματικών. Επίσης, με τον ν. 1937/1944 (Φ.Ε.Κ. 232 τ.Α'/6.10.1944), υπήχθησαν οι υπηρετούντες στα τάγματα ασφαλείας ευζώνων ή στο πρότυπο τάγμα χωροφυλακής, αξιωματικοί και ανθυπασπιστές του στρατού της ξηράς κατηγοριών βοηθητικών, υπηρεσίας γραφείου, πολεμικής καταστάσεως και ανακληθέντων στην ενέργεια αποστράτων στις ισχύουσες διατάξεις περί ηθικών και υλικών αμοιβών για διακεκριμένες πράξεις και περί προαγωγής αξιωματικών υπηρετούντων σε μονάδες ευζώνων ακόμη και πέραν των βάσει των ισχυουσών διατάξεων προβλεπομένων βαθμών. Με τον ν. 1941/1944 (Φ.Ε.Κ. 237 τ. Α'/9.10.1944) δόθηκε η εξουσιοδότηση στον Υπουργό Εθνικής Αμύνης να προβιβάζει κατ' εκλογήν σε ανθυπολοχαγούς, ανθυπασπιστές που υπηρετούσαν σε μονάδες ευζώνων. Τέλος, με τον ν. 1967/1944 (Φ.Ε.Κ. 240 τ. Α'/10.10.1944), προβλέφθηκε η απονομή ηθικών αμοιβών για διακεκριμένες πράξεις σε εν γένει στρατιωτικούς των ταγμάτων ευζώνων και των λοιπών μονάδων δημοσίας ασφαλείας.

Αρχικά προβλεπόταν η συγκρότηση δύο ταγμάτων και δύο στην Θεσσαλονίκη, με συνολική δύναμη 2.400 ανδρών στην κάθε πόλη. Ειδικότερα προβλεπόταν η συγκρότηση ταγμάτων, δυνάμεως 1200 ανδρών ανά τάγμα, οπλισμένων με όλα τα προβλεπόμενα για τα τάγματα πεζικού όπλα. Οι Δυνάμεις του Αξονος, όμως, δεν επέτρεψαν παρά μόνον την χορήγηση τυφεκίων και ολίγων οπλοπολυβόλων, και αυτών με περιορισμένο αριθμό πυρομαχικών. Τελικά δε, θα μειώσουν κατά το ήμισυ και την δύναμη εκάστου τάγματος, αποτρέποντας, παράλληλα, την δημιουργία ταγμάτων στην Θεσσαλονίκη Πυρήνας των ευζωνικών ταγμάτων Αττικής υπήρξε η άοπλη έως τότε φρουρά του άγνωστου στρατιώτη, που την απάρτιζαν εθελοντές. Τον Μάιο του 1943, συγκροτήθηκε το Ιο Τάγμα Ευζώνων Αθηνών, με διοικητή τον

συνταγματάρχη Ιωάννη Πλυτζανόπουλο, υποδιοικητή τον ταγματάρχη πεζικού Παναγιώτη Κυριακού και διοικητές λόχων τους λοχαγούς πεζικού Χρήστο Αργυρόπουλο, Μιχαήλ Σπήλιο και Διονύσιο Κουκόπουλο. Τον Σεπτέμβριο 1943 σχηματίστηκε άλλο ένα τάγμα, έως τα τέλη Οκτωβρίου 1943 ένα δεύτερο και έως τον Δεκέμβριο 1943 είχε συγκροτηθεί το τρίτο, ενώ είχε μετατραπεί σε πλήρες τάγμα η φρουρά του άγνωστου στρατιώτη. Σταδιακά δε έως το καλοκαίρι του 1944 σχηματίστηκε το 1^ο Σύνταγμα Ευζώνων Αθηνών, με έδρα την Αθήνα, διοικητή τον συνταγματάρχη (ΠΖ) Ιωάννη Πλυτζανόπουλο και υποδιοικητή τον ταγματάρχη (ΠΖ) Παναγιώτη Κυριακού, αποτελούμενο από το Ιο, Ιιο, και ΙΙιο Τάγμα Ευζώνων και το Τάγμα της φρουράς του άγνωστου στρατιώτη, συνολικής δύναμης την 11.10.1944, 400 αξιωματικών και 3.800 οπλιτών. Η διοίκηση του Ιου Συντάγματος Ευζώνων και το Ιο Τάγμα είχαν ως βάση τους στρατώνες στο Γουδί, το Ιιο Τάγμα τους στρατώνες στου Μακρυγιάννη, το ΙΙιο Τάγμα έδρευε στην περιοχή Πατησίων και το Τάγμα φρουράς του άγνωστου στρατιώτη στους χώρους των βασιλικών ανακτόρων.

Το σύνταγμα αυτό, όπως και οι λοιπές μονάδες ευζώνων που δημιουργήθηκαν αργότερα τελούσαν υπό τις διαταγές της Ανώτατης Διοίκησης Ευζωνικών Ταγμάτων του Υπουργείου Εσωτερικών. Την 25^η Νοεμβρίου 1943 ο συνταγματάρχης Βασίλειος Ντερτιλής, πρώην Γενικός Γραμματέας του Υπουργείου Εσωτερικών, προήχθη στο βαθμό του υποστρατήγου και τέθηκε επικεφαλής των ταγμάτων ευζώνων. Τον Μάιο του 1944 άνδρες της SD θα συλλάβουν τον υποστράτηγο Βασίλειο Ντερτιλή, ο οποίος θα αποσταλεί στο Νταχάου και θα κατάσχουν τα αρχεία των ταγμάτων, λόγω του εντοπισμού κρυφού ασυρμάτου, με τον οποίο ο τελευταίος επικοινωνούσε με τους Βρετανούς στη Μέση Ανατολή.

Ο οπλισμός ήταν ιταλικής προελεύσεως, ειδικότερα δε, τυφέκια Mannlicher Carcano, πολυβόλα Fiat (τρία ανά διμοιρία), ατομικοί όλμοι (τρεις ανά διμοιρία) και επιθετικές ιταλικές χειροβομβίδες, και αυτόματα

STEN για αξιωματικούς και υπαξιωματικούς. Απουσίαζε ο βαρύνων οπλισμός, γεγονός που οφειλόταν σε ενδόμυχο φόβο των γερμανών για πιθανή αποσκίρτηση των ταγμάτων την κρίσιμη γι' αυτούς ώρα της εκκένωσης της Αθήνας. Η εκπαίδευση των ευζωνικών ταγμάτων ήταν εντατική, όπως αναφέρεται δε σε σχετική έκθεση « συντελείτο δι' όλων των μεθόδων και μέσων και εντός εξήκοντα ημερών τα τμήματα ήσαν έτοιμα καθ' όλα προς μάχην», ενώ το βάρος εδίδετο στην εκγύμναση « εις τα της μάχης και ιδίως εις τους αγώνας κατοικημένων τόπων και δασών». Επίσης, εκτός από την εκπαίδευση γινόταν έντονη αντιεαμική προπαγάνδα, ώστε « τοιούτον ήτο το μίσος (μετά των γενομένων διδασκαλιών) ούτως ώστε μετά κόπου οι επικεφαλής των τμημάτων συνεκράτουν αυτούς [τους ευζώνους] κατά τας μάχας εναντίον των σλαυκομμουνιστών»⁶.

Από τον Οκτώβριο του 1943, τα Τάγματα τέθηκαν επίσημα υπό τις διαταγές του Ανώτερου Αρχηγού των SS και της Αστυνομίας (Haupt SS und Polizei Fuhrer/ HSSPF) αρχικά του Jurgen Stroop και αργότερα του Walter Schimana , όπως και οι δυνάμεις της Χωροφυλακής και της Αστυνομίας. Την τακτική διοίκηση του 1^{ου} συντάγματος ευζώνων Αθηνών είχε ο συνταγματάρχης της Αστυνομίας Χέρμαν Φράντς, διοικητής του 18^{ου} Αστυνομικού Ορεινού Συντάγματος, γερμανικής μονάδας ειδικής στον ανταρτοπόλεμο, με συμμετοχή σε όλες σχεδόν τις εκκαθαριστικές επιχειρήσεις εναντίον του ΕΛΑΣ. Σύνδεσμος των γερμανών με τα τάγματα ασφαλείας φέρεται, σύμφωνα με μαρτυρίες, ο SS – Hauptsturmfuhrer (λοχαγός) Λαχέτ, ο οποίος επικεφαλής μικρής δύναμης

⁶ Βλ. σχετικά Έκθεση Κυριακού Παναγιώτη, αντισυνταγματάρχη πεζικού, Περί της Ιστορίας του Συντάγματος Ευζώνων Ασφαλείας Αθηνών, με ημερομηνία 8 Απριλίου 1957, Γενικό Επιτελείο Στρατού/Διεύθυνση Ιστορίας Στρατού, Αρχεία Εθνικής Αντίστασης 1941-1944, τόμος 8^{ος}, Αθήνα (1998/2006), σελ. 224-234

γερμανών παραμένει στους στρατώνες του 1^{ου} συντάγματος ευζώνων Αθηνών στο Γουδί και συνοδεύει τα τάγματα ασφαλείας στα μπλόκα ⁷

Οι επίσημοι σκοποί των ταγμάτων ευζώνων ήταν α) η απόκρουση της κομμουνιστικής επιθέσεως και β) η αποτροπή της επανόδου του βασιλιά που χρησιμοποιήθηκε ως δέλεαρ για τους βενιζελικούς αξιωματικούς, απότακτους του κινήματος του 1935, προκειμένου να στελεχώσουν τα τάγματα.

Όσον αφορά τους αξιωματικούς των ταγμάτων σε ανώτερο επίπεδο, πολλοί από αυτούς ήταν φίλοι του πρώην δικτάτορα στρατηγού Θ. Πάγκαλου και στελέχη των περιβόητων δημοκρατικών ταγμάτων που είχαν ιδρυθεί για την προστασία της Δημοκρατίας, μετά την ανακήρυξη της το 1924. Είχαν χρησιμοποιηθεί ως πραιτωριανοί του στρατηγού Πάγκαλου κατά την διάρκεια της δικτατορίας του, για να τον προδώσουν τελικά και να τον ανατρέψουν, για να επακολουθήσει, όμως, η διάλυσή τους από τον στρατηγό Γ. Κονδύλη. Διοικητής των δύο δημοκρατικών ταγμάτων που έδρευαν στην Αθήνα το 1926 ήταν ο αντισυνταγματάρχης τότε Βασίλειος Ντερτιλής, ενώ ένα από τα πλέον δυναμικά στελέχη τους ήταν ο Ιωάννης Πλυτζανόπουλος, ο οποίος, μολονότι βενιζελικός, θα παραμείνει στο στρατό και μετά το κίνημα του 1935 και θα γίνει ιδιαίτερα γνωστός στην επεισοδιακή καθαίρεση των κινηματιών στις 2 Απριλίου

⁷ Βλ. σχετικά, Γασπαρινάτος Σπύρος, οπ.π. (υποσημ. 1), σελ. 219 – 241, βλ. επίσης, Κωστόπουλος Τάσος, «Η αυτολογοκριμένη μνήμη – Τα Τάγματα Ασφαλείας και η μεταπολεμική Εθνοφροσύνη», Εκδόσεις Φιλίστωρ, Αθήνα (2005), σελ. 16 επομ., Βιδάλη Σοφία, «Ελεγχος του Εγκλήματος και Δημόσια Αστυνομία», τόμος Β', Εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκουλα, Αθήνα – Κομοτηνή (2007), σελ. 534 – 551, Χριστοδούλου Νικόλαος, «Τα τάγματα Ασφαλείας στη Νότια Ελλάδα (1943 – 1944)», στο Στρατιωτική Ιστορία, τχ.45, Εκδόσεις Περισκόπιο (Μάιος 2000), σελ. 58 -67, Χανδρινός Ιάσωνας, «Το τιμωρό χέρι του λαού- Η δράση του ΕΛΑΣ και της ΟΠΛΑ στην κατεχόμενη πρωτεύουσα (1942-1944)», Εκδόσεις Θεμέλιο, Αθήνα (2012), σελ. 132 – 142, Mazower Mark, οπ.π. (υποσημ. 1), σελ. 352-363.

1935 στους στρατώνες του Ιου συντάγματος πεζικού. Μεταξύ των κυριότερων αξιωματικών του συντάγματος περιλαμβάνονται οι αντισυνταγματάρχες Βασίλειος Ηλιακόπουλος, Παναγιώτης Κυριακού, Δημήτριος Μπαλαφούτης, Διονύσιος Κουκόπουλος και Βασίλειος Μανέτας, καθώς και οι ταγματάρχες Χρήστος Αργυρόπουλος, Κωνσταντίνος Ιωαννίδης, Βασίλειος Μπιτσάνης, Ηλίας Παπαγιαννόπουλος, Χαράλαμπος Πόγκας, Μαρίνος Χατζημηχαήλ και Γεώργιος Φασόης.

Η κυβέρνηση Ράλλη θέλοντας μάλιστα να συσπειρώσει στα τάγματα βενιζελικούς και αντιβενιζελικούς αξιωματικούς θα αποκαταστήσει με τον ν.560/1943 (Φ.Ε.Κ. 295 τ. Α'/7.9.1943), όλους τους αξιωματικούς και ανθυπασπιστές των ενόπλων δυνάμεων και της χωροφυλακής που είχαν αποστρατευθεί και αποταχθεί για πάσης φύσεως συμμετοχή ή ανάμιξη στα βενιζελικά κινήματα του 1933 και του 1935, καθώς και στο κίνημα της Κρήτης κατά του καθεστώτος της 4^{ης} Αυγούστου το 1938 ή γενικότερα είχαν απομακρυνθεί του στρατεύματος για πολιτικούς λόγους την δεκαετία του 1930. Η αποκατάσταση αυτή γινόταν αυτοδικαίως χωρίς κρίση συμβουλίου ή άλλη διατύπωση, στους βαθμούς ή θέσεις που είχαν λάβει στον μεσολαβήσαντα χρόνο οι νεότεροί τους, βάσει των ισχυόντων νόμων, του εκτός υπηρεσίας χρόνου των αποκαθισταμένων θεωρουμένου ως χρόνου ενεργού υπηρεσίας για όλες τις περιπτώσεις πλην των αποδοχών, ενώ, τέλος, συντάξεις ή μερίσματα ληφθέντα κατά τον χρόνο της αποστρατείας ή αποτάξεως μέχρι την δημοσίευση του εν λόγω νόμου δεν αναζητούντο. Επρόκειτο για πραγματική ειρωνεία της ιστορίας αν ληφθεί υπ' όψιν ότι ο Ιωάννης Ράλλης υπήρξε από τους πλέον αδιαλλάκτους αντιβενιζελικούς πολιτικούς, υπέρμαχος, όσο λίγοι, της εκκαθαρίσεως των ενόπλων δυνάμεων και των σωμάτων ασφαλείας από τους βενιζελικούς αξιωματικούς μετά τα κινήματα του 1933 και ιδίως του 1935.

Αυτοί που στελεχώνουν τα τάγματα διακρίνονται, σύμφωνα με συμμαχική έκθεση : α) σε πολύ φτωχούς που κατατάχθηκαν προκειμένου να επιβιώσουν, β) σε εγκληματικά στοιχεία που κατατάχθηκαν προκειμένου να εξασφαλίσουν το ακαταδίωκτο για τις παράνομες δραστηριότητές τους, γ) σε εθελοντές που μέλη των οικογενειών τους είχαν σκοτωθεί από τον ΕΛΑΣ, δ) σε αντικομμουνιστές αξιωματικούς, και ε) σε στελέχη του ΕΔΕΣ Αθηνών καθώς και σε μέλη οργάνωσεων που δέχθηκαν επίθεση από το ΕΑΜ/ΕΛΑΣ, όπως το 5/42 σύνταγμα ευζώνων.

Μολονότι, σύμφωνα με την μεταπολεμική έκθεση του υποδιοικητή του συντάγματος ευζώνων Αθηνών, αντισυνταγματάρχη, πλέον, Παναγιώτη Κυριακού, οι προς κατάταξη εύζωνοι είχαν επιλεγεί αυστηρότατα, μεταξύ των « πλέον εθνικοφρόνων ελλήνων», το καλοκαίρι του 1944 άρχισε να εφαρμόζεται το σύστημα επιστράτευσης με ατομικές προσκλήσεις, προκειμένου να υπάρχει στοιχειώδης έλεγχος τόσο των πολιτικών φρονημάτων όσο και της ποιότητας των στρατολογουμένων, δεδομένου ότι με την εθελοντική κατάταξη είχαν διεισδύσει στα τάγματα « πολλά επικίνδυνα στοιχεία», σύμφωνα με ομολογία του ίδιου του Ράλλη. Στο πλαίσιο της προσπάθειας αυτής, τον Αύγουστο του 1944 θα κληθούν ονομαστικά στα τάγματα περίπου 500 στρατεύσιμοι, γεννηθέντες τα έτη 1909 – 1925 (κλάσεων 1930 -1946) ⁸.

Παρά τα όσα αναφέρει στην εν λόγω μεταπολεμική έκθεσή του ο υποδιοικητής του συντάγματος ότι το ηθικό των αξιωματικών ήταν άριστο, το δε μίσος των οπλιτών κατά των κομμουνιστών ήταν τόσο μεγάλο, ώστε με κόπο οι επικεφαλής των τμημάτων συγκρατούσαν αυτούς κατά τις μάχες εναντίον του ΕΛΑΣ, η μαχητική αξία του

⁸ Βλ. σχετικά, Ράλλης Ι. Γεώργιος, « Ο Ιωάννης Δ. Ράλλης ομιλεί εκ του τάφου», Αθήνα (1947), σελ. 58 επομ, Σταυρογιαννόπουλος Βασίλειος, « Η ζωή της Κατοχής και τα Τάγματα Ασφαλείας», Εκδόσεις Λόγχη, Αθήνα (2004), σελ. 24 επομ, βλ. επίσης, Έκθεση Κυριακού Παναγιώτη, αντισυνταγματάρχη πεζικού, οπ.π (υποσημ. 6), σελ. 224-234.

συντάγματος ευζώνων Αθηνών κινήθηκε σε πολύ χαμηλά επίπεδα. Πέραν του μεγάλου αριθμού των πάσης φύσεως ποινικών αδικημάτων, πειθαρχικών παραπτώματων και αυθαιρεσιών, στα οποία είχαν εμπλακεί οι οπλίτες του συντάγματος, η όλη λειτουργία τους θύμιζε περισσότερο συνοθύλευμα ατάκτων και όχι συγκροτημένη στρατιωτική μονάδα. Όπως χαρακτηριστικά αναφέρεται σε σημείωση επιτελικού αξιωματικού του συντάγματος στο βιβλίο διαταγών, τον Μάιο του 1944 «Κατά την μετάβασιν του 9ου Λόχου εκ των καπναποθηκών Μαργαρίτη εις τους στρατώνας της Νέας Φιλαδέλφειας και επί της οδού Πανεπιστημίου ο Λόχος παρουσίαζε θέαμα οικτρόν [...] οπλιτών τινών φωνασκόντων, άλλων διαπληκτιζομένων και τέλος τινας εις την ουράν του Λόχου άδοντες και ενοχλούντες διερχόμενας κυρίας και δεσποινίδας». Ενδεικτικό της ποιοτικής αξίας του συντάγματος είναι το μέγεθος των λιποταξιών. Μόνο το Ιο Τάγμα Ευζώνων, δυνάμεως 700 οπλιτών, παρουσίαζε 103 λιποτάκτες, ενώ την πρώτη εβδομάδα του Οκτωβρίου του 1944, δεν επέστρεψαν στο στρατόνα τους τουλάχιστον 70 άνδρες⁹.

Ανεξάρτητα από την μαχητική του αξία το Σύνταγμα Ευζώνων Αθηνών θα κληθεί να αποτελέσει την αιχμή του δόρατος για την αντιμετώπιση των δυνάμεων του ΕΛΑΣ στην πρωτεύουσα, θα στιγματισθεί ως το κατ' εξοχήν εργαλείο επιβολής στην Αθήνα της τρομοκρατίας του ένοπλου δωσιλογισμού και θα έχει βαριές απώλειες στους δρόμους και στους συνοικισμούς της Αθήνας. Από την 1.1.1944 έως την απελευθέρωση, την 12.10.1944, το 1^ο Σύνταγμα Ευζώνων απώλεσε συνολικά 37 αξιωματικούς και 322 οπλίτες. Στην απολογία του στο Ειδικό Δικαστήριο Δωσιλόγων τον Οκτώβριο του 1946, ο διοικητής του συντάγματος ευζώνων, συνταγματάρχης Ι. Πλυτζανόπουλος θα προσδιορίσει τις απώλειες του συντάγματος σε 569 νεκρούς αξιωματικούς

⁹ Βλ. σχετικά, ΓΕΣ/ΥΣΑ Αρχείο Συντάγματος Ευζώνων Ασφαλείας Αθηνών, Βιβλίον Ημερησίων Διαταγών Συντάγματος (17.5.1944 -10.10.1944), ΗΔΣ, 29.5.1944, σε Χανδρινό Ιάσονα, οπ.π. (υποσημ. 7), σελ. 140-141.

και στρατιώτες, οι οικογένειες των οποίων συνταξιοδοτούντο από το μεταπελευθερωτικό ελληνικό κράτος¹⁰.

Όσον αφορά την στάση των βρεττανών και της ελληνικής κυβερνήσεως της Μέσης Ανατολής έναντι των ευζωνικών ταγμάτων ασφαλείας, θα πρέπει να επισημανθεί ότι, μολονότι υπήρχε πλήρης ενημέρωση για την δράση τους, όσο αύξανε η αντιπαράθεσή Ε.Α.Μ. και βρεττανικής και ελληνικής κυβερνήσεως τόσο περισσότερο εφεκτική γινόταν η στάση των βρεττανικών και ελληνικών αρχών προς τα τάγματα ασφαλείας. Τον Ιούνιο του 1944, μάλιστα, με αίτημα της κυβερνήσεως Παπανδρέου, υποστηριζόμενο από τον βρεττανό πρέσβη Leeper έπαυσε η ρίψη φυλλαδίων στην Ελλάδα από βρεττανικά αεροπλάνα με περιεχόμενο κατά των ταγμάτων. Σύμφωνα με τις βρεττανικές αρχές και τον Γ. Παπανδρέου, τα φιλικά προς τις συμμαχικές δυνάμεις στοιχεία στους κόλπους των ταγμάτων θα μπορούσαν να ενσωματωθούν στον νέο ελληνικό εθνικό στρατό που θα σχηματιζόταν. Από τον Ιούνιο του 1944 θα σταματήσουν οι εκπομπές του Β.Β.Σ. στην ελληνική γλώσσα με επιθέσεις εναντίον των ταγμάτων, μολονότι το Ε.Α.Μ. και η Π.Ε.Ε.Α. είχαν κατ' επανάληψη ζητήσει τόσο από τις συμμαχικές αρχές όσο και από την κυβέρνηση Παπανδρέου την κατηγορηματική καταγγελία των ταγμάτων.

Τελικά, η καταγγελία των ταγμάτων ασφαλείας θα γίνει σε ραδιοφωνική εκπομπή της 6^{ης} Σεπτεμβρίου 1944. Παρ' όλα αυτά, στους κόλπους της ελληνικής κυβερνήσεως υπήρχε η προσδοκία ότι τα τάγματα ασφαλείας θα λειτουργούσαν στην απελευθέρωση ως αντίβαρο του Ε.Α.Μ., προσδοκία που δεν ευωδόθηκε όταν ο Ε.Λ.Α.Σ. εκκαθάρισε

¹⁰ Βλ. σχετικά, Καρκάνης Νίκος, « Οι Δοσίλογοι της Κατοχής – Δίκες Παρωδία» Εκδόσεις Σύγχρονη Εποχή, Αθήνα (1981), σελ. 316.

επιτυχώς από τις μονάδες αυτές την Πελοπόννησο μετά την αποχώρηση των Γερμανών τον Σεπτέμβριο του 1944¹¹.

Εικόνα 1 : Ο συνταγματάρχης Ιωάννης Πλυτζανόπουλος (αριστερά) με τον Πρωθυπουργό της κατοχής Ιωάννη Ράλλη

¹¹ Βλ. σχετικά, PAPASTRATIS PROCOPIIS, « British policy towards Greece during the Second World War 1941- 1944» CAMBRIDGE UNIVERSITY PRESS 2008 (1984), σελ. 209-212.

Εικόνα 2: Παρέλαση των ταγμάτων ασφαλείας στο μνημείο του Αγνώστου Στρατιώτη το 1944

III. Σώματα Ασφαλείας.

Η πολιτική αστυνόμευση την περίοδο της κατοχής είχε σκοπό την καταστολή του αντιστασιακού κινήματος και την εμπέδωση της ασφάλειας προς όφελος του στρατού κατοχής. Κύριος μοχλός αυτής της προσπάθειας απετέλεσε η Διεύθυνση Ειδικής Ασφαλείας.

Η Διεύθυνση Ειδικής Ασφάλειας είχε ήδη μια μακρά ιστορία όταν οι Γερμανοί αποφάσισαν να την αξιοποιήσουν. Ήταν υπηρεσία της Χωροφυλακής και ιδρύθηκε το 1929 (π. δ/γμα της 18.2.1929 – Φ.Ε.Κ. 63 τ. Α΄/21.2.1929), με αρμοδιότητα την κατασκοπία, την αντικατασκοπία, την προστασία του κοινωνικού καθεστώτος και συνοπτικά τον αντικομμουνιστικό αγώνα, υπαγόταν στο Υπουργείο Εσωτερικών και το προσωπικό της απαρτιζόταν εκτός από αξιωματικούς, υπαξιωματικούς και οπλίτες της χωροφυλακής και από ιδιώτες, προσλαμβανόμενους ως αστυνομικούς πράκτορες. Η Ειδική Ασφάλεια είχε συσταθεί στο πλαίσιο

του ν. 4229/1929 « Περί των μέτρων ασφαλείας του κοινωνικού καθεστώτος και προστασίας των ελευθεριών των πολιτών» (Φ.Ε.Κ 245 τ. Α'/25.7.1929), του γνωστού ως « ιδιώνύμου», που τιμωρούσε με ποινή φυλακίσεως τουλάχιστον έξι μηνών και εκτόπιση ενός μηνός έως δύο ετών όποιον « επιδιώκει την εφαρμογήν ιδεών εχουσών ως έκδηλον την δια βιαίων μέσων ανατροπήν του κρατούντος κοινωνικού συστήματος ή την απόσπασιν μέρους εκ του όλου της Επικρατείας ή ενεργεί υπέρ της εφαρμογής αυτών προσηλυτισμόν»¹². Με τον αν.ν.7/8Ιουνίου 1935 «περί οργάνισμού της Χωροφυλακής» καθορίσθηκαν οι αρμοδιότητες της Διευθύνσεως Ειδικής Ασφάλειας Αθηνών. Με την αναδιοργάνωση των σωμάτων ασφαλείας επί Μεταξά (αν.ν.320/1936) και ειδικότερα με τον αν. ν. 1375/1938 (Φ.Ε.Κ. 356 τ. Α'/ 4.10.1938) η Διεύθυνση Ειδικής Ασφάλειας Αθηνών μετονομάζεται σε Διεύθυνση Ειδικής Ασφάλειας του Κράτους και αποκτά αρμοδιότητα για όλη την επικράτεια, με Διευθυντή, υποστράτηγο της Χωροφυλακής, εγκαθιστά δε κλιμάκιο της στο Παρίσι, προφανώς για την παρακολούθηση των ελλήνων πολιτικών εξορίστων που είχαν αναπτύξει αντιδικτατορική δράση και ιδίως του εξόριστου στην Γαλλία στρατηγού Νικολάου Πλαστήρα και του περιβάλλοντός του, και μονάδα της στο Ναύσταθμο στην Αθήνα.

1. Η Διεύθυνση Ειδικής Ασφάλειας στη διάρκεια της κατοχής.

Η ανάληψη της πρωθυπουργίας από τον Ιωάννη Ράλλη και του Υπουργείου Εσωτερικών από τον Αναστάσιο Ταβουλάρη στις 7 Απριλίου 1943, έχει ως κυριότερο στόχο την ένοπλη πάταξη της εαμικής αντίστασης με μοχλό καταστολής την δημιουργία των Ταγμάτων Ασφαλείας και την ενεργοποίηση του κατασταλτικού μηχανισμού των ελληνικών Σωμάτων

¹² Βλ. σχετικά άρθρο 1 ν. 4229/1929.

Ασφαλείας, ιδίως της Ειδικής Ασφάλειας. Μάλιστα στους κόλπους των σωμάτων ασφαλείας πρέπει προηγουμένως να εξουδετερωθεί κάθε αίσθημα συμπάθειας προς την αντίσταση και κάθε επιφύλαξη για την χρήση όλων των μέσων στην προσπάθεια καταστολής της. Είναι χαρακτηριστική η αυστηρή διαταγή του Ταβουλάρη προς τους άνδρες των σωμάτων ασφαλείας, μετά την εκτέλεση από μέλη του ΕΛΑΣ Νέας Ιωνίας του ταγματάρχη της Χωροφυλακής Δημήτριου Αλεξόπουλου στις 27 Σεπτεμβρίου 1943, « Ουδέποτε η χώρα μας ευρέθη προ κινδύνου τόσο σοβαρού όσον ο απειλών την πλήρη καταστροφήν του τόπου διά της θρασείας δράσεως των κομμουνιστικών και ποικιλώνυμων οργανώσεων, τας οποίας διευθύνουν. Είναι επιτακτική ανάγκη ν' αντιληφθούν απολύτως τον κίνδυνον τούτον της Πατρίδος όλα τα όργανα των Σωμάτων Ασφαλείας [...] Δεν είναι πλέον καιρός δι' αμφιταλλαντεύσεις και δισταγμούς [...] Εντέλλομαι όπως τα όργανα της χωροφυλακής και Αστυνομίας πόλεων επέμβουν με ζωηρότερην ενεργητικότητα διά να πατάξουν αμειλίκτως τους θρασείς εχθρούς του Ελληνικού Λαού. Να συλλαμβάνουν αδιστακτως κάθε πρόσωπον κατά του οποίου υπάρχουν αποδείξεις ότι ανήκει εις την [...] δολοφόνων της ΕΑΜ ή του ΕΛΑΣ. Και αδιστακτως επίσης να κάμνουν χρήση των όπλων των εις στιγμήν καθ' ην αι περιστάσεις το επιβάλλουν»

Για τον οργανωτικό μετασχηματισμό των υπηρεσιών ασφαλείας για την προσαρμογή τους στην νέα αποστολή τους, ο Υπουργός Εσωτερικών Ταβουλάρης επανέφερε στην ενέργεια και τοποθέτησε ως αρχηγό της χωροφυλακής τον συγγενή και στενό συνεργάτη του στρατηγού Θεόδωρου Παγκάλου κατά την περίοδο της δικτατορίας του, υποστράτηγο της Χωροφυλακής Κωνσταντίνο Γκίνο. Στη συνέχεια, μετά από πολλές αρνήσεις αποστράτων αξιωματικών της χωροφυλακής, ο Αλέξανδρος Λάμπου, απόστρατος ταγματάρχη της χωροφυλακής από το 1929, θα ανακληθεί στην ενέργεια και προαχθεί σε υποστράτηγο της χωροφυλακής θα αναλάβει την Διεύθυνση της Ειδικής Ασφάλειας, με υποδιευθυντή τον συνταγματάρχη της χωροφυλακής και αργότερα στρατηγό και αρχηγό του σώματος την δεκαετία του 1950 Αναστάσιο Πάτερη. Παράλληλα, ένας άλλος απόστρατος αξιωματικός, επίσης

έμπιστος του Υπουργού Εσωτερικών της κυβερνήσεως Ιωάννη Ράλλη, Αναστάσιου Ταβουλάρη, ο Στυλιανός Παπαγρηγοράκης ανακλήθηκε στην ενέργεια και τέθηκε επικεφαλής της Διεύθυνσης Ασφάλειας του Υπουργείου Εσωτερικών, με τον βαθμό του υποστρατήγου της Χωροφυλακής. Τόσο ο Λάμπου, που είχε προσωπικό μένος εναντίον των εαμιτών διότι είχαν εκτελέσει στη Λαμία τον αδελφό του, απόστρατο ταγματάρχη, όσο και ο Ταβουλάρης θα μετατρέψουν την Ειδική Ασφάλεια εκτός από αστυνομική υπηρεσία και σε μονάδα κρούσης για την ένοπλη πάταξη της εαμικής αντίστασης στις συνοικίες της Αθήνας.

Για την επίτευξη του στόχου αυτού, πέραν της έδρας της Διευθύνσεως Ειδικής Ασφάλειας επί των οδών Γ' Σεπτεμβρίου και Δεrigνύ θα ιδρυθεί παράρτημα της υπηρεσίας επί της οδού Ελπίδος 5 στην πλατεία Κυριακού, ήδη πλατεία Βικτωρίας, όπου θα εγκατασταθεί το IV Γραφείο της, που ήταν αρμόδιο για την δίωξη των κομμουνιστών, με επικεφαλής τον ταγματάρχη Δημήτριο Μητρόπουλο, μέλος του ΕΔΕΣ, που ενσωμάτωσε όλα τα προ πολλού υφιστάμενα δίκτυα πληροφοριών.

Παράλληλα, για την αύξηση της μαχητικότητας της υπηρεσίας στο πλαίσιο της προσπάθειας μετατροπής της και σε μονάδα κρούσης, ο Υπουργός Εσωτερικών και ο Διευθυντής της Ειδικής, παραμέρισαν πολλούς από στελεχιακό δυναμικό της Ειδικής Ασφάλειας, και ενέταξαν σ' αυτήν εκατοντάδες ιδιώτες, ως « χωροφύλακες άνευ θητείας», χωρίς την τήρηση των προβλεπόμενων από τον οργανισμό της χωροφυλακής διατυπώσεων. Με τον τρόπο αυτό η Ειδική Ασφάλεια στελεχώθηκε με επαναφερθέντες αποτάκτους και χωροφύλακες άνευ θητείας, υπηρετούσαν δε σ' αυτήν 300 χωροφύλακες, από τους οποίους οι 194 ήταν άνευ θητείας. Αποτέλεσμα ήταν να ενταχθούν στην Ειδική Ασφάλεια άνθρωποι που βαρύνονταν με εγκλήματα του κοινού ποινικού δικαίου, που θα χαρακτηρισθούν μετά την απελευθέρωση στο από 28.10.1944 υπόμνημα των αξιωματικών της χωροφυλακής προς τον πρωθυπουργό

της κυβερνήσεως εθνικής ενότητας « αλήτες, μπράβοι των ψευδοκυβερνήσεων»¹³. Στελεχωμένες με τον τρόπο αυτό οι ομάδες κρούσεως της Ειδικής Ασφάλειας θα λειτουργήσουν πέρα από κάθε νομικό πλαίσιο, σκορπίζοντας τον τρόμο.

Σύμφωνα με την κατάθεση ενώπιον του Β' Ειδικού Δικαστηρίου Δωσιλόγων κατά την δίκη των μελών της Ειδικής Ασφάλειας, στις 19 Οκτωβρίου 1945, του συνταγματάρχη και διοικητή της Σχολής Χωροφυλακής Ποθητού Ποδότα, «Ο Υπουργός μου είπε «τι να σας κάνω των μονίμων που δεν θέλατε να στραπατσάρετε την γραβάτα του κομμουνιστού». [...] Από τις ομάδες και ουχί από τα υπεύθυνα όργανα εξετελέσθησαν πολλοί εις τους δρόμους. [...]». Σύμφωνα με τον ίδιο μάρτυρα από τους 160 υποψήφιους χωροφύλακες της Ειδικής Ασφάλειας που είχαν σταλεί για εκπαίδευση στη Σχολή Χωροφυλακής, οι 80 απεδείχθη ότι ήταν σεσημασμένοι κακοποιοί. Πολλοί από τους ιδιώτες αυτούς, όπως και ορισμένοι απλοί χωροφύλακες θα γίνουν άμεσα βαθμοφόροι (ανθυπομοίραρχοι και υπομοίραρχοι) και θα συγκροτήσουν ομάδες κρούσης. Οι ομάδες αυτές, σύμφωνα με την κατάθεση στη δίκη του υποδιοικητή της Ειδικής Ασφάλειας, συνταγματάρχη Χωροφυλακής Αναστάσιου Πάτερη, στελεχώνονταν από «εν ενεργεία αξιωματικούς ως επί κεφαλής, αλλά δεν είχαν [αυτοί] την πρωτοβουλία. Ήσαν τυπικώς. Πρωτοβουλία είχαν οι ομαδάρχαι. Εντάσσοντο εις την Χωροφυλακήν όργανα άνευ ουδεμίας διατυπώσεως. Ευρέθησαν δε κατόπιν γενομένου παρ' εμού ελέγχου, 35 τούτων (οργάνων) να βαρύνονται με κοινά εγκλήματα τους οποίους και απέλυσα. Δεν υπήρχε πειθαρχία εις τας ομάδας, ήσαν εν μπουλούκι άτακτο.».

Οι κυριότερες ομάδες ήταν αυτές του ανθυπομοίραρχου Αντώνη Παναγιωτόπουλου, δυνάμεως 100 ανδρών και του ανθυπασπιστή Ευσέβιου Παρθενίου, δυνάμεως 120- 150 ανδρών, οι οποίες, υπαγόμενες

¹³ Βλ. σχετικά, Δασκαλάκης Απόστολος «Ιστορία Ελληνικής Χωροφυλακής 1936 – 1950», τόμος Α', Αρχηγείο Χωροφυλακής, Αθήνα (1973), σελ. 356.

στο IV Γραφείο, θα εγκατασταθούν στο επιταγμένο ξενοδοχείο «Κρυστάλ», επί της οδού Ελπίδος, αριθμ. 3, το οποίο θα μετατραπεί σε κέντρο βασανιστηρίων και εκτελέσεων. Διοικητής των κρατητηρίων στο εν λόγω ξενοδοχείο ήταν ο υπενωμοτάρχης Ιωάννης Μόρφης, πρώην εργάτης του ανθρακωρυχείου της Καλογρέζας, οι αποκαλύψεις για την αγριότητα του οποίου στη διάρκεια της δίκης θα σοκάρουν το πανελλήνιο.

Ο υποστράτηγος της Χωροφυλακής Αλέξανδρος Λάμπου δεν θα διστάσει να στρατολογήσει ακόμη και μεγάλο αριθμό πρακτόρων των γερμανικών οργανώσεων αντικατασκοπίας « ΜΠΟΥΝΤ» και « 3000», της μυστικής στρατιωτικής αστυνομίας της Wehrmacht, GFP (Geheime Feldpolizei) και της υπηρεσίας ασφαλείας των SS, SIPO – SD (Sicherheitspolizei – Sicherheitsdienst), οι οποίοι συνέχισαν να εργάζονται παράλληλα και για λογαριασμό των υπηρεσιών αυτών. Σύμφωνα με την κατάθεση στην ίδια δίκη του υπασπιστή του Λάμπου, ταγματάρχη της χωροφυλακής Γεωργίου Γκενεράλη, στη δύναμη της Ειδικής εμφανίζονταν 1470 αξιωματικοί, υπαξιωματικοί και οπλίτες, όμως ελάχιστοι παρέμεναν στην υπηρεσία. Οι περισσότεροι είχαν αποσπασθεί και υπηρετούσαν στις γερμανικές υπηρεσίες ασφαλείας και πήγαιναν να πάρουν μόνο τον μισθό τους. Για τα κίνητρα πολλών από αυτούς, στην κατάθεση του εν λόγω ταγματάρχη αναφέρεται : « όλοι ειργάζοντο εις τους Γερμανούς είχαν συμφέρον, έπερνον και αυτοί από τα πλιάτσικα των Γερμανών». Ήταν δε τόσο επωφελής η υπηρεσία στους Γερμανούς που «όταν διετάχθη η ανάκλησις των απεσπασμένων παρά τας γερμανικάς υπηρεσίας πολλοί δεν ηθέλησαν να επανέλθουν εις την Ασφάλειαν.» Είναι χαρακτηριστικό ότι από τα σπουδαιότερα στελέχη της οργάνωσης «3.000» ήταν ο γιος του Διευθυντή Ασφαλείας του Υπουργείου Εσωτερικών Υποστράτηγου Χωροφυλακής Στυλιανού Παπαγρηγοράκη, Ευτύχιος Παπαγρηγοράκης, ο οποίος από απλός χωροφύλακας είχε προαχθεί σε ανθυπομοίραρχο και υπηρετούσε παράλληλα στην Ειδική Ασφάλεια.

Οι καταθέσεις στην ίδια δίκη των μαρτύρων, αξιωματικών της Ειδικής Ασφάλειας (ταγματάρχη Γ. Γκενεράλη, και συνταγματάρχων Γ. Μπόγρη και Αν. Πάτερη) φωτίζουν την λειτουργία της υπηρεσίας. Σύμφωνα μ' αυτές, οι συλληφθέντες καταχωρούντο σε ημερήσια βάση στο « αναφορείο» βάσει σχετικών δελτίων που συνέτασσε το γραφείο του ταγματάρχη Μητρόπουλου. Αυτό διαβιβαζόταν στο δικαστικό τμήμα, του οποίου προϊστάμενος ήταν ο συνταγματάρχης Γ. Μπόγρης και αν υπήρχαν στοιχεία οι κρατούμενοι παραπέμπονταν στο στρατοδικείο ή στην Επιτροπή Ασφαλείας. Η απόλυση των κρατουμένων μπορούσε να γίνει μόνον με διαταγή των Ράλλη, Ταβουλάρη ή Λάμπου, αφού προηγουμένως υπέγραφαν δήλωση ότι δεν θα στραφούν στο μέλλον κατά των αρχών κατοχής.

Κλιμάκιο της SIPO – SD, με επικεφαλής τον Μπέρικκ λειτουργούσε στην Ειδική Ασφάλεια και επόπτευε στενά την δράση της, παρακολουθώντας ιδίως τις ενέργειες του Λάμπου. Είναι δε χαρακτηριστικό ότι από τον Ιούνιο του 1944 τα αποφυλακιστήρια των κρατουμένων έπρεπε να προσυπογράφονται και από τον Μπέρικκ. Στο εν λόγω κλιμάκιο της SIPO – SD αποστέλλόταν καθημερινά το ως άνω αναφορείο, καθώς και ημερήσιο δελτίο των γεγονότων. Επίσης, πολλά στελέχη αλλά και απλοί χωροφύλακες της Ειδικής αποτελούσαν πληροφοριοδότες του εν λόγω κλιμακίου και ενημέρωναν τους Γερμανούς για όλες τις υποθέσεις, τον ρόλο δε αυτόν διαδραμάτισαν ιδίως οι ανθυπομοίραρχοι Εμμανουήλ Πουλής και Γεώργιος και Αθανάσιος Μαντάς. Παράλληλα στην έδρα της υπηρεσίας, λειτουργούσε και κλιμάκιο της GFP με επικεφαλής τον λοχαγό της GFP Ρότσε.

Ειδικότερα, ο μεν Πουλής ήταν, σύμφωνα με όσα κατατέθηκαν στη δίκη, έμπιστος του Λάμπου και από απλός χωροφύλακας έγινε ανθυπομοίραρχος και αρχηγός της σωματοφυλακής του Λάμπου, τον εφοβούντο δε ακόμη και ανώτατοι αξιωματικοί της Χωροφυλακής, οι δε

αδελφοί Μαντά υπηρετούσαν παράλληλα στη « ΜΠΟΥΝΤ» στην οδό Παμίσου. Σύνδεσμος μεταξύ GFP και Ειδικής Ασφάλειας ήταν ο ανθυπομοίραρχος Θωμάς Μπουρτζάλας, ο οποίος παρακολουθούσε τις δραστηριότητες του Αρχιεπισκόπου Δαμασκηνού, υπηρετούσε παράλληλα στην GFP, και όπως αναφέρθηκε στη εν λόγω δίκη μετά την απελευθέρωση, μέσα σε χρονικό διάστημα έξι μηνών από χωροφύλακας άνευ θητείας προήχθη σε ενωμοτάρχη, ανθυπασπιστή και ανθυπομοίραρχο. Αποτέλεσμα της επικρατούσης καταστάσεως, λόγω του κλίματος της αλληλοπαρακολούθησης και των αλληλοκαταδόσεων όπως κατατέθηκε στη δίκη, ήταν να δημιουργηθεί στους ίδιους τους κόλπους της Ειδικής Ασφάλειας μια εκτεταμένη κατάσταση αμοιβαίου φόβου και καχυποψίας, ώστε, κατά τον μάρτυρα ταγματάρχη της χωροφυλακής Γ. Γκενεράλη « ούτε το αριστερό σου χέρι δεν μπορούσε να έχει εμπιστοσύνη στο δεξί»¹⁴.

Στη διάρκεια της κατοχής η Ειδική Ασφάλεια πέραν των αστυνομικών καθηκόντων θα λάβει επίσης τον χαρακτήρα μονάδος κρούσης με συμμετοχή σε μάχες εναντίον του ΕΛΑΣ στην κατεχόμενη Αθήνα. Ο ρόλος της θα είναι, πέραν των άλλων, καίριος στα μπλόκα, στον τομέα των πληροφοριών, με την αξιοποίηση του μεγάλου δικτύου των καταδοτών που διέθετε προπολεμικά. Επίσης, επιδιόταν κατά τις ανακρίσεις σε βασανισμούς που πολλές φορές ξεπερνούσαν σε αγριότητα και αυτούς των ανακριτών των γερμανικών υπηρεσιών ασφαλείας, ενώ εμπλεκόταν σε εκβιασμούς οικογενειών κρατουμένων για την καταβολή

¹⁴ Βλ. σχετικά Αλιβιζάτος Νίκος, « Οι Πολιτικοί Θεσμοί σε κρίση, 1922 – 1974.Οψεις της ελληνικής εμπειρίας», Εκδόσεις Θεμέλιο, Αθήνα (1995), σελ. 433-446, βλ. επίσης, Βιδάλη Σοφία, οπ.π. (υποσημ. 7), σελ., 509 – 533, Χανδρινός Ιάσωνας, οπ.π. (υποσημ.7), σελ. 142 – 148, Γενικά Αρχεία του Κράτους, Αρχείο Ειδικού Δικαστηρίου Δοσιλόγων Αθηνών, Βιβλίο Πρακτικών 9/1945, Πρακτικά δίκης της Ειδικής Ασφάλειας, συνεδριάσεις 18-25, 29-31 Οκτωβρίου 1945, 1-3, 5-10, 13 Νοεμβρίου 1945, Καρκάνης Νίκος, οπ.π. (υποσημ. 10), σελ. 153 – 247.

λύτρωαν. Χαρακτηριστική για το θέμα αυτό είναι και πάλι η κατάθεση του υπασπιστή του Αλ. Λάμπου, ταγματάρχη της χωροφυλακής Γεωργίου Γκενεράλη : « Εγένοντο πολλά παζαρέματα και εκβιάσεις υπό οργάνων της Ειδικής Ασφαλείας και δι' αυτό απηγορεύθησαν οι συλλήψεις ειμή μόνον κατόπιν διαταγών Η Ασφάλεια δεν ευθύνεται παρά το Υπουργείον που έστελνε αυτά τα πρόσωπα ως όργανα της Ασφαλείας. Εγένετο εμπόριον συλλήψεων και αποφυλακίσεων».

Χαρακτηριστική της καταστάσεως που επικρατούσε στα κρατητήρια του ξενοδοχείου « ΚΡΥΣΤΑΛ», ήταν η κατάθεση στη δίκη της Ειδικής Ασφάλειας του ιδιοκτήτη του ξενοδοχείου, Χαράλαμπου Κυβέλου. Σύμφωνα με την κατάθεση του μάρτυρα, η Ειδική εγκαταστάθηκε στο ξενοδοχείο όπου έμενε με την οικογένειά του τον Μάρτιο του 1944. Η ομάδα Παρθενίου αποτελούμενη από 120 - 150 άνδρες εγκαταστάθηκε στο β' πάτωμα και η ομάδα Παναγιωτοπούλου που είχε δύναμη 100 ανδρών στο πρώτο. Ο μάρτυρας θα καταθέσει ότι είδε γυμνά πτώματα στα αποχωρητήρια, άκουγε τις σπαρακτικές κραυγές των κρατουμένων την ώρα των βασανιστηρίων και θα αναφέρει την περίπτωση βασανισμού ενός εργάτη της Εξουργίας με συρματόσχοινο που του χάραζε το σώμα και τα πόδια, στη θέα του οποίου η επίσης κρατούμενη αδελφή του υπέστη βαρύτατο ψυχικό κλονισμό, ενώ σε άλλη περίπτωση κρατούμενος έμπορος ξυλοκοπήθηκε όλη την ημέρα και ακολούθως εκπαραθυρώθηκε. Στην ίδια δίκη, ο μάρτυρας Δημητρακαρέας, θα καταθέσει ότι συνελήφθη από την ομάδα Παρθενίου στις 3 Ιουλίου 1944, και οδηγήθηκε στο «ΚΡΥΣΤΑΛ». Εκεί, σύμφωνα με την κατάθεσή του «Τους παρουσίασαν στον Παρθενίου κι αυτός διέταξε να τους πάνε στο Μόρφη, που ήταν διοικητής στα κρατητήρια. Αυτός τους έστειλε σ' ένα θάλαμο. Εκεί το θέαμα ήταν ανατριχιαστικό. Ενας κρατούμενος βρισκόταν σε πολτώδη κατάσταση και 40 άλλοι οικτρά παραμορφωμένοι από τα βασανιστήρια. Στις 9 τη νύχτα ήρθε ο Μόρφης. Ολοι έπρεπε να σηκωθούν και να σταθούν προσοχή. Έναν που δεν τον κοιτούσε στα μάτια, τον έβαλε κάτω και με τακουνιές και με το βούρδουλα, τον σκότωσε μπροστά μας. Αφού ξέκαμε αυτόν, άρπαξε άλλον, επειδή εκείνος τον κοίταζε και τον υπέβαλε στον ίδιο φρικτό θάνατο. Την ίδια τύχη είχαν

και άλλοι κείνο το βράδυ. Αυτοκίνητο του Ερυθρού Σταυρού στάθμευε μόνιμα έξω από τα κρατητήρια και κουβαλούσε μέρα νύχτα τα πτώματα. Μετά τα εγκλήματα του αυτά ο Μόρφης έβγαине στο προαύλιο όπου μαζί με έναν καλόγερο και δύο γυναίκες έβαζαν ένα γραμμόφωνο και χόρευαν μαζί «τσιφτετέλι»¹⁵.

Επίσης, εκτός από την εξάρθρωση κομμουνιστικών οργανώσεων στράφηκε ακόμη και κατά συμμαχικών δικτύων κατασκοπίας με την σύλληψη και παράδοση στους Γερμανούς μελών της οργάνωσης, με την επωνυμία «ΥΒΟΝΝΗ», γνωστής και υπό το όνομα «ΑΠΟΛΛΩΝ», καθώς και ασυρμάτου που λειτουργούσε στην Αθήνα για λογαριασμό δικτύου των βρετανικής κατασκοπείας. Στη δίκη μεταπολεμικά θα κατατεθεί ότι ο Λάμπου είχε καταρτίσει ειδικές ομάδες με επικεφαλής τους αδελφούς Μαντά για την δίωξη των κατασκόπων και των σαμποτέρ, με αμοιβή 50-200 λίρες για κάθε σύλληψη ή κατάδοση στους Γερμανούς. Επίσης, θα κατατεθεί ότι σύμφωνα με πληροφορίες του διερμηνέα Κων/νου Λάτση, ο Λάμπου και οι συνεργάτες του πήραν από τους Γερμανούς αμοιβή 1000 λίρες για την σύλληψη των μελών της Υβόννης. Τα συλληφθέντα 26 μέλη της Υβόννης θα περιληφθούν μεταξύ αυτών που θα εκτελεσθούν στο Χαϊδάρι τα ξημερώματα της 8^{ης} Σεπτεμβρίου 1944. Η Διεύθυνση Ειδικής Ασφάλειας θα διαλυθεί επισήμως στις 28 Σεπτεμβρίου 1944, προφανώς εν όψει της απελευθερώσεως που ήταν ζήτημα ημερών κρίθηκε ότι είχε πλέον εκτεθεί σε βαθμό που δεν επέτρεπε την συνέχιση της λειτουργίας της¹⁶.

¹⁵ Βλ. σχετικά, Γενικά Αρχεία του Κράτους, Αρχείο Ειδικού Δικαστηρίου Δοσιλόγων Αθηνών, Βιβλίο Πρακτικών 9/1945, Πρακτικά δίκης της Ειδικής Ασφάλειας, συνεδριάσεις 18-25, 29-31 Οκτωβρίου 1945, 1-3, 5-10, 13 Νοεμβρίου 1945.

¹⁶ Βλ. σχετικά, Γενικά Αρχεία του Κράτους, Αρχείο Ειδικού Δικαστηρίου Δοσιλόγων Αθηνών, Βιβλίο Πρακτικών 9/1945, Πρακτικά δίκης της Ειδικής Ασφάλειας, συνεδριάσεις 18-25, 29-31 Οκτωβρίου 1945, 1-3, 5-10, 13 Νοεμβρίου 1945, Χαραλαμπίδης Μενέλαος, «Η Εμπειρία της Κατοχής και της Αντίστασης στην Αθήνα», Εκδόσεις Αλεξάνδρεια, Αθήνα (2012), σελ. 222 – 234.

2. Η στάση της Αστυνομίας Πόλεων

Όσον αφορά την Αστυνομία Πόλεων, αυτή θα επιδείξει μια μάλλον διπλωματική στάση, απέχουσα από την ενεργό εμπλοκή στα μπλόκα, και προσπαθώντας να μείνει όσο το δυνατόν μακρύτερα από την ένοπλη σύγκρουση με το ΕΑΜ, κυρίως με πρωτοβουλία του Αστυνομικού Διευθυντή Αθηνών Αγγελου Εβερετ, αποφεύγοντας στο μέτρο του δυνατού την μετατροπή της σε μονάδα κρούσης για την ένοπλη πάταξη της αντίστασης, που προωθούσε η κατοχική κυβέρνηση.

Εξαίρεση της στάσεως αυτής θα αποτελέσει το Μηχανοκίνητο Τμήμα της Αστυνομίας Πόλεων, με επικεφαλής τον Αστυνόμο Νικόλαο Μπουραντά. Δημιούργημα του καθεστώτος της 4^{ης} Αυγούστου ιδρύθηκε τον Μάιο του 1939 και συγκροτήθηκε από 700 αξιωματικούς και αστυφύλακες, με 120 τρίκυκλες και δίκυκλες μοτοσυκλέτες, 26 ειδικά αυτοκίνητα ταχείας μεταφοράς δυνάμεως, 30 επιβατηγά αυτοκίνητα και 20 ποδήλατα, ενώ ο οπλισμός του περιελάμβανε 300 αυτόματα, τύπου «STAYER». Επρόκειτο για ισχυρή μονάδα κρούσεως με επικεφαλής τον Αστυνόμο Νικόλαο Μπουραντά ο οποίος θα παραμείνει διοικητής έως την προαγωγή του σε Αστυνομικό Διευθυντή Β' και την τοποθέτησή του ως διευθυντού της Γενικής Ασφάλειας Αθηνών τον Ιανουάριο του 1944. Μολονότι κατά την διάρκεια της κατοχής το μηχανοκίνητο τμήμα αποψιλώθηκε τόσο λόγω της μειώσεως του προσωπικού του όσο και λόγω της κατασχέσεως των μεταφορικών του μέσων από τους Γερμανούς, παρέμεινε μια καλά εκπαιδευμένη και αφοσιωμένη αντικομμουνιστική δύναμη που θα πάρει μέρος σε αρκετές κρούσεις στις συνοικίες, χωρίς, όμως, να διαδραματίσει πρωτεύοντα ρόλο σε επιχειρήσεις μπλόκων την αιματηρή αυτή περίοδο¹⁷.

¹⁷ Βλ. σχετικά, Αυδής Αλέξανδρος, « Οι Μπουραντάδες 1940 -1945 Το χρονικό μιας δράκας ανδρειωμένων», Εκδόσεις Νέα Θέσις, Αθήνα (2006), σελ. 21 επομ.

Την περίοδο αυτή εκδηλώνεται έμμεση άρνηση της Γενικής Ασφάλειας Αθηνών της Αστυνομίας Πόλεων να συμμετάσχει στη δίωξη του κομμουνισμού, με σχετική αναφορά του διευθυντή της Αστυνομίας Αθηνών Αγγελου Εβερτ προς την Γενική Διεύθυνση Αστυνομίας Πόλεων του Υπουργείου Εσωτερικών, στην οποία επικαλείται ότι η Αστυνομία είναι τόσο απασχολημένη « με τα καθημερινώς εμφανιζόμενα ζητήματα τάξεως και ασφαλείας, ώστε να μην είναι εις θέσιν να ασχοληθεί και με ζητήματα διώξεως του κομμουνισμού», έργο το οποίο θα πρέπει να ανατεθεί « εξ ολοκλήρου εις την Διεύθυνσιν Ασφαλείας του Κράτους ήτις συνεστήθη δια Νόμου αποκλειστικά δια την δίωξιν του κομμουνισμού ... και διαθέτη τα προς τούτο απαιτούμενα μέσα ήτοι δίκτυα πληροφοριών...». Στο έγγραφο αυτό θα απαντήσει με αναφορά του ο Υποστράτηγος Αλέξανδρος Λάμπου, στην οποία επισημαίνει ότι « Η δικαιολογία του κ. Διευθυντού Αστυνομίας Πόλεων... δεν τυγχάνει σοβαρά», δεδομένου ότι η Αστυνομία Πόλεων « κατά το παρελθόν και δη κατά την περίοδον της 4ης Αυγούστου» είχε σημειώσει σημαντικές επιτυχίες στη δίωξη των κομμουνιστών «φθάνουσα πολλάκις εις ανταγωνισμόν μετά της Διευθύνσεως Ειδικής Ασφαλείας, χωρίς μάλιστα τότε να προσπαθή να αποφύγη την συμβολήν της εις την δίωξιν του κομμουνισμού, ως πράττει σήμερα». Σύμφωνα με τον Λάμπου, «η προκλητική δράση των «αναρχικών στοιχείων... πολλάκις υπό τα όμματα των οργάνων» προκαλούσε τα «δυσμενή σχόλια των πολιτών «κατά των Αστυνομικών Σωμάτων» και δημιουργούσε ερωτήματα «περί του σκοπού υπάρξεως Αστυνομίας εν τω Κράτει». Η αναφορά του Λάμπου τελειώνει με την επισήμανση « Δια τους λόγους αυτούς κρίνομεν απαραίτητον η Αστυνομία Πόλεων είτε να αποφασίση να πράξει το καθήκον της προς την Πατρίδα... ή να δηλώσει αδυναμίαν δι' οιονδήποτε λόγον και να παραδώση την θέσιν της εις την Χωροφυλακήν». Η ενδουπηρεσιακή αυτή διένεξη αναφέρεται στην Ιστορία της Χωροφυλακής του Απόστολου Δασκαλάκη, ως απόδειξη της αφοσίωσης της Χωροφυλακής στο καθήκον σε αντίθεση προφανώς με την

επαμφοτερίζουσα στάση του ανταγωνιστικού σώματος της Αστυνομίας Πόλεων¹⁸.

Σχετικά με την « ουδετερότητα» της Αστυνομίας Πόλεων στη μάχη της Αθήνας, είναι χαρακτηριστικό ένα μεταπολεμικό χρονογράφημα του Δημήτρη Ψαθά: «Στη γωνιά εαμίτες είχαν μπει σ' ένα μαγαζί και σκότωσαν έναν υπάλληλο. Απ' έξω ήταν αστυφύλακας. Οι άνθρωποι έκαναν τη δουλειά τους κι' ύστερα τράβηξαν τον δρόμο τους. Κόσμος μαζεύτηκε. Μέσα στην αναμπουμπούλα της στιγμής τρύπωσε κι ο αιώνιος πορτοφολατζής που βούτηξε το πορτοφόλι ενός απ' τους περίεργους. Τον είδε ο αστυφύλακας, τον άρπαξε και τον τραβούσε.

— Εμένα βουτάς, κυρ-αστυφύλακα, φώναξε ο δύστηχος. Ασε με να χαρείς τη μάνα σου! Αφου οι άλλοι σκοτώσανε τον άνθρωπο και ούτε τους μίλησες. Εμένα βρήκες να βουτήξεις;

Χτυπιόταν. Και διαμαρτυρόταν με βαθύ καημό στ' όνομα της δικαιοσύνης. Αλλά αλύγιστος τον τραβούσε στο τμήμα ο αστυφύλακας. Κι ο κόσμος διασκέδαζε τ' ανάποδα της περιέργης τούτης εποχής.»¹⁹.

Όσον αφορά την εξασφάλιση της αφοσίωσης και του ζήλου των ανδρών της αστυνομίας πόλεων και της χωροφυλακής, η κατοχική κυβέρνηση με τον συντακτικού χαρακτήρος, σύμφωνα με το άρθρο 5 αυτού, ν. 314/1943 « περί εκκαθαρίσεως Υπαξιωματικών και στρατιωτικών ανηκόντων εις το Σώμα της Χωροφυλακής» (Φ.Ε.Κ. 260 τ. Α'/8.7.1943), δημιουργούσε σε κάθε Διοίκηση ή Ανωτέρα Διοίκηση Χωροφυλακής επιτροπή, αποτελούμενη από τον διοικητή και δύο κατωτέρους αξιωματικούς για την υποβολή στο Υπουργείο Εσωτερικών προτάσεως περί αποβολής από τις τάξεις της Χωροφυλακής αξιωματικών και χωροφυλάκων. Κριτήρια για την αποβολή των ανωτέρω ήταν η ποινική και διοικητική τους κατάσταση, η κατάσταση της υγείας τους, ο ζήλος

¹⁸ Βλ. σχετικά, Δασκαλάκης Απόστολος, (οπ.π. υποσημ. 13), σελ. 186 – 187.

¹⁹ Βλ. σχετικά, Ψαθάς Δημήτρης, « Αντίσταση», Εκδόσεις Μαρία Δ. Ψαθά, Αθήνα (2002), σελ. 208.

προς την υπηρεσία, η ικανότητα προς εκπλήρωση των καθηκόντων τους και γενικότερα ο χαρακτήρας τους. Ο Υπουργός των Εσωτερικών επικύρωνε τις αποφάσεις των Επιτροπών περί αποβολής, δυνάμενος να τις ακυρώσει, ενώ εναντίον των εν λόγω αποφάσεων, επικυρωμένων από τον Υπουργό των Εσωτερικών δεν επιτρεπόταν προσφυγή στο Συμβούλιο της Επικρατείας.

Επειδή, οι απεργιακές κινητοποιήσεις και διαδηλώσεις στους δρόμους της Αθήνας την περίοδο Απριλίου 1942 έως Ιουλίου 1943 είχαν αποδείξει την ύπαρξη προσβάσεων της εαμικής αντιστάσεως στους κόλπους των σωμάτων ασφαλείας, καθώς και την ύπαρξη περιπτώσεων ήπιας αντιμετώπισης των διαδηλωτών, η κατοχική κυβέρνηση θα προχωρήσει στην θέσπιση δρακόντειων διατάξεων για την εκκαθάριση των σωμάτων ασφαλείας από στελέχη που δεν επεδείκνυαν τον απαιτούμενο ζήλο για την πάταξη της αντιστάσεως²⁰. Για τον λόγο αυτόν, θα θεσπισθούν οι συντακτικού χαρακτήρος νόμοι 938/1943 « περί επιβολής κυρώσεων κατά στρατιωτικών της Χωροφυλακής παραλείπόντων την εκτέλεσιν ωρισμένων καθηκόντων των» (Φ.Ε.Κ. 392 τ. Α' 22.11.1943) και 939/1943 «περί επιβολής κυρώσεων κατά αστυνομικών παραλείπόντων την εκτέλεσιν ωρισμένων καθηκόντων των» (Φ.Ε.Κ. 392 τ. Α' 22.11.1943). Οι εν λόγω νόμοι προέβλεπαν ότι αξιωματικοί, ανθυπασπιστές, υπαξιωματικοί και οπλίτες της χωροφυλακής, καθώς και αστυνομικοί υπάλληλοι παντός βαθμού « αποτάσσονται, απολύονται, εκπίπτουν του βαθμού των και αποβάλλονται των τάξεων της Χωροφυλακής και της Αστυνομίας Πόλεων, στερούμενοι κάθε συντάξεως, μερίσματος Μετοχικού Ταμείου, βοηθήματος Ταμείου Αρωγής και γενικά κάθε χρηματικής απολαβής, πηγάζουσας από την υπηρεσία τους στην Χωροφυλακή ή την Αστυνομία Πόλεων αν υποπέσουν στα εξής βαρύντατα

²⁰ Βλ. σχετικά, Mazower Mark, οπ.π. (υποσημ. 1), σελ. 138-148.

πειθαρχικά πταίσματα : « 1. Εάν επιδείξωσι λιποψυχίαν ή δεν επιληφθώσιν αμέσως των καθηκόντων των κατά των επιβουλευομένων την Δημοσίαν Τάξιν και Ασφάλειαν επικινδύνων ομάδων ή ατόμων. 2. Εάν επιδεικνύωσιν έργω ή λόγω παθητικήν στάσιν ή αποτρέπωσι συναδέλφους και υφισταμένους από της εκτελέσεως των καθηκόντων των έναντι των ανωτέρω ομάδων ή ατόμων. 3. Εάν επιδεικνύωσιν απροθυμίαν ή προσπαθώσιν καθ' οιονδήποτε τρόπον να αποφύγωσι την εκτέλεσιν των εκ της ιδιότητός των και του βαθμού των απορρεόντων καθηκόντων».

Οι ανωτέρω διοικητικές κυρώσεις και οι συνακόλουθες οικονομικές στέρησεις επιβάλλονταν στους μεν αξιωματικούς και ανθυπασπιστές της Χωροφυλακής, καθώς και στους αξιωματικούς της Αστυνομίας Πόλεων με διάταγμα, προκαλούμενο από τον Υπουργό των Εσωτερικών, στους δε οπλίτες της χωροφυλακής και στους κατώτερους αστυνομικούς υπαλλήλους με απόφαση του Υπουργού των Εσωτερικών, και στις δύο περιπτώσεις, κατόπιν του σχετικού πορίσματος ένορκης διοικητικής εξέτασης. Οι εν λόγω διοικητικές κυρώσεις και στέρησεις επιβάλλονταν, ανεξάρτητα από τις υπάρχουσες ποινικές ευθύνες.

IV. Ο ΕΔΕΣ της Αθήνας

Στο αντιστασιακό στρατόπεδο σημαντικό ρόλο θα διαδραματίσει η οργάνωση του ΕΔΕΣ στην Αθήνα. Ο Ε.Δ.Ε.Σ. (Εθνικός Δημοκρατικός Ελληνικός Σύνδεσμος) ιδρύθηκε στις 9 Σεπτεμβρίου 1941 και την ιδρυτική πράξη συνυπέγραψαν ο δικηγόρος Ηλίας Σταματόπουλος, και δύο απότακτοι συνταγματάρχες Ναπολέον Ζέρβας και Λεωνίδας Σπαής. Στο καταστατικό της η οργάνωση, εκτός από τον αντιστασιακό της χαρακτήρα, είχε σαφή αντιμοναρχικό προσανατολισμό όσο αφορά το μεταπολεμικό μέλλον της Ελλάδος. Τυπικός αρχηγός του ΕΔΕΣ ήταν ο

εξόριστος στη Γαλλία Νικόλαος Πλαστήρας. Με την προβολή του ονόματος του Πλαστήρα ως αρχηγού του ΕΔΕΣ η οργάνωση κατάφερε να αποκτήσει ερείσματα στους απότακτους (λόγω του κινήματος του 1935) βενιζελικούς αξιωματικούς που ήταν στην πλειοψηφία τους φιλοπλαστηρικοί. Παράλληλα, και επειδή το όνομα του Πλαστήρα ήταν ιδιαίτερα δημοφιλές στους προσφυγικούς πληθυσμούς, ευελπιστούσε να αποκτήσει ο ΕΔΕΣ λαϊκό έρεισμα στις συγκεκριμένες κοινωνικές ομάδες. Λίγες εβδομάδες μετά την δημοσίευση του καταστατικού του ΕΔΕΣ, έφθασε στην Αθήνα από την Γαλλία, ο καθηγητής Κομνηνός Πυρομάγλου, ο οποίος εφάρμοζε να έχει επιστολή του Πλαστήρα που εξουσιοδοτούσε τον Ζέρβα να τον εκπροσωπεί στην Ελλάδα για τον σχηματισμό αντιστασιακής οργάνωσης. Στην πραγματικότητα ο Πυρομάγλου δεν είχε κανένα σχετικό πληρεξούσιο, αλλά, μόνον, επιστολή του Πλαστήρα προκειμένου να συναντήσει πολιτικούς του βενιζελικού χώρου για διαβουλεύσεις σχετικά με την διαμόρφωση του πολιτειακού μετά το τέλος του πολέμου. Τελικά ο Πυρομάγλου θα συνεργασθεί με τον Ζέρβα και όταν ο τελευταίος ξεκινήσει τον ένοπλο αγώνα τον Ιούλιο του 1942, θα αρχίσουν ταυτόχρονα να δημιουργούνται συνεχείς εσωτερικές τριβές, ιδίως μεταξύ των μελών των οργανώσεων της Αθήνας, και να εμφανίζονται σοβαρές οργανωτικές αδυναμίες.

Μετά την έξοδο του Ζέρβα στο βουνό τον Ιούλιο του 1942 δεν είχε ορισθεί σαφώς ο επικεφαλής της οργάνωσης και της δράσης του ΕΔΕΣ στην Αθήνα. Καθήκοντα ηγεσίας στην Αθήνα ασκούσαν τρεις επιτροπές. Η πρώτη ήταν η συγκροτημένη τον Ιούλιο του 1942 Κεντρική Διοικούσα Επιτροπή (Μιλτιάδης Γεωργιάδης, Δημήτριος Γιαννακόπουλος, Μιχαήλ Κυριακός, Ιωάννης Ματσούκας, Ηρακλής Πετιμεζάς, Ηλίας Σταματόπουλος) η δεύτερη ήταν το νεοσύστατο στρατιωτικό επιτελείο της οργάνωσης με τους απόστρατους συνταγματάρχες Πλούταρχο Μεταξά, Απόστολο Παπαγεωργίου και Χαράλαμπο Παπαθανασόπουλο.

Υπεράνω αυτών τυπικά βρισκόταν η λεγόμενη ανωτάτη επιτροπή στην οποία συμμετείχαν δύο μέλη της ΚΔΕ (Ματσούκας και Σταματόπουλος) και ο απόστρατος συνταγματάρχης Βασίλειος Πετρόπουλος. Αποτέλεσμα αυτής της πολυαρχίας και της ελλείψεως σαφούς ηγεσίας ήταν η εμφάνιση προβλημάτων συνοχής στον ΕΔΕΣ της Αθήνας.

Παράλληλα, ένας νέος πόλος συσπείρωσης των εδραιωμένων της Αθήνας άρχισε να δημιουργείται γύρω από τον απόστρατο στρατηγό Στυλιανό Γονατά, που δεν ήταν μέλος του ΕΔΕΣ, ήταν, όμως, προσωπικός φίλος του Πλαστήρα και εκ των ηγετών της επαναστάσεως του 1922 μαζί με τον τελευταίο.

Μετά την αναχώρηση του Πυρομάγλου για το βουνό, ανώτερα στελέχη με πρωτεργάτες τους συνταγματάρχες Απόστολο Παπαγεωργίου και Χαράλαμπο Παπαθανασόπουλο, τον Ηλία Σταματόπουλο της ΚΔΕ, τον δικηγόρο Μαυρίκιο Μαυρίκη και τον Χαρίλαο Αντωνάτο προσπάθησαν να παραμερίσουν τους Ζέρβα και Πυρομάγλου και να επιβάλλουν άλλη πολιτική. Πίστευαν ότι έπρεπε το βάρος να δοθεί στις μεγάλες πόλεις και να δοθεί έμφαση στην πολιτική δράση. Στις 17 Ιανουαρίου 1943, ο συνταγματάρχης Παπαγεωργίου θα ζητήσει από τον Ζέρβα στο αρχηγείο του τελευταίου στο βουνό, εκ μέρους του στρατηγού Θεόδωρου Πάγκαλου, την κατάπαυση των εχθροπραξιών εναντίον των Ιταλών, πρόταση που θα απορρίψει κατηγορηματικά ο Ζέρβας²¹.

Τον Φεβρουάριο του 1943 συλλαμβάνονται από τις κατοχικές αρχές οι Παπαγεωργίου και Παπαθανασόπουλος. Απελευθερώθηκαν υπό αδιευκρίνιστες συνθήκες μετά από 45 μέρες, και αμέσως μετά αξίωσαν την αποκήρυξη του Ζέρβα και γενικώς του ένοπλου αγώνα έναντίον των

²¹ Βλ. σχετικά, Παπαφλωράτος Ιωάννης, « ΕΔΕΣ – Αγνώστες πτυχές από την ιστορία της οργάνωσης », Εκδόσεις Περισκόπιο, Αθήνα (2007), σελ. 90, όπου παραπομπή σε Πετμεζάς Ηρακλής, « Εθνική αντίσταση και κοινωνική επανάσταση », εκδόσεις Μέτρον, Αθήνα (1991), σελ. 176.

κατοχικών δυνάμεων. Αποτέλεσμα ήταν να επέλθει διαφωνία τους στην Κεντρική Διοικούσα Επιτροπή με τους Γιαννακόπουλο και Ματσούκα να υποστηρίζουν τον Ζέρβα. Τελικώς οι Παπαγεωργίου και Παπαθανασόπουλος κατάφεραν και ήλεγξαν (προσωρινά) την Επιτροπή, ισχυριζόμενοι ότι δρούσαν κατόπιν συνεννοήσεως με τον Γονατά. Ο Γιαννακόπουλος θα αντιταχθεί σφοδρά στη γραμμή εγκαταλείψεως του ένοπλου αγώνα, καθώς και στις δραστηριότητες των Παπαγεωργίου και Παπαθανασόπουλου. Ήταν υπέρ της συνεργασίας με τις άλλες αντιστασιακές οργανώσεις, του ΕΑΜ συμπεριλαμβανομένου. Για τον σκοπό αυτό, θα συγκροτήσει με πολλά χαμηλόβαθμα μέλη του ΕΔΕΣ την «Επαναστατική Επιτροπή» που θα αντιταχθεί σθεναρά σε οποιασδήποτε εμπλοκή του ΕΔΕΣ στην συγκρότηση των Ταγμάτων Ασφαλείας, εν αντιθέσει με τον Γονατά που –μαζί με τον Πάγκαλο- ήταν ένθερμος υποστηρικτής της ιδρύσεώς τους και είχε επαφές για τον σκοπό αυτό με πολλά στελέχη του ΕΔΕΣ Αθηνών, κυρίως αξιωματικούς.

Το καλοκαίρι του 1943 ο Γονατάς τονίζει σε στελέχη του ΕΔΕΣ της Αθήνας, ότι απόντος του Πλαστήρα, ο ίδιος έπρεπε να θεωρείται ο φυσικός αρχηγός του ΕΔΕΣ και όχι ο Ζέρβας. Σύμφωνα με τον Γονατά, στόχος του ΕΔΕΣ θα έπρεπε να είναι η μη επάνοδος του βασιλιά και αυτό θα μπορούσε να επιτευχθεί μόνο με την συγκρότηση των Ταγμάτων Ασφαλείας τα οποία θα αντιμετώπιζαν τους κομμουνιστές και θα απέτρεπαν την επάνοδο του βασιλιά Γεωργίου. Για την επίτευξη του στόχου αυτού ήταν θεμιτή η όποια συνεργασία με τους Γερμανούς και την κατοχική κυβέρνηση Ράλλη.

Στις αρχές Ιουλίου του 1943 σε επεισοδιακή συνεδρίαση της Κεντρικής Διοικούσας Επιτροπής οριστικοποιείται η διάσπαση του ΕΔΕΣ Αθηνών. Οι Παπαγεωργίου, Παπαθανασόπουλος και Σταματόπουλος κατηγορούν ανοιχτά τους Ζέρβα και Πυρομάγλου και είναι υπέρ της δυναμικής αντιμετώπισης του ΕΑΜ και της συμμετοχής στην συγκρότηση

των Ταγμάτων Ασφαλείας που θα διοικούνταν από απότακτους αξιωματικούς του κινήματος του 1935, εμπνεόμενους από δημοκρατικά φρονήματα. Μόλις αυτά θα νικούσαν τους κομμουνιστές θα αντιμετώπιζαν δυναμικά και τους βασιλόφρονες, προκειμένου να αποτρέψουν με κάθε τρόπο την επάνοδο του Βασιλέως Γεωργίου Β'. Ο Ζέρβας, που ενημερώνεται στο βουνό, αποκηρύσσει ως διασπαστές τους συνταγματάρχες Παπαγεωργίου και Παπαθανασόπουλο, καθώς και τον δικηγόρο Ηλία Σταματόπουλο. Οι εκφραστές της αντιστασιακής γραμμής δικηγόρος Δημήτριος Γιαννακόπουλος, εκδότης της εφημερίδας της οργάνωσης « Δημοκρατική Σημαία», ο ανθυπολοχαγός Μανώλης Λίτινας και άλλα στελέχη του ΕΔΕΣ της Αθήνας χαρακτηρίζουν προδότες τους ανωτέρω που ήθελαν να μετατρέψουν την οργάνωση σε όργανο κατά του κομμουνισμού, ενώ η προσπάθειά των διασπαστών να παραδώσουν στους Γερμανούς καταλόγους με μέλη του ΕΑΜ στην τηλεφωνική εταιρεία αποτρέπεται την τελευταία στιγμή από το στέλεχος του ΕΔΕΣ Κωνσταντίνο Παπαγιαννάκη. Στις 17 Σεπτεμβρίου 1943, η τριάδα των διασπαστών ανακηρύσσει τον Παπαγεωργίου ως επικεφαλής του ΕΔΕΣ Αθηνών, την ακολουθούν, όμως, μικρός αριθμός στελεχών του ΕΔΕΣ. Η οργάνωση διασπάται οριστικά τον Ιανουάριο του 1944. Ο Απόστολος Παπαγεωργίου θα αναλάβει αρχηγός του Πυροσβεστικού Σώματος στην Αθήνα, ενώ ο Χαράλαμπος Παπαθανασόπουλος θα τεθεί επικεφαλής των ταγμάτων ευζώνων στην Εύβοια. Από τους πιστούς στον Ζέρβα, κατά την διάσπαση, ο μεν Δημήτριος Γιαννακόπουλος, αφού χαρακτηριστεί από τους διασπαστές « κομμουνιστικό κάθαρμα» θα δολοφονηθεί στις 4 Νοεμβρίου 1943 από απόσπασμα της Ειδικής Ασφάλειας, κατά την έξοδό του από εστιατόριο στην Πλάκα, ενώ ο Μανώλης Λίτινας θα είναι μεταξύ

των τελευταίων που θα πέσουν από τα πυρά του γερμανικού εκτελεστικού αποσπάσματος, στις 8 Σεπτεμβρίου 1944, στο Χαϊδάρι²².

V. Η Οργάνωση «Χ»

Η Οργάνωση Χ ιδρύθηκε τον Ιούνιο του 1941, με την ονομασία « Αγνωστος Μεραρχία Χ» από τους στρατηγούς Γεώργιο Λάβδα και Βασίλειο Βραχνό, τους συνταγματάρχες Κωνσταντίνο Παπακωνσταντίνου, Θεμιστοκλή Κετσέα, Αγησίλαο Σινιώρη και τον κυπριακής καταγωγής αντισυνταγματάρχη Γεώργιο Γρίβα, που υπηρετούσε ως Διευθυντής της Υπηρεσίας Στρατιωτικών Αρχείων. Σύντομα ο Γρίβας θα προχωρήσει στην συγκρότηση άλλης οργάνωσης, με την επωνυμία « Εθνική Οργάνωσις Χ» ή απλά «Χ». Σκοπός του Γρίβα ήταν η αύξηση του αριθμού μελών της Χ και η συσπείρωση όσο το δυνατόν περισσότερων αξιωματικών στις τάξεις της. Στην Χ εντάχθηκε μεταξύ άλλων και ο Αρχιεπίσκοπος Αθηνών Χρυσάνθος (ο οποίος είχε αρνηθεί να ορκίσει την κατοχική κυβέρνηση Τσολάκογλου). Ο Γρίβας συνδέθηκε με τον Χρυσάνθο, μέσω του μητροπολίτη Κυρήνειας Μακαρίου Β'. Χάρη στον Χρυσάνθο, η οργάνωση Χ εξασφάλισε το πρώτο σεβαστό χρηματικό ποσό για αγορά όπλων.

Η οργανωτική δομή και στελέχωση της Χ ακολουθούσε το πρότυπο στρατιωτικής μονάδος. Καθήκοντα υπαρχηγού ανέλαβε ο ταγματάρχης (ΠΖ) Ιωάννης Μπουσμπουρέλης, και επιτελάρχης ο Μιχάλης Κουρουπός. Διευθυντής του Ιου Γραφείου, ο ταγματάρχης (ΠΖ) Νικόλαος Μπόντζος,

²² Βλ. σχετικά, Καρίμπας Κωνσταντίνος, « Το Ελληνικό Αντάρτικο Πόλεων – Οι μαχητές της Ελευθερίας 1941 – 1944», Εκδόσεις Περισκόπιο, Αθήνα (2008), σελ. 14-17, Παπαφλωράτος Ιωάννης, (οπ. π. (υποσημ. 21), σελ. 89-109, όπου παραπομπές σε Πετμεζάς Ηρακλής, οπ.π. (υποσημ. 21), σελ. 84, 503, 343-346, 392-395 και Δέπος Ελευθέριος, « Η διάσπασις αρχίζει εις τον Ε.Δ.Ε.Σ. Αθηνών», Ιστορικών Αρχείων Εθνικής Αντιστάσεως, τευχ. 27-28, Νοέμβριος – Δεκέμβριος 1960, σελ. 57-59.

του Που Γραφείου, ο ταγματάρχης (ΠΖ) Παντελής Πολύζος και του Που Γραφείου, ο ταγματάρχης (ΠΖ) Νικόλαος Παπαρόδου. Το επιτελείο του Γρίβα συμπλήρωναν οι λοχαγοί Χαράλαμπος Σπυρόπουλος και Νικόλαος Κοντογιαννόπουλος, καθώς και ο υπολοχαγός Ομηρος Παπαδόπουλος. Συνολικά 201 αξιωματικοί συνδέθηκαν με οποιονδήποτε τρόπο με την οργάνωση έως το καλοκαίρι του 1944. Σύμφωνα με την επίσημη ιστορία της οργάνωσης, η «Χ» εργάστηκε εντατικά για την οργάνωση πυρήνων στις συνοικίες της Αθήνας. Αν και δεν υπάρχουν ακριβή αριθμητικά στοιχεία, πυρήνες της οργάνωσης συγκροτήθηκαν στα Πετράλωνα, Κουκάκι, Πλατεία Βάθης, Ανω και Κάτω Πατήσια, Μεταξουργείο, Παγκράτι, Υμητό, Βύρωνα, Καισαριανή, Χαλάνδρι και Πειραιά. Ο σχεδιασμός της οργάνωσης κάνει λόγο για 14 τάγματα με υπεύθυνους μόνιμους ή έφεδρους αξιωματικούς. Φυσικά, η ονομασία « τάγματα» αποτελεί σχήμα λόγου, διότι επρόκειτο για πυρήνες με υποτυπώδη οπλισμό. Το στρατηγείο της οργάνωσης βρισκόταν στο σπίτι του Γρίβα, επί της οδού Νηλέως, αριθμ. 1, στο Θησείο.

Λόγω του φιλοβασιλικού της προσανατολισμού, η οργάνωση σύντομα ενεπλάκη σε ανελέητο πόλεμο με τον ΕΛΑΣ και ιδίως με την ΟΠΛΑ στους δρόμους της Αθήνας, ενώ όσον αφορά την δράση εναντίον των Γερμανών θα περιορισθεί στη συλλογή πληροφοριών και στη μετάδοσή τους μέσω ασυρμάτου στη Μέση Ανατολή. Στον αγώνα εναντίον των εαμικών οργανώσεων που ήταν και ο κύριος αντίπαλός της θα συνεργασθεί στενά με τα τάγματα ευζώνων και την Ειδική Ασφάλεια, με ταυτότητες της οποίας θα εφοδιασθούν τα μέλη της οργάνωσης για να κινούνται ελεύθερα στην πόλη, ενώ μέλη της θα συνεργασθούν με τις αρχές ασφαλείας σε επιθετικές κρούσεις στις συνοικίες και σε συλλήψεις μελών του ΕΑΜ/ΕΛΑΣ.. Όπως θα καταθέσει στη δίκη της Ειδικής Ασφάλειας, το στέλεχος της « Χ» ταγματάρχης Π. Πολύζος : « Ο Λάμπου μας είχε δώσει πλαστές ταυτότητες της Ασφάλειας [...] Ούτος μας έδιδε πληροφορίες περί των

γερμανών[...] Μιαν φοράν είχαν συλλάβει δέκα άτομα εκ της οργανώσεώς μας των οποίων είχαν αφαιρέσει τα πιστόλια και τους άφησαν ελεύθερους τα όργανα της Ασφάλειας. Μετέβην δε εις τον Λάμπου και διέταξε να μου επιστραφούν τα πιστόλια[...] Ο Λάμπου πολλές φορές μου τηλεφωνούσε και επήγαυα εις το γραφείον του (βέως 10 φορές). Με καλούσε δε όταν ήθελε να μου ανακοινώσει κάτι.»²³. Λόγω της αντικομμουνιστικής δράσεώς της η «Χ» θα καθιερωθεί ως ένας από τους δυναμικότερους παράγοντες του αντιστασιακού στρατοπέδου. Τις παραμονές της απελευθερώσεως, θα αναλάβει την αποστολή παραλαβής των φορτίων οπλισμού που θα έφθαναν από την Μέση Ανατολή για να ενισχύσουν την Αστυνομία, την Χωροφυλακή και τις αντιστασιακές οργανώσεις στη διαφαινόμενη αναμέτρηση με τον Ε.Λ.Α.Σ. Η οργάνωση θα παραλάβει 2.400 τουφέκια, 1000 αυτόματα Tommy Gun, 200 Sten με 20.000 φυσίγγια από την παραλία του Πόρτο Ράφτη την νύκτα της 21^{ης} Σεπτεμβρίου 1944. Η ομάδα που παρέλαβε τα όπλα θα τιμηθεί αργότερα από το Γενικό Επιτελείο Στρατού με το μετάλλιο των εξαιρετικών πράξεων²⁴. Η αντικομμουνιστική δράση της «Χ» θα ενταθεί θεαματικά μετά την απελευθέρωση.

²³ Βλ. σχετικά, Καρίμπας Κωνσταντίνος, οπ.π. (υποσημ. 22), σελ. 18-19, Λεωνίδου Λεωνίδα, « Γεώργιος Γρίβας Διγενής – Βιογραφία», Λάρισα (1995), σελ. 200 επομ., Γενικά Αρχεία του Κράτους, Αρχείο Ειδικού Δικαστηρίου Δοσιλόγων Αθηνών, Βιβλίο Πρακτικών 9/1945, Πρακτικά δίκης της Ειδικής Ασφάλειας, συνεδριάσεις 18-25, 29-31 Οκτωβρίου 1945, 1-3, 5-10, 13 Νοεμβρίου 1945, Χαραλαμπίδης Μενέλαος, οπ.π. (υποσημ. 16), σελ. 226-227.

²⁴ Βλ. σχετικά, Χανδρινός Ιάσωνας, « Η Οργάνωση Χ στην κατοχή και στα Δεκεμβριανά», στο « Ιστορικά Θέματα», Εκδόσεις Γνώμων, τχ, 112 (Μάρτιος 2012), σελ. 39-53.

VI. Η Εαμική αντίσταση στην περιοχή της πρωτεύουσας

1. Η διάρθρωση των δυνάμεων του ΕΛΑΣ στην Αττική

Από την ίδρυση του ΕΑΜ, στις 27 Σεπτεμβρίου 1941 άρχισαν οι πρώτες σκέψεις οργάνωσης της ένοπλης δράσης κατά των κατακτητών. Ως πρώτο οργανωτικό μέτρο μπορεί να θεωρηθεί η σύσταση μιας «Κεντρικής Στρατιωτικής Επιτροπής» από μόνιμους αξιωματικούς προσκείμενους στο ΚΚΕ, όπως ο ταγματάρχης Θεόδωρος Μακρίδης και ο αντισυνταγματάρχης Νικόλαος Παπασταματιάδης. Η Επιτροπή αυτή συνδεόταν με την Κεντρική Επιτροπή του ΕΑΜ, μέσω του Αθανάσιου Χατζή και με την Κεντρική Επιτροπή του ΚΚΕ, μέσω του Πολύδωρου Δανιηλίδη. Στις 2 Φεβρουαρίου 1942 σε σύσκεψη στους Αμπελοκήπους των στελεχών του Κ.Κ.Ε. Ανδρέα Τζήμα, Θανάση Χατζή, Πολύδωρου Δανιηλίδη και Σπύρου Κωτσάκη αποφασίζεται η ίδρυση του Ελληνικού Λαϊκού Απελευθερωτικού Στρατού (ΕΛΑΣ) και η πρώτη διακήρυξή του κυκλοφορεί στις 16 Φεβρουαρίου σε 4000 αντίτυπα για την Αθήνα και χιλιάδες στην επαρχία. Στην ίδια σύσκεψη αποφασίσθηκε η δημιουργία στρατιωτικής οργάνωσης στο λεκανοπέδιο της Αττικής.

Από τον Ιανουάριο του 1942 έως τις αρχές του 1943 συνδέθηκαν με την ΚΕ του ΕΛΑΣ πολλοί μόνιμοι και έφεδροι αξιωματικοί, αριστερών φρονημάτων, μεταξύ των οποίων, οι έφεδροι υπολοχαγοί και ανθυπολοχαγοί Φοίβος και Σολωνας Γρηγοριάδης – γιοί του απόστρατου βενιζελικού στρατηγού Νεόκοσμου Γρηγοριάδη, ο λοχαγός Βασίλης Βενετσανόπουλος, ο οποίος ήταν οργανωμένος στο ΚΚΕ και είχε υπηρετήσει ως λοχαγός στην ανακτορική φρουρά, ο ανάπηρος ταγματάρχης σε πολεμική διαθεσιμότητα Θάνος Αθηνέλης, ο στρατιωτικός γιατρός Κώστας Ζωγράφος και ορισμένοι ευέλπιδες της Ιης και Ιας τάξεως, ενώ δημιουργήθηκαν πυρήνες στην αστυνομία πόλεων και στη χωροφυλακή, με αποτέλεσμα η μισή περίπου δύναμη της

αστυνομίας πόλεων, 2000 περίπου αξιωματικοί και αστυφύλακες, να είναι οργανωμένη ή συμπαθούσα το ΕΑΜ/ΕΛΑΣ. Το γεγονός αυτό εξηγεί την θέσπιση αλληπάλληλων νομοθετημάτων της κατοχικής κυβερνήσεως για εκκαθαρίσεις στους κόλπους των σωμάτων ασφαλείας. Παρόμοια προσπάθεια διεισδύσεως δεν είχε ανάλογα αποτελέσματα στη χωροφυλακή.

Για τον σχεδιασμό της μελλοντικής στρατιωτικής δράσης, η Αθήνα χωρίστηκε σε πέντε υποτομείς ο Πειραιάς σε δύο. Αρχικά, ο πρώτος πυρήνας του ΕΛΑΣ απαρτίστηκε από 85 μαχητές (άνδρες και γυναίκες) που αποσπάστηκαν από τις πολιτικές οργανώσεις και ήταν άοπλοι. Για μεγάλο χρονικό διάστημα οι μαχητές του ΕΛΑΣ αποτελούσαν έναν μυστικό στρατό, ουσιαστικά άοπλο, αν ληφθεί υπ' όψιν ότι ο ΕΛΑΣ Αθήνας στα τέλη του 1942 διέθετε μόλις 2 υποπολυβόλα, 15 τυφέκια και 80 πιστόλια και περίστροφα με ελάχιστα πυρομαχικά. Τον Ιούλιο του 1943 συγκροτούνται τμήματα του ΕΛΑΣ κατά κλάδους, επαγγέλματα και υπηρεσίες, ενώ βασική δεξαμενή στρατολογίας αποτελούσε η ΕΠΟΝ, λόγω της μαζικότητας και του ενθουσιασμού των μελών της για ένοπλη δράση. Επίσης, βασική δεξαμενή στρατολογίας αποτέλεσε ο Συνδικαλιστικός ΕΛΑΣ», ο οποίος έφτασε τον Αύγουστο του 1943 τα 6.500 άοπλα μέλη, που ανέπτυσαν συνδικαλιστική κυρίως δράση, ενώ άρχισε να σχηματίζεται και ο «ΕΛΑΣ Σπουδάζουσας», από φοιτητές των πανεπιστημιακών σχολών και του Πολυτεχνείου. Στις αρχές του καλοκαιριού του 1943, ενώ συνεχιζόταν η εντατική στρατολογία, τα αποθέματα οπλισμού ανέρχονταν σε 35 τυφέκια και 280 περίστροφα.

Η ΚΕ του ΕΛΑΣ προχώρησε στα τέλη Αυγούστου 1943 στο σχηματισμό του Α' Σώματος Στρατού του ΕΛΑΣ, στο οποίο θα υπάγονταν όλες οι μονάδες που σχηματίζονταν στην Αθήνα και τον Πειραιά, οργάνωση που θα ισχύσει με κάποιες αλλαγές έως την απελευθέρωση. Οι μονάδες αυτές ήταν : α) η Ιη Ταξιαρχία Νοτίων και Ανατολικών

συνοικιών, με το 1^ο Σύνταγμα στις συνοικίες Καλλιθέα -Κουκάκι -Πλάκα - Δουργούτι (. Νέος Κόσμος) -Νέα Σμύρνη -Χαροκόπου - Κατσιπόδι (Δάφνη) -Παλαιό Φάληρο -Ελληνικό - Γλυφάδα και Βουλιαγμένη και το 2^ο Σύνταγμα στις συνοικίες Γουδί - -Αμπελόκηποι-Βύρωνας -Καισαριανή - Παγκράτι-Γούβα και Νέα Ελβετία, β) η II η Ταξιαρχία Βορείων και Δυτικών συνοικιών, με το 3^ο Σύνταγμα σε Κολωνάκι -Εξάρχεια -Κυψέλη - Γκύζη - Νεάπολη - -Γαλάτσι -Τέρμα Πατησίων -Νέα Ιωνία και Νέα Φιλαδέλφεια και το 8^ο Σύνταγμα (που σύντομα μετονομάσθηκε σε 4^ο Σύνταγμα) στις δυτικές συνοικίες Θησείο - Πετράλωνα -Μεταξουργείο - Κολωνός - Ασύρματος - Βοτανικός -Χαϊδάρι -Αγία Βαρβάρα - Μπαρουτάδικο (Αιγάλεω), γ) το 5^ο Ανεξάρτητο Σύνταγμα Προαστίων, στις αραιοκατοικημένες την εποχή αυτή περιοχές, Χαλάνδρι -Μαρούσι - Πεντέλη - Μελλίσια --Φραγκοκλησιά (Βριλήσσια) -Νέα Ερυθραία, το οποίο ουσιαστικά συγκροτήθηκε λίγους μήνες πριν την Απελευθέρωση, δ) το 6^ο Ανεξάρτητο Σύνταγμα Πειραιά, με τομέα ευθύνης τις συνοικίες Κοκκινιά (Νίκαια), Καστέλλα, Καμίνια, Δραπετσώνα, Μοσχάτο και το κέντρο του Πειραιά. Αρχικά ο σχεδιασμός προέβλεπε την συγκρότηση IV ταξιαρχίας Πειραιά με τέσσερα τάγματα αλλά το σχέδιο δεν υλοποιήθηκε λόγω της καταστροφής του Πειραιά από τον βομβαρδισμό της 11^{ης} Ιανουαρίου 1944.

Για την διοίκηση του Σώματος Στρατού χρησιμοποιήθηκε το σχήμα της διμελούς διοίκησης (στρατιωτικός διοικητής - καπετάνιος) και όχι της τριμελούς (στρατιωτικός διοικητής -- καπετάνιος - πολιτικός καθοδηγητής που εφαρμοζόταν στον ΕΛΑΣ του βουνού, ενώ δεν υπήρχε, παρά τα όσα έχουν κατά καιρούς γραφεί, εφεδρικός ΕΛΑΣ. Διοικητής ανέλαβε ο Στρατηγός Νεόκοσμος Γρηγοριάδης, με επιτελάρχη τον Συνταγματάρχη του πυροβολικού Γιάννη Πυρίοχο και υπασπιστή τον Ταγματάρχη σε πολεμική διαθεσιμότητα Θάνο Αθηνέλη και καπετάνιος το στέλεχος του ΚΚΕ Σπύρος Κωτσάκης (Νέστορας), ενώ στην

επιμελητεία τοποθετήθηκε ο λοχαγός Νίκος Αλεξίου. Στην Ιη ταξιαρχία τοποθετήθηκε διοικητής ο Αντισυνταγματάρχης (ΠΒ) Στάθης Δεληβοριάς και καπετάνιος ο Γιάννης Λογοθέτης (Κοσμάς), αργότερα δε ο Γιώργος Σπανός, από την κομματική οργάνωση των δημοσίων υπαλλήλων και στην ΙΙη ταξιαρχία διοικητής ο Αντισυνταγματάρχης (ΠΒ) Παναγιώτης Γιακουμέλος, καθηγητής της Σχολής Ευελπίδων και καπετάνιος ο γιατρός Μανώλης Σιγανός, κρατούμενος της Ακροναυπλίας.

Ο ΕΛΑΣ της Αθήνας είχε σαν οργανωτικό σχήμα την ομάδα, με επικεφαλής ομαδόρχη, αποτελούμενη από δύο στοιχεία των πέντε μαχητών, τρεις ομάδες (33 μαχητές) αποτελούσαν διμοιρία, με επικεφαλής διμοιρίτη, τρεις διμοιρίες λόχο, τρεις λόχοι τάγμα, τρία τάγματα σύνταγμα και δύο συντάγματα ταξιαρχία.

Μετά την συνθηκολόγηση της Ιταλίας στις 8 Σεπτεμβρίου 1943, η Αθήνα μετατρέπεται σε μια τεράστια αγορά εκποίησης κάθε είδους πολεμικού υλικού από Ιταλούς αξιωματικούς και στρατιώτες, το μεγαλύτερο μέρος του οποίου καταλήγει στον ΕΛΑΣ (150 υποπολυβόλα και οπλοπολυβόλα και 4000 τυφέκια) και προωθείται στο βουνό, μέρος δε αυτού χρησιμοποιείται για τον εξοπλισμό του ΕΛΑΣ της Αθήνας (850 – 1000 τυφέκια, 650 – 800 περιστροφά, 65 – 80 οπλοπολυβόλα και υποπολυβόλα και 2000 χειροβομβίδες), ενώ παρέμενε το πρόβλημα της σχετικής έλλειψης πυρομαχικών.

Στο πλαίσιο της επιχειρούμενης ανασυγκρότησης του ΕΛΑΣ της Αθήνας, αποφασίζεται η μετάταξη όλων των 6500 περίπου μαχητών και στελεχών του « συνδικαλιστικού ΕΛΑΣ» στις μονάδες των τόπων κατοικίας τους που συγκροτούνται ή ανασυγκροτούνται. Πρόκειται για έναν οργανωτικό άθλο που πραγματοποιείται σε 40 περίπου ημέρες. Ακολουθεί από τον Νοέμβριο του 1943 εντατική εκπαίδευση των 18.500 περίπου μαχητών Αθηνών και Πειραιώς σε κλιμάκια διμοιρίας έως ταξιαρχίας στο αγώνα σε κατοικημένες περιοχές, σε εκτεταμένες

οδομαχίες, στη λειτουργία σταθμών διοίκησης, κέντρων πληροφοριών και διαβιβάσεων, καθώς και ανάλογης διοικητικής μέριμνας.

Για την προστασία των συνοικισμών από τις επιδρομές των γερμανών και των συνεργατών τους θα επιλεγεί η οργάνωση σ' αυτές των λεγομένων «φρουραρχείων», δηλαδή μικρών ένοπλων ομάδων που έλεγχαν τις προσβάσεις στη συνοικία. Τα φρουραρχεία στηρίζονταν σ' ένα άτυπο, αλλά πολύ αποτελεσματικό δίκτυο πληροφοριών από κατοίκους της συνοικίας, περιλαμβανομένων και μικρών παιδιών που ειδοποιούσαν αμέσως για κάθε ύποπτη κίνηση προς την συνοικία.

Όσον αφορά τις εξορμήσεις των γερμανικών δυνάμεων και των συνεργατών τους και τα μπλόκα στις συνοικίες, η αμυντική τακτική του ΕΛΑΣ προσδιοριζόταν από το γεγονός ότι μειονεκτούσε τόσο αριθμητικά όσο και σε δύναμη πυρός, καθώς η δύναμη κρούσης που εισέβαλε στους συνοικισμούς κυμαινόταν από 200 – 1500 άνδρες, στους οποίους ο ΕΛΑΣ μπορούσε να αντιτάξει 40 – 50 ενόπλους ανά συνοικία με ελάχιστα πολεμοφόδια.

Με τα δεδομένα αυτά, οι δυνάμεις του ΕΛΑΣ εφάρμοζαν το δόγμα της ελαστικής άμυνας, δηλαδή των αιφνίδιων προσβολών του εχθρού και της κλιμακωτής απαγκίστρωσης, με στόχο την κατατριβή και την καθυστέρηση του εχθρού για να δοθεί δυνατότητα σε στελέχη του ΕΑΜ και του ΚΚΕ στη συνοικία να διαφύγουν. Η τακτική αυτή εκμεταλλευόταν τα δαιδαλώδη μικρά σοκάκια, τις παράγκες, την άριστη γνώση του χώρου, τον εύκολο προσανατολισμό, την συνδρομή των κατοίκων και την άναρχη χωροταξία των συνοικισμών²⁵.

²⁵ Βλ. σχετικά, Κωτσάκης Σπύρος, « Εισφορά στο χρονικό της Κατοχής και της Εθνικής Αντίστασης στην Αθήνα», Εκδόσεις Σύγχρονη Εποχή, Αθήνα (1986), σελ. 71 -81, 150-158, 244-250, βλ. επίσης, Μακρής Ορέστης, « Ο ΕΛΑΣ της Αθήνας», Εκδόσεις Σύγχρονη Εποχή, Αθήνα (1985), σελ. 27 επομ, Μπαρτζιώτας Βασίλης, «Η Εθνική Αντίσταση στην Αδούλωτη Αθήνα – Μερικοί βασικοί

2. Η Οργάνωση Προστασίας Λαϊκού Αγώνα (ΟΠΛΑ)

Ιδιαίτερη μνεία πρέπει να γίνει για την Οργάνωση Προστασίας Λαϊκού Αγώνα (ΟΠΛΑ) που αρχίζει να δρα στην πρωτεύουσα από το φθινόπωρο του 1943. Από τον Δεκέμβριο του 1942 είχε τεθεί στο Πολιτικό Γραφείο του ΚΚΕ το ζήτημα της δημιουργίας ενός μηχανισμού ένοπλης προστασίας των στελεχών του ΚΚΕ από την δράση των υπηρεσιών ασφαλείας των κατακτητών και της κυβερνήσεως των δοσιλόγων. Υπεύθυνος του μηχανισμού αυτού που θα μετεξελιχθεί σταδιακά στην ΟΠΛΑ θα ορισθεί ο σύνδεσμος της Κομματικής Οργάνωσης Αθήνας με το Πολιτικό Γραφείο Νίκος Πλουμπίδης, ενώ αργότερα θα ορισθεί αρχηγός της το στέλεχος του ΠΓ του ΚΚΕ, Στέργιος Αναστασιάδης, 37 ετών, πρώην καπνεργάτης και γραμματέας του εργατικού κέντρου Θεσσαλονίκης. Με σπουδές στη Σοβιετική Ένωση το 1927, είχε αποδράσει από τον χώρο εκτόπισής του στη Φολέγανδρο, κατά την διάρκεια της μεταξικής δικτατορίας, έφθασε δε στην ηπειρωτική Ελλάδα από την Κρήτη, όπου είχε καταφύγει, κάτω από μυθιστορηματικές συνθήκες. Στα υψηλά κλιμάκια της ΟΠΛΑ θα τοποθετηθούν γνωστά στελέχη του ΚΚΕ, πρώην κρατούμενοι της Ακροναυπλίας, όπως οι Κώστας Φαρμάκης, Γιώργος Αλευράς, Νίκος Ανδρικήδης και Αλέκος Αντωνιάδης, ενώ καθοδηγητικό ρόλο θα διαδραματίσουν τόσο ο γραμματέας της ΚΟΑ Βασίλης Μπαρτζιώτας («Φάνης»), όσο και ο καπετάνιος του ΕΛΑΣ Αθήνας Σπύρος Κωτσάκης («Νέστορας»), δύο από τα βασικότερα στελέχη του μηχανισμού του ΕΛΑΣ της Αθήνας. Η ΟΠΛΑ ουσιαστικά θα δημιουργηθεί από τους παράνομους πυρήνες του ΚΚΕ στα σώματα ασφαλείας, που συγκροτούσαν μια μυστική οργάνωση, με την ονομασία «26ΣΤ' Γκρούπα» που ελεγχόταν άμεσα από το Πολιτικό Γραφείο του ΚΚΕ

σταθμοί στην ΚΟΑ του ΚΚΕ», Εκδόσεις Σύγχρονη Εποχή, Αθήνα (1984), σελ. 83 επομ, Καρίμπας Κωνσταντίνος, οπ.π. (υποσημ. 22), σελ. 50 – 56.

και είχε εξασφαλίσει στο Κόμμα ένα άρτιο δίκτυο πληροφοριών για τις κινήσεις των υπηρεσιών ασφαλείας.

Αποστολή της ΟΠΛΑ ήταν η συλλογή πληροφοριών, η εκτέλεση ειδικών αποστολών, η περιφρούρηση αγωνιστών του ΕΑΜ/ΕΛΑΣ και η παρακολούθηση και εξόντωση εχθρικών στόχων. Επρόκειτο δηλαδή για συνδυασμό υπηρεσίας πληροφοριών και εκτελεστικής ομάδας της αντίστασης του ΕΑΜ. Κύρια αποστολή της Ο.Π.Λ.Α ήταν οι εκτελέσεις ατόμων που κρίνονταν ως δωσίλογοι, ταγματασφαλίτες ή επικίνδυνοι πολιτικοί αντίπαλοι, ακόμη και από το χώρο της Αριστεράς, όπως αρχειομαρξιστές και λοιποί τροτσκιστές.

Οι μαχητές της επιλέγονταν από τα πλέον δραστήρια μέλη των ΕΑΜ-ΕΛΑΣ-ΕΠΙΟΝ, δρούσαν δε με απόλυτη μυστικότητα χωρίς οι ομάδες της να διατηρούν οργανική διοικητική σχέση με τμήματα του ΕΛΑΣ. Όλα τα τμήματα της ΟΠΛΑ υπάγονταν απ' ευθείας στις λεγόμενες "Αχτίδες" και στις Κομματικές Οργανώσεις Βάσης του ΚΚΕ. Οι ομάδες της ΟΠΛΑ δρούσαν στις συνοικίες, αλλά και σε όλη την Αθήνα, προσέβαλαν δε τους στόχους τους αιφνιδιαστικά, μετά από μεθοδική και λεπτομερή παρακολούθηση. Ανάλογα δε της επικινδυνότητας των αποστολών που αναλάμβαναν, εκτός από την ομάδα των εκτελεστών συγκροτούνταν και ομάδες υποστήριξης για την ασφαλή φυγάδευση ή την απόκρυψή τους. Ανάλογος με την αποστολή ήταν και ο οπλισμός τους, που αποτελείτο από πιστόλια (Beretta, Colt, Walther) ή υποπολυβόλα ;Sten, Steyr, Beretta και MP40, που ήταν εύκολο να μεταφερθούν από τους μαχητές κατά την εκτέλεση της αποστολής τους.

Τον Απρίλιο του 1944, όταν η ΠΕΕΑ αποφάσισε να συγκροτήσει μονάδες πολιτοφυλακής, με καθαρά αστυνομικά καθήκοντα, τόσο στα αστικά κέντρα όσο και στην ύπαιθρο, που βρίσκονταν υπό τον έλεγχο του ΕΛΑΣ, η ΟΠΛΑ μετονομάστηκε σε "Εθνική Πολιτοφυλακή" (ΕΠ) και με την ονομασία αυτή συνέχισε πλέον τη δράση της, ως προέκταση του

ΕΛΑΣ. Την περίοδο αυτή σε οργανωτικό επίπεδο υπάρχουν 7 διαμερισματικές μονάδες της ΟΠΛΑ/Πολιτοφυλακής, η κάθε μια εκ των οποίων διέθετε τμήματα ανά συνοικίες. Τα τμήματα αυτά έφεραν την αρίθμηση του αντίστοιχου αστυνομικού τμήματος της συνοικίας και απαρτίζονταν κατά περίπτωση από μια ή περισσότερες ομάδες.

Από τα ελάχιστα ονόματα μελών της οργάνωσης, που έχουν διαρρεύσει από μαρτυρίες, ξεχωρίζουν αυτά των Γιώργου Κολλημένου (Σεβδίκιοϊ Μικράς Ασίας 1921-Γουδή 1947) και Αριστοτέλη Τσιφλάκου (Αθήνα 1923-1948), εμβληματικών στελεχών της ΟΠΛΑ/Εθνικής Πολιτοφυλακής στις ανατολικές συνοικίες της Αθήνας (Υμηττός, Παγκράτι, Καισαριανή, Βύρωνα), με συμμετοχή σε πολλές εκτελέσεις και αποστολές. Ο Κολλημένος θα καταδικασθεί στη διάρκεια του εμφυλίου πολέμου από κακουργιοδικείο σε θάνατο και θα εκτελεσθεί στο Γουδί, ενώ ο Τσιφλάκος θα σκοτωθεί, πολεμώντας στις τάξεις του Δημοκρατικού Στρατού Ελλάδος (ΔΣΕ). Επίσης από την ίδια περιοχή ήταν και ο Βαγγέλης Μαρτάκης ή Μαύρος από τη Νέα Ελβετία, ομαδάρχης της ΟΠΛΑ Βύρωνα, που σκοτώθηκε από ριπή αυτομάτου σε συμπλοκή με Γερμανούς και Ταγματασφαλίτες στο Παγκράτι τον Ιούλιο του 1944. Στην Κοκκινιά γνωστά στελέχη της ΟΠΛΑ είναι ο Θεόδωρος Μακρής, η Διαμαντώ Κουμπάκη και ο Στέλιος Σπανός ή "Καρδάρας", που εκτελέστηκαν ή σκοτώθηκαν σε μάχες με τις κατοχικές δυνάμεις και τους συνεργάτες τους. Άλλοι εμβληματικοί ομαδάρχες και εκτελεστές (που δικάστηκαν μεταπολεμικά ως ενεχόμενοι σε σειρά φόνων), ήταν οι Σωκράτης Παπαδόπουλος, Σωκράτης Φαληρέας, Σοφοκλής Σουλιτζιδάκης, Σπύρος Καραδήμας, Χριστόφορος Σωτηράκος κ.ά., ηλικίας 18-25 ετών την εποχή της δράσης τους²⁶.

²⁶ Βλ. σχετικά, Χανδρινός Ιάσωνας, οπ. π (υποσημ. 7), σελ. 68 επομ, 97 – 108, 121 – 128, 179 – 184, βλ. επίσης, Καρίμπας Κωνσταντίνος, οπ.π. (υποσημ. 22), σελ. 83 -85, Μπενάς Τάκης, « Της κατοχής μνήμες μικρές σαν χρέος», Εκδόσεις Θεμέλιο, Αθήνα (1990), σελ. 91-94.

Από τις σχετικές έρευνες έχει προκύψει ότι κατά το χρονικό διάστημα από 1 Σεπτεμβρίου 1943 έως και 31 Οκτωβρίου 1944 εκτελέσθηκαν από την ΟΠΛΑ και τον ΕΛΑΣ 538 άτομα, από τα οποία 425 ανήκαν στους αντιπάλους του ΕΑΜ. Ειδικότερα, εκτελέσθηκαν 168 άνδρες της Χωροφυλακής (από τους οποίους 60 ανήκαν στη Διεύθυνση Ειδικής Ασφαλείας του Κράτους), 17 πράκτορες της Ειδικής Ασφάλειας, 133 άνδρες των Ευζωνικών Ταγμάτων Ασφαλείας, 15 άνδρες της Αστυνομίας Πόλεων (από τους οποίους 8 ανήκαν στο Μηχανοκίνητο Τμήμα), 34 μέλη της οργάνωσης «Χ», 30 άτομα που εργάζονταν ως πράκτορες των γερμανικών υπηρεσιών ασφαλείας, διερμηνείς ή καταδότες, , 8 μέλη φιλογερμανικών οργανώσεων, όπως η ΟΕΔΕ, η Ένωση Φίλων Χίτλερ και το Εθνικοσοσιαλιστικό Κόμμα, 20 μέλη αντιστασιακών οργανώσεων (12 από τον ΕΔΕΣ της Αθήνας, 3 από την οργάνωση «Εθνικοκοινωνική Επανάσταση» και 5 από άλλες οργανώσεις). Από τα υπόλοιπα θύματα, 17 ήταν αξιωματικοί του στρατού, 17 άτομα ήταν συγγενείς μελών των σωμάτων ασφαλείας και πρακτόρων ή υπαλλήλων γερμανικών υπηρεσιών, 4 τροτσκιστές, 2 πρώην μέλη του ΕΛΑΣ που αποχώρησαν από αυτόν, 5 άτομα αγνώστων στοιχείων και 68 πολίτες, ο λόγος εκτέλεσης των οποίων δεν είναι γνωστός²⁷.

²⁷ Βλ. σχετικά, Χαράλαμπίδης Μενέλαος, οπ.π. (υποσημ. 16), σελ. 300 – 304.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΡΙΤΟ

ΝΟΜΟΘΕΤΙΚΟ ΟΠΛΟΣΤΑΣΙΟ ΚΑΤΑΣΤΟΛΗΣ

Η δυναμική καταστολή της αντιστάσεως, από πλευράς της κατοχικής κυβερνήσεως του Ιωάννη Ράλλη απαιτούσε και το κατάλληλο νομικό οπλοστάσιο. Στην προσπάθεια αυτή της καταστολής θα επιστρατευθεί, εκτός των άλλων, η υφιστάμενη στρατιωτική δικαιοσύνη, τουλάχιστον σε νομοθετικό επίπεδο.

Ειδικότερα, στο πλαίσιο αυτής της προσπάθειας, στην εφημερίδα της κυβερνήσεως της «Ελληνικής Πολιτείας» δημοσιεύεται ο συντακτικού χαρακτήρα, όπως αναφέρεται στο άρθρο 14 αυτού, ν. 62/7.5.1943 «Περί συστάσεως εκτάκτων Στρατοδικείων Ασφαλείας» (Φ.Ε.Κ. 120 τ. Α'), που προσυπογράφεται τόσο από τον πρωθυπουργό Ιωάννη Δ. Ράλλη όσο και από το υπουργικό συμβούλιο της κατοχικής κυβέρνησης.

Με το άρθρο 1 του νόμου συνιστώνται στην Αθήνα, Θεσσαλονίκη και Πάτρα έκτακτα στρατοδικεία ασφαλείας, αποτελούμενα από πέντε μέλη. Πρόεδρος του ειδικού δικαστηρίου ασφαλείας διορίζεται σύμβουλος στρατιωτικής δικαιοσύνης α', β' ή γ' τάξεως και μέλη τέσσερις αξιωματικοί του στρατού ξηράς, θαλάσσης ή αέρος, της χωροφυλακής ή της αστυνομίας πόλεων. Καθήκοντα κυβερνητικού επιτρόπου εκτελεί ανώτερος αξιωματικός της χωροφυλακής ή της αστυνομίας πόλεων και χρέη γραμματέα, ο γραμματέας ή υπογραμματέας της στρατιωτικής δικαιοσύνης ή κατώτερος αξιωματικός της χωροφυλακής ή της αστυνομίας πόλεων. Ο Πρόεδρος, ο αναπληρωτής αυτού, όπως και τα μέλη από αξιωματικούς ξηράς, θαλάσσης και αέρος διορίζονται με απόφαση του Προέδρου της κυβερνήσεως, κατόπιν προτάσεως του Υπουργού Εθνικής Αμύνης, ενώ ο επίτροπος, τα προερχόμενα από την

χωροφυλακή ή την αστυνομία πόλεων μέλη, ο γραμματέας και οι αναπληρωτές αυτών διορίζονται από τον Πρόεδρο της κυβερνήσεως κατόπιν προτάσεως του Υπουργού των Εσωτερικών. Τα συνιστώμενα με τον νόμο αυτόν δικαστήρια υπάγονται στη δικαιοδοσία του Προέδρου της κυβερνήσεως, η πειθαρχική, όμως, εξουσία επί των μελών και του επιτρόπου ασκείται κατά τις κείμενες διατάξεις.

Περιφέρεια του εκτάκτου στρατοδικείου ασφαλείας Αθηνών ορίζεται η Θεσσαλία, Στερεά Ελλάδα, πλην του νομού Αιτωλοακαρνανίας, η Κρήτη και τα νησιά του Αιγαίου, του στρατοδικείου ασφαλείας Θεσσαλονίκης, η Μακεδονία και η Θράκη, και του στρατοδικείου ασφαλείας Πατρών, η Πελοπόννησος, ο νομός Αιτωλοακαρνανίας, η Ηπειρος και τα Ιόνια νησιά. Επίσης, με διάταγμα, κατόπιν προτάσεως του Υπουργού των Εσωτερικών μπορούν να συνιστώνται έκτακτα στρατοδικεία ασφαλείας και σε άλλες πόλεις, σύμφωνα με τα οριζόμενα στον εν λόγω νόμο, ενώ στο διάταγμα καθορίζονται η έδρα, η περιφέρεια, και η ημέρα ενάρξεως της λειτουργίας του στρατοδικείου.

Στο άρθρο 2 ορίζεται ότι στην αρμοδιότητα των εκτάκτων στρατοδικείων ασφαλείας υπάγονται όλα τα αδικήματα που προβλέπονται από τους ισχύοντες νόμους, περί μέτρων ασφαλείας του κοινωνικού καθεστώτος. Επίσης, υπάγονται τα αδικήματα του ν. 3458/10.5.1932 «περί απεργίας δημοσίων υπαλλήλων, υπηρετών κλπ», όπως τροποποιήθηκε με το ν. δ/γμα 1240/1942 «περί επιβολής της ποινής του θανάτου σε απεργούντες δημοσίου λειτουργούς». Περαιτέρω, υπάγονται όλα τα αδικήματα που στρέφονται κατά των μελών της κυβερνήσεως, όπως και κατά των κρατικών οργάνων, κατά την εκτέλεση των καθηκόντων τους.

Για τον κολασμό των αδικημάτων του εν λόγω άρθρου εφαρμόζονται οι κείμενες διατάξεις, μπορεί, όμως, το δικαστήριο να

επιβάλλει και την ποινή του θανάτου αν κρίνει ότι συντρέχουν ιδιαίτερος επιβαρυντικές περιπτώσεις.

Στο άρθρο 3 προβλέπεται ότι τιμωρούνται με θάνατο όσοι ενωμένοι επιδιώκοντας αναρχικούς ή κομμουνιστικούς σκοπούς ή την επιβολή αναρχικών ή κομμουνιστικών συστημάτων εισβάλουν σε δημόσια κτίρια ή ιδιωτικές κατοικίες ή άλλα ακίνητα, καταστρέφοντας με οποιονδήποτε τρόπο ξένη κινητή ή ακίνητη περιουσία ή επιτίθενται ή ανθίστανται κατά των δημοσίων οργάνων που τα φρουρούν. Ιδιαίτερος επιβαρυντική περίπτωση θεωρείται το γεγονός ότι οι υπαίτιοι φέρουν όπλα, στρατιωτικές ή αστυνομικές στολές, ενεργούν νύχτα ή φέρουν προσωπίδες.

Περαιτέρω, σύμφωνα με τις διατάξεις του άρθρου 4 τιμωρείται με θάνατο όποιος επιδιώκων την ανατροπή της καθεστηκυίας τάξεως προκαλεί συναθροίσεις ή παροτρύνει σε απείθεια κατά της αρχής ή των νόμων ή ηγείται τέτοιων συναθροίσεων, ενώ όσοι συμμετέχουν σε παράνομες συγκεντρώσεις τιμωρούνται με φυλάκιση τουλάχιστον τριών ετών και σε επιβαρυντικές περιπτώσεις με ειρκτή, εφ' όσον δεν εμπίπτουν σε άλλες διατάξεις του νόμου.

Στο άρθρο 5 προβλέπεται ότι τιμωρούνται με θάνατο δύο ή περισσότεροι που από κοινού εισβάλουν σε φυλακές ή άλλα καταστήματα κράτησης και επιχειρούν την απελευθέρωση κρατουμένων με βία ή απειλή κατά προσώπων ή με δολοφονικό του προσωπικού φυλάξεως, ενώ με την ίδια ποινή τιμωρούνται και οι ένοχοι απελευθερώσεως κρατουμένων κατά την διάρκεια μεταγωγών ή της επ' ακροατηρίου διαδικασίας. Σε ελαφρυντικές περιπτώσεις επιβάλλεται η ποινή των ισοβίων ή των πρόσκαιρων δεσμών. Με τις ως άνω ποινές τιμωρούνται και οι φρουροί κρατουμένων αν λόγω δωροδοκίας ή άλλης υποσχέσεως δεν αντιδράσουν κατά την επιχειρούμενη απόδραση κρατουμένων, ενώ τιμωρούνται με πρόσκαιρα δεσμά αν σε περίπτωση άσκησης κατ' αυτών

βίας ή απειλών δεν έκαναν χρήση των όπλων ή παρέλειψαν να χρησιμοποιήσουν όλα τα στην διάθεσή τους μέσα για την αποτροπή απελευθέρωσης κρατουμένων.

Στο άρθρο 6 ορίζεται ότι με ποινή φυλακίσεως ή σε περίπτωση συνδρομής ιδιαιτέρως επιβαρυντικών περιπτώσεων με την ποινή του θανάτου τιμωρείται από τα συνιστώμενα στρατοδικεία ασφαλείας όποιος συμμετέχει σε συγκέντρωση σε κλειστό ή ανοιχτό χώρο και διαδηλώσεις χωρίς άδεια της αρμόδιας αρχής, οι διοικούντες και τα μέλη σωματείου ή συλλόγου που λειτουργεί χωρίς την άδεια των νομίμων διατυπώσεων, καθώς και ο διενεργών ή βοηθών έρανο, ο σκοπός του οποίου στρέφεται κατά της ασφάλειας του κοινωνικού καθεστώτος και της καθεστηκυίας τάξεως.

Στο άρθρο 7 ορίζεται ότι οι υπαίτιοι των αδικημάτων των άρθρων 2 έως 6 του νόμου υπάγονται στην αρμοδιότητα των συνιστωμένων με το νόμο δικαστηρίων, ανεξάρτητα από την δωσιδικία τους κατά τις κείμενες διατάξεις, ενώ στην αρμοδιότητα των εν λόγω δικαστηρίων υπάγονται και τα συναφή αδικήματα.

Στο άρθρο 8 προβλέπεται ότι σε περίπτωση καταδίκης το δικαστήριο μπορεί να διατάξει την δήμευση εν όλω ή εν μέρει της περιουσίας του καταδικασθέντος.

Ως προς την άσκηση της ποινικής δίωξης και την προδικασία, στο άρθρο 9 ορίζεται ότι στην Αθήνα την ποινική δίωξη ασκεί ο Υπουργός των Εσωτερικών, στην δε Θεσσαλονίκη και την Πάτρα ο ανώτερος διοικητής χωροφυλακής, κατά τις διατάξεις της στρατιωτικής ποινικής νομοθεσίας, εφ' όσον δεν τροποποιούνται από τον εν λόγω νόμο, ενώ τα ίδια όργανα διατάσσουν την διεξαγωγή προανάκρισης και την προφυλάκιση του κατηγορουμένου, μη εφαρμοζομένων των διατάξεων της στρατιωτικής ποινικής νομοθεσίας, περί τακτικής ανακρίσεως. Ο ασκών την ποινική δίωξη, εντός τριών ημερών από της περιελεύσεως σ'

αυτόν της δικογραφίας, εκδίδει είτε απαλλακτική διαταγή είτε διαταγή παραπομπής του κατηγορουμένου, στην δεύτερη δε περίπτωση, διαβιβάζει την δικογραφία στον επίτροπο του δικαστηρίου. Επίσης, προβλέπεται η τοποθέτηση στρατιωτικού δικαστικού συμβούλου γ' ή δ' τάξεως, διοριζόμενου από τον Υπουργό Εθνικής Αμύνης, ως διευθυντή της δικαστικής υπηρεσίας πλησίον του ασκούντος την ποινική δίωξη. Η υπόθεση προσδιορίζεται από τον επίτροπο του δικαστηρίου, εντός προθεσμίας πέντε ημερών από της περιλεύσεως σ' αυτόν της δικογραφίας (άρθρο 10).

Στο άρθρο 11 ορίζεται ότι ενώπιον των εκτάκτων στρατοδικείων ασφαλείας, όπως και στην προδικασία εφαρμόζεται η προβλεπόμενη υπό της στρατιωτικής ποινικής νομοθεσίας διαδικασία των στρατοδικείων, εφ' όσον δεν τροποποιείται από τον εν λόγω νόμο. Κατά των ερήμην αποφάσεων των εκτάκτων στρατοδικείων ασφαλείας επιτρέπεται το ένδικο μέσο της ανακοπής, σύμφωνα με τις διατάξεις των άρθρων 338 – 340 της ποινικής δικονομίας, ενώ κατά των αποφάσεων κατ' αντιμωλία των εν λόγω δικαστηρίων δεν επιτρέπεται κανένα τακτικό ή έκτακτο ένδικο μέσο (άρθρο 12).

Η εκτέλεση των αποφάσεων ανατίθεται στον επίτροπο του δικαστηρίου που εξέδωσε την απόφαση, εφαρμοζομένων κατά τα λοιπά των διατάξεων της στρατιωτικής ποινικής νομοθεσίας, ενώ απαγορεύεται η αναστολή και διακοπή της εκτελέσεως των ποινών, όπως και η μετατροπή αυτών. Η θανατική ποινή εκτελείται 24 ώρες μετά την δημοσίευση της αποφάσεως, εκτός αν υποβληθεί αίτηση χάρητος στον αρμόδιο επίτροπο, η οποία αναστέλλει την εκτέλεση μέχρι της εκδόσεως αποφάσεως περί αυτής, η οποία, όμως, δεν μπορεί να βραδύνει πέρα από οκτώ ημέρες από την υποβολή της εν λόγω αιτήσεως.

Τέλος, με το άρθρο μόνο του ν. 122/1943 «περί διατάξεων τινων αφορωσών την Στρατιωτικήν Ποινικήν Νομοθεσίαν»(Φ.Ε.Κ 143 τ. Α'),

προβλέπεται ότι όπου στον ν. 62/1943 αναφέρονται σύμβουλοι στρατιωτικής δικαιοσύνης νοούνται και οι σύμβουλοι της ναυτικής δικαιοσύνης.

Όσον αφορά την δράση των σωμάτων ασφαλείας, θεσπίζεται από την κατοχική κυβέρνηση ο ν. 29/30.4.-11.5.1943 «Περί των περιπτώσεων καθ' ας επιτρέπεται η χρήσις των όπλων υπό της Δημοσίας δυνάμεως» (Φ.Ε.Κ. 123 τ. Α').

Σύμφωνα με τις διατάξεις του άρθρου 1, οι άνδρες των σωμάτων ασφαλείας για την εκτέλεση των νόμων ή των αποφάσεων των αρμοδίων αρχών ή προς διάλυση συναθροίσεων ή καταστολή στάσεων, μπορούσαν να κάνουν χρήση των όπλων « άνευ ουδεμιάς ευθύνης δια τας συνεπείας» στις εξής περιπτώσεις : α) Όταν ενεργήται κατ' αυτών επίθεσις δια πυροβόλων όπλων ή άλλων αντικειμένων δυνάμενων να επιφέρωσιν αυτοίς σοβαρήν σωματικήν βλάβην, β) Όταν δεν δύνανται να υπερασπισθώσιν άλλως τον τόπον τον οποίον κατέχουσιν ή την θέσιν ή το άτομο το οποίο παρεδόθησαν αυτοίς προς φύλαξιν ή των οποίων εκ καθήκοντος ανέλαβον την προάσπισιν ή τους δημοσίους υπαλλήλους εν τη εκτελέσει των καθηκόντων των ή το Δημόσιο κατάστημα., γ) Όταν υφισταμένης συναθροίσεως το πλήθος προβαίνει εις λεηλασίας ή διαρπαγάς ή βιαιοπραγίας κατά πολιτών ή καταλήψεις ή φθοράς δημοσίων ή ιδιωτικών οικιών ή καταστημάτων ή αποθηκών ή όταν η επιτραπείσα συνάθροισις εξετράπη του ειρηνικού της σκοπού εις πράξεις διαταρασκούσας την δημοσίαν τάξιν, δ) Όταν ενεργούνται συναθροίσεις παρά την απαγόρευσιν αυτών υπό της Αρχής, οι δε συναθροισθέντες καίπερ δεν εκτρέπονται εις έκτροπα, εν τούτοις εις πρόσκλησιν αυτής όπως διαλυθώσιν, αρνούνται να πράξωσι τούτο, ε) Όταν κρατούμενοι αποπειρώνται την βία απόδρασίν των είτε η βία στρέφεται κατά των φυλάκων είτε κατά πραγμάτων, στ) Όταν κρατούμενος ανέλθῃ εν καιρώ ημέρας επί της στέγης ή αναρριχθῇ επί των τοίχων του Καταστήματος ή

εξέλθῃ αὐτοῦ εἰς τὴν οδὸ με σκοπὸν ἀποδράσεως καὶ δὲν σταθεῖ εἰς τὴν πρόσκλησιν τοῦ φρουροῦ. Ομοίως εἰς πᾶσαν περίπτωσιν ἀποπείρας ἀποδράσεως κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς νυκτός..., ζ) Ὃταν ἐν περιπτώσει στάσεως, διαταχθέντες ἀπὸ τῆς Ἀρχῆς νὰ διαλυθῶσι δὲν υποτάσσονται εἰς τὰς δοθείσας διαταγὰς.».

Για τὶς περιπτώσεις διαλύσεως τῶν συναθροίσεων, τὸ ἀρθρο 2 προέβλεπε ὅτι « προκειμένης διαλύσεως συναθροίσεως ἐφ' ὅσον ὁ χρόνος τὸ ἐπιτρέπει, καλοῦνται ὅπως παραστώσιν εἰς αὐτὴν οἱ εκπρόσωποι τῆς Διοικητικῆς καὶ Δικαστικῆς Ἀρχῆς ἢ οἱ νόμιμοι αὐτῶν ἀναπληρωταί, εἴαν ὑπάρχωσι τοιοῦτοι ἐν ὧ τόπῳ ἡ συνάθροισις. Ὁ εκπρόσωπος τῆς Διοικητικῆς ἢ Δικαστικῆς Ἀρχῆς ἢ οἱ ἀναπληρωταί τῶν καὶ τούτων μὴ παρισταμένων ὁ Διοικητὴς τῆς Δημοσίας δυνάμεως προσκαλεῖ τὸ πλῆθος ἅπαξ ἐν ὀνόματι τοῦ Νόμου ὅπως διαλυθῇ, εἴαν δὲ ἡ πρόσκλησις δὲν εἰσακουσθῇ, ὁ Διοικητὴς τῆς Δημοσίας δυνάμεως διατάσσει τὴν χρῆσιν ἐκφοβιστικῆς βολῆς, τῶν ὑπ' αὐτῶν ἀνδρῶν βαλόντων εἰς τὸν αἴρα, ἀν δὲ καὶ μετὰ τούτο τὸ πλῆθος ἐξακολουθῇ μὴ ἀποσυρόμενον, διαλύεται βιαίως διὰ τῆς χρήσεως τῶν ὅπλων, ἀνεὺ οὐδεμιᾶς εὐθύνης τοῦ ἡγήτορος καὶ τῶν ἀνδρῶν τῆς Δημόσιας δυνάμεως διὰ τὰ ἀποτελέσματα. Εἴαν ὅμως πρόκειται περὶ συναθροίσεως τῆς παρ. γ' [βιαιοπραγίαις ἢ γενικότερα διατάραξη τῆς δημόσιας τάξεως] ἢ περὶ στάσεως τῆς παρ. ζ' τοῦ προηγουμένου ἀρθρου, δὲν καλοῦνται νὰ παραστώσιν οἱ εκπρόσωποι τῆς Διοικητικῆς καὶ Δικαστικῆς Ἀρχῆς, ἀλλ' ὁ Διοικητὴς τῆς Δημοσίας δυνάμεως προβαίνει μόνος εἰς τὴν διάλυσιν τοῦ πλῆθους, κατὰ τὰ ἀνωτέρω ὀριζόμενα. Ἐν τῇ περιπτώσει ταυτῇ, εἴαν ἡ διαζώσης πρόσκλησις δὲν εἶναι, κατὰ τὴν κρίσιν τοῦ Διοικητοῦ τῆς Δυνάμεως, δυνατὴ, ἡ συνάθροισις διαλύεται βιαίως διὰ τῆς χρήσεως τῶν ὅπλων μετὰ προηγουμένην ἐκφοβιστικὴν βολὴν ἀνεὺ τινός εὐθύνης διὰ τὰς συνεπείας τῆς τοιαύτης ἐνεργείας....».

Τέλος, το άρθρο 3 προέβλεπε ότι « Τα καθ' υπέρβασιν των διατάξεων του παρόντος τελούμενα αδικήματα προανακρίνονται μόνον υπό των Αξιωματικών της Χωροφυλακής ή της Αστυνομίας Πόλεων δια τους υπ' αυτούς αναλόγως αρμοδιότητος, επί ποινή ακυρότητας της διαδικασίας και υπάγονται διά μεν τους της Χωροφυλακής και τους μετ' αυτής συμπράττοντος στρατιωτικούς εις την αρμοδιότητα των Στρατοδικείων, διά δε τους της Αστυνομίας Πόλεων, Αγροφυλακής και Δασικής υπηρεσίας εις την αρμοδιότητα των Κοινών Ποινικών Δικαστηρίων.». Για το νομοθέτημα αυτό θα πρέπει να αναφερθεί ότι κυρωθέν και διατηρηθέν σε ισχύ με την υπ' αριθμ. 301/1946 πράξη του Υπουργικού Συμβουλίου, μετά την απελευθέρωση, εξακολούθησε να ρυθμίζει τα θέματα αυτά έως το έτος 2003, οπότε καταργήθηκε με το άρθρο 8 του ν. 3169/2003 (Φ.Ε.Κ. 189 τ. Α').

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΕΤΑΡΤΟ

Η ΕΝΑΡΞΗ ΤΗΣ ΑΙΜΑΤΗΡΗΣ ΑΝΑΜΕΤΡΗΣΗΣ

Ι. Η επιδρομή στα νοσοκομεία των αναπήρων (30 Νοεμβρίου 1943)

Τα νοσοκομεία των αναπήρων του ελληνοιαταλικού και ελληνογερμανικού πολέμου ήταν κέντρα της εαμικής αντίστασης. Οι ανάπηροι ήταν ενταγμένοι στο ΕΑΜ στη συντριπτική τους πλειοψηφία, όπως άλλωστε, και το νοσηλευτικό και διοικητικό προσωπικό των νοσοκομείων. Υπήρχαν επίσης, και άοπλες οργανώσεις του ΕΛΑΣ ανά νοσοκομείο, με μέλη αναπήρους, γιατρούς και νοσοκόμους.

Το κίνημα των αναπήρων είχε ήδη τεθεί στο στόχαστρο των γερμανών και της κατοχικής κυβερνήσεως. Στις 27 Νοεμβρίου 1943 εκτελούνται σε αντίποινα για τον φόνο αξιωματικών της χωροφυλακής στην Αθήνα και την επαρχία στο Γουδί από ευζώνους και άνδρες των SS 19 κρατούμενοι, μεταξύ των οποίων τέσσερα μέλη της ηγετικής ομάδας του ΕΑΜ αναπήρων, οι Διονύσιος Γονατάς, Ηλίας Τζαμουράνης, Κώστας Κουκοβίνος, Στέφανος Τσιλιβός, μάλιστα δε τον βαριά τραυματισμένο στη σπονδυλική στήλη Γονατά θα τον τοποθετήσουν σε μαξιλάρι σε μια καρέκλα απέναντι από το εκτελεστικό απόσπασμα.

Λίγες ημέρες μετά τις εκτελέσεις, το πρωί της 30^{ης} Νοεμβρίου 1943, άνδρες του 1^{ου} συντάγματος ευζώνων σε συνεργασία με μονάδες της Χωροφυλακής και το Μηχανοκίνητο Τμήμα της Αστυνομίας Πόλεων που είχε επικεφαλής τον διοικητή του αστυνόμο Νικόλαο Μπουραντά εισέβαλαν αιφνιδιαστικά στον Ευαγγελισμό, στο Γαλλικό Νοσοκομείο

στους Αμπελοκήπους και άλλα κτίρια στις οδούς Βασιλίσσης Σοφίας και Αλεξάνδρας και συνέλαβαν 1700 (κατ' άλλες πηγές 2500) αναπήρους και μέλη του νοσηλευτικού προσωπικού, μεταξύ των οποίων 170 γυναίκες. Σημειώθηκαν περιορισμένες συμπλοκές όταν κάποιοι από τους συλληφθέντες αντιστάθηκαν πετώντας τούβλα στους αστυνομικούς που έριξαν βολές προς εκφοβισμό. Σύμφωνα με γερμανικές αναφορές, σκοτώθηκε ένας «κομμουνιστής» και ένας χωροφύλακας τραυματίστηκε. Οι συλληφθέντες μεταφέρθηκαν στις φυλακές Χατζηκώστα, ενώ όσοι από αυτούς είχαν βαριά αναπηρία μεταφέρθηκαν στο 8^ο στρατιωτικό νοσοκομείο στο κτίριο του Βαρβακείου²⁸.

Το πλήγμα στο αντιστασιακό κίνημα των αναπήρων ήταν συντριπτικό. Ο Ι. Ράλλης θα θριαμβολογήσει σε μακρές δηλώσεις στον αθηναϊκό τύπο την 1^η Δεκεμβρίου, για την επιχείρηση, που απέδειξε την αποφασιστικότητα της κατοχικής κυβερνήσεως για την εκκαθάριση των θυλάκων της αντιστάσεως στην Αθήνα²⁹.

Για την κατάσταση των συλληφθέντων αναπήρων είναι χαρακτηριστική η κατάθεση στη δίκη της Ειδικής Ασφάλειας του μάρτυρα Αριστοτέλη Κουτσουμάρη: « Από τόν Έρυθρόν Σταυρόν, όπου είχα καταταγή εθελοντικώς, μου ανετέθη η διεύθυνσις τής τροφοδοσίας των φυλακισμένων. Όταν συνελήφθησαν οι ανάπηροι, οδηγήθησαν άγεληδόν, γυμνοί, από τα κρεβάτια τους στις φυλακές του Χατζηκώστα. Δεν τους επέτρεψαν ούτε τα ξύλινα πόδια τους να φορέσουν, ούτε τα ρούχα τους να πάρουν μαζί τους. Τους είχαν πιάσει ή Ειδική Ασφάλεια, και τα Τάγματα Ασφαλείας, έν συνεργασία μετά των Γερμανών. Πάντως την πρωτοβουλία την είχαν η Ειδική Ασφάλεια και τα Τάγματα. Η κατάσταση των 2.000 συλληφθέντων

²⁸ Βλ. σχετικά, Κωτσάκης Σπύρος, οπ.π. (υποσημ. 25), σελ. 159-162, βλ. επίσης, Μπαρτζιώτας Βασίλης, οπ.π. (υποσημ. 25), σελ. 155-159, Καρίμπας Κωνσταντίνος, οπ.π. (υποσημ. 22), σελ. 55-56, Χανδρινός Ιάσωνας, οπ.π. (υποσημ. 7), σελ. 169-171, Γρηγοριάδης Σόλων, οπ.π. (υποσημ. 4), σελ. 132-133, Αυδής Αλέξανδρος, οπ.π. (υποσημ. 17), σελ. 73-78.

²⁹ Βλ. σχετικά, Γρηγοριάδης Σόλων, οπ.π. (υποσημ. 4), σελ. 132-133, σε Παράρτημα (αριθμ. Ι).

αναπήρων ήτο τόσον αθλία, ώστε ο ελβετός διευθυντής του Ερυθρού Σταυρού προέβη εις εντονοτάτην διαμαρτυρίαν εις τον Ράλλον. Στη διαμαρτυρία του αυτή ο Ελβετός ζωγράφιζε με τα μελανότερα χρώματα την κατάστασιν των αναπήρων. Πολλοί ανάπηροι, κ. Πρόεδρε, εκρατούντο με πυρορούσες πληγές χωρίς καμιά περίθαλψη. Μετά ενάμισι μήνα είδα, έναν ανάπηρο με κομμένα πόδια να σέρνεται για να πάει στο αποχωρητήριο. Μάταια έκανα διαβήματα να δοθούν στους αναπήρους τα ξύλινα πόδια τους και τα ρούχα τους. Στου Χατζηκώστα κρατούσαν και ένα βρέφος καθώς και άλλα παιδιά του προσωπικού των νοσοκομείων...»³⁰.

II. Απεργίες και διαδηλώσεις στην κατεχόμενη Αθήνα

Στις 25 Ιουνίου 1943 η Κομματική Οργάνωση Αθήνας του ΚΚΕ κηρύσσει γενική απεργία ως αντίδραση στην εκτέλεση 106 κομμουνιστών κρατουμένων στο Κούρνοβο. Οι ιδιοκτήτες των καταστημάτων κλείνουν τα μαγαζιά τους. Φοιτητές, δημόσιοι υπάλληλοι και εργαζόμενοι κατακλύζουν τους δρόμους, χτυπούν οι καμπάνες της Καπνικαρέας, γαλανόλευκες και μαύρες σημαίες σε ένδειξη πένθους κάνουν παντού την εμφάνισή τους, ενώ, σύμφωνα με ιταλικές πηγές, οι διαδηλωτές ξεπερνούν τις 100.000 άτομα.

Η διαδήλωση φθάνει έως τα Παλαιά Ανάκτορα, παρά τις συνεχείς επιθέσεις που δέχεται από ιταλούς μοτοσυκλετιστές. Στους δρόμους γύρω από την Ομόνοια και το Σύνταγμα γερμανοί στρατιώτες πυροβολούν εναντίον των διαδηλωτών. Οι οδομαχίες συνεχίζονται έως τις 14.00 με νεκρούς και τραυματίες μεταξύ των διαδηλωτών. Οι πάνδημες κηδείες

³⁰ Βλ. σχετικά, Αρχείο Ειδικού Δικαστηρίου Δοσιλόγων Αθηνών, Βιβλίο Πρακτικών 9/1945, Πρακτικά δίκης της Ειδικής Ασφάλειας, συνεδριάσεις 18-25, 29-31 Οκτωβρίου 1945, 1-3, 5-10, 13 Νοεμβρίου 1945, Καρκάνης Νίκος, οπ.π. (υποσημ. 10), σελ. 210-211

των θυμάτων την επομένη παίρνουν και αυτές τον χαρακτήρα αντικατοχικής διαδήλωσης³¹.

Η απόφαση της Γερμανικής Στρατιωτικής Διοικήσεως Ελλάδος να επεκτείνει την βουλγαρική ζώνη κατοχής στην Κεντρική Μακεδονία προς τις περιοχές μεταξύ Στρυμόνα και Αξιού, σηματοδοτεί μια νέα αναμέτρηση στους δρόμους της Αθήνας. Η Κομματική Οργάνωση Αθήνας του ΚΚΕ και το ΕΑΜ της Αθήνα οργανώνουν απεργία και διαδήλωση για τις 22 Ιουλίου 1943.

Στις 05.30' το πρωί της 22ας Ιουλίου, οι καμπάνες όλων των εκκλησιών της Αθήνας χτυπούν πένθιμα. Οι τοίχοι είναι γεμάτοι με συνθήματα κατά των κατακτητών. Η απεργία έχει απόλυτη επιτυχία. Τα καταστήματα είναι όλα κλειστά και στους δρόμους δεν κινείται ούτε ένα τραμ. Στις 08.30' η Κεντρική Οργανωτική Επιτροπή έχει συγκεντρωθεί στην οδό Λυκούργου. Προσυγκεντρώσεις γίνονται από του Ψυρρή έως του Γκύζη. Στις 10.00' περισσότερα από 60.000 άτομα ξεχύνονται με συνθήματα και τραγούδια από την Ομόνοια ως την οδό Πανεπιστημίου, ενώ άλλη φάλαγγα διαδηλωτών έχει ξεκινήσει από την Πλατεία Εξαρχείων. Στις 10.30' η φάλαγγα των διαδηλωτών φθάνει στα Προπύλαια, όπου δέχεται τις πρώτες επιθέσεις από γερμανούς στρατιώτες. Όταν η κεφαλή της διαδήλωσης φθάνει έξω από την Τράπεζα της Ελλάδος, επί της Λεωφόρου Πανεπιστημίου, γερμανικά άρματα μάχης και στρατιωτικά φορτηγά με πολυβόλα εφορμούν από τις οδούς Ομήρου και Αμερικής, ανοίγοντας πυρ κατά των διαδηλωτών. Στη γωνία Ομήρου και Πανεπιστημίου εκτυλίσσονται τραγικές, αλλά και ηρωικές σκηνές, όπου άοπλοι διαδηλωτές αντιμετωπίζουν άρματα μάχης. Δύο μαθήτριες, η Παναγιώτα Σταθοπούλου και η Κούλα Λίλη σκοτώνονται

³¹ Βλ. σχετικά, Μακρής Ορέστης, οπ.π. (υποσημ. 25), σελ. 27 επομ, Μπαρτζιώτας Βασίλης, οπ.π. (υποσημ. 24), σελ. 128-131, Καρίμπας Κωνσταντίνος, οπ.π. (υποσημ. 22), σελ. 45-46.

στην προσπάθειά τους να σκαρφαλώσουν στους πυργίσκους των αρμάτων, ενώ η εργάτρια Ολγα Μπακόλα δέχεται δεκαεπτά σφαίρες από πολυβόλο άρματος και εκπνέει στο νοσοκομείο. Οι περισσότεροι διαδηλωτές σκοτώνονται από γερμανικά πυρά στην οδό Ομήρου και στους δρόμους γύρω από το Οφθαλμιατρείο Αθηνών, ενώ ιταλικές δυνάμεις πραγματοποιούν συλλήψεις στην οδό Εδουάρδου Λω.

Επίσης, ενεργά θα συμμετάσχουν στην καταστολή της διαδήλωσης άνδρες της Χωροφυλακής που καταδιώκουν τους διαδηλωτές στα γύρω στενά. Η εμπλοκή θα είναι αμεσότερη όταν μέρος των διαδηλωτών κατευθύνεται προς το σπίτι του πρωθυπουργού Ιωάννη Ράλλη. Από την ταρατσα του σπιτιού, δύο αξιωματικοί της Ειδικής Ασφάλειας, οι Νικόλαος Καίσαρης και Παναγιώτης Μεϊμάρης πυροβολούν εναντίον των διαδηλωτών, σκοτώνοντας δύο από αυτούς. Για την ενέργειά του αυτή, ο υπομοίραρχος Νικόλαος Καίσαρης θα προαχθεί επ' ανδραγαθία σε μοίραρχο με το από 18.10.1943 διάταγμα, της προαγωγής του λογιζομένης από τις 22.7.1943, διότι, όπως αναφέρεται στη σχετική απόφαση του Υπουργού Εσωτερικών Αναστασίου Ταβουλάρη (Φ.Ε.Κ. 283 τ. Γ'/24.10.1943) « την 22 Ιουλίου 1943 ηνδραγάθησεν ενταύθα εξόχως εν αποτελεσματική συμπλοκή μετά πολυπληθούς και ενόπλου διαδηλώσεως αναρχικών στοιχείων, καθ' ην συμπλοκήν εξέθηκεν αποδεδειγμένως την ζωήν του εις άμεσον και προφανή κίνδυνον». Για την ίδια αιτία θα προαχθούν ένας ακόμη μοίραρχος και τρεις υπαξιωματικοί της χωροφυλακής³².

Η μεγαλειώδης αυτή διαδήλωση που απετέλεσε μεγάλη ηθική νίκη για τις δυνάμεις της αντίστασης στα αστικά κέντρα, είχε βαρύτατο κόστος σε ανθρώπινες ζωές. Σύμφωνα με πηγές του παράνομου τύπου του ΕΑΜ, οι νεκροί έφθασαν τους 53 και οι τραυματίες τους 283, ενώ περισσότεροι

³² Βλ. σχετικά Δάρας Βασίλης, «Γ 83 Βίος και βιώματα ενός απλού ανθρώπου», Αθήνα (1995), σελ. 23-26, Χανδρινός Ιάσωνας, οπ.π. (υποσημ. 7), σελ. 64.

από 300 διαδηλωτές συνελήφθησαν και μετεφέρθησαν είτε στις ελεγχόμενες από τους Γερμανούς στρατιωτικές φυλακές Αθηνών, επί της λεωφόρου Βουλιαγμένης είτε στις φυλακές της Καλλιθέας που ελέγχονταν από τους Ιταλούς³³.

³³ Βλ. σχετικά, Κωτσάκης Σπύρος, οπ. π..(υποσημ. 25), σελ. 140-145, βλ. επίσης, Μπαρτζιώτας Βασίλης, οπ. π..(υποσημ. 25), σελ. 132-139, Καρίμπας Κωνσταντίνος, οπ. π..(υποσημ. 22), σελ. 46-49, Χαραλαμπίδης Μενέλαος, οπ.π. (υποσημ. 16), σελ. 172-176.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΠΕΜΠΤΟ

ΟΙ ΕΠΙΔΡΟΜΕΣ ΚΑΙ ΤΑ ΜΠΛΟΚΑ ΩΣ ΣΤΡΑΤΙΩΤΙΚΕΣ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΙΣ ΜΕ ΠΟΛΙΤΙΚΟΥΣ ΣΤΟΧΟΥΣ

Με τους όρους « επιδρομές στους συνοικισμούς» και « μπλόκα» έμειναν στην ιστορική ορολογία της περιόδου της κατοχής, οι εκτεταμένες εκκαθαριστικές επιχειρήσεις των γερμανικών στρατευμάτων κατοχής και των συνεργαζόμενων με αυτές ελληνικών δυνάμεων ασφαλείας στους συνοικισμούς της πρωτεύουσας την άνοιξη και κυρίως το καλοκαίρι του 1944.

Επρόκειτο για επιχειρήσεις μεικτού, δηλαδή τόσο στρατιωτικού όσο και αστυνομικού χαρακτήρα, με τις οποίες γινόταν η επισημάνση ατόμων, επικίνδυνων για τις αρχές κατοχής. Επιχειρώντας να αναλύσουμε το «δόγμα στρατηγικής» βάσει του οποίου οργανώθηκαν και εκτελέστηκαν, θα πρέπει να κάνουμε ορισμένες επισημάνσεις. Η συνθηκολόγηση της Ιταλίας στις 8 Σεπτεμβρίου 1943, έχει ως αποτέλεσμα την κατακόρυφη άνοδο της ισχύος και της επιρροής της εαμικής αντίστασης στην κατεχόμενη Αθήνα. Ο ΕΛΑΣ της Αθήνας παύει να είναι μια δευτερεύουσας σημασίας, σε σχέση με τον ΕΛΑΣ των βουνών, στρατιωτική δύναμη, αλλά αυξάνεται με γεωμετρική πρόοδο, τόσο από πλευράς στελεχών, όσο και από πλευράς οπλισμού. Επίσης, στις συνοικίες της Αθήνας, που κατοικούνται, στη συντριπτική πλειοψηφία τους, από εργατικά στρώματα, πρόσφυγες της Μικράς Ασίας, παρατηρείται μια τεράστια ιδεολογική και πολιτική μετατόπιση από τον βενιζελισμό του μεσοπολέμου στο εαμικό κίνημα, καρπό, πέραν των επικρατουσών συνθηκών διαβίωσης, και μιας συντονισμένης και στοχευμένης ιδεολογικής προπαρασκευής από πλευράς ΕΑΜ.

Αποτέλεσμα των ανωτέρω, είναι η κυριαρχία του ΕΑΜ στις συνοικίες, που σύντομα μετατρέπονται σε απελευθερωμένους θύλακες στην κατεχόμενη πρωτεύουσα και βάσεις εξορμήσεως του ΕΛΑΣ της Αθήνας, με ταυτόχρονη συρρίκνωση της εξουσίας τόσο των γερμανικών στρατευμάτων κατοχής, όσο και της ελληνικής κυβερνήσεως των δωσιλόγων.

Τα δεδομένα αυτά, δεν μπορούν να μην ληφθούν υπ' όψιν από το γερμανικό επιτελείο στην κατεχόμενη Ελλάδα, την στιγμή, μάλιστα, που το καλοκαίρι του 1944 με την απόβαση των συμμάχων στη Νορμανδία και την προέλαση του σοβιετικού στρατού στην Ανατολική Ευρώπη, οι γερμανικές δυνάμεις κατοχής στην Ελλάδα βρίσκονταν σε μια διαδικασία απαγκίστρωσης, που έπρεπε να γίνει χωρίς τον κίνδυνο μιας επίθεσης από τα νότια. Συνεπώς, πρώτος αντικειμενικός σκοπός του γερμανικού επιτελείου και των γερμανικών υπηρεσιών ασφαλείας στην κατεχόμενη Ελλάδα ήταν η αποδυνάμωση της εαμικής αντίστασης, ιδίως στην κατεχόμενη Αθήνα, όπου ελόχευε ο κίνδυνος μιας εκτεταμένης ένοπλης εξέγερσης, όπως συνέβη τελικά στο Παρίσι τις ημέρες της απελευθέρωσης, γεγονός που θα καθιστούσε προβληματική την γερμανική απαγκίστρωση. Για την επίτευξη του σκοπού αυτού έπρεπε να «ανακαταληφθούν» οι συνοικίες της Αθήνας ή εν πάση περιπτώσει να καταφερθούν όσο το δυνατόν συντριπτικότερα πλήγματα στις εαμικές βάσεις σ' αυτές.

Η «ανακατάληψη» και κυρίως η διατήρηση – εξασφάλιση των συνοικισμών παρουσίαζαν ανυπέρβλητα προβλήματα για τις γερμανικές δυνάμεις. Εν όψει του ότι τα γερμανικά στρατεύματα βρίσκονταν σε μια διαδικασία απαγκίστρωσης από την Ελλάδα, σε συνδυασμό με τον ανταρτοπόλεμο που μαινόταν στην ύπαιθρο, οι γερμανικές δυνάμεις και οι συμπράττουσες μ' αυτές ελληνικές δυνάμεις ασφαλείας ήταν απολύτως ανεπαρκείς για τον σκοπό αυτό. Έχοντας να αντιμετωπίσουν

έναν αντίπαλο που είχε αφομοιώσει και εφάρμοζε με απόλυτη επιτυχία το δόγμα του ανταρτοπολέμου σε κατοικημένες περιοχές (αιφνιδισμός, ενέδρα, σύμπτυξη, κάλυψη) και έναν πληθυσμό στη συντριπτική του πλειοψηφία εχθρικό, οι γερμανικές δυνάμεις ακόμη και αν καταλάμβαναν με μια μεγάλης εκτάσεως επιχείρηση, τους συνοικισμούς, θα ήταν υποχρεωμένες να αγκιστρώσουν σημαντικές δυνάμεις για την φρούρηση καθενός από αυτούς. Πέραν του ότι οι δυνάμεις αυτές δεν ήταν σε καμία περίπτωση διαθέσιμες, η χρήση των διαθέσιμων δυνάμεων κατοχής με τον τρόπο αυτόν θα οδηγούσε στον κατακερματισμό και την διασπορά τους, παραβιάζοντας την βασική στρατηγική αρχή της οικονομίας δυνάμεων και της ύπαρξης εφεδρειών.

Με τα δεδομένα αυτά, το γερμανικό επιτελείο και οι γερμανικές υπηρεσίες ασφαλείας θα υιοθετήσουν μια στρατηγική « ελαστικής επιθετικής κρούσης» και « εύκαμπτης και ταχείας ανταπόδοσης», ένα δόγμα που στον πόλεμο του Βιετνάμ θα υιοθετηθεί και από τις αμερικανικές δυνάμεις, ως δόγμα του « Search and Destroy» του Στρατηγού William Westmoreland. Η στρατηγική αυτή, εκμεταλλευόμενη την ευκινησία, λόγω της χρήσης μεταφορικών μέσων, και τον όγκο πυρός των γερμανικών στρατευμάτων και των ελλήνων συνεργατών τους, βασιζόταν στην αιφνιδιαστική εισβολή ισχυρών και βαριά οπλισμένων δυνάμεων στον «εχθρικό» συνοικισμό, την εξασφάλιση, δηλαδή την περικύκλωσή του και την αποτροπή κάθε προσπάθειας διαφυγής από αυτόν, την ανακάλυψη και καταστροφή όλων των εχθρικών στόχων, στην προκειμένη περίπτωση την συγκέντρωση του ανδρικού πληθυσμού, ακολούθως την ανεύρεση και επιτόπου εκτέλεση ή απαγωγή των οργανωμένων στην εαμική αντίσταση, την ανακάλυψη και κατάσχεση αποθηκών όπλων και την άμεση αποχώρηση των δυνάμεων πριν πέσει η νύχτα, ώστε να αποφευχθούν τυχόν ενέδρες του ΕΛΑΣ στις άναρχα δομημένες αυτές περιοχές. Η τακτική αυτή, πέραν των πλεονεκτημάτων

της άμεσης εξουδετέρωσης εχθρικών στόχων, παρουσίαζε και το πλεονέκτημα της κατατρομοκράτησης του πληθυσμού, τόσο με τις επιτόπου δημόσιες εκτελέσεις, όσο και με την χρήση ανεξέλεγκτης βίας που συχνά δεν ενδιαφερόταν να διακρίνει μεταξύ « δικαίων» και «αδίκων». Επίσης, παρουσίαζε το πλεονέκτημα ότι με την δυνατότητα αιφνιδιασμού που παρείχε, καταπονούσε τις εχθρικές δυνάμεις στους συνοικισμούς, που μη γνωρίζοντας τον επόμενο στόχο ήταν υποχρεωτικά σε συνεχή επιφυλακή, ενώ, λόγω της καταστάσεως αυτής, σε συνδυασμό με τα περιορισμένα τους μέσα, ήταν αναγκασμένες να περιπέσουν σε αμυντική τακτική απλής διασφάλισης της επιβιώσής τους. Περαιτέρω, η συνεχής επιφυλακή δεν καταπονούσε μόνον σωματικά και ψυχικά τον αντίπαλο, αλλά, όπως είναι φυσικό, οδηγούσε κάποια στιγμή στη χαλάρωση των μέτρων ασφαλείας, που επιφέρει η καθημερινή ρουτίνα.

Για την επίτευξη των στόχων αυτών, ήταν απαραίτητες πληροφορίες σχετικά με τους οργανωμένους και τους συμπαθούντες το ΕΑΜ. Το μέρος αυτό καλείτο να καλύψουν οι ελληνικές υπηρεσίες ασφαλείας, με το δίκτυο πληροφοριοδοτών, που διέθεταν, καθώς και ένα παράλληλο δίκτυο αποτελούμενο είτε από μέλη αντικομμουνιστικών και φιλοναζιστικών οργανώσεων που κατοικούσαν στον συνοικισμό είτε από μέλη των εαμικών οργανώσεων, που μετά την σύλληψη και τον βασανισμό τους άλλαξαν στρατόπεδο, προδίδοντας τους πρώην συντρόφους τους, οι τελευταίοι δε ήταν και οι πλέον επικίνδυνοι, διότι γνώριζαν πρόσωπα και πράγματα στις αντιστασιακές οργανώσεις. Επίσης, κατά την διάρκεια των μπλόκων συλλαμβανόμενα μέλη του ΕΑΜ ή και απλοί πολίτες βασανίζονταν και απειλούνταν με εκτέλεση προκειμένου να υποδείξουν άλλα μέλη εαμικών οργανώσεων της περιοχής, με αποτέλεσμα την δημιουργία μιας σατανικής αλυσίδας καταδόσεων που μπορούσε να οδηγήσει στην πλήρη θραύση των συνεκτικών δεσμών των κατοίκων της περιοχής και στην εξάρθρωση των

αντιστασιακών οργανώσεων σ' αυτήν, εν ονόματι της ενστίκτου της επιβίωσης.

Πέραν, όμως, των ανωτέρω, οι επιχειρήσεις αυτές είχαν και άλλους στόχους στρατιωτικού και πολιτικού χαρακτήρα. Κατ' αρχήν ο σχεδιασμός τους από γερμανικής πλευράς προέβλεπε την όσο το δυνατόν μεγαλύτερη εμπλοκή σ' αυτά των ευζωνικών ταγμάτων ασφαλείας και των ελληνικών σωμάτων ασφαλείας. Δεν είναι καθόλου υπερβολή να ισχυρισθεί κανείς ότι οι εν λόγω επιχειρήσεις ήταν σχεδόν εξ ολοκλήρου ελληνικές, με τις γερμανικές δυνάμεις απλά να εποπτεύουν και να υποστηρίζουν την δράση των ταγμάτων ασφαλείας στον κοινό αντικομμουνιστικό τους αγώνα, παρέχοντας ενίσχυση σε επίπεδο δυνάμεων κρούσης, εν όψει της πανθομολογούμενης μαχητικής ανεπάρκειας των ευζωνικών ταγμάτων ασφαλείας. Το γεγονός αυτό αποσκοπούσε, εν όψει της γερμανικής αποχώρησης, στην ανάπτυξη εμφυλίων συγκρούσεων στην Αθήνα, που θα εξοικονομούσαν «γερμανικό αίμα», θα καθιστούσαν αδύνατη, μέσα στην άβυσσο του μίσους λόγω της δράσης τους, την αποσκίρτηση των ταγμάτων ασφαλείας κατά την γερμανική αποχώρηση, όπως συνέβη τελικά με την παρισινή αστυνομία και θα διασφάλιζαν, την απαγκίστρωση των γερμανικών στρατευμάτων.

Άλλος στόχος των επιχειρήσεων αυτών από γερμανικής πλευράς ήταν με την σύλληψη και απαγωγή του ανδρικού πληθυσμού των συνοικισμών και ακολούθως την αποστολή τους στη Γερμανία, η εξασφάλιση πολλών και φθηνών εργατικών χεριών στα εργοστάσια του Ράιχ, σε μια περίοδο που αυτά ήταν απολύτως απαραίτητα, λόγω της μεγάλης πίεσης που δέχονταν τα γερμανικά στρατεύματα σε όλα τα μέτωπα.

Από πλευράς κυβερνήσεως Ράλλη, που είχε επωμισθεί το έργο της εξουδετέρωσης του ΚΚΕ που αποτελούσε κίνδυνο για το σύνολο του αστικού πολιτικού κόσμου, λόγω της μαζικοποίησης του ΕΑΜ., οι στόχοι

των επιχειρήσεων αυτών συνέκλιναν με αυτούς του γερμανικού επιτελείου στην Ελλάδα. Για την κυβέρνηση Ράλλη στόχος των εν λόγω επιχειρήσεων ήταν με τις μαζικές συλλήψεις και εκτελέσεις στελεχών και μελών της εαμικής αντίστασης και την αποστολή του πληθυσμού στα εργοστάσια της Γερμανίας, να πληγεί καίρια το εαμικό κίνημα στις εργατικές προσφυγικές συνοικίες που αποτελούσαν την δεξαμενή των μελών και οπαδών του ΕΑΜ, κατά τον χρόνο της παρουσίας των γερμανικών στρατευμάτων, με την χρήση των δυνατοτήτων που αυτή η παρουσία εξασφάλιζε. Απώτερος στόχος ήταν η αποτροπή καταλήψεως της Αθήνας από το ΕΑΜ μετά την αποχώρηση των γερμανών και η όσο το δυνατόν μεγαλύτερη αποδυνάμωση του ΕΑΜ στη μετακατοχική Αθήνα, κατά τον χρόνο της τελικής εκκαθάρισης των λογαριασμών, όσον αφορά την μεταπολεμική εξουσία στη χώρα. Το γεγονός της εμπλοκής των ελληνικών δυνάμεων ασφαλείας σε εγκλήματα μεγάλης εκτάσεως και βιαιότητας κατά την διάρκεια των επιχειρήσεων αυτών, δεν φαίνεται να απασχολούσε ιδιαίτερα τους εμπλεκόμενους σ' αυτές. Πίστευαν ότι η συμβολή τους στην αναχαίτιση της πορείας του ΚΚΕ προς την εξουσία αρκούσε, στο μέτρο που θα στεφόταν τελικά από επιτυχία, για να δικαιολογηθεί η συνεργασία τους με τα στρατεύματα κατοχής και να θεωρηθούν τα εγκλήματα αυτά ως μέσα που είχαν καθαγιασθεί από τον « ύψιστο εθνικό συμφέρον » που υπηρετούσαν. Οι μετέπειτα εξελίξεις δεν φαίνεται να διέψευσαν αυτές τους τις προβλέψεις.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΕΚΤΟ

ΜΑΧΕΣ ΚΑΙ ΜΠΛΟΚΑ ΣΤΙΣ ΣΥΝΟΙΚΙΕΣ ΤΗΣ ΑΘΗΝΑΣ

I. Η επιδρομή στο Φάρο (5 Ιανουαρίου 1944)

Στις 04.00' της 5^{ης} Ιανουαρίου 1944, υπό το φως των προβολέων, ισχυρή δύναμη του 1^{ου} λόχου του Ιου τάγματος ευζώνων και δύναμη γερμανών του 18^{ου} συντάγματος ορεινών κυνηγών, εισβάλλει στο συνοικισμό του Φάρου στο Κατσιπόδι (σημερινή Δάφνη). Για την εισβολή αυτή είχε ήδη ειδοποιηθεί το I/1 τάγμα Νέας Σμύρνης του ΕΛΑΣ και είχε δοθεί εντολή στους μαχητές να μην διανυκτερεύσουν στα σπίτια τους. Όμως, οι στρατιωτικοί υπεύθυνοι του Φάρου Σπύρος Αλεβίζος και Βαγγέλης Χατζηχρήστος αποφασίζουν να αμυνθούν με τον διαθέσιμο οπλισμό, που αποτελείτο από τρία τυφέκια, μερικά πιστόλια και χειροβομβίδες.

Μια ομάδα εισβολέων κατευθύνεται στο σπίτι του Αλεβίζου που τους περιμένει οπλισμένος στην ταράτσα. Στην προσπάθεια των ευζώνων να σπάσουν την πόρτα, η ομάδα δέχεται μια χειροβομβίδα και τα πυρά του Αλεβίζου. Θα αρχίσει μια άνιση μάχη που θα καταλήξει στον ηρωϊκό θάνατο του Αλεβίζου που πέφτει μαχόμενος. Κατά την πεισματώδη μάχη στο σπίτι του Αλεβίζου, θα τραυματισθεί σοβαρά ο επιλοχίας των ευζώνων Ελευθέριος Εξαρχος.

Εκείνο το πρωϊ, γερμανοί και εύζωνοι θα συλλάβουν 50 άνδρες και γυναίκες της συνοικίας, βάσει ονομαστικών καταλόγων που είχαν από πληροφοριοδότες. Από αυτούς, ορισμένοι θα εκτελεσθούν στις 29 Ιανουαρίου, με απόφαση γερμανικού στρατοδικείου, ενώ άλλοι 30 θα

εκτελεσθούν ή θα χαθούν αργότερα στα γερμανικά στρατόπεδα τους επόμενους μήνες³⁴.

II. Η μάχη της Κοκκινιάς (6-8 Μαρτίου 1944)

Η Κοκκινιά, φτωχή προσφυγική περιοχή του Πειραιά, ήταν από τα προπύργια του ΕΑΜ, με ισχυρή παρουσία του ΕΛΑΣ και της ΕΠΟΝ.

Με αφορμή απεργιακές κινητοποιήσεις στους ΣΕΚ και ΣΠΑΠ στις 4 Μαρτίου 1944, η συνοικία δέχεται επίθεση δυνάμεως χωροφυλακής και ευζώνων από δύο κατευθύνσεις και ειδικότερα από την πλευρά του Πειραιά (συνοικία Λεύκας) και από την πλευρά της Αθήνας (οδός Κυδωνιών, σημερινή Πέτρου Ράλλη). Ακολουθούν αψιμαχίες στο ύψος του Γ' Νεκροταφείου και στις εργατικές πολυκατοικίες κοντά στο σημερινό Γενικό Κρατικό Νίκαιας. Οι συμπλοκές θα συνεχισθούν και τις επόμενες ημέρες. Ένας ανθυπομοίραρχος θα σκοτωθεί στην προσπάθειά του να εμποδίσει μαχητές του ΕΛΑΣ που διενεργούσαν έρανο στην περιοχή των Ασπρων Χωμάτων. Απόσπασμα Χωροφυλακής που μετέφερε τον νεκρό από το νοσοκομείο Σαπόρτα (σημερινό Γενικό Κρατικό Νίκαιας) δέχεται πυρά και χειροβομβίδες από τμήματα του III ου τάγματος του ΕΛΑΣ και υποχωρεί με απώλειες.

Την Δευτέρα, 6 Μαρτίου, το ΕΑΜ κηρύσσει πανεργατική απεργία στον Πειραιά σε αντίδραση για τα γεγονότα των προηγούμενων ημερών. Δυνάμεις ευζώνων και χωροφυλάκων πλησιάζουν από την οδό Κυδωνιών και όταν εισέρχονται στην Κοκκινιά δέχονται πυρά των ανδρών του ΕΛΑΣ από τις ταράτσες των εργατικών πολυκατοικιών στο χώρο της Παιδικής Στέγης. Μια άλλη ομάδα του ΕΛΑΣ επιτίθεται στους επιδρομείς στο ύψος

³⁴ Βλ. σχετικά, Κωτσάκης Σπύρος, οπ. π..(υποσημ. 25), σελ. 167, βλ. επίσης, Καρίμπας Κωνσταντίνος, οπ. π..(υποσημ. 22), σελ. 57, Χανδρινός Ιάσωνας, οπ. π..(υποσημ. 7), σελ. 177-179.

της οδού Κυδωνιών. Το μεγαλύτερο μέρος της φάλαγγας των αυτοκινήτων με τους επιδρομείς φθάνει στα Ασπρα Χώματα, δέχεται όμως δραστικά πυρά και απωθείται. Τμήμα Χωροφυλακής που φθάνει στο νοσοκομείο Σαπόρτα της Παλαιάς Κοκκινιάς, επιστρέφοντας στον Πειραιά με συλληφθέντες, δέχεται επίθεση από το Ι Τάγμα του ΕΛΑΣ, με επικεφαλής τον λοχαγό Σ. Κυβέλο στην περιοχή της οδού Θηβών, με αποτέλεσμα τον τραυματισμό δύο χωροφυλάκων.

Την Τρίτη, 7 Μαρτίου, ενώ η απεργία συνεχίζεται και ο Πειραιάς έχει νεκρωθεί, στις 06.30' το πρωί, πραγματοποιείται νέα επίθεση των ταγμάτων ευζώνων στην Κοκκινιά από την περιοχή της Λεύκας. Για την υπεράσπιση της Κοκκινιάς, η μικρή δύναμη του ΕΛΑΣ, που δεν ξεπερνά τους 100 ενόπλους, με επικεφαλής τον λοχαγό Σωτήρη Κυβέλο είχε ταχθεί αμυντικά από το Γ' Νεκροταφείο ως τα «Γερμανικά» από την μια πλευρά και από την άλλη πλευρά από το Γ' Νεκροταφείο έως τις εργατικές πολυκατοικίες και τα Ασπρα Χώματα. Η κύρια δύναμη (III Τάγμα Γιάννη Πισσάνου) είχε οχυρωθεί με βάση το «Περιβολάκι» (σημερινή Πλατεία Δαβάκη), ενώ στην ταράτσα μιας κλινικής που βρισκόταν πίσω από την Πλατεία, είχε ταχθεί το μοναδικό οπλοπολυβόλο με 1300 σφαίρες.

Η Κοκκινιά γίνεται πεδίο σκληρών μαχών. Με τους επιτιθέμενους συμπράττει και μια γερμανική διμοιρία. Στο Δημαρχείο της Κοκκινιάς, στη συμβολή των οδών Κονδύλη και Κινικίου, ομάδα του ΕΛΑΣ με χειροβομβίδες και υποπολυβόλα απωθεί τους επιτιθέμενους, ενώ πίσω από τον κινηματογράφο «ΟΡΦΕΑΣ» πέφτει νεκρός ο ταγματάρχης των ευζώνων Γεώργιος Λαζάρου και τραυματίζονται 20 εύζωνοι. Στις 11.00' δύναμη του ΕΛΑΣ υποχρεώνει ομάδα Γερμανών που με ατομικό όπλο υποστηρίζει τους ταγματασφαλίτες από την οδό Λαμψάκου να συμπτυχθεί προς τον Αγιο Γεώργιο Νίκαιας. Το απόγευμα οι συγκρούσεις σταματούν και η διοίκηση του Τάγματος ΕΛΑΣ της Κοκκινιάς, αφού

προβαίνει σε απόκρυψη των όπλων, εγκαταλείπει την συνοικία με κατεύθυνση το Φάληρο.

Οι εϋζωνοι και οι χωροφύλακες θα εγκαταλείψουν την επομένη την συνοικία. Σύμφωνα με γερμανικές πηγές, οι απώλειες του ΕΛΑΣ ανέρχονταν σε 14 νεκρούς και 80 τραυματίες έναντι 4 νεκρών, μεταξύ των οποίων ένας ταγματάρχης, και 25 τραυματιών από την πλευρά των ευζώνων. Πηγές του ΕΛΑΣ ανεβάζουν τις απώλειες των ευζώνων στον υπερβολικό αριθμό των 34 νεκρών και 100 τραυματιών. Τριακόσιοι συλληφθέντες (132 κατά γερμανική αναφορά), μεταφέρονται στο Χαϊδάρι, από τους οποίους 50 θα εκτελεσθούν στις 9 Μαρτίου 1944 σε αντίποινα για συμμετοχή σε απεργίες και ένοπλη αντίσταση. Πριν αποχωρήσουν εϋζωνοι και γερμανοί τέσσερις από τους συλληφθέντες, ο υπαστυνόμος Νίκος Σαββαΐδης, ο δάσκαλος Γιώργος Βενέτας, ο Δημήτριος Τσακανίκας και ο Γιώργος Τσακάρης απαγχονίζονται στην Πλατεία Αγίων Αναργύρων. Επίσης το πτώμα του φονευθέντος στη μάχη λοχαγού του ΕΛΑΣ Γιώργου Βογιατζή απαγχονίζεται σε ένα δέντρο στη συμβολή των οδών Ιωνίας και Κασταμονής³⁵.

III. Το μπλόκο της Καλογρέζας (15- 16 Μαρτίου 1944)

Παράλληλα με τις νότιες και νοτιοανατολικές συνοικίες (Καισαριανή, Βύρωνα, Παγκράτι) στις οποίες δρούσαν μαχητικές εαμικές οργανώσεις, μεγάλες προόδους παρουσίαζε η ανάπτυξη των οργανώσεων και στα βορειοανατολικά προάστια, ιδιαίτερα στις περιοχές

³⁵ Βλ. σχετικά, Κωτσάκης Σπύρος, οπ. π..(υποσημ. 25), σελ. 168-169, βλ. επίσης, Μπαρτζιώτας Βασίλης, οπ. π..(υποσημ. 25), σελ. 167-168, Καρίμπας Κωνσταντίνος, οπ. π..(υποσημ. 22), σελ. 57-60, Χανδρινός Ιάσωνας, οπ. π..(υποσημ. 7), σελ. 189-193.

Νέα Ιωνία, Νέα Φιλαδέλφεια και Καλογρέζα, όπου το ΚΚΕ, λόγω του μεγάλου αριθμού εργαζομένων στα διάφορα εργοστάσια (υφαντουργεία, ανθρακωρυχεία), διέθετε αξιόλογα ερείσματα.

Στις 14 Μαρτίου 1944 συγκαλείται ευρεία σύσκεψη στο Υπουργείο Ασφαλείας. Εκτός από τον Υπουργό Αναστ. Ταβουλάρη μετέχουν ο Διευθυντής της Διεύθυνσης Συντονισμού αντισυνταγματάρχης της Χωροφυλακής Ν. Ταρσατόπουλος, ο Γενικός Διευθυντής της Χωροφυλακής υποστράτηγος Κατσιμπίρης, ο Διευθυντής Χωροφυλακής συνταγματάρχης Γαλανός, ο αρχηγός Χωροφυλακής υποστράτηγος Κωνσταντίνος Γκίνος, ο Διευθυντής της Ειδικής Ασφάλειας υποστράτηγος Αλέξανδρος Λάμπου, ο Διοικητής των Ταγμάτων Ασφαλείας υποστράτηγος Βασίλειος Ντερτιλής, και ο τοποθετημένος στο Υπουργείο Ασφαλείας γερμανός αξιωματικός Μπος. Στην σύσκεψη αποφασίζεται η διεξαγωγή την επόμενη ημέρα, 15 Μαρτίου 1944, γενικών ερευνών και συλλήψεων στον συνοικισμό της Καλογρέζας και στους πέριξ μικροσυνοικισμούς. Για την διεξαγωγή της επιχείρησης τέθηκαν σε επιφυλακή όλες οι δυνάμεις της Χωροφυλακής στην Αθήνα, και ειδικότερα της Διευθύνσεως Ειδικής Ασφαλείας, του συντάγματος Χωροφυλακής, καθώς και των λοιπών ειδικών υπηρεσιών της Χωροφυλακής και των ταγμάτων ασφαλείας.

Τη νύχτα της 15ης προς 16η Μαρτίου 1944, ισχυρές δυνάμεις ταγμάτων ευζώνων, αποτελούμενες από δύο λόχους υπό τον συνταγματάρχη Ιωάννη Πλυτζανόπουλο, δύο λόχοι της χωροφυλακής, και το σύνολο των ανδρών της ειδικής ασφάλειας, με επικεφαλής τον αρχηγό της Χωροφυλακής, υποστράτηγο Κωνσταντίνο Γκίνο και τον διευθυντή της ειδικής ασφάλειας υποστράτηγο Αλέξανδρο Λάμπου, πραγματοποίησαν μπλόκο στην Καλογρέζα. Παρών ήταν και ο συνταγματάρχης ε.α., Γεώργιος Μωραΐτης, αρχηγός του ΕΔΕΣ Νέας Ιωνίας. Ο ΕΛΑΣ της Καλογρέζας και των συνοικιών βρισκόταν σε

εμβρυακή κατάσταση με ελάχιστα όπλα και χωρίς καθοδήγηση, δεδομένου ότι μια εβδομάδα πριν (23 Φεβρουαρίου) σε επιδρομή της ασφάλειας είχε σκοτωθεί ο καπετάνιος του τάγματος Νέας Ιωνίας Αλέξης Μπαρτζώκας, ενώ ο αδελφός του Δημήτρης, και ο διοικητής του τάγματος, έφεδρος ανθυπολοχαγός Βίκτωρας Μπιλιράκης, μεταφέρθηκαν στο στρατόπεδο Χαϊδαρίου για να εκτελεστούν λίγο αργότερα. Αποτέλεσμα της καταστάσεως αυτής ήταν οι μικρές δυνάμεις του ΕΛΑΣ να διασπαρούν και οι άνδρες τους να κρυφθούν όπου ο καθένας μπορούσε.

Χωρίς να προβληθεί αντίσταση, ύστερα από έρευνα στα σπίτια, οι επιδρομείς συγκεντρώνουν τον ανδρικό πληθυσμό στην πλατεία της Ζωοδόχου Πηγής. Εκεί εμφανίζεται ο Λάμπου, φορώντας στο στήθος ένα τεράστιο σταυρό και κυκλοφορεί ανάμεσα στο τρομαγμένο πλήθος με μια εικόνα της Παναγίας φωνάζοντας «Η Παναγία και ο Χριστός διατάζει και εγώ εκτελώ, ήρθα με την βοήθεια της Παναγίας και δεν πρόκειται να σας κάνω κακό». Με βάση ονομαστικούς καταλόγους, που σύμφωνα με μαρτυρίες στη σχετική δίκη, είχε συντάξει ο υπαξιωματικός των ευζώνων Γρυπάρης και σύμφωνα με άλλες οι Μωραΐτης και Σκούρας, τον αδελφό του οποίου είχε εκτελέσει ο ΕΛΑΣ, και την βοήθεια μασκοφόρων, οι εύζωνοι ξεχώριζαν άτομα τα οποία, αφού δέρνονταν ανηλεώς στο κτίριο του αστυνομικού τμήματος, οδηγούνταν σε ένα παρακείμενο ρέμα για εκτέλεση. Στη δίκη θα κατατεθεί ότι τους καταλόγους των προσώπων που επρόκειτο να συλληφθούν είχαν συντάξει στο γραφείο του Ψιλόπουλου, πολιτικού παράγοντα της περιοχής.

Το εκτελεστικό απόσπασμα, συγκροτείται με εντολή του ανθυπασπιστή της Χωροφυλακής Ευσέβιου Παρθενίου και όπως κατατέθηκε στη δίκη μετά την απελευθέρωση, αποτελούσαν χωροφύλακες, με επικεφαλής τον μοίραρχο Παπακώστα, ο οποίος υπέστη παράκρουση την επομένη της εκτέλεσης. Στα βασανιστήρια και τις εκτελέσεις παίρνουν ενεργό μέρος οι διαβόητοι διερμηνείς της SIPO – SD

Κωνσταντίνος Δούκας και Ευθύμιος Κωνσταντινίδης, ο πρώτος των οποίων θα δώσει και τις χαριστικές βολές στους εκτελεσμένους. Στην πλατεία θα εκτελεσθεί, κατόπιν εντολής του Λάμπου, ο Π. Μικρόπουλος, διότι « του αυθαδίασε». Αργότερα ο ίδιος θα δηλώσει στη θεία του εκτελεσμένου ότι δεν έπρεπε να πεθάνει, « γιατί ήταν πολύ ψύχραιμος» Επίσης, θα εκτελεσθεί ο 60ετής Μινόπουλος, απλά γιατί είχε το ίδιο όνομα με κάποιον κομμουνιστή. Η Ανδ. Παπαδημητρίου πέφτει στα πόδια του Λάμπου, παρακαλώντας τον να σκοτώσει αυτήν αντί για τον γιό της, όμως, ο Λάμπου απειλεί ότι θα σκοτώσει και αυτήν. Η Μαρία Μαντζαβίνου παρακαλεί τον Λάμπου για την σωτηρία του αδελφού της, για να πάρει την απάντηση ότι όσοι είναι γραμμένοι στον κατάλογο των επικίνδυνων κομμουνιστών δεν ξεγράφονται. Σύμφωνα με μαρτυρία του Γιώργου Μήτσουλα, μετά την σύλληψή του από χωροφύλακες θα ανακριθεί από τους Λάμπου, Γκίνο και Πλυτζανόπουλο για να αποκαλύψει τις κρύπτες των όπλων. Του σπάζουν το χέρι, τον μαστιγώνουν με συρματόσχοινο και του κάνουν φάλαγγα, χωρίς, όμως, αποτέλεσμα³⁶.

Συνολικά θα εκτελεσθούν επί τόπου, υπό τις συνθήκες αυτές, 26 άτομα, 21 από την Καλογρέζα και 5 από την Σαφράμπολη, ενώ άλλοι 160 από τους συγκεντρωμένους θα οδηγηθούν στο Χαϊδάρι και ακολούθως στα γερμανικά στρατόπεδα. Από τους εκτελεσμένους οι 22

³⁶ Βλ. σχετικά, Κωτσάκης Σπύρος, οπ.π. (υποσημ. 25), σελ. 170 – 172, Καρίμπας Κωνσταντίνος, οπ.π (υποσημ. 22), σελ. 60 επομ, Χανδρινός Ιάσωνας, οπ. π (υποσημ. 7), σελ. 194 – 196, Πανελλήνια Ένωση Αγωνιστών Εθνικής Αντίστασης-Παράρτημα Νέας Ιωνίας, « Ιωνιώτες αγωνιστές της Εθνικής Αντίστασης», Αθήνα (2001), σελ. 81 – 87, Αξιώτη Μέλπω, « Απαντα Γ' τόμος – Χρονικά», Εκδόσεις Κέδρος, Αθήνα (1980), σελ. 352, βλ. επίσης, Χαραλαμπίδης Μενέλαος, « Η εμπειρία της κατοχής και της αντίστασης στην Αθήνα – Το Εαμικό αντιστασιακό κίνημα στις Ανατολικές συνοικίες της Αθήνας : Καισαριανή, Βύρωνα, Παγκράτι, Γούβα, Υμηττός» Διδακτορική διατριβή, Αθήνα (2011), σελ. 391.

ήταν οργανωμένοι στον ΕΛΑΣ και μέλη του ΚΚΕ, ενώ κάποιοι από αυτούς είναι πιθανόν να ενέχονταν στην εκτέλεση του ταγματάρχη της Χωροφυλακής Δημήτριου Αλεξόπουλου στις 27 Σεπτεμβρίου 1943, η οποία θεωρήθηκε ως η πρώτη επιχείρηση της ΟΠΛΑ, αν και τελικά θα πρέπει μάλλον να αποδοθεί σε ομάδα εργατών της Νέας Ιωνίας. Ο Δ. Αλεξόπουλος, ως Διοικητής δύναμης Χωροφυλακής στη Νέα Ιωνία είχε διατάξει την χρήση των όπλων κατά απεργών που ζητούσαν την απόλυση συναδέλφων τους που είχαν συλληφθεί και εκρατούντο στο αστυνομικό τμήμα Νέας Ιωνίας. Σ' όλο αυτό το εφιαλτικό σκηνικό, μια ομάδα γερμανών παρακολουθεί απλά, τραβώντας φωτογραφίες. Για την συμμετοχή του στο μπλόκο ο συνταγματάρχης ε.α., Γεώργιος Μωραίτης θα αμειφθεί με τον διορισμό του από την κατοχική κυβέρνηση ως δήμαρχου Καλογρέζας.

Το μπλόκο απετέλεσε ισχυρότατο πλήγμα στις οργανώσεις του ΕΑΜ στις βορειοανατολικές συνοικίες. Το 3ο σύνταγμα του ΕΛΑΣ ουσιαστικά τέθηκε εκτός μάχης. Για την αντιμετώπιση της καταστάσεως, η ΚΟΑ και το Α' Σώμα Στρατού του ΕΛΑΣ θα ζητήσουν από τις πολιτικές και στρατιωτικές οργανώσεις να αντιμετωπίζουν ένοπλα παρόμοιες επιδρομές. Ένα ακόμη πλήγμα για τις οργανώσεις του ΕΑΜ στην περιοχή αποτελεί το μπλόκο της ειδικής ασφάλειας στο Γαλάτσι στις 31 Μαρτίου 1944, με την σύλληψη 15 ατόμων³⁷.

³⁷ Βλ. σχετικά, Κωτσάκης Σπύρος, οπ.π. (υποσημ.25), σελ. 170 – 172, Καρίμπας Κωνσταντίνος, οπ.π (υποσημ. 22), σελ. 60 επομ, Μπαρτζιώτας Βασίλης, οπ.π. (υποσημ. 25) σελ. 168 – 170, Χανδρινός Ιάσωνας, οπ. π (υποσημ. 7), σελ. 194 – 196, Πανελλήνια Ένωση Αγωνιστών Εθνικής Αντίστασης-Παράρτημα Νέας Ιωνίας, οπ.π. (υποσημ. 36), σελ. 81 – 87, Βιδάλη Σοφία, οπ. π.(υποσημ. 7), σελ. 509 – 533, βλ. επίσης, Χανδρινός Ιάσωνας, οπ. π (υποσημ. 7),, σελ. 142 – 148, Αρχείο Ειδικού Δικαστηρίου Δοσιλόγων Αθηνών, Βιβλίο Πρακτικών 10/1946, Καρκάνης Νίκος οπ. π. (υποσημ. 10), σελ. 322 – 333.

Εικόνα 3: Σκίτσο του Φωκίωνα Δημητριάδη για τους καταδότες των μπλόκων

IV. Η μάχη «των κρεμασμένων» στα Ιλίσια (5 Απριλίου 1944)

Στα πλαίσια του εορτασμού της 25^{ης} Μαρτίου, οι εαμικές οργανώσεις αποφάσισαν να πραγματοποιήσουν εράνους σε όλες τις περιοχές της Αθήνας. Στα Ιλίσια, στη συμβολή των οδών Ξενίας, Παπαδιαμαντοπούλου και Μικράς Ασίας ένα συνεργείο της ΕΠΙΟΝ Καισαριανής θα συναντηθεί με τον λοχαγό των ταγμάτων ευζώνων Κωνσταντίνο Μανωλάκο, τομεάρχη της «Χ» Αμπελοκήπων που ήταν με πολιτική περιβολή. Πριν ο λοχαγός προλάβει να χρησιμοποιήσει το όπλο του, δέχθηκε τρεις σφαίρες, πιθανόν από τον Ελασίτη Νίκο Μαραμπότα που περιφρουρούσε το συνεργείο και έπεσε νεκρός. Σε αντίποινα με ανακοίνωση του Walter Schimana, ως Ανώτατου Αρχηγού των Ταγμάτων Ασφαλείας και της Αστυνομίας Ελλάδος, που δημοσιεύεται στις ελληνικές εφημερίδες της 5^{ης} Απριλίου 1944 γνωστοποιείται ότι διετάχθη ο απαγχονισμός «εις τον τόπον του εγκλήματος» πέντε κομμουνιστών, η

ανακοίνωση κατέληγε με την προειδοποίηση ότι : « Αι κατά των ευζώνων γενόμεναι επιθέσεις θα τιμωρούνται στο μέλλον με τον αυτόν τρόπον»³⁸.

Σε εκτέλεση της εντολής αυτής οι άνδρες των ταγμάτων ευζώνων απαγχονίζουν στην Πλατεία Παπαδιαμαντοπούλου πέντε ομήρους των Γερμανών που είχαν συλληφθεί πριν μερικές εβδομάδες σε μπλόκο στο νοσοκομείο Συγγρού ως μέλη του κομματικού γραφείου του νοσοκομείου. Επρόκειτο για τους Ν. Πρωτόπαπα, Χρ. Βαμπούλη, Κ. Αναστασόπουλο, Π. Αποστολάτο και Θ. Γεωργιάδη. Στην Πλατεία υπάρχουν δύο άδειες αγχόνες στις οποίες αναγράφονται τα ονόματα των Γεώργιου Σιδέρη και Θανάση Νικολαΐδη, με την ένδειξη ότι « τους περιμένει η κρεμάλα». Τα πτώματα εκτίθενται σε κοινή θέα, και τις αγχόνες φρουρεί ισχυρή δύναμη ευζώνων, οι αξιωματικοί της οποίας πίνουν τον καφέ τους στο καφεενείο της Πλατείας.

Το μεσημέρι της 5^{ης} Απριλίου, τμήματα του ΕΛΑΣ και της ΟΠΛΑ με υποπολυβόλα και περίστροφα επιτίθενται στην Πλατεία από τρεις κατευθύνσεις. Επακολουθούν εκτεταμένες συμπλοκές στην περιοχή των Ιλισίων (τότε Κουπόνια) που επεκτάθηκαν στις περιοχές του Ζωγράφου και της Καισαριανής. Υπήρξε επίσης, εμπλοκή δυνάμεων του ΕΛΑΣ από το Παγκράτι και τον Βύρωνα με έναν λόχο ευζώνων που επιχείρησε να εισβάλει στην Καισαριανή. Οι συμπλοκές θα σταματήσουν στις 19.30' με εκατέρωθεν απώλειες. Σύμφωνα με τις εκτιμήσεις της Ιης Ταξιαρχίας του ΕΛΑΣ οι απώλειες των ευζώνων ανήλθαν σε 15 νεκρούς και τραυματίες, έναντι 4 νεκρών του ΕΛΑΣ³⁹.

³⁸ Βλ. σχετικά, Φλάϊσερ Χάγκεν, « Αντίποινα των Γερμανικών Δυνάμεων Κατοχής στην Ελλάδα 1941-1944», ΜΝΗΜΩΝ, τόμος 7 (1979), σελ. 194, «Ακρόπολη», « Καθημερινή» 5.4.1944

³⁹ Βλ. σχετικά, Κωτσάκης Σπύρος, οπ. π..(υποσημ. 25), σελ. 173-176, βλ. επίσης, Μπαρτζιώτας Βασίλης, οπ. π..(υποσημ. 25), σελ. 199-205, Μακρής Ορέστης, οπ. π..(υποσημ. 25), σελ. 46-54, Καρίμπας Κωνσταντίνος, οπ. π..(υποσημ. 22), σελ. 60-61, Χανδρινός Ιάσωνας, οπ. π..(υποσημ. 7), σελ. 196-198.

V. Επιθέσεις Γερμανών και Ευζώνων στην Καισαριανή

1. Η Επίθεση της 21^{ης} Απριλίου 1944

Από τις 20 Απριλίου η διοίκηση του 2^{ου} Συντάγματος του ΕΛΑΣ είχε πληροφορίες για επικείμενη μεγάλης εκτάσεως εκκαθαριστική επιχείρηση γερμανών και ευζώνων στις ανατολικές συνοικίες, με επίκεντρο την Καισαριανή. Αποφασίσθηκε γενική κινητοποίηση των διαθέσιμων δυνάμεων και οι εξοπλισμένες δυνάμεις, δηλαδή 60 μαχητές του III τάγματος Καισαριανής – Ζωγράφου (καπετάνιος Ορέστης Μακρής) και 50 μαχητές του τάγματος Βύρωνα – Γούβας (καπετάνιος Γιάννης Κυριακίδης) κατανεμήθηκαν, σύμφωνα με το αμυντικό σχέδιο, στο Αλσος Κουπονίων (Συγγρού) και στον Αγιο Νικόλαο Καισαριανής (επί της Υμηττού), με εφεδρείες στο Γυμναστήριο της «Νήαρ Ηστ» και τις οδούς Φορμίωνος και Κόνωνος, με αντικειμενικό σκοπό την διατήρηση ανοιχτού του δρόμου προς Βύρωνα – Νέα Ελβετία και Παγκράτι που ήταν βασικά σημεία συγκέντρωσης μετά την σύμπτυξη.

Η επίθεση ξεκινά το μεσημέρι της 21^{ης} Απριλίου, όταν τα πυρά τμήματος του 3^{ου} λόχου Ζωγράφου του IIIου τάγματος του ΕΛΑΣ υποχρεώνουν στρατιωτικό φορτηγό, κινούμενο από την οδό Παπαδιαμαντοπούλου προς την Λεωφόρο Ζωγράφου (σημερινή Παπάγου) να αποσυρθεί. Μισή ώρα αργότερα, δύο λόχοι του II τάγματος Ευζώνων όλη η δύναμη του Μηχανοκίνητου Τμήματος της Αστυνομίας Πόλεων και μικρή δύναμη γερμανών αρχίζουν να κυκλώνουν από την οδό Παπαδιαμαντοπούλου την Λεωφόρο Υμηττού, συγκλίνοντας προς την κεντρική Λεωφόρο της Καισαριανής, ενώ συμπλοκές αρχίζουν στις περιοχές Βύρωνα και Νέας Ελβετίας.

Το ΙΙ τάγμα θα καθηλώσει τους επιτιθέμενους στις συνοικίες του Βύρωνα και της Γούβας και δεν θα επιτρέψει την είσοδό τους στο Σκοπευτήριο. Μικρές ομάδες 5-10 ανδρών του ΕΛΑΣ εμφανίζονται ξαφνικά από χαμόσπιτα και μάντρες προκαλώντας απώλειες στους επιτιθέμενους. Οσον αφορά την κυρίως μάχη που διεξάγεται στην Καισαριανή, μετά από μάχες με άνδρες του 1^{ου} λόχου Κάτω Καισαριανής του ΕΛΑΣ στον Αγίο Νικόλαο και στις οδούς Φορμίωνος και Κόνωνος, εύζωνοι και αστυφύλακες προωθούνται στις παράλληλες οδού της κεντρικής λεωφόρου, επιχειρώντας να καταλάβουν το Άλσος Κουπονίων και να διασπάσουν τις γραμμές των μαχητών του ΕΛΑΣ, κατορθώνουν μάλιστα να συλλάβουν αιχμαλώτους τέσσερις από αυτούς και τον γραμματέα της ΚΟΒ Καισαριανής «Βασίλη». Η προσπάθειά τους, όμως, να καταλάβουν τον σταθμό διοικήσεως του ΙΙΙ τάγματος απέτυχε και οι εύζωνοι υποχρεώνονται να συμπτυχθούν, αφήνοντας στο πεδίο της μάχης 10 νεκρούς.

Το απόγευμα, ο 2^{ος} λόχος Ανω Καισαριανής και ομάδα της ΟΠΛΑ εξορμούν αθέατοι από τους μικρούς δρόμους που οδηγούν στην Πλατεία της Καισαριανής και προξενούν βαριές απώλειες στους ευζώνους. Την σύμπτυσή τους καλύπτουν οι ομαδάρχες Γιώργος Κολλημένος και Θόδωρος Κουλίτσος, ο δεύτερος των οποίων τραυματίζεται σοβαρά και θα νοσηλευθεί φρουρούμενος από τους γερμανούς ως την απελευθέρωση. Στις 17.30' οι δυνάμεις των ευζώνων και το Μηχανοκίνητο της Αστυνομίας αποσύρονται από την Καισαριανή, την στιγμή που εξαντλούνται πλήρως τα πυρομαχικά του ΕΛΑΣ. Οι απώλειες του ΕΛΑΣ ανέρχονται σε τρεις νεκρούς, έξι τραυματίες και πέντε αιχμαλώτους, από τους οποίους οι τέσσερις της ομάδας του αρχηγού της ΚΟΒ « Βασίλη» εκτελούνται. Οι

απώλειες των ευζώνων, κατά την οπωσδήποτε υπερβολική εκτίμηση των ελασιτών, ανέρχονται σε 26 νεκρούς και 36 τραυματίες⁴⁰.

2. Η μάχη της 15-16^{ης} Ιουνίου 1944

Στις 09.00 το πρωί της 10^{ης} Ιουνίου 1944, μια περίπολος του ΕΛΑΣ, με επικεφαλής τον Νίκο Μαραμπότα σταματά τρεις αγνώστους. Εκείνοι καταφεύγουν σε ένα γωνιακό παντοπωλείο και προσπαθούν να αμυνθούν με τα πιστόλια τους. Οι δύο σκοτώνονται μετά από ρίψη χειροβομβίδας και ο τρίτος αιχμαλωτίζεται. Επρόκειτο για μέλη των ταγμάτων ευζώνων και από την ανάκριση του επιζώντος προκύπτει ότι στις 15 Ιουνίου πρόκειται να πραγματοποιηθεί ευρεία εκκαθαριστική επιχείρηση στην Καισαριανή.

Η πληροφορία είναι ακριβής. Στις 15 Ιουνίου – το απόγευμα και όχι το πρωί για λόγους αιφνιδιασμού – η Καισαριανή κυκλώνεται από τέσσερις κατευθύνσεις (Ιλίσια – Ζωγράφου, υψώματα Υμηττού, Παγκράτι, Αλσος Κουπονίων) από ισχυρές δυνάμεις του Ιου τάγματος ευζώνων και του τάγματος φρουράς Παλαιών Ανακτόρων, το Μηχανοκίνητο Τμήμα της Αστυνομίας Πόλεων και μονάδες των SS.

Για την άμυνα της Καισαριανής θα ταχθούν το ΙΙο τάγμα από την πλευρά του Βύρωνα – Νέας Ελβετίας, το Ιο τάγμα προς το Α΄ Νεκροταφείο, και το ΙΙΙο τάγμα μέσα στην Καισαριανή, συνολικής δυνάμεως 200 ανδρών, με ανανεωμένο όμως οπλισμό που περιελάμβανε και υποπολυβόλα.

⁴⁰ Βλ. σχετικά, Κωτσάκης Σπύρος, *οπ. π..(υποσημ. 25)*, σελ. 177-180, βλ. επίσης, Μπαρτζιώτας Βασίλης, *οπ. π..(υποσημ. 25)*, σελ. 207-213, Μακρής Ορέστης, *οπ. π..(υποσημ. 25)*, σελ. 59-66, Καρίμπας Κωνσταντίνος, *οπ. π..(υποσημ. 22)*, σελ. 61-63, Χανδρινός Ιάσωνας, *οπ. π..(υποσημ. 7)*, σελ. 198-201.

Η μάχη ξεκινά από τον Άγιο Νικόλαο στην οδό Υμηττού και οι επιτιθέμενοι φθάνουν στα πρώτα σπίτια, προσπαθώντας να εισβάλουν στην Καισαριανή από το Παγκράτι, αλλά καθελώνονται. Προσπαθούν να καταλάβουν την κεντρική Λεωφόρο Βασιλέως Κωνσταντίνου, διχοτομώντας την Καισαριανή, πράγμα που κατορθώνουν μετά από τετράωρη μάχη. Οι δυνάμεις του ΕΛΑΣ διασπείρονται, η διοίκηση με εξήντα άνδρες κρύβονται στη συνοικία, μια άλλη ομάδα συμπύσσεται προς Καρέα και Νέα Ελβετία, ενώ μια άλλη ομάδα, με επικεφαλής τον Γραμματέα της ΚΟΒ Καισαριανής Άρη Δαυλάκο (Απόλλωνα) συμπύσσεται σ' ένα μικρό λατομείο στις υπώρειες του Υμηττού. Τα πυρά σταματούν τα μεσάνυχτα, όμως οι εϋζώνιοι παραμένουν στην Καισαριανή. Τα ξημερώματα της 16^{ης} Ιουνίου, παρατεταμένες ριπές από τα υψώματα του Υμηττού και οι θριαμβευτικές ιαχές των ευζώνων που διασχίζουν τον κεντρικό δρόμο με έναν τραυματισμένο μαχητή του ΕΛΑΣ αναγγέλουν την εξόντωση της εξαμελούς ομάδας του Δαυλάκου, γεγονός που θα βυθίσει στο πένθος την Καισαριανή. Ο τραυματίας Στέφανος Τσάφος, που έχει συλληφθεί αιχμάλωτος, θα εκτελεσθεί στους στρατώνες του Ιου τάγματος ευζώνων στο Γουδί, ανεβάζοντας το σύνολο των απωλειών του ΙΙΙου Τάγματος του ΕΛΑΣ σε 10 αξιωματικούς και μαχητές νεκρούς⁴¹.

⁴¹ Βλ. σχετικά, Κωτσάκης Σπύρος, *οπ. π..*(υποσημ. 25), σελ. 192-194, βλ. επίσης, Μπαρτζιώτας Βασίλης, *οπ. π..*(υποσημ. 25), σελ. 227-230, Μακρής Ορέστης, *οπ. π..*(υποσημ. 25), σελ. 94-102, Καρίμπας Κωνσταντίνος, *οπ. π..*(υποσημ. 22), σελ. 65-67, Χανδρινός Ιάσωνας, *οπ. π..*(υποσημ. 7), σελ. 210-212.

3. Η επίθεση σε Καισαριανή, Παγκράτι και Βύρωνα (4 Ιουλίου 1944)

Στις 4 Ιουλίου, περισσότεροι από 500 εύζωνοι, χωρισμένοι σε τέσσερις φάλαγγες φθάνουν με αυτοκίνητα στη Λεωφόρο Υμηττού και εξορμούν ταυτόχρονα προς Κάτω Καισαριανή, Ανω Παγκράτι, Γούβα και Αγιο Ιωάννη. Η επίθεσή τους θα υποχρεώσει σε σύμπτυξη τα τρία τάγματα του 2^{ου} συντάγματος του ΕΛΑΣ και θα κατορθώσουν να διεισδύσουν στις συνοικίες προβαίνοντας σε συλλήψεις και εκτελέσεις πολιτών.

Την μάχη από πλευράς ΕΛΑΣ διευθύνει ο διοικητής του 2^{ου} συντάγματος, συνταγματάρχης(ΠΒ) Γιάννης Κιλισμανής από τη Νέα Ελβετία. Το ΙΙο τάγμα Καισαριανής (καπετάνιος Σπύρος Πρασάς) εφαρμόζοντας αποτελεσματικά το δόγμα της ελαστικής άμυνας θα αναγκάσει τους επιτιθέμενους να αναδιπλωθούν στις 17.00'. Το ΙΙο τάγμα (καπετάνιος Σπύρος Μπούσιας), δυνάμεως 70 ανδρών και 15 άνδρες της ΟΠΛΑ, με επικεφαλής τους ομαδάρχες Γιώργο Κολλημένο, Βαγγέλη Μαρτάκη (Μαύρο) και Παναγιώτη Χαρλαύτη, με συνεχείς ελιγμούς θα συγκρατήσει τους επιδρομείς κατά μήκος της οδού Φιλολάου από τον Βύρωνα έως την Γούβα, την ώρα που το Ιο Τάγμα (Γιάννης Κυριακίδης) μάχεται αποτελεσματικά στα υψώματα του Αγίου Ιωάννη. Οι απώλειες και των δύο πλευρών είναι σημαντικές. Ο ΕΛΑΣ έχει 27 νεκρούς και τραυματίες, μεταξύ των οποίων τον Μαρτάκη, που θα τραυματισθεί θανάσιμα στο στήθος από ριπή στην οδό Ευτυχίδου στη γωνία του κινηματογράφου « ΠΑΛΛΑΣ» και θα ξεψυχήσει σε ένα σπίτι στην οδό

Αγίου Φανουρίου, ενώ θα τραυματισθεί θανάσιμα και ο Χαρλαύτης, που θα πεθάνει από αιμορραγία⁴².

VI. Η μάχη του « Κάστρου του Υμηττού» (28 Απριλίου 1944)

Τα ξημερώματα της 28^{ης} Απριλίου 1944, ένας λόχος ευζώνων με βαρύ οπλισμό, άνδρες του Μηχανοκίνητου Τμήματος της Αστυνομίας Πόλεων και μικρή δύναμη γερμανών κυκλώνουν αιφνιδιαστικά μια μικρή οικία, επί της οδού Αγρέων στον Υμηττό. Το μικρό αυτό σπίτι ήταν μια από δύο μεγάλες αποθήκες οπλισμού του II τάγματος Βύρωνα – Γούβας και το προηγούμενο βράδυ είχαν καταλύσει σ' αυτό ο διοικητής και υπεύθυνος οπλισμού της διμοιρίας του ΕΛΑΣ Υμηττού Δημήτρης Αυγέρης και οι νεαροί μαχητές Κώστας Φολτόπουλος και Θάνος Κιοκμενίδης.

Οι τρεις νεαροί μαχητές του ΕΛΑΣ όταν βρέθηκαν κυκλωμένοι θα αμυνθούν επί ώρες, χρησιμοποιώντας τον οπλισμό της αποθήκης – αρκετά τυφέκια Mannlicher, αυτόματα Sten και ιταλικές χειροβομβίδες. Η μάχη θα διαρκέσει ως το μεσημέρι. Ο Φολτόπουλος θα σκοτωθεί πρώτος με ριπή πολυβόλου. Στη συνέχεια, ενώ ο κλοιός γύρω από το σπίτι γίνεται ασφυκτικός, θα σκοτωθεί ο Κιοκμενίδης. Τελευταίος και τραυματισμένος θα επιχειρήσει έξοδο από το σπίτι ο Αυγέρης για να δεχθεί τις σφαίρες

⁴² Βλ. σχετικά, Κωτσάκης Σπύρος, οπ. π..(υποσημ. 25), σελ. 198-202, βλ. επίσης, Μπαρτζιώτας Βασίλης, οπ. π..(υποσημ. 25), σελ. 237-241, Μακρής Ορέστης, οπ. π..(υποσημ. 25), σελ. 112-115, Καρίμπας Κωνσταντίνος, οπ. π..(υποσημ. 22), σελ. 68-69, Χανδρινός Ιάσωνας, οπ. π..(υποσημ. 7), σελ. 214-218, βλ. επίσης, περιγραφή της μάχης σε Ψαθός Δημήτρης, οπ. π..(υποσημ. 19), σελ. 214-215.

των πολιορκητών. Θα τον αποτελειώσει με μια κλωτσιά στο κεφάλι ένας γερμανός⁴³.

Η ΟΠΛΑ Υμηττού, μετά από εντατικές ανακρίσεις και έρευνες, θα εντοπίσει και θα εκτελέσει ως υπεύθυνους της κατάδοσης της αποθήκης την ιδιοκτήτρια του σπιτιού Νίτσα (ή Ανίκα) Αντωνίου και έναν από τους δύο άνδρες του ΕΛΑΣ που είχαν μεταφέρει τον οπλισμό στο σπίτι⁴⁴.

VII. Το μπλόκο του Ζωγράφου (27 Ιουνίου 1944)

Στις 27 Ιουνίου 1944, δυνάμεις των ευζωνικών ταγμάτων ασφαλείας πραγματοποιούν μπλόκο στην συνοικία Ζωγράφου, οδηγημένες από έναν πρώην ελασίτη, τον Βασίλειο Κλήμη και συγκεντρώνουν στο υπαίθριο κέντρο «Γαρδένια» στην κεντρική λεωφόρο της συνοικίας όλο τον ανδρικό πληθυσμό. Ένας καλόγερος που θεωρείται μέλος του ΕΛΑΣ υφίσταται ανήκουστα βασανιστήρια και προπηλακισμούς. Του ξεριζώνουν τα γένια και τον περιφέρουν στο έντρομο πλήθος, προπηλακίζοντάς τον.

Στις 11 περίπου το πρωί εμφανίζεται ένα γερμανικό αυτοκίνητο με γερμανούς και έλληνες αξιωματικούς και κάποιον που φορά μαύρη κουκούλα για να μην αναγνωρίζεται με δύο τρύπες μόνον στην άκρη των ματιών για να βλέπει. Ο μασκοφόρος αρχίζει να υποδεικνύει μέλη και συμπαθούντες του ΕΑΜ. Κάποιοι από τους συγκεντρωμένους

⁴³ Βλ. σχετικά, Κωτσάκης Σπύρος, οπ. π..(υποσημ. 25), σελ. 183-185, βλ. επίσης, Μπαρτζιώτας Βασίλης, οπ. π..(υποσημ. 25), σελ. 213-215, Μακρής Ορέστης, οπ. π..(υποσημ. 25), σελ. 67-69, Καρίμπας Κωνσταντίνος, οπ. π..(υποσημ. 22), σελ. 63-64, βλ. επίσης, περιγραφή της μάχης σε Ψαθάς Δημήτρης, οπ. π..(υποσημ. 19), σελ. 203-204.

⁴⁴ Βλ. σχετικά, Χανδρινός Ιάσωνας, οπ. π..(υποσημ. 7), σελ. 202-204.

αναγνωρίζουν στο πρόσωπο του μασκοφόρου τον παραγιο του Πανταζόπουλου, που είχε φούρνο στη συνοικία.

Εν τω μεταξύ οι δυνάμεις των ταγμάτων καταφέρνουν να αποκόψουν και να αιχμαλωτίσουν όλη σχεδόν την δύναμη του λόχου Ζωγράφου, οι άνδρες του οποίου υποδεικνύονται, μεταξύ των συγκεντρωμένων, από τον Κλήμη και οδηγούνται σχεδόν συντεταγμένοι στο Γουδί. Στο μπλόκο θα αιχμαλωτισθεί και ο γραμματέας της ΚΟΒ Ζωγράφου Αγγελος Ευαγγελάτος, που θα βασανισθεί στον τόπο της συλλήψεώς του από τον ίδιο τον συνταγματάρχη Πλυτζανόπουλο, που τον μαστιγώνει με συρματόσχοινο, χωρίς, όμως, να αποκαλύψει τίποτα για τους συντρόφους του. Ακολούθως θα μεταφερθεί στους στρατώνες των ευζώνων στο Γουδί, και θα αυτοκτονήσει, πέφτοντας από την ταράτσα των στρατώνων, για να αποφύγει τα περαιτέρω βασανιστήρια. Επίσης, δύο ελασίτες, ο ομαδάρχης Μανούσος Δελαβίνας και κάποιος, γνωστός με το όνομα « Πανάγος» αφού εξαντλήσουν τις χειροβομβίδες τους θα αυτοκτονήσουν για να μην πέσουν στα χέρια των ευζώνων. Λίγες μέρες αργότερα, στον απόηχο του μπλόκου, ο Κλήμης θα εκτελεσθεί από την ΟΠΛΑ⁴⁵.

⁴⁵ Βλ. σχετικά, Αξιώτη Μέλπω, οπ.π.(υποσημ. 36), σελ. 356, Χανδρινός Ιάσωνας, οπ. π (υποσημ. 7), σελ. 213 - 214

VIII Επιδρομές στο Περιστέρι

1. Η μάχη της 28^{ης} Ιουνίου 1944

Στις 28 Ιουνίου 1944, μονάδες του Ιου συντάγματος ευζώνων επετέθησαν στο Περιστέρι, μια συνοικία 20000 κατοίκων, που συγκαταλεγόταν στις συνοικίες, στις οποίες το ΕΑΜ είχε την μεγαλύτερη επιρροή. Οι δυνάμεις του ΕΛΑΣ στην περιοχή, δυνάμεως 30-40 ανδρών που απάρτιζαν λόχο του ΙΙΙου τάγματος Περιστερίου του 4^{ου} συντάγματος του ΕΛΑΣ στην Παλαιά Αγορά θα εμπλακούν σε σκληρές μάχες με τους εισβολείς στην περιοχή του Αγίου Αντωνίου. Ο λόχος με διοικητή τον Παναγιώτη Τσιλβέ θα αποκόψει μια διμοιρία ευζώνων στον κινηματογράφο «ΟΡΦΕΑΣ» και θα τους προκαλέσει σοβαρές απώλειες (4 νεκρούς και 15 τραυματίες). Όμως, και το τίμημα για τον ΕΛΑΣ ήταν βαρύ. Ο λοχαγός Παναγιώτης Τσιλβές θα σκοτωθεί, ενώ ένας τραυματίας μαχητής του ΕΛΑΣ, ο Βασίλης Αλαγιάννης, θα αιχμαλωτισθεί και θα εκτελεσθεί κατόπιν βασανιστηρίων. Επρόκειτο για τακτική ήττα του ΕΛΑΣ Περιστερίου, καθώς θα εγκατασταθεί δύναμη ευζώνων στο λιγνιτωρυχείο Περιστερίου⁴⁶. Το εν λόγω λιγνιτωρυχείο βρισκόταν στην περιοχή της Ανθούπολης. Η εκμετάλλευσή του άρχισε το 1935 από την ιδρυθείσα το 1933 ανώνυμη εταιρεία «Λιγνιτωρυχεία Αττικής Α.Ε.». Βρισκόταν σε βάθος 80-100 μέτρων, απασχολούσε 350- 450 εργάτες και η παραγωγή του ήταν 100 – 150 τόνοι λιγνίτη ημερησίως. Την περίοδο της κατοχής το λιγνιτωρυχείο περιείλθε στους Ιταλούς και μετά την

⁴⁶ Βλ. σχετικά, Καρίμπας Κωνσταντίνος, οπ. π..(υποσημ. 22), σελ. 68, Χανδρινός Ιάσωνας, οπ. π..(υποσημ. 7), σελ. 209-210.

συνθηκολόγηση της Ιταλίας, την εκμετάλλευσή του ανέλαβαν οι Γερμανοί⁴⁷.

2. Η μάχη στο Λόφο Αξιωματικών Περιστερίου (16 Σεπτεμβρίου 1944)

Στις 16 Σεπτεμβρίου, ένα τμήμα της Ειδικής Ασφάλειας και ειδικότερα, η ομάδα του ανθυπομοίραρχου Αντώνιου Παναγιωτόπουλου επιχείρησε να διεισδύσει στην περιοχή μεταξύ Αιγάλεω και Περιστερίου από την γέφυρα της Λένορμαν. Οι χωροφύλακες θα συγκρουσθούν με τον 3^ο και τον 3^ο λόχο του III/4 τάγματος Περιστερίου (Νίκος Γεωργιάδης – Λεωνίδα Κωνσταντινίδη) που αμυνόταν στη συμβολή των οδών Καβάλας και Θηβών.

Με τα πρώτα πυρά ο ανθυπομοίραρχος Αντώνιος Παναγιωτόπουλος δέχεται θανάσιμο τραύμα στην κοιλιακή χώρα, ενώ σκοτώνεται ένας υπενωμοτάρχης και μερικοί χωροφύλακες. Για αρκετή ώρα διεξάγεται μάχη ελιγμών πίσω από τις ελιές και τις χαμηλές μάντρες. Σε μια αντεπίθεση του ΕΛΑΣ θα σκοτωθεί από ριπή πολυβόλου ο διοικητής του III/4 τάγματος Νίκος Γεωργιάδης (Εκτορας), υποκελευστής του πολεμικού ναυτικού και μέλος του ΚΚΕ. Η επίθεση των χωροφυλάκων τελικά θα αποκρουσθεί με αντεπίθεση του 2^{ου} λόχου, δυνάμεως 55 ανδρών που βρισκόταν σε επιφυλακή στο λόφο αξιωματικών. Εκτός από τον Γεωργιάδη, ο ΕΛΑΣ είχε και τέσσερις τραυματίες⁴⁸.

⁴⁷ Βλ. σχετικά, Σφακιανάκης Νίκος, « Το Περιστέρι στην Αντίσταση 1941-1944 και μαρτυρίες από την Μικρασιατική καταστροφή και την προσφυγιά», Αθήνα (1991), σελ. 28-36.

⁴⁸ Βλ. σχετικά, Κωτσάκης Σπύρος, οπ. π..(υποσημ. 25), σελ. 220-222, βλ. επίσης, Καρίμπας Κωνσταντίνος, οπ. π..(υποσημ. 22), σελ. 79, Χανδρινός Ιάσωνας, οπ. π..(υποσημ. 7), σελ. 247-248.

ΙΧ. Το μπλόκο του Γκύζη (14 Ιουλίου 1944)

Τα ξημερώματα της 14^{ης} Ιουλίου 1944 δύναμη των ευζωνικών ταγμάτων ασφαλείας, με επικεφαλής τον λοχαγό Ηλία Παπαγιαννόπουλο και τον υπολοχαγό Αλέξανδρο Γιαννακά θα κυκλώσει την συνοικία του Γκύζη. Οι εύζωνοι αρχίζουν να πυροβολούν, να βρίζουν και να απειλούν τους κατοίκους. Ταυτόχρονα καλούν με τηλεβόες όλους τους άντρες, από δεκάξι μέχρι πενήντα ετών να συγκεντρωθούν πίσω από τις φυλακές Αβέρωφ, στο μεγάλο γήπεδο που υπήρχε τότε, μπροστά από τα λαϊκά υπνωτήρια του Δήμου που μετά στεγάσθηκε το 430 Στρατιωτικό Νοσοκομείο, απειλώντας ότι όσοι δεν παρουσιασθούν θα εκτελούνται επί τόπου. Εν μέσω θρήνων των γυναικών και των παιδιών οι άντρες αρχίζουν να μαζεύονται στο γήπεδο και σε μια ώρα έχουν μαζευτεί περισσότερα από χίλια άτομα.

Οι εύζωνοι τους συγκεντρώνουν, τους χωρίζουν σε φάλαγγες, από διακόσια άτομα και τους υποχρεώνουν να γονατίσουν. Η μέρα τώρα είχε προχωρήσει και ο ήλιος έκαιγε. Η σκόνη, είχε σκεπάσει το γήπεδο και άρχισε να τους πνίγει. Νερό δεν υπήρχε και η δίψα, από τη ζέστη και την αγωνία, είχε αρχίσει να τους στεγνώνει τα στόματα. Άγριες φωνές, βλαστήμιες και πυροβολισμοί από τους ταγματασφαλίτες που είχαν σχηματίσει κλοιό γύρω από το γήπεδο και είχαν στήσει πολυβόλα, ακούγονταν. Καθισμένοι κάτω από τον καυτό ήλιο, όλοι οι άντρες της συνοικίας, πνιγμένοι από τη σκόνη και τον ιδρώτα, περίμεναν Ανάμεσα τους και οι μαθητές, από το 10^ο και 5^ο Γυμνάσιο της περιοχής. Τώρα, από τα κενά που σχημάτιζαν οι φάλαγγες, άρχισαν να περιφέρονται νεαροί αξιωματικοί των ταγμάτων, με καταλόγους στα χέρια. Τους ακολουθούσαν όλοι οι καταδότες της συνοικίας. Ανάμεσά τους ο διαβόητος Γ. Εξαρχος, μασκοφόρος καταδότης της SIPO – SD, που θα καταδικασθεί σε θάνατο μετά την απελευθέρωση, ο Μανώλης

Μανουράκης, περισσότερο γνωστός ως «Μανωλία», λόγω της σκανδαλώδους θηλυπρέπειάς του, με επίδεσμο στον ώμο, λόγω μιας πρόσφατης απόπειρας εναντίον του από την ΟΠΛΑ, ο κουρέας της συνοικίας ο Κώστας και ο Δημήτρης Φωτόπουλος ή Ποντίκης, ορφανός από γονείς, μέλος της ΕΠΟΝ, που μετά την σύλληψή του θα καταταγεί στα τάγματα ευζώνων και θα καταδώσει τους παλιούς τους συντρόφους. Οι αξιωματικοί άρχισαν να ρωτάνε όνομα και επώνυμο, κοιτώντας τους καταλόγους που κρατούσαν, χτύπαγαν και κλότσαγαν όσους καθυστερούσαν να απαντήσουν, μετά φώναζαν και τους καταδότες, και τους ρωτούσαν για τους συγκεντρωμένους. Οποίου το όνομα ήταν στους καταλόγους ή όποιον έδειχναν οι καταδότες, τον άρπαζαν από τα μαλλιά, τον έσερναν έξω από τη φάλαγγα με κλοτσιές και γροθιές και τον πήγαιναν στο προαύλιο των κτιρίων του Δήμου όπου είχαν στήσει το κέντρο διεύθυνσης της επιχείρησης.

Θα συλληφθούν εκατό περίπου άτομα, «ύποπτα» ως μέλη του ΕΛΑΣ και της ΕΠΟΝ, ηλικίας από δεκαέξι έως τριάντα ετών, μεταξύ των οποίων και πολλοί μαθητές από το 5^ο και το 10^ο Γυμνάσιο. Η δεύτερη διαλογή των υπόπτων γίνεται από αξιωματικούς των ευζώνων, μέλη της ειδικής ασφάλειας και καταδότες που κάθονται σε καρέκλες γύρω από σιδερένια τραπεζάκια καφενείου. Πενήντα μέτρα περίπου μακρύτερα από το εφιαλτικό σκηνικό καθισμένοι γύρω από ένα τραπεζάκι παρακολουθούν αδιάφορα τα τεκταινόμενα δύο υπαξιωματικοί των SS και ο Hauptsturmfuhrer (λοχαγός) Λαχέτ, που όπως τον περιγράφουν αυτόπτες μάρτυρες, ήταν ένας λεπτοκαμωμένος άντρας, γύρω στα τριάντα, μελαχρινός για γερμανός, κομφευόμενος, που στο δεξί χέρι κρατούσε ένα μικρό μπατόν αξιωματικού και με αργές κινήσεις χάιδευε την πλάτη ενός μεγάλου λυκόσκυλου, που ήταν ξαπλωμένο στα πόδια του, παρακολουθώντας την επιχείρηση, ενώ κάπνιζε ήρεμος την πίπα του. Ενώ οι ανακρίσεις και τα βασανιστήρια συνεχίζονται από τον λοχαγό

Ηλία Παπαγιαννόπουλο και τον υπολοχαγό Αλέξανδρο Γιαννακά, αυτόπτες μάρτυρες που βρίσκονται κοντά στο τραπέζι των γερμανών διηγούνται την εντύπωση που τους προξένησε η ψυχρή αδιαφορία τους για τα συμβαίνοντα. Ο Λαχέτ έλεγε στους δύο υπαξιωματικούς του τις εντυπώσεις του από την Ελλάδα και τις ελληνίδες, που τις συνέκρινε με τις γερμανίδες και τις έβρισκε πιο ευαίσθητες και θερμές και με περισσότερη τρυφερότητα. Τον είχαν γοητεύσει, όπως και η Ελλάδα, με το κλίμα της και τα ωραία κρασιά της. Την ίδια ώρα δίπλα τους, οι άντρες της Ειδικής κραύγαζαν, βλαστήμαγαν και χτύπαγαν τους κρατουμένους⁴⁹.

Κάποια στιγμή ο Λαχέτ διατάσσει έναν γερμανομαθή ανθυπολοχαγό των ταγμάτων να τελειώνουν. Αμέσως δίνεται διαταγή οι κρατούμενοι να οδηγηθούν για ανάκριση στα υπόγεια του κτιρίων του Δήμου, απ' όπου ακούγονται χτυπήματα, κραυγές πόνου και βλαστήμιες. Στο βάθος του υπογείου ένας κοντόχοντρος, γεροδεμένος, κουρεμένος άντρας, ξυπόλητος, με κοντό παντελόνι και γυμνός από την μέση και πάνω χτυπούσε ένα μισόγυμνο παιδί με ένα . μεγάλο, χοντρό, λαστιχένιο σωλήνα στα πόδια, στους γλουτούς στα νεφρά, με ρυθμικά, μεθοδικά χτυπήματα. Δίπλα του ένας χωροφύλακας της ειδικής ασφάλειας ρωτά το παιδί που είναι κρυμμένα τα όπλα, χωρίς να παίρνει απάντηση. Δύο άλλοι ταγματασφαλίτες έκαναν φάλαγγα σε άλλους κρατουμένους. Ο βασανιζόμενος είναι ο μαθητής γυμνασίου Γιώργος Δεπούντης, ενώ ο βασανιστής είναι ο Γιώργος Παναγιώταρος, ελασίτης από την Καισαριανή που είχε συλληφθεί από τα τάγματα σε επιχείρηση στην Καισαριανή και κατατάχθηκε στο II τάγμα ευζώνων, κυνηγώντας τους πρώην συντρόφους τους. Ο Παναγιώταρος θα υποβάλει τον Δεπούντη στο βασανιστήριο της φάλαγγας και μόνο η εντολή για άμεση αναχώρηση θα

⁴⁹ Βλ. σχετικά, Βασιλείου Μιχαήλ, « Αποστολή στο Μπίμπλις», Εκδόσεις Το Ποντίκι, Αθήνα (1998), σελ. 43-52.

αποτρέψει την θανάτωση του μικρού μαθητή. Οι συλληφθέντες στο μπλόκο θα οδηγηθούν στο στρατόπεδο των ευζωνικών ταγμάτων ασφαλείας στο Γουδί. Από εκεί θα παραδοθούν στους Γερμανούς στο στρατόπεδο συγκεντρώσεως του Χαϊδαρίου, για να καταλήξουν σε στρατόπεδα συγκεντρώσεως της Γερμανίας, απ' όπου λίγοι θα επιστρέψουν στην Ελλάδα στο τέλος του πολέμου. Το μπλόκο του Γκύζη, όμως, θα αποτελέσει και το κύκνειο άσμα της καριέρας του Παναγιώταρου ως βασανιστή και καταδότη των ταγμάτων ασφαλείας. Θα βρεθεί νεκρός με μια σφαίρα στο κεφάλι στις 11 Αυγούστου 1944, ενώ λίγες μέρες πριν είχε δολοφονηθεί από αγνώστους και η μητέρα του, γεγονός που αποδεικνύει ότι η ΟΠΛΑ αναγνώριζε και εφάρμοζε την «οικογενειακή ευθύνη»⁵⁰.

Χ. Επιθέσεις στην Καλλιθέα

1. Η μάχη της 24^{ης} Ιουλίου 1944

Μια από τις φονικότερες μάχες στον πόλεμο των συνοικιών της Αθήνας, δίδεται στην Καλλιθέα, συνοικία Κωνσταντινουπολιτών και

⁵⁰ Βλ. σχετικά, Βασιλείου Μιχαήλ, οπ.π. (υποσημ. 49), σελ. 43-52, βλ. επίσης, Χανδρινός Ιάσωνας, οπ.π (υποσημ. 7), σελ. 127.

Ποντίων προσφύγων με μεγάλη επιρροή του ΕΑΜ. Μετά από αναγνωριστικές κρούσεις των ευζώνων στη συνοικία αναθεωρείται η αμυντική τακτική.

Το αμυντικό σχέδιο της Ιης ταξιαρχίας, με διοικητή τον αντισυνταγματάρχη (ΠΒ) Στάθη Δεληβοριά και σταθμό διοικήσεως στη Νέα Ελβετία, περιοχή κοντά στον Βύρωνα, βασιζόταν σε γραμμική άμυνα των δυνάμεων του Ιου τάγματος Καλλιθέας (καπετάνιος Σόλων Ψωμιάδης) του 1^{ου} συντάγματος προς το Κουκάκι, με στηρίγματα στο λόφο Σικελίας (όπου βρίσκεται σήμερα το γήπεδο της Καλλιθέας), στο εργοστάσιο ΕΛΒΙΕΛΑ, στη Χαροκόπειο Σχολή και στις οδούς Λασκαρίδου και Κρέμου, δηλαδή από την Λεωφόρο Συγγρού έως το ρέμα του Ιλισού, με αντικειμενικό σκοπό να απαγορεύσουν την αποκοπή από τον εχθρό του δρόμου υποχωρήσεως προς Νέα Σμύρνη και Αγία Ελεούσα. Το Ι/1 τάγμα Νέας Σμύρνης και το ΙΙο τάγμα φρουραρχείου (Νέων Σφαγείων) θα έμεναν σε ετοιμότητα στον συνοικισμό Χαροκόπου στο δεξιό άκρο και στην οδό Πειραιώς κοντά στο Σταθμό του Ηλεκτρικού στο αριστερό άκρο, αντίστοιχα. Στο δεξιό άκρο της παράταξης, ανατολικά της Λεωφόρου Συγγρού στο Δουργούτι και Ιωσηφόγλειο της Νέας Σμύρνης, μονάδες του 2^{ου} Συντάγματος έχουν ως αντικειμενικό σκοπό την πλευρική παρενόχληση του εχθρού.

Στις 06.00' η Καλλιθέα ξυπνά από πυκνά πυρά. Από τα μεσάνυχτα το 1^ο σύνταγμα ευζώνων είχε συγκεντρώσει δυνάμεις στο Κουκάκι και τις είχε χωρίσει σε τρεις φάλαγγες, για να κυκλώσει την Καλλιθέα από την γέφυρα του Κουκακίου ως την οδό Δήμητρας, με αντικειμενικό σκοπό την κατάληψη του αμαξοστασίου της Καλλιθέας. Η πρώτη φάλαγγα, στην οποία μετείχαν και 200 άνδρες της οργάνωσης «Χ» θα καταλάμβανε τις γέφυρες του Ηλεκτρικού παράλληλα με την κοίτη του Ιλισού από το Θησείο έως την Καλλιθέα. Η δεύτερη φάλαγγα, αποτελούμενη από ευζώνους, χωροφύλακες και άνδρες του Μηχανοκίνητου Τμήματος της

Αστυνομίας Πόλεων θα ήταν η κύρια δύναμη κρούσης προς Παλαιά Σφαγεία και Χαροκόπου. Η τρίτη φάλαγγα, αποτελούμενη από δύο λόχους ευζώνων θα εξασφάλιζε την κατεύθυνση από την γέφυρα του Κουκακίου προς την Λεωφόρο Συγγρού για την ολοκλήρωση του κυκλωτικού ελιγμού. Δύναμη γερμανών με βαρύ οπλισμό και όλμους θα χρησίμευε ως δύναμη υποστήριξης στα ισχυρότερα κέντρα αντίστασης.

Όταν τα ξημερώματα αρχίζει η επίθεση οι προφυλακές των Παλαιών Σφαγείων συμπύσσονται επιβραδυντικά προς την κύρια αμυντική γραμμή στο λόφο Σικελίας όπου βρισκόταν ένας λόχος του Που τάγματος Καλλιθέας από 30 μαχητές, με επικεφαλής τον Χάρη Ταυρίδη. Η δύναμη αυτή αντιμετωπίζει το κύριο βάρος της επίθεσης μαζί με τους 25 μαχητές του εργοστασίου της ΕΛΒΙΕΛΑ, με επικεφαλής τον καπετάνιο του τάγματος Καλλιθέας Σόλωνα Ψωμιάδη. Το αριστερό άκρο καλύπτουν η ομάδα της Χαροκοπείου Σχολής, από 20 μαχητές, με επικεφαλής τον καπετάνιο λόχου Γιάννη Μαυρομάτη και ομάδα 10 μαχητών με επικεφαλής τον Γιώργο Γυμνόπουλο, που είχε ταχθεί στην επί της οδού Λασκαρίδου, Σχολή Λαζαρόπουλου.

Παρά την αποτελεσματική άμυνα, στις 08.30' οι ομάδες του Ψωμιάδη και του Μαυρομάτη αναγκάστηκαν να αναδιπλωθούν προς τις παράλληλες οδούς Μενελάου και Δημητράκοπούλου, με αποτέλεσμα την αποκοπή της δεκαμελούς ομάδας του Γυμνόπουλου, οι άνδρες της οποίας θα καταφύγουν, κάτω από το συνεχές εχθρικό πυρ, σε μια μικρή μονώροφη οικία, στην αδιέξοδη οδό Μπιζανίου 10, στην οποία μένουν δύο γυναίκες και τρία παιδιά, μεταξύ των οδών Λασκαρίδου και Κρέμου. Επίσης, θα σκοτωθούν ο καπετάνιος του 2^{ου} λόχου Χάρης Ταυρίδης και ο αρχηγός της ΚΟΒ της Καλλιθέας Μιλτιάδης Κασσωτάκης.

Στην οδό Μπιζανίου εκτυλίσσονται δραματικές σκηνές. Οι άνδρες του Μηχανοκινήτου, καθηλωμένοι μπροστά στο σπίτι θα ενισχυθούν από μια διμοιρία ευζώνων, με διοικητή τον ταγματάρχη Διονύσιο Κουκόπουλο

και δύναμη γερμανών με δύο ατομικούς όλμους, παρουσία και του διοικητή της Γενικής Ασφάλειας Αθηνών Νικολάου Μπουραντά. Οι επτά μαχητές θα πολεμήσουν ως το τελευταίο φυσίγγιο. Δύο από αυτούς θα σκοτωθούν από όλμο. Όταν τα πυρομαχικά τελειώνουν, ο αρχηγός της ομάδας αυτοκτονεί. Οι πολιορκητές ετοιμάζονται να ανατινάξουν το σπίτι και για να σωθούν οι άμαχοι ένοικοι, οι τέσσερις μαχητές αναγκάζονται να βγούν με ένα λευκό πανί. Ένας από αυτούς σκοτώνεται κατά την έξοδο και δύο εκτελούνται επί τόπου από τους γερμανούς και τους ευζώνους. Ο τελευταίος θα αναγνωρισθεί ως σύνδεσμος με τους αντάρτες του βουνού από τον ελληνογερμανό Βασιλειάδη⁵¹ που έχει πάρει μέρος στη μάχη, και θα οδηγηθεί για ανάκριση. Είναι ο μόνος από την ομάδα που θα επιζήσει⁵².

Στις 11.30' οι άνδρες του ΕΛΑΣ αρχίζουν να υποχωρούν προς Νέα Σμύρνη, Νέα Σφαγεία και Αγία Ελεούσα. Γερμανοί και εύζωνοι φθάνουν το απόγευμα στο αμαξοστάσιο της Καλλιθέας, βαλλόμενοι από ελεύθερους σκοπευτές σε ταράτσες και δρομάκια, θα αποχωρήσουν δε άπρακτοι τις βραδινές ώρες, έχοντας συλλάβει 100 υπόπτους. Οι απώλειες από πλευράς ΕΛΑΣ ήταν 30 τραυματίες και 13 έως 16 νεκροί. Από πλευράς επιτιθεμένων, ένας υπαρχιφύλακας του Μηχανοκίνητου και δύο εύζωνοι, ανεβάζοντας τις συνολικές απώλειες του 1^{ου} συντάγματος ευζώνων σε Αθήνα και Πειραιά, κατά τον μήνα Ιούλιο 1944 σε 131 νεκρούς⁵³.

⁵¹ Πρόκειται για τον διαβόητο Χάνς Βασιλειάδη, για την δράση του οποίου, βλ. σχετικά σε Τσέκερη Φοίβο, «Εδώ Πολυτεχνείο – Στα χρόνια της Κατοχής», Εκδόσεις ΕΝΤΟΣ, Αθήνα, σελ. 67 επομ.

⁵² Βλ. σχετικά, περιγραφή της μάχης σε Ψαθάς Δημήτρης, οπ. π..(υποσημ. 19), σελ. 214-215.

⁵³ Βλ. σχετικά, Κωτσάκης Σπύρος, οπ. π..(υποσημ. 19), σελ. 203-204, βλ. επίσης, Μπαρτζιώτας Βασίλης, οπ. π..(υποσημ. 19), σελ. 248-263, Μακρής Ορέστης, οπ. π..(υποσημ. 19), σελ. 115-126,

2. Η απεργία της 24ης Αυγούστου 1944 – Μάχες σε Καλλιθέα, Κουκάκι, Παλαιά Σφαγεία

Σε μια προσπάθεια αντίδρασης στα μπλόκα του καλοκαιριού του 1944 και της μαζικής αποστολής ομήρων στη Γερμανία, το ΕΑΜ Αθήνας απεφάσισε να οργανώσει γενική απεργία την Πέμπτη 24 Αυγούστου. Για την περιφρούρηση της απεργίας θα διατεθούν δυνάμεις της Ιης ταξιαρχίας του ΕΛΑΣ.

Στις 06.00' της 24^{ης} Αυγούστου, δύο φορτηγά με ευζώνους φθάνουν στο αμαξοστάσιο της Καλλιθέας για να επιστρατεύσουν τους οδηγούς των τραμ. Όταν τα φυλάκια του ΕΛΑΣ ανοίγουν πυρ κατά των τραμ που κινούνται αρχίζει η μάχη. Στις 10.00' φθάνουν από την Συγγρού γερμανικά αυτοκίνητα για να ενισχύσουν τους ευζώνους που μάχονται στο αμαξοστάσιο. Ένα τμήμα Γερμανών κατέλαβε το Ιωσηφόγλειο Ορφανοτροφείο και ένα δεύτερο προωθήθηκε προς το κέντρο της Καλλιθέας. Στις οδούς Σκρά και Ανδρομάχης ο 2^{ος} λόχος του Τάγματος Καλλιθέας (Γιώργος Γιουρούκος – Μιλτιάδης Ζανής) αντιμετωπίζει, μαχόμενος με πείσμα γερμανικά τμήματα που κινούνται προς τις Τζιτζιφιές. Γύρω από τον χωμάτινο λόφο της οδού Σκρά 3 μαχητές του ΕΛΑΣ τραυματίζονται, όπως και ένας γερμανός αξιωματικός στην οδό Ανδρομάχης. Οι μαχητές του ΕΛΑΣ θα αναγκασθούν να επιχειρήσουν απαγγίστρωση, λόγω ελλείψεως πυρομαχικών. Εξι από αυτούς θα συλληφθούν από τους Γερμανούς και θα μεταφερθούν στην οδό Μέρλιν για ανακρίσεις.

Την ίδια ώρα από την βόρεια πλευρά της οδού Δήμητρας αντεπιτίθεται ο άλλος λόχος του ΕΛΑΣ Καλλιθέας, με επικεφαλής τους

Καρίμπας Κωνσταντίνος, οπ. π..(υποσημ. 17), σελ. 69-73, Χανδρινός Ιάσωνας, οπ. π..(υποσημ. 7), σελ. 220-225

διοικητές του Που τάγματος Σόλωνα Ψωμιάδη και Τάσο Αναστασίου. Οι γερμανοί πολυβολητές, όμως, στην ταράτσα του Ιωσηφόγλειου έχουν εξαιρετική ορατότητα και προκαλούν μεγάλη φθορά στους επιτιθέμενους μαχητές του ΕΛΑΣ, με αποτέλεσμα να σκοτωθεί ο Αναστασίου και να χάσει τα δάχτυλα του αριστερού χεριού του ο Ψωμιάδης που θα περισυλλεγεί τραυματισμένος από μαχητές του ΕΛΑΣ Παλαιού Φαλήρου, οι οποίοι ελέγχουν την Συγγρού στο ύψος της Αμφιθέας. Η μάχη τελειώνει το απόγευμα και οι δυνάμεις ευζώνων και γερμανών αποσύρονται προς το κέντρο της Αθήνας, υπό την κάλυψη γερμανικών τεθωρακισμένων. Οι απώλειες των ανδρών του ΕΛΑΣ και των πολιτών έφθασαν τους 39 νεκρούς, από τους οποίους 20 κάτοικοι της Καλλιθέας που εκτελέστηκαν ομαδικά επί τόπου στην οδό Ανδρομάχης σε αντίποινα για τον τραυματισμό του γερμανού αξιωματικού. Όταν το βράδυ εκπνεύσει ο τραυματίας 18 ακόμη κρατούμενοι, μεταξύ των οποίων, και οι έξι αιχμάλωτοι άνδρες του ΕΛΑΣ θα μεταφερθούν από το Χαϊδάρι και την οδό Μέρλιν για να εκτελεστούν στο ίδιο σημείο ανά τριάδες. Στη μάχη θα σκοτωθούν ο καπετάνιος του 2^{ου} λόχου Καλλιθέας Μιλτιάδης Ζανής, ενώ μεταξύ των εκτελεσθέντων ήταν και ο συλληφθείς τον Ιούνιο, γραμματέας της ΕΠΟΝ Καισαριανής Κώστας Μπερντέσης⁵⁴.

XI. Η μάχη στο Μπαρουτάδικο (29 Σεπτεμβρίου 1944)

Το μεσημέρι της 29^{ης} Σεπτεμβρίου, μονάδα του γερμανικού ναυτικού, κινούμενη με αυτοκίνητα προς το Δαφνί, δέχθηκε πυρά στη γέφυρα της Λεωφόρου Καβάλας από δυνάμεις του III/4 τάγματος του

⁵⁴ Βλ. σχετικά, Κωτσάκης Σπύρος, *οπ. π..*(υποσημ. 25), σελ. 215-217, βλ. επίσης, Μπαρτζιώτας Βασίλης, *οπ. π..*(υποσημ. 25), σελ. 280-281, Μακρής Ορέστης, *οπ. π..*(υποσημ. 25), σελ. 149-156, Καρίμπας Κωνσταντίνος, *οπ. π..*(υποσημ. 22), σελ. 78-79, Χανδρινός Ιάσωνας, *οπ. π..*(υποσημ. 7), σελ. 238-242.

ΕΛΑΣ που κατείχαν θέσεις στη γέφυρα της Καβάλας και στην Ιερά Οδό, καλύπτοντας την δυτική πλευρά του Κηφισού. Οι ναύτες πηδούν από τα φορτηγά και αρχίζει η μάχη. Σκοτώνονται ένας γερμανός αξιωματικός, στην προσπάθειά του να θέσει σε λειτουργία ένα υποπολυβόλο και αρκετοί ναύτες. Με την άφιξη γερμανικών ενισχύσεων και την υποστήριξη αντιαρματικών, οι μαχητές του ΕΛΑΣ αναγκάζονται να υποχωρήσουν κάτω από καταιγισμό πυρών. Αργά το μεσημέρι, με εντολή της Πης ταξιαρχίας, οι μαχητές του ΕΛΑΣ υποχωρούν προς το Περιστέρι. Οι Γερμανοί, μαινόμενοι, εισβάλουν στην συνοικία του Αγίου Γεωργίου και εκτελούν περισσότερους από 50 κατοίκους, καίγοντας σπίτια και περιβόλια κοντά στην γέφυρα της Λεωφόρου Καβάλας.

Η μάχη αυτή παρ' ολίγον να έχει μια πολύ οδυνηρή συνέπεια. Ο αρχηγός του επιτελείου του 68^{ου} Σώματος Στρατού, συνταγματάρχης Γκαίρχαρντ εισηγείται να ισοπεδωθεί με πυροβολικό και άρματα το που θεωρείται αρχηγείο του ΕΑΜ στην Αθήνα. Η σχετική διαταγή δίδεται, πλην όμως, ανακαλείται την τελευταία στιγμή από τον Χέλμουτ Φέλμυ που φοβάται γενική εξέγερση στην Αθήνα⁵⁵.

XII. Η μάχη της Ηλεκτρικής στο Κερατσίνι (13 Οκτωβρίου 1944)

Τις παραμονές της αποχώρησής του, ο διοικητής του 68^{ου} Σώματος Στρατού, πτέραρχος Hellmuth Felmy, κήρυξε την Αθήνα ανοχύρωτη πόλη, εξαιρουμένης της πόλεως του Πειραιώς. Ο Felmy με την βοήθεια του συμβούλου της γερμανικής πρεσβείας στην Αθήνα φον Γκραίβενιτς θα ματαιώσει το σχέδιο του αρχηγού της SIPO –SD Dr Walter Blume για

⁵⁵ Βλ. σχετικά, Κωτσάκης Σπύρος, οπ. π..(υποσημ. 25), σελ. 222, βλ. επίσης, Μπαρτζιώτας Βασίλης, οπ. π..(υποσημ. 25), σελ. 282-283, Καρίμπας Κωνσταντίνος, οπ. π..(υποσημ. 22), σελ. 79-80, Χανδρινός Ιάσωνας, οπ. π..(υποσημ. 7), σελ. 253-256.

γενικευμένες καταστροφές ζωτικών εγκαταστάσεων και την εκτέλεση πρωσοπικοτήτων που θα ήταν σε θέση να διαδραματίσουν καθοριστικό ρόλο στην πολιτική ζωή της Ελλάδος, με σκοπό την δημιουργία χάους στη χώρα μετά την αποχώρηση των γερμανών. Θα προηγηθούν διαβουλεύσεις μεταξύ Αρχιεπισκόπου Δαμασκηνού και Felmy για την αποτροπή ενδεχόμενης ανατίναξης του φράγματος του Μαραθώνος, καθώς και του Felmy με τον πρώην πρωθυπουργό Θεμιστοκλή Σοφούλη, ενώ θα γίνουν προσπάθειες επαφής της γερμανικής στρατιωτικής διοικήσεως με τον Ε.Λ.Α.Σ. και τον ευρισκόμενο στην Αθήνα υπουργό της κυβερνήσεως της Μέσης Ανατολής Θεμιστοκλή Τσάτσο⁵⁶.

Την νύχτα της 11^{ης} Οκτωβρίου δυνάμεις του 6^{ου} Συντάγματος του ΕΛΑΣ με στρατιωτικό διοικητή τον Σωτήρη Κυβέλο και καπετάνιο τον Νίκανδρο Κεπέση, κόβουν τα καλώδια πυροδότησης, αχρηστεύοντας τρία φρεάτια υπονόμησης προορισμένα για την ανατίναξη των λιμενικών εγκαταστάσεων. Το πρωί της 12^{ης} Οκτωβρίου, ενώ οι τελευταίες γερμανικές οπισθοφυλακές εγκαταλείπουν την Αθήνα, ο Πειραιάς συγκλονίζεται από συνεχείς εκρήξεις.

Το απόγευμα της 12^{ης} Οκτωβρίου, ο υπολοχαγός που ήταν επικεφαλής της γερμανικής φρουράς στο εργοστάσιο της Ηλεκτρικής Εταιρείας Αθηνών – Πειραιώς (ΗΕΑΠ) διαπραγματεύθηκε με αντιπροσώπους της εργοστασιακής επιτροπής του ΕΑΜ και το Ι/6 τάγμα του ΕΛΑΣ (Πέτρος Ευσταθόπουλος – Αλέκος Βαρυτιμίδης) την παράδοση του εργοστασίου. Οι 60 Γερμανοί της φρουράς αποχωρούν ανενόχλητοι και ο ΕΛΑΣ τοποθετεί φρουρά για την προστασία του εργοστασίου, ενώ για την αντιμετώπιση της πιθανής επανόδου των Γερμανών, ένας λόχος

⁵⁶ Βλ. σχετικά, Habe Roland, « Η διάσωση της Αθήνας τον Οκτώβριο του 1944», Εκδόσεις Πορεία, Αθήνα (1994), σελ. 28 – 31, 40- 43, 64-68, 76-80.

τάσσεται στους Μύλους Αγίου Γεωργίου με μέτωπο προς το Πέραμα και την Κοκκινιά.

Στις 04.30' το πρωί της 13^{ης} Οκτωβρίου ανατινάσσονται οι εγκαταστάσεις υγρών καυσίμων της SHELL στο Πέραμα και λίγο αργότερα επιστρέφει στο εργοστάσιο της ΗΕΑΠ το τμήμα των 60 γερμανών για να προβεί στην καταστροφή του εργοστασίου. Κινητοποιούνται οι τέσσερις λόχοι του Ιου τάγματος, ενώ διατάσσεται από το σύνταγμα το ΙΙο τάγμα Κοκκινιάς (Αντώνης Καριζώνης – Χρήστος Σιμεωνίδης) να καλύψει τα νότια των αμυνομένων από την κατεύθυνση του νεκροταφείου της Νίκαιας, εμποδίζοντας την κίνηση των Γερμανών από το Αιγάλεω στο Ρούφ. Ταυτόχρονα ομάδες αστυνομικών από τα αστυνομικά τμήματα του Πειραιά, με επικεφαλής τον διορισμένο από την κυβέρνηση εθνικής ενότητας επιτελάρχη της Στρατιωτικής Διοικήσεως Αττικής, ταξίαρχο Πανσανία Κατσώτα σπεύδουν σε βοήθεια των αμυνομένων στο Κερασίни.

Οι Γερμανοί προσκρούουν σε μια καλά οργανωμένη άμυνα, στην οποία θα συμμετάσχουν ακόμη και παιδιά 12 ετών, ενώ σε βοήθεια των μαχητών του ΕΛΑΣ σπεύδουν και οπλισμένοι εργάτες του εργοστασίου, με επικεφαλής τον μηχανικό υπηρεσίας Βενιζέλο Αποστολίδη. Μετά από 5 ώρες μάχης, οι Γερμανοί υποκύπτουν με απώλειες 11 νεκρούς, 21 τραυματίες και 24 αιχμαλώτους. Εντεκα είναι και οι Έλληνες που θα πέσουν στην τελευταία αυτή μάχη της πρωτεύουσας, σώζοντας με την θυσία τους τον ηλεκτροφωτισμό της Αθήνας και του Πειραιώς. Για την επιτυχία αυτή, τόσο ο ταξίαρχος Κατσώτας όσο και βρετανοί αξιωματικοί θα εκφράσουν την ευαρέσκειά τους στη διοίκηση του 6^{ου} συντάγματος του ΕΛΑΣ⁵⁷.

⁵⁷ Βλ. σχετικά, Κωτσάκης Σπύρος, *οπ. π..*(υποσημ. 25), σελ. 234-237, βλ. επίσης, Μπαρτζιώτας Βασίλης, *οπ. π..*(υποσημ. 25), σελ. 334-336, Καρίμπας Κωνσταντίνος, *οπ. π..*(υποσημ. 22), σελ. 80-81,

Χανδρινός Ιάσωνας, οπ. π..(υποσημ. 7), σελ. 260-264, όπου γίνεται παραπομπή σε Κατσώτας Πανσανίας, « Η Δεκαετία 1940-1950», Αθήνα (1981), σελ. 241-243.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΕΒΔΟΜΟ

Ο ΠΟΛΕΜΟΣ ΤΩΝ ΣΚΙΩΝ ΣΤΗΝ ΚΑΤΕΧΟΜΕΝΗ

ΠΡΩΤΕΥΟΥΣΑ

Μια από τις σημαντικότερες εκφάνσεις της « Μάχης της Αθήνας» την περίοδο αυτή είναι η αναμέτρηση του μηχανισμού των μυστικών οργανώσεων του ΕΑΜ/ΚΚΕ με τις υπηρεσίες ασφαλείας τόσο των γερμανικών στρατευμάτων κατοχής όσο και της ελληνικής κατοχικής κυβερνήσεως. Δεν αποτελεί βεβαίως αντικείμενο της παρούσης εργασίας η πλήρης αναφορά όλων των φάσεων « του πολέμου των σκιών» στην κατεχόμενη Αθήνα την περίοδο αυτή, θα αρκεσθούμε στην παρουσίαση μερικών μόνο « μαχών» αυτού του εξ ίσου αδυσώπητου πολέμου.

Ι. Η απελευθέρωση των κρατουμένων κομμουνιστών της «ΣΩΤΗΡΙΑΣ»

Την νύκτα της 6^{ης} προς την 7^η Απριλίου 1943, στις 05.28' το πρωϊ ομάδα επιλέκτων μαχητών του ΕΛΑΣ, με στολές χωροφυλάκων, εισβάλουν αιφνιδιαστικά στο Σανατόριο φυματικών « Η ΣΩΤΗΡΙΑ», με επικεφαλής τον φέροντα στολή μοιράρχου αστυφύλακα Μιχάλη Κωστόπουλο. Προσποιούμενοι ότι διενεργούν « εξωτερική έφοδο» ελέγχου της φρουράς, αφοπλίζουν και εξουδετερώνουν τους φρουρούς χωροφύλακες και απελευθερώνουν 56 κομμουνιστές κρατουμένους που είχαν μεταχθεί στο σανατόριο από τις φυλακές της Ακροναυπλίας τον Φεβρουάριο του 1943.

Επρόκειτο για μια επικίνδυνη καλά οργανωμένη επιχείρηση του παράνομου μηχανισμού του ΕΑΜ, κατ' εντολήν του Γενικού Γραμματέα

της Κεντρικής Επιτροπής του ΚΚΕ Γ. Σιάντου στην Κεντρική Επιτροπή του ΕΛΑΣ, που στηρίχθηκε στην βοήθεια μελών της φρουράς του σανατορίου, όπως ο υπενωμοτάρχης Γιάννης Γύπαρης, γιατρών και μελών του νοσηλευτικού προσωπικού, όπως ο υφηγητής του Πανεπιστημίου Αθηνών Γιάννης Λαμέρας και ο Γραμματέας της Κομματικής Οργάνωσης του νοσοκομείου, αρχινοσοκόμος Σπύρος Βλαχούλης. Διάφορες ομάδες που εργάζονται αθόρυβα, ταχύτατα και συντονισμένα κόβουν τις τηλεφωνικές γραμμές, ενώ παράλληλα κόβουν με την χρήση σιδεροπριόνου τα συρματοπλέγματα που έφραζαν την είσοδο παρακείμενου στο νοσοκομείο ρέματος. Στις 06.00' η επιχείρηση έχει ολοκληρωθεί επιτυχώς χωρίς ούτε έναν πυροβολισμό, γεγονός που συνιστά μεγάλη επιτυχία της ΚΟΑ του ΚΚΕ και του ΕΛΑΣ της Αθήνας, με μεγάλη οργανωτική και εκτελεστική συμμετοχή του καπετάνιου του Α' Σώματος Στρατού του ΕΛΑΣ, Σπύρου Κωτσάκη (Νέστορα)⁵⁸.

II. Συλλήψεις και εκτελέσεις στελεχών της αντίστασης

Ο δικηγόρος Πολύβιος Ισαριώτης μέλος της Κεντρικής Επιτροπής του ΚΚΕ, θεωρούμενος ως « πολιτικός υπεύθυνος και καθοδηγητής ολοκλήρου της Πελοποννήσου», καθώς και « αυθεντία δια τον Διεθνή Κομμουνισμό», φθάνει στην Αθήνα, συνοδευόμενος από τον θεωρούμενο ως « στρατιωτικό υπεύθυνο της Πελοποννήσου και Δυτικής Στερεάς Ελλάδος» Απόστολο Ευθυμιάδη και την δικηγόρο Ηλέκτρα Λουκοπούλου, στις αρχές Δεκεμβρίου 1943.

Οι πληροφοριοδότες όμως της Ειδικής Ασφάλειας έχουν ενημερώσει για την άφιξή τους. Την επιχείρηση της παρακολουθήσεως

⁵⁸ Βλ. σχετικά, Κωτσάκης Σπύρος, οπ. π..(υποσημ. 25), σελ. 114-126, βλ. επίσης, Μπαρτζιώτας Βασίλης, οπ. π..(υποσημ. 25), σελ. 83-94, Χανδρινός Ιάσωνας, οπ. π..(υποσημ. 7), σελ. 99-101.

και συλλήψεώς τους αναλαμβάνει η ομάδα του μοίραρχου Νικόλαου Καίσαρη. Στις 9 Δεκεμβρίου συλλαμβάνεται ο Ευθυμιάδης από δύναμη χωροφυλάκων της Ειδικής Ασφάλειας, με επικεφαλής τους μοιράρχους Νικόλαο Καίσαρη και Δημήτριο Βερναδέσκη.

Τια απογευματινές ώρες της 11^{ης} Δεκεμβρίου 1943, και μετά από συνεχή παρακολούθηση από το μεσημέρι της ίδιας ημέρας, ο Ισαριώτης και η Λουκοπούλου κατερχόμενοι την οδό Πιπίνου αιφνιδιάζονται και συλλαμβάνονται έξω από το σπίτι που θα κατέλυαν στην οδό Αλκαμένους (περιοχή Αγίου Παντελεήμονα Αχαρνών) από την ομάδα του μοίραρχου Νικόλαου Καίσαρη, στην οποία συμμετέχει και ο ανθυπομοίραρχος Νικόλαος Στυλιανόπουλος. Την ώρα που οι συλληφθέντες οδηγούνται από την οδό Πιπίνου στην έδρα της Διευθύνσεως Ειδικής Ασφαλείας, ομάδα της ΟΠΛΑ που περιφρουρούσε τον Ισαριώτη ανοίγει πυρ εναντίον των χωροφυλάκων και ρίχνει εναντίον τους χειροβομβίδα. Όμως, επεμβαίνουν ομάδες της Ειδικής Ασφάλειας, με επικεφαλής τον μοίραρχο Πέτρο Κανελλόπουλο και τον ανθυπασπιστή Ιωάννη Μάσια και ακολουθεί ολιγόλεπτη μάχη, κατά την οποία οι άνδρες της ΟΠΛΑ αναγκάζονται να απαγγιστρωθούν χωρίς απώλειες, εκμεταλλευόμενοι την έλευση του σκότους, αφού τραυματίσουν δύο ενωμοτάρχες και τρεις χωροφύλακες⁵⁹.

Στις 22 Ιουλίου 1944 συλλαμβάνεται από χωροφύλακες της Ειδικής Ασφάλειας, ο καθηγητής μαθηματικών Γεώργιος Κότσιρας, γραμματέας της « Εθνικής Αλληλεγγύης» και μέλος της ΚΟΑ του ΚΚΕ. Ο Κότσιρας θα βασανισθεί άγρια, με την χρήση συρμάτινου βούρδουλα και θα θανατωθεί στο ανακριτικό κέντρο της Ειδικής Ασφάλειας στο ξενοδοχείο

⁵⁹ Βλ. σχετικά, Δασκαλάκης Απόστολος οπ. π..(υποσημ. 13), σελ. 178-180

« ΚΡΥΣΤΑΛ», απ' όπου και θα εκπαραθυρωθεί. Η ιατροδικαστική έκθεση είναι ιδιαίτερα αποκαλυπτική για τον άγριο βασανισμό του⁶⁰.

Στις 25 Ιουλίου 1944, στις 07.30' το πρωϊ, χωροφύλακες της ομάδας Παρθενίου της Ειδικής Ασφάλειας αναγνωρίζουν και συλλαμβάνουν στη διασταύρωση των οδών Γ' Σεπτεμβρίου και Ιθάκης την Ηλέκτρα Αποστόλου, παλαιό στέλεχος του ΚΚΕ εξόριστη στην Ανάφη, μέλος και υπεύθυνη διαφώτισης της ΚΟΑ Αθηνών. Θα οδηγηθεί στο ξενοδοχείο «ΚΡΥΣΤΑΛ» και θα ανακριθεί από τους ανθυπασπιστές Ευσέβιο Παρθενίου και Μηνά Καθρέφτη, παρουσία, όπως θα κατατεθεί στην δίκη της Ειδικής Ασφάλειας και του ταγματάρχη της Χωροφυλακής Κωνσταντίνου Μιχαλέα, χωρίς όμως, ανάμιξη στην υπόθεση του συνταγματάρχη της χωροφυλακής Αναστάσιου Πάτερη, όπως σε πολλές πηγές, εσφαλμένα αναφέρεται. Όπως θα κατατεθεί στην ίδια δίκη, θα δεθεί από τις μασχάλες και θα κρεμασθεί σε καρφί, θα καεί με τσιγάρο σε ευπαθή σημεία του σώματος, και θα την καθίσουν σε αναμμένα κάρβουνα, χωρίς, παρ' όλα αυτά, να προβεί σε οποιαδήποτε αποκάλυψη. Ο ανθυπασπιστής της Χωροφυλακής Φιλοποίμην Παπαδόπουλος πληροφοριοδότης της ΟΠΛΑ στην Ειδική Ασφάλεια, στο δελτίο πληροφοριών που συνέτασσε για τον ΕΛΑΣ της Αθήνας θα διασώσει τον διάλογο της Ηλέκτρας Αποστόλου με τους ανακριτές της τον Ευσέβιο Παρθενίου και τον Γεώργιο Μαυροδημητρίου ή Μηνά Καθρέφτη : « -Πως σε λένε», « Ελληνίδα», « Που κατοικείς», « Στην Ελλάδα», « Ποιοι ήταν οι συνεργάτες σου», « Οι Ελληνες», « Τι δουλειά κάνεις», « Υπηρετώ τον ελληνικό λαό».

Παρά τα σκληρά βασανιστήρια, η Ηλέκτρα Αποστόλου θα προσπαθήσει να αποδράσει από το ξενοδοχείο «ΚΡΥΣΤΑΛ». Η προσπάθειά της θα αποτύχει, όταν μια καθαρίστρια του ξενοδοχείου

⁶⁰ Βλ. σχετικά, την από 22.7.1944 ιατροδικαστική έκθεση, σε Παράρτημα (αριθμ. II).

αντιλαμβάνεται την απόδραση και ειδοποιεί την φρουρά. Θα υποστεί νέα βασανιστήρια, από τα οποία θα επέλθει ο θάνατός της στις 26 Ιουλίου 1944. Οι βασανιστές της θα ρίξουν το σώμα της από την ταράτσα του «ΚΡΥΣΤΑΛ» στο δρόμο⁶¹. Χαρακτηριστική της άγριας μεταχείρισής της ήταν και στην περίπτωση αυτή η σχετική ιατροδικαστική έκθεση⁶².

Απολογούμενος στη δίκη της Ειδικής Ασφάλειας για την περίπτωση της Ηλέκτρας Αποστόλου, ο Ευσέβιος Παρθενίου θα αρνηθεί οποιαδήποτε ανάμειξη στον βασανισμό και τον θάνατό της, ισχυριζόμενος ότι : « *Ημουν στο καφενείο, όταν μου είπαν ότι κάτι γίνεται μέσα. Πήγα εκ περιεργείας και βλέπω ένα γυναικείο πτώμα. Εβαλα τις φωνές. Στο γραφείο ήτο ο ταγματάρχης Μιχαλέας. Αν την δείραν πολύ ή λίγο δεν ξέρω, Δεν της σήκωσα τα φουστάνια*», ενώ θα αφήσει αιχμές κατά του συνταγματάρχη Πάτερη για ανάμειξη στην υπόθεση⁶³.

Σε αντίποινα για τον μαρτυρικό θάνατο της Ηλέκτρα Αποστόλου, σε μια εβδομάδα (1-7 Αυγούστου 1944), η ΟΠΛΑ εκτελεί 50 άτομα, στρατιωτικούς, χωροφύλακες και ευζώνους, μεταξύ των οποίων, τον συνταγματάρχη της Χωροφυλακής Ευθύμιο Σιδεράτο, τον αντισυνταγματάρχη (ΠΒ) Σωτήριο Κασσίμη, τους ταγματάρχες πεζικού Σταμάτη Μαυρομάτη, και διαχειρίσεως Ιωάννη Καπράλο, τον

⁶¹ Βλ. σχετικά, Κωτσάκης Σπύρος, οπ. π..(υποσημ. 25), σελ. 205-206, βλ. επίσης, Μπαρτζιώτας Βασίλης, οπ. π..(υποσημ. 25), σελ. 297-303, Γενικά Αρχεία του Κράτους, Αρχείο Ειδικού Δικαστηρίου Δοσιλόγων Αθηνών, Βιβλίο Πρακτικών 9/1945, Πρακτικά δίκης της Ειδικής Ασφάλειας, συνεδριάσεις 18-25, 29-31 Οκτωβρίου 1945, 1-3, 5-10, 13 Νοεμβρίου 1945, Καρκάνης Νίκος, οπ. π..(υποσημ. 10), σελ. 176-177.

⁶² Βλ. σχετικά, την από 26.7.1944 ιατροδικαστική έκθεση, σε Παράρτημα (αριθμ. ΙΙΙ).

⁶³ Βλ. σχετικά, Αρχείο Ειδικού Δικαστηρίου Δοσιλόγων Αθηνών, Βιβλίο Πρακτικών 9/1945, Πρακτικά δίκης της Ειδικής Ασφάλειας, συνεδριάσεις 18-25, 29-31 Οκτωβρίου 1945, 1-3, 5-10, 13 Νοεμβρίου 1945, Καρκάνης Νίκος, οπ. π..(υποσημ. 10), σελ. 229-230.

ενωμοτάρχη Στυλιανό Κοσσυφάκη, και τους υπενωμοτάρχες Νικόλαο Δάρα, Κωνσταντίνο Κορίλη και Μαρίνο Τσέλιο. Στα πτώματα βρίσκονταν μικρά σημειώματα με το όνομα «Ηλέκτρα» και διαφορετικό αριθμό, για να δηλωθεί ο αριθμός των εκτελουμένων για τον θάνατο της Ηλέκτρας Αποστόλου⁶⁴.

Εξ ίσου μαρτυρικό θάνατο στα χέρια της Ειδικής Ασφάλειας θα έχουν και άλλα στελέχη των οργανώσεων του ΕΑΜ. Μεταξύ αυτών, ο Φαίδων Αντωνόπουλος, ομαδάρχης του ΕΛΑΣ Σπουδαστών που στις 31 Μαΐου 1944 επικεφαλής ομάδας μαχητών του ΕΛΑΣ Πολυτεχνείου θα περιφρουρήσουν τον εκφωνητή με τον τηλεβόα στο προαύλιο του Χημείου, στη συμβολή των οδών Μαυρομιχάλη και Ναυαρίνου, ο οποίος αναγγέλλει στους φοιτητές την συμφωνία του Λιβάνου (17-20 Μαΐου 1944) και την δημιουργία κυβερνήσεως εθνικής ενότητας με πρωθυπουργό τον Γεώργιο Παπανδρέου. Η ομάδα θα δεχθεί επίθεση από χωροφύλακες της Ειδικής Ασφάλειας, η ομάδα θα διασκορπισθεί στα στενά των Εξαρχείων, εκτός από τον Φαίδωνα Αντωνόπουλο, που μετά από μάχη θα συλληφθεί τραυματισμένος στη συμβολή των οδών Μαυρομιχάλη και Σόλωνος. Θα τον ανακαλύψει η οικογένειά του στο νεκροτομείο, παραμορφωμένο από τα βασανιστήρια και με σπασμένο κρανίο.

Ο φοιτητής Κωνσταντίνος Ρέπας, μέλος της ΕΠΟΝ, θα συλληφθεί τον Ιούνιο του 1944, κάτω από παρόμοιες συνθήκες, όταν επικεφαλής μιας ομάδας της ΕΠΟΝ πηγαίνει στο εργοστάσιο της εριουργίας να συστήσει ενότητα στους εργάτες, μετά τον σχηματισμό της κυβερνήσεως εθνικής ενότητας. Η ομάδα κατά την έξοδό της από το εργοστάσιο δέχεται επίθεση από την ομάδα Παρθενίου. Δυο από τα μέλη της ομάδας σκοτώνονται και οι υπόλοιποι συλλαμβάνονται και οδηγούνται στο «ΚΡΥΣΤΑΛ». Ο Κωνσταντίνος Ρέπας θα βασανισθεί μετά την σύλληψή

⁶⁴ Βλ. σχετικά, Χανδρινός Ιάσωνας, οπ. π..(υποσημ. 7), σελ. 225-228.

του, σύμφωνα με την κατάθεση στη δίκη της Ειδικής Ασφάλειας του πατέρα του δικηγόρου Γ. Ρέπα, μέχρι θανάτου με εντολή του Παρθενίου. Θα του βγάλουν τα νύχια, θα του τρυπήσουν τα αυτιά, και θα τον χτυπήσουν επί δώρο με βούρδουλα από καουτσούκ και όταν το λάστιχο λιώσει με συρματένιο βούρδουλα μέχρι να επέλθει ο θάνατός του. Ο Παρθενίου θα δηλώσει ιταμότητα στον μάρτυρα που προσπαθούσε να σώσει τον γιό του, ότι τον σκότωσε ο ίδιος διότι κλώτσησε τον υπαρχηγό του Καθρέφτη στη διάρκεια της ανάκρισης⁶⁵.

Στις 31 Αυγούστου 1944, η γερμανική ναυτική αστυνομία έχει μια σημαντική επιτυχία. Όλοι οι άνδρες του Φρουραρχείου του ΕΛΑΣ στην Αγία Ελεούσα,⁶⁶συνολικά 15 μαχητές, με επικεφαλής τον λοχαγό Γιώργο Γιουρούκο βρίσκουν κατάλυμα για να ξεκουρασθούν στο εγκαταλειμμένο ψυχιατρείο της Αγίας Ελεούσας. Δύναμη της γερμανικής ναυτικής αστυνομίας, μετά από προδοσία ή σύμφωνα με άλλη πηγή κατόπιν της επισημάνσεως της παρουσίας τους από γερμανό στρατιώτη που βρέθηκε τυχαία στο χώρο του ψυχιατρείου, θα τους αιφνιδιάσει, μέσα στη νύχτα, εκμεταλλευόμενη και την έλλειψη μέτρων επαγρυπνίσεως. Οι μαχητές του ΕΛΑΣ, ο λοχαγός Γιουρούκος, μερικοί πολίτες και εργάτες που είχαν κρυφτεί στο κτίριο του ψυχιατρείου και πέντε γυναίκες θα συλληφθούν και θα εκτελεσθούν εντός του ψυχιατρείου και οι φωτογραφίες των εκτελεσμένων, με αριθμούς στο στήθος, θα μοιρασθούν από τους

⁶⁵ Βλ. σχετικά, Αρχείο Ειδικού Δικαστηρίου Δοσιλόγων Αθηνών, Βιβλίο Πρακτικών 9/1945, Πρακτικά δίκης της Ειδικής Ασφάλειας, συνεδριάσεις 18-25, 29-31 Οκτωβρίου 1945, 1-3, 5-10, 13 Νοεμβρίου 1945, Καρκάνης Νίκος, οπ. π..(υποσημ. 10), σελ. 204-205, Αντωνοπούλου – Ψιλοπούλου Δανάη, « Τα Κορίτσια του Πολυτεχνείου – Από τους αγώνες της Κατοχής στην αγωνία της φυλακής», Εκδόσεις Βιβλιόραμα, Αθήνα (2008), σελ. 82-86.

⁶⁶ Πρόκειται για περιοχή της Καλλιθέας που πήρε το όνομά της από την ομόνυμη εκκλησία και ενώθηκε διοικητικά με την Καλλιθέα το 1925.

Γερμανούς στην περιοχή της Καλλιθέας προς τρομοκράτηση του πληθυσμού.

Σε μεγάλη ήττα για τις δυνάμεις ασφαλείας θα αποτελέσει μια αριστοτεχνική παγίδα του ΕΛΑΣ. Το πρωί της 11^{ης} Σεπτεμβρίου, ένα ανώνυμο τηλεφώνημα ενημερώνει την Αστυνομία ότι «αναρχικοί» λεηλατούν το κτίριο του Ζ' Γυμνασίου, στο Παγκράτι. Τις πρώτες μεσημβρινές ώρες απόσπασμα 60 ανδρών της Χωροφυλακής, ενισχυμένο από ισχυρές δυνάμεις του Μηχανοκινήτου Τμήματος της Αστυνομίας Πόλεων και τμήμα της ευζωνικής φρουράς του Αγνώστου στρατιώτου, με επικεφαλής τον υποδιοικητή του τάγματος της φρουράς του Αγνώστου Στρατιώτου, αντισυνταγματάρχη Γεώργιο Ορφανό φθάνουν στο Παγκράτι.

Το τηλεφώνημα, όμως, είναι παγίδα. Το σύνολο της δυνάμεως του 4^{ου} λόχου του ΕΛΑΣ Παγκρατίου υποδέχεται τους εισβολείς με πυκνά πυρά από τους καθέτους δρόμου της λεωφόρου Υμηττού. Από τα πυρά των μαχητών του ΕΛΑΣ σκοτώνονται ο αντισυνταγματάρχης Ορφανός από σφαίρα στην κοιλιακή χώρα, ο υπαστυνόμος Στέφανος Γαλιώτος, ένας εύζωνος και ένας αστυφύλακας, ενώ τραυματίζονται δυο αρχιφύλακες και τέσσερις αστυφύλακες.

Κατά την κηδεία των θυμάτων στις 13 Σεπτεμβρίου 1944, ελεύθεροι σκοπευτές του ΕΛΑΣ από τους λόφους γύρω από το Α' Νεκροταφείο βάλλουν κατά της νεκρικής πομπής, σκοτώνοντας έναν ακόμη αρχιφύλακα. Χαρακτηριστικά, ανακοίνωση του Υπουργείου Εσωτερικών αναφέρει : « Χθές, καθ' ήν ώραν εκηδεύοντο τα ατυχή θύματα της ερυθράς θηριωδίας, αναρχικά στοιχεία, κρυπτόμενα εις τους περί το Α' Νεκροταφείον λόφους έβαλλον κατά της νεκρικής πομπής και εφόνευσαν τον αρχιφύλακα Δημοσθ. Σάρδην. Η νεκρική πομπή και καθ' ην ώραν ακόμη διήρχετο δια των διαδρόμων του Νεκροταφείου εξηκολούθει να

βάλλεται υπό των μυσarών υπανθρώπων, των μη σεβομένων ουδ'αυτήν την ιερότητα του θανάτου, προκειμένου να ικανοποιήσουν τα κακούργα και άγρια ένστικτά των»⁶⁷.

III. Εκτελέσεις λειτουργών της κατοχικής κυβερνήσεως

Στις 5 Ιανουαρίου 1944, δύο άντρες με καπαρντίνες, ο Αντώνης Παπαδόπουλος, ανθρακωρύχος από την Καλογρέζα και ο Μιχάλης Μαραγκός, ξυλουργός από την Νέα Ιωνία πυροβολούν εκ των όπισθεν και σκοτώνουν τον ναύαρχο Πινότση, αναπληρωτή γενικό διευθυντή της εταιρείας υδάτων, ενώ έβγαινε από το σπίτι του στην πλατεία Κουμουνδούρου. Προστρέξαντες αστυνομικοί δέχονται σφαίρες και χειροβομβίδες από τους δράστες, οι οποίοι, όμως, τελικά θα συλληφθούν. Θα καταδικασθούν σε θάνατο από ελληνικό έκτακτο στρατοδικείο ασφαλείας, υπό την προεδρία του στρατιωτικού δικαστικού συμβούλου α' τάξεως Φ. Παπαγεωργίου, κατ' εφαρμογήν του ν. 62/7.5.1943. Η αίτηση χάρητος που υπέβαλαν θα απορριφθεί από το Συμβούλιο Χαρίτων και θα εκτελεσθούν στις 21 Ιανουαρίου 1944, όπως θα ανακοινωθεί από το Υπουργείο Εσωτερικών, την επομένη ημέρα⁶⁸.

Οι σφαίρες, όμως, της ΟΠΛΑ θα φθάσουν και στα ανώτατα κλιμάκια της κατοχικής κυβερνήσεως. Στις 0.700' το πρωί της 27^{ης} Ιανουαρίου 1944, ένα υπουργικό αυτοκίνητο, τύπου «FORD» σταθμεύει στην είσοδο πολυκατοικίας, στη συμβολή των οδών Πατριάρχου Ιωακείμ και Πλουτάρχου στο Κολωνάκι, σε διαμέρισμα της οποίας διαμένει ο

⁶⁷ Βλ. σχετικά, Μπαρτζιώτας Βασίλης, οπ. π..(υποσημ. 25), σελ. 280-281, Μακρής Ορέστης, οπ. π..(υποσημ. 25), σελ. 156-157, Καρίμπας Κωνσταντίνος, οπ. π..(υποσημ. 22), σελ. 79, Χανδρινός Ιάσοντας, οπ. π..(υποσημ. 7), σελ. 242-245, Γρηγοριάδης Σόλων, οπ. π..(υποσημ. 4), σελ. 332-333, Εφημερίδα « Ελεύθερον Βήμα», 14.9.1944.

⁶⁸ Βλ. σχετικά, Γρηγοριάδης Σόλων, οπ. π..(υποσημ. 4), σελ. 136-137, Εφημερίδα « Καθημερινή» 22.1.1944.

Υπουργός Εργασίας Νικόλαος Καλύβας, παλαιός συνδικαλιστής και πρώην διορισμένος Γενικός Γραμματέας της « Εθνικής Συνομοσπονδίας Εργατών Ελλάδος» (ΕΣΕΕ). Την ώρα που ο Υπουργός μπαίνει στο αυτοκίνητο, τρία άτομα, που κρυβόταν πίσω από ένα κλειστό περίπτερο στην οδό Πατριάρχου Ιωακείμ πλησιάζουν γρήγορα το αυτοκίνητο και ρίχνουν εναντίον του ομοβροντία σφαιρών περιστρόφου. Οι σφαίρες χτυπούν κυρίως το αυτοκίνητο, μια, όμως, από αυτές τραυματίζει τον Καλύβα στη οσφυακή χώρα. Ο Καλύβας τραυματισμένος προσπαθεί να ανοίξει την αντίθετη πόρτα του αυτοκινήτου για να καταφύγει στην πολυκατοικία, όμως ένας τέταρτος εκτελεστής πλησιάζει ταχύτατα την αντίθετη πόρτα του αυτοκινήτου και αδειάζει το περιστρόφό του στον Καλύβα, που δέχεται δύο σφαίρες στο κεφάλι και μια τρίτη στο αυτί . Οι δράστες, που, κατά τις εκτιμήσεις της αστυνομίας, είναι έξι, πυροβολούν στον αέρα, σκορπίζοντας τον πανικό και εξαφανίζονται τρέχοντας προς τις οδούς Πλουτάρχου και Αλωπεκής. Θα επιβιβασθούν σε μια παλιά «FORD» που τους περίμενε με αναμμένη την μηχανή στο ύψος της συμβολής των οδών Πατριάρχου Ιωακείμ και Πλουτάρχου και θα εξαφανισθούν. Ο Καλύβας μεταφέρεται στο νοσοκομείο « ΕΥΑΓΓΕΛΙΣΜΟΣ», όπου θα εκπνεύσει μια ώρα αργότερα.

Στην κηδεία του Καλύβα που γίνεται την επομένη 28 Ιανουαρίου 1944, με τιμές υπουργού εν ενεργεία και παρουσία όλων των μελών της κατοχικής κυβερνήσεως και ανωτάτων εκπροσώπων των αρχών κατοχής, στον επικήδειό του, ο Υπουργός Εσωτερικών Αν. Ταβουλάρης, θα τονίσει, μεταξύ άλλων, ότι : *« Δίδω την διαβεβαίωση του Κράτους ότι αμείλικτος θα πίπτη πάντοτε ο πέλεκυς της δικαιοσύνης επί του τραχήλου των ανθρωπόμορφων τεράτων, των εχόντων ως έργον την προγραφήν παντός ακραιφνούς Έλληνας».*

Η επιλογή του Καλύβα ως στόχου οφειλόταν πέρα από το γεγονός ότι είχε διατελέσει Γενικός Γραμματέας της Γενικής Συνομοσπονδίας Εργατών Ελλάδος, κατά την διάρκεια της δικτατορίας του Μεταξά, στην

προώθηση από αυτόν νόμων που διευκόλυναν την στρατολόγηση ελλήνων εθελοντών εργατών για τις ανάγκες της γερμανικής πολεμικής βιομηχανίας.

Τρείς ημέρες μετά την εκτέλεση του Καλύβα, ο Στρατιωτικός Διοικητής Ελλάδος στρατηγός Wilhelm Speidel ανακοινώνει τον τυφεκισμό πενήντα κομμουνιστών ως αντίποινα για « την άνανδρο δολοφονία εναντίον μέλους της ελληνικής κυβερνήσεως ητις απεσκόπει να θίξει την ολότητα του ελληνικού λαού και δεικνύει εκ νέου τι αναμένει την Ελλάδα υπό την κομμουνιστικήν κυριαρχίαν». Παρά τις συνδυασμένες ανακρίσεις Γενικής και Ειδικής Ασφάλειας, υπό την άμεση εποπτεία των Διευθυντών τους Μπουραντά και Λάμπου οι δράστες θα παραμείνουν ασύλληπτοι. Ο κρατικός μηχανισμός της κατοχικής κυβερνήσεως έχει υποστεί σκληρότατο, ιδιαίτερος σε επικοινωνιακό επίπεδο, πλήγμα από την ΟΠΛΑ⁶⁹.

IV. Εκτελέσεις στελεχών των σωμάτων ασφαλείας

Την 1^η Σεπτεμβρίου 1943, δυνάμεις της Χωροφυλακής διαλύουν βίαια συγκέντρωση απεργών ανθρακωρύχων στην Καλογρέζα που διαμαρτύρονταν για την σύλληψη 50 τροχιοδρομικών και συλλαμβάνουν πέντε απεργούς. Το απόγευμα της ίδιας ημέρας περισσότερα από 1000 άτομα από την Νέα Ιωνία και την Καλογρέζα κατευθύνονται στο αστυνομικό τμήμα απαιτώντας την απελευθέρωση των συναδέλφων τους. Δύναμη Χωροφυλακής, με επικεφαλής τον ταγματάρχη Δημήτριο Αλεξόπουλο εμποδίζει τους διαδηλωτές να φθάσουν στο αστυνομικό τμήμα. Όταν η πορεία φθάνει στη συμβολή της Λεωφόρου Ηρακλείου και της οδού Μικράς Ασίας, οι χωροφύλακες, κατά διαταγήν του

⁶⁹ Βλ. σχετικά, Εφημερίδες « Καθημερινή », « Ακρόπολη » και « Αθηναϊκά Νέα », 28.1.1944 – 30.1.1944.

Αλεξόπουλου, ανοίγουν πυρ, με αποτέλεσμα να σκοτωθούν δύο ανθρακωρύχοι και να τραυματισθεί θανάσιμα ένας τρίτος.

Το απόγευμα της 27^{ης} Σεπτεμβρίου, ημέρα κατά την οποία συμπληρώνονταν δύο χρόνια από την ίδρυση του ΕΑΜ, ο ταγματάρχης Δημήτριος Αλεξόπουλος θα εκτελεσθεί ενώ περπατούσε στη γέφυρα της Νέας Ιωνίας από μέλη του τοπικού ΕΛΑΣ, κατόπιν εντολής της Κομματικής Οργάνωσης Νέας Ιωνίας του ΚΚΕ. Στο πτώμα θα βρεθεί σημείωμα που έγραφε «Ο ΕΛΑΣ έτσι τιμωρεί τους προδότες».

Το πρωί της 6^{ης} Οκτωβρίου 1943, ο υπαστυνόμος Χρήστος Κουρεμένος που υπηρετούσε στη Διεύθυνση Ασφαλείας του Υπουργείου Εσωτερικών θα δεχθεί τρεις σφαίρες από κοντινή απόσταση στη συμβολή των οδών Αδριανού και Νήσου στην Κυψέλη, για να υποκύψει στα τραύματά του δύο ημέρες αργότερα.

Οι κηδείες των εκτελεσθέντων αξιωματικών των σωμάτων ασφαλείας θα χρησιμοποιηθεί από την κυβέρνηση Ράλλη, ως απαρχή για την ανάληψη μιας σταυροφορίας εξουδετέρωσης του κομμουνιστικού κινδύνου. Εκφωνών τον επικήδειο στην κηδεία του Χρήστου Κουρεμένου, ο Υπουργός Εσωτερικών Αναστάσιος Ταβουλάρης θα τονίσει χαρακτηριστικά : *« Η Πολιτεία εξήνλησε την επιείκιάν της και είναι πλέον αναγκασμένη να πατάξη αμειλίκτως τας εκδηλώσεις των αναρχικών στοιχείων, έχει δε την πεποίθησιν ότι ο υγιώς σκεπτόμενος ελληνικός λαός είναι παράπλευρος αυτής και θα συμβάλη εις την προσπάθειαν της Κυβερνήσεως προς εξόντωσιν της κακοποιού κομμουνιστικής μαφίας»*⁷⁰.

Στους στόχους της ΟΠΛΑ θα περιληφθεί και ένας από τους πιο δραστήριους αξιωματικούς των ταγμάτων ευζώνων ο υπολοχαγός του Που τάγματος ευζώνων Τριαντάφυλλος Κοτζαμάνης από τον Βύρωνα. Το

⁷⁰ Βλ. σχετικά, Εφημερίδες « Καθημερινή », « Ακρόπολη » και « Αθηναϊκά Νέα », 28.9.1943 – 30.9.1943, και 7.10.1943-10.10.1943.

βράδυ της 4^{ης} Δεκεμβρίου 1943 τρία μέλη της διμοιρίας του ΕΛΑΣ Βύρωνα ορίζουν μια συνάντηση μαζί του για να τον πείσουν να εγκαταλείψει τα τάγματα ευζώνων, στην πραγματικότητα, όμως, οι τρεις επισκέπτες είχαν εντολή να τον σκοτώσουν. Ο Κοτζαμάνης θα αντιληφθεί τα σχέδιά τους, και κρυπτόμενος πίσω από την πόρτα της εισόδου του σπιτιού του θα σκοτώσει και τους τρεις επισκέπτες και θα εξαφανισθεί από την συνοικία. Μετά την απελευθέρωση θα διαταχθεί εναντίον του η διεξαγωγή ένορκης διοικητικής εξέτασης, όμως το από 16.3.1946 πόρισμα αυτής θα είναι απαλλακτικό, αφού οι φόννοι στον Βύρωνα θα θεωρηθούν πράξεις αυτοάμυνας⁷¹.

V. Εκτελέσεις στελεχών αντιεαμικών οργανώσεων

Οι εκτελέσεις στελεχών αντιπάλων προς το ΕΑΜ οργανώσεων την περίοδο αυτή αφορούν κυρίως στελέχη είτε οργανώσεων συνεργαζόμενων με τις αρχές κατοχής και την κατοχική κυβέρνηση είτε αντικομμουνιστικών οργανώσεων.

Το βράδυ της 26^{ης} Απριλίου 1944, ο Γεώργιος Μιχαλολιάκος, από το πιο δυναμικά στελέχη της «Χ» θα εκτελεσθεί από τρεις αγνώστους σε απομακρυσμένο σημείο του Κατσιποδίου (Δάφνη). Στη θανάσιμη παγίδα, όπως θα αποδειχθεί μεταπολεμικά στη σχετική δίκη, ενώπιον του Β' Κακουργοδικείου Πειραιώς, θα τον παρασύρει η μνηστή του, συνδεδεμένη με την ΟΠΛΑ Κατσιποδίου, η οποία θα είναι παρούσα κατά την στιγμή της εκτέλεσης, χωρίς βεβαίως να πειραχθεί από τους εκτελεστές.

Την 1^η Δεκεμβρίου 1943, θα εκτελεσθεί κατά την έξοδό του από το σπίτι του στην οδό Μαρασλή 38, ο εύελπς και φοιτητής του Πολυτεχνείου

⁷¹ Βλ. σχετικά, Κωστόπουλος Τάσος, οπ. π..(υποσημ. 7), σελ. 75., Χανδρινός Ιάσωνας, οπ. π..(υποσημ. 7), σελ. 174-175.

Ηλίας Ρογκάκος, από το πλέον δραστήρια στελέχη της «Χ» στο χώρο των ανωτάτων εκπαιδευτικών ιδρυμάτων.

Στις 2 Σεπτεμβρίου 1944 η ΟΠΛΑ καταφέρει ένα ισχυρότατο πλήγμα στην οργάνωση «Χ». Στο Παγκράτι, ο τελειόφοιτος της Σχολής Ευελπίδων Νίκος Παπαγεωργίου με τους αδελφούς του Αλέξανδρο και Ιωάννη συγκροτούν μετά από στρατολογήσεις ισχυρή ομάδα της «Χ», δυνάμεως 20-30 ενόπλων, με έδρα το σπίτι της οικογένειας στη συμβολή των οδών Κρησίλα και Πασιτέλους, που μετατρέπεται σε οχυρό. Η δράση της ομάδος καθιστά δύσκολη την πρόσβαση στο Παγκράτι των δυνάμεων του ΕΛΑΣ από τις συνοικίες του Βύρωνα και της Καισαριανής, και καθιστά τον Νίκο Παπαγεωργίου αντικείμενο βαθύτατου μίσους για τον ΕΛΑΣ της Αθήνας.

Την επιχείρηση εκτελέσεως του Νικόλαου Παπαγεωργίου θα οργανώσει ο επικεφαλής της ΟΠΛΑ στις ανατολικές συνοικίες Γιώργος Κολλημένος. Από πληροφοριοδότη στο εσωτερικό της ομάδας Παπαγεωργίου θα πληροφορηθεί μια τηλεφωνικά καθορισμένη συνάντηση του Ν. Παπαγεωργίου στο κουρείο του Στέλιου Χατζηεμμανουήλ στην οδό Ευτυχίδου, καθώς και την συνηθισμένη διαδρομή του Παπαγεωργίου από το σπίτι του για το κουρείο, που προφανώς είχε χρησιμοποιηθεί και ως τόπος άλλων συναντήσεών του. Η διαδρομή αυτή περνούσε υποχρεωτικά από μια ταβέρνα. Τέσσερα μέλη της ΟΠΛΑ, οπλισμένα με αυτόματα κρύβονται από το προηγούμενο βράδυ στην ταβέρνα, κρατώντας ως ομήρους το ζεύγος των ηλικιωμένων ιδιοκτητών. Όταν το πρωϊ της 2ας Σεπτεμβρίου, ο Παπαγεωργίου πηγαίνοντας στη συνάντηση περνά μπροστά από την πόρτα του κουρείου, οι εκτελεστές ανοίγουν την πόρτα της ταβέρνας και αδειάζουν εναντίον του τρεις ή τέσσερις δεσμίδες αυτομάτου. Μια σφαίρα θα τον τραυματίσει θανάσιμα.

Η εκτέλεση του Παπαγεωργίου θα προκαλέσει εκτεταμένα αντίποινα. Την ίδια ημέρα τα μέλη της ομάδας του εκτελούν τρία άτομα σε διάφορα σημεία του Παγκρατίου, ενώ επί των πτωμάτων ανευρίσκονται πινακίδες « Παπαγεωργίου 1», « Παπαγεωργίου 2», « Παπαγεωργίου 3». Την επομένη ημέρα θα εκτελέσουν δύο άτομα στο σημείο που εκτελέσθηκε ο Παπαγεωργίου και άλλα δύο σε διάφορα σημεία του Παγκρατίου. Συνεχίζοντας τα αντίποινα θα στήσουν μπλόκα πριν το τέρμα του τραμ στην πλατεία Παγκρατίου και κατεβάζοντας τους επιβάτες, θα ξεχωρίσουν και θα εκτελέσουν επιτόπου τα άτομα των οποίων οι ταυτότητες ανέγραφαν ως τόπο κατοικίας την Καισαριανή ή τον Βύρωνα. Στα πτώματα θα τεθούν σημειώματα, με το όνομα του Παπαγεωργίου και έναν διαφορετικό για το καθένα αριθμό. Επίσης, θα εκτελεσθεί μεσημέρι με περισσότερες από δέκα σφαίρες στο κεφάλι και στα άκρα στην γεμάτη από περαστικούς πλατεία Πλαστήρα οπαδός του ΕΑΜ που είχε συλληφθεί στο Θησείο⁷².

Θα επακολουθήσουν οι εκτελέσεις του υπεύθυνου της ΕΕΕ Πειραιά Βασιλείου Σκανδάλη, τον Αύγουστο του 1944, του αρχηγού της Οργανώσεως Εθνικών Δυνάμεων Ελλάδος (ΟΕΔΕ), Γεωργίου Παντέλογλου στις 26 Σεπτεμβρίου 1944, καθώς και του καθηγητή της Σχολής Ικάρων και ιδρυτικού μέλους της Ενώσεως Φίλων Χίτλερ (ΕΦΧ) Κωνσταντίνου Καζαντζή στις 2 Οκτωβρίου 1944.

Αναμφισβήτητα η πιο εντυπωσιακή επιχείρηση της ΟΠΛΑ έλαβε χώρα στον Πειραιά και αφορούσε την δολοφονία του αρχηγού του ΕΔΕΣ Πειραιώς, γιατρού Ιωσήφ (Σήφη). Βαρδινογιάννη. Πρόσωπο με κύρος και υπόληψη στους Κρητικούς του Πειραιώς, ο γιατρός Βαρδινογιάννης είχε

⁷² Βλ. σχετικά, Χαραλαμπίδης Μενέλαος, *οπ. π.* (υποσημ. 16), σελ. 236-238, 298, 313-314, Χανδρινός Ιάσωνας, *οπ. π.* (υποσημ. 7), σελ. 242-244.

στρατευθεί στον πόλεμο εναντίον του κομμουνισμού από την εποχή της διασπάσεως του ΕΔΕΣ.

Το αρχηγείο του Βαρδινογιάννη, που διέθετε σωματοφυλακή και οπλοφορούσε, στεγαζόταν κοντά στην εκκλησία της Ευαγγελίστριας, στην οδό Ελευθερίου Βενιζέλου, όπου ήταν και τα γραφεία του Συλλόγου Κρητικών Πειραιώς, τόπο δύσκολα προσπελάσιμο για τις δυνάμεις της Αντίστασης. Για την εξόντωση του διατέθηκαν αποσπάσματα από επίλεκτους μαχητές, πολλοί από τους οποίους είχαν διακριθεί στη μάχη της Κοκκινιάς (6 Μαρτίου 1944). Ειδικότερα, στην επιχείρηση θα πάρουν μέρος η ομάδα της ΟΠΛΑ Παλαιάς Κοκκινιάς, με επικεφαλής τον Σπύρο Καπαρέλη και μαχητές από τα Καμίνια, με επικεφαλής τον Κώστα Γιώργιζα. Αυτός που θα διαδραματίσει πρωταγωνιστικό ρόλο είναι ένας υπαξιωματικός του γερμανικού ναυτικού, ο Μπρούνο Κέλερ, ο οποίος θα λιποτακτήσει και θα καταφύγει στην Κοκκινιά όπου θα ενταχθεί στην ΟΠΛΑ, με το ψευδώνυμο « Βίλλυ».

Στις 22 Σεπτεμβρίου 1944, στις 12.00' το μεσημέρι, ένα ασθενοφόρο του νοσοκομείου «Σαπόρτα» (σημερινό Γενικό Κρατικό Νίκαιας) με τους μαχητές της ΟΠΛΑ, με στολές της Feldgendarmarie φθάνει στο αρχηγείο του Βαρδινογιάννη. Ο «Βίλλυ» με στολή αξιωματικού της Gestapo ανεβαίνει στο γραφείο του Βαρδινογιάννη, του παρουσιάζει ένα πλαστό έγγραφο και του ζητά να τον ακολουθήσει αμέσως και επείγοντως στα γραφεία της Gestapo. Ο Βαρδινογιάννης τον ακολουθεί αμέσως ανύποπτος. Μόλις, όμως, μπαίνει στο νοσοκομειακό βλέπει στο εσωτερικό μόνο έλληνες καταλαβαίνει τι συμβαίνει και προσπαθεί να ξεφύγει, αλλά τον συγκρατούν βίαια και ξεκινούν. Όμως ο φρουρός της πύλης αντιλαμβάνεται τις ύποπτες κινήσεις και αρχίζει να πυροβολεί τα λάστιχα του αυτοκινήτου. Κάποια σφαίρα πετυχαίνει τον πίσω τροχό, με αποτέλεσμα την απώλεια της ευστάθειας του αυτοκινήτου. Τότε, ο Καπαρέλης με δύο σφαίρες εκτελεί τον Βαρδινογιάννη, ενώ, σύμφωνα με

άλλες μαρτυρίες, ο Βαρδινογιάννης δολοφονείται με μια ριπή εξ' επαφής από τον «Βίλλυ». Η ομάδα εγκαταλείπει το αυτοκίνητο, ενώ οι ομάδες υποστηρίξεως πυροβολούν στον αέρα, για να σημάνουν το τέλος της επιχειρήσεως και την απαγγίστρωση.

Στο δρόμο έχει αρχίσει μάχη μεταξύ της φρουράς του Βαρδινογιάννη και των επιδρομέων. Δύο μαχητές της ΟΠΛΑ πέφτουν νεκροί από τις σφαίρες της προσωπικής φρουράς του Βαρδινογιάννη, ένας κατορθώνει να διαφύγει και ο «Βίλλυ» κατορθώνει να ξεφύγει τρέχοντας προς την οδό Δεληγιώργη και κρύβεται σε κάποιο σπίτι. Λίγα λεπτά αργότερα, άνδρες της Ειδικής Ασφάλειας που φρουρούσαν τα γραφεία ανακαλύπτουν τον Γερμανό μαχητή της ΟΠΛΑ και εισβάλουν στο σπίτι πυροβολώντας. Ο «Βίλλυ» προσπαθεί μάταια να αμυνθεί με το πιστόλι του. Τραυματισμένος συλλαμβάνεται και οδηγείται στα γραφεία των SS στον Πειραιά, όπου και εκπνέει κατά την διάρκεια της ανακρίσεως λόγω των βασανιστηρίων⁷³.

Μια εκτέλεση, στο θύμα της οποίας δεν μπορούσε να αποδοθεί ούτε σκιά υποψίας για σχέσεις με τις αρχές κατοχής ή τους έλληνες συνεργάτες τους ήταν αυτή του φοιτητή Κίτσου Μαλτέζου, απόγονου του στρατηγού Μακρυγιάννη, πρώην καθοδηγητικού στελέχους της ΟΚΝΕ, που μετά την αποχώρησή του από αυτήν θα αναλάβει ηγετική θέση στη «ΡΑΝ» και στον «Εθνικό Σύνδεσμο Ανωτάτων Σχολών (ΕΣΑΣ)», την πιο μαζική αντιεαμική παράταξη στον χώρο των ανωτάτων εκπαιδευτικών ιδρυμάτων.

Το πρωί της 1^{ης} Φεβρουαρίου 1944, ο Μαλτέζος βγαίνει από το σπίτι του επί της Λεωφόρου Συγγρού 8 και κατευθύνεται στην στάση του τραμ επί της οδού Αμαλίας. Μια τετραμελής ομάδα εκτελεστών τον ακολουθεί

⁷³ Βλ. σχετικά, Μπενάς Τάκης, οπ. π..(υποσημ. 26), σελ. 91-94, Καρίμπας Κωνσταντίνος, οπ. π..(υποσημ. 22), σελ. 85, Χανδρινός Ιάσωνας, οπ. π..(υποσημ. 7), σελ. 248-251.

και δύο από αυτούς τον πλησιάζουν στη νησίδα μπροστά στο άγαλμα του Βύρωνα, φωνάζουν το όνομά του και όταν εκείνος γυρίζει, τον πυροβολούν από απόσταση ενάμισι μέτρου και τον ρίχνουν νεκρό στη νησίδα με μια σφαίρα στον δεξιό κρόταφο και δύο ακόμη σφαίρες στο στήθος.

Οι δύο εκτελεστές προσπαθούν να διαφύγουν από διαφορετικές κατευθύνσεις. Ο ένας καταφεύγει στα στενά της Πλάκας, ενώ ο δεύτερος, ο φοιτητής της Νομικής και μέλος της ΕΠΟΝ Μικές Κουρουνιώτης, αφού πετάξει την Beretta του φόνου, τρέχει προς το Καλλιμάρμαρο Στάδιο, καταδιωκόμενος από τον ανθυπολοχαγό των ταγμάτων ασφαλείας Αριστείδη Μπασιάκο και τον εύζωνο Κωνσταντίνο Παπαϊωάννου. Οι διώκτες του θα τον προλάβουν και θα τον συλλάβουν, ενώ προσπαθεί να σκαρφαλώσει στα συρματοπλέγματα του « Ομίλου Αντισφαιρίσεως». Μετά την σύλληψη του θα ανακριθεί στη Γενική Ασφάλεια από τον διοικητή της Νικόλαο Μπουραντά, θα παραδεχθεί την πράξη του, χωρίς να κατονομάσει, παρά τα βασανιστήρια, τους συνεργάτες του, στους οποίους περιλαμβάνεται ο αδελφός του Νόνος Κουρουνιώτης, υπεύθυνος οικονομικού της ΕΠΟΝ Πειραιά.

Τελικά, ο Μικές Κουρουνιώτης θα παραδοθεί στους Γερμανούς, θα καταδικασθεί σε θάνατο από γερμανικό στρατοδικείο και θα εκτελεσθεί με άλλους 11, στις 21 Μαρτίου 1944, στο σκοπευτήριο της Κιαισαριανής.

Η δολοφονία Μαλτέζου θα πολώσει το ήδη τεταμένο κλίμα μεταξύ των φοιτητικών παρατάξεων στα ανώτατα εκπαιδευτικά ιδρύματα. Σε αντίποινα, ομάδα αντικομμουνιστών φοιτητών θα επιχειρήσει να δολοφονήσει στο σπίτι του τον Αδωνι Κύρου, μέλος της ΕΠΟΝ, που φερόταν υπεύθυνος της ΟΠΛΑ Σπουδάζουσας και συμμετοχος στη δολοφονία του Μαλτέζου. Από την επίθεση, ο Κύρου θα τραυματισθεί σοβαρότατα στη σπονδυλική στήλη, και μόνον χάρη στη μεσολάβηση του

Αγγελου Εβερετ, αλλά και του ίδιου του Ι. Ράλλη, θα αποφύγει, λόγω της κοινωνικής θέσεως της οικογένειάς του, το εκτελεστικό απόσπασμα⁷⁴.

VI. Εκτελέσεις διαφωνούντων και «εξωμοτών» του ΚΚΕ

Στις 12 Οκτωβρίου 1943, μια ομάδα από νεαρά μέλη της ΟΠΛΑ, μεταξύ των οποίων ο Νικήτας Καμαρόπουλος, 23 ετών, ανοίγουν αιφνιδιαστικά πυρ στην Πλατεία Συντάγματος κατά του Μιχάλη Τυρίμου, τραυματίζοντάς τον σοβαρά.

Ο Μιχαλης Τυριμος (1908-1945) , καταγόμενος από την Λέσβο, είχε ενταχθεί στο ΚΚΕ το 1926, και δημιούργησε ο ίδιος την Οργάνωση Λέσβου της ΟΚΝΕ. Το 1929 φυλακίστηκε λόγω του Ιδιωνύμου και ένα χρόνο αργότερα κρατήθηκε, μαζί με άλλους εξόριστους Κομμουνιστές στο Καλπάκι. Μετά την ανάθεση της θέσης του Γενικού Γραμματέα του κόμματος στο Νίκο Ζαχαριάδη, ο Τυρίμος ανέλαβε διάφορες υπεύθυνες καθοδηγητικές θέσεις στο κόμμα. Παράλληλα, σπούδασε στην ΚΟΥΤΒ (Κομμουνιστικό Πανεπιστήμιο Εργαζομένων της Ανατολής). Τον Μάρτιο του 1934 στο 5ο Συνέδριο του κόμματος εκλέχθηκε μέλος της Κεντρικής Επιτροπής του. Δύο χρόνια αργότερα, το 1936 ο Τυρίμος εκλέχθηκε βουλευτής Λέσβου του Παλλαϊκού Μετώπου (ΚΚΕ) ενώ ανέλαβε και τη διεύθυνση του Ριζοσπάστη.

Κατά την διάρκεια της δικτατορίας της 4ης Αυγούστου, ο Τυρίμος συνελήφθη, κρατήθηκε αρχικά στις φυλακές της Αίγινας και ακολούθως, μεταφέρθηκε στις φυλακές της Κέρκυρας όπου κρατήθηκε σε πλήρη απομόνωση. Εκεί, την άνοιξη του 1939, από συγκρατούμενό του ο

⁷⁴ Βλ. σχετικά, Μακρής – Σταΐκος Πέτρος, « Κίτσος Μαλτέζος. Ο αγαπημένος των Θεών», Εκδόσεις Οκεανίδα, Αθήνα (2000), σελ. 245-250, Χανδρινός Ιάσωνας, οπ. π..(υποσημ. 7), σελ. 181-184.

Τυρίμος πληροφορήθηκε ότι ο μικρότερος αδελφός του Βασιλῆς που είχε σταλεί από το Κόμμα στη Μόσχα το 1935 για εκπαίδευση είχε εκτελεστεί κατά τις σταλινικές εκκαθαρίσεις των ετών 1936-1938 ως Τροτσκιστής.

Κατά πάσα πιθανότητα, η Ασφάλεια είχε φροντίσει να πληροφορηθεί ο Τυρίμος την εκτέλεση του αδελφού του, διότι είχε υπολογίσει ότι ο Τυρίμος θα θεωρούσε υπεύθυνους για την πληροφόρηση των σοβιετικών σχετικά με την πολιτική τοποθέτηση του αδελφού του, τους Ζαχαριάδη και Ιωαννίδη. Κατόπιν των εξελίξεων αυτών, ο Τυρίμος υπογράφει δήλωση αποκηρύξεως του κομμουνισμού, αποφυλακίζεται το 1939, συνεργάζεται με τις υπηρεσίες ασφαλείας και αποτελεί τον κυριότερο σύμβουλο του Υφυπουργού Ασφαλείας Μανιαδάκη για την δίωξη του κομμουνισμού. Επιπλέον αναλαμβάνει την ευθύνη για το σχηματισμό του νέου-υπό τη διεύθυνση της Ασφαλείας- καθοδηγητικού κέντρου του ΚΚΕ, της Προσωρινής Διοίκησης, η οποία είχε στόχο να προκαλέσει σύγχυση στους κόλπους των κομμουνιστών, να οδηγήσει στη σύλληψη τα ελεύθερα στελέχη του ΚΚΕ που αγνοούσαν το ρόλο της ΠΔ και να εξαρθρώσει τον πραγματικό παράνομο καθοδηγητικό μηχανισμό του ΚΚΕ.

Κατά τη διάρκεια της Κατοχής, ο Τυρίμος κλήθηκε από αξιωματικούς της Ασφαλείας να συμμετάσχει στην συγκρότηση της νεοϊδρυθείσας ΕΣΠΟ, αλλά παρά την αρχική συμμετοχή του, γρήγορα διαχώρισε την θέση του. Αργότερα συμμετείχε στην υπηρεσία πληροφοριών του Τσιγάντε. Παράλληλα συνδέθηκε και με κύκλους του ΕΔΕΣ. Το καλοκαίρι του 1944 κλήθηκε από αξιωματικούς της Ασφαλείας στην Εύβοια, όπου συμμετείχε στη συγκρότηση των τοπικών Ταγμάτων Ασφαλείας. Αμέσως μετά την Απελευθέρωση θα συλληφθεί από την Πολιτοφυλακή και θα υποχρεωθεί να γράψει λεπτομερείς εκθέσεις για τη στάση του την περίοδο 1936-1944. Τον Ιανουάριο του 1945, λίγο πριν τη Συνθήκη της Βάρκιζας, θα εκτελεσθεί από την ΟΠΛΑ.

Ένα άλλο πρώην κορυφαίο στέλεχος του ΚΚΕ, με πορεία και κατάληξη όμοια με αυτή του Τυρίμου, ήταν ο Μανώλης Μανωλέας (αληθινό όνομα Αντώνης Κρητικός). Ο Μανωλέας θα ενταχθεί στην ΟΚΝΕ και το ΚΚΕ και το 1925 θα εκλεγεί Πρόεδρος των ναυπηγοξυλουργών της Καλαμάτας. Κατά τα χρόνια 1926-1927 διετέλεσε Γενικός Γραμματέας του Εργατικού Κέντρου του Γυθείου. Το 1929 η δράση του μετατέθηκε στον Πειραιά όπου ανέλαβε βασικές καθοδηγητικές θέσεις. Το 1932 εκλέχθηκε για πρώτη φορά βουλευτής στον Πειραιά με το Ενιαίο Μέτωπο Εργατών Αγροτών (ΕΜΕΑ). Ένα χρόνο αργότερα ταξίδεψε στην ΕΣΣΔ όπου σπούδασε στην κομματική σχολή της Μόσχας ΚΟΥΤΒ, το Κομμουνιστικό Πανεπιστήμιο Εργαζομένων της Ανατολής. Το 1935 επέστρεψε στην Ελλάδα, και τέθηκε εκ νέου υποψήφιος του ΚΚΕ στον Πειραιά, όπου εξελέγη εκ νέου στις εκλογές του 1936 με το Παλλαϊκό Μέτωπο. Ο Μανωλέας ήταν τόσο δημοφιλής στην περιοχή, ώστε οι ψηφοφόροι του ΚΚΕ θα προτιμήσουν στις εκλογές αυτόν από τον Γενικό Γραμματέα Νίκο Ζαχαριάδη.

Ο Μανωλέας ήταν από τα πρώτα ηγετικά στελέχη του ΚΚΕ που συνέλαβε το καθεστώς της 4ης Αυγούστου. Κρατήθηκε, κατά σειρά, στις φυλακές Ανάφης, Αίγινας και Κέρκυρας, στην Ακτίνα Θ' μαζί με τον Ζαχαριάδη. Το Δεκέμβριο του 1938 στην Κέρκυρα υπέγραψε δήλωση αποκήρυξης του Κομμουνισμού και εντάχθηκε στην ΕΟΝ και στις αρχές ασφαλείας. Με εντολή του Υφυπουργού Ασφαλείας Μανιαδάκη μαζί με άλλους πρώην κομμουνιστές που είχαν τεθεί στην υπηρεσία της Ασφάλειας συγκρότησε το 1939 την Προσωρινή Διοίκηση του ΚΚΕ, το συνδεδεμένο με τις αρχές «καθοδηγητικό» όργανο του ΚΚΕ, με σκοπό να εξαρθρωθεί ο πραγματικός παράνομος μηχανισμός του ΚΚΕ και να συλληφθούν τα μέλη του ΚΚΕ που αγνοούσαν το ρόλο της προσωρινής διοικήσεως.

Κατά την διάρκεια της κατοχής, ο Μανωλέας θα αποτελέσει ιδρυτικό μέλος της Εθνικής Σοσιαλιστικής Πανελληνίας Οργάνωσης (ΕΣΠΟ) στα πρότυπα άλλων ναζιστικών και φασιστικών κομμάτων. Από το 1943 και μετά ο Μανωλέας θα προσφέρει τις υπηρεσίες του στο κατοχικό ραδιόφωνο και στο Γραφείο Τύπου της γερμανικής πρεσβείας, με συντονίστρια της παρουσιάσεως των κειμένων και των λόγων του την Σίτσα Καραϊσκάκη. Τα περισσότερα άρθρα του Μανωλέα δημοσιεύθηκαν στις αθηναϊκές εφημερίδες τον Απρίλιο του 1943 με τον γενικό τίτλο: «Το αληθινό πρόσωπο του κομμουνισμού». Μια δεύτερη σειρά άρθρων άρχισε να δημοσιεύεται στις 23 Μαΐου και διήρκεσε ως τις 30 Μαΐου 1943 έχοντας τον γενικό τίτλο «Ελλάς ξύπνα!» και υπότιτλο «του πρώην βουλευτού του κομμουνιστικού κόμματος κ. Μανώλη Μανωλέα».

Στις 20 Απριλίου 1944, δύο εκτελεστές της ΟΠΛΑ με υποπολυβόλα Sten κρυμμένα μέσα στις καμπαρντίνες τους ανεβαίνουν σε ένα τραμ στην οδό Θησέως στην Καλλιθέα. Ο Μανωλέας, που επέστρεφε από ένα συγγενικό σπίτι όπου διέμενε, ήταν ένας από τους επιβάτες. Αφού τον αιφνιδιάσουν, θα τον κατεβάσουν βίαια στη στάση της «Αγίας Ελεούσας» της Καλλιθέας και θα τον σκοτώσουν με μια σφαίρα στο κεφάλι.

Την περίοδο αυτή, η ΟΠΛΑ θα προβεί και σε αρκετές εκτελέσεις τροτσκιστών, κανονίζοντας και τους ιδεολογικούς λογαριασμούς του ΚΚΕ. Γνωστότερες είναι οι εκτελέσεις του δικηγόρου Στράτου Σπανέα, στις 11 Ιουνίου 1944, του φοιτητή Νίκου Σακελλαρίου στο Βύρωνα, την 1^η Αυγούστου 1944 και του πρώην κρατούμενου της Ακροναυπλίας Δημοσθένη Βουρσούκη, στα Καμίνια του Πειραιά, στις 5 Οκτωβρίου 1944⁷⁵.

⁷⁵ Βλ. σχετικά, Χονδροματίδης Ιάκωβος, « Η μαύρη σκιά στην Ελλάδα – Εθνικοσοσιαλιστικές και Φασιστικές Οργανώσεις στην Ελλάδα του Μεσοπολέμου και της Γερμανικής Κατοχής», Εκδόσεις Περισκόπιο, Αθήνα (2001), σελ. 73-75, Μουτσογιάννης Ευστράτιος, « Από το Λεύκωμά μου», Αθήνα (1972), σελ. 137, Χανδρινός Ιάσωνας, οπ. π..(υποσημ. 7), σελ. 128-131.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΟΓΔΟΟ

Η ΚΟΡΥΦΩΣΗ ΤΟΥ ΔΡΑΜΑΤΟΣ ΤΟ ΖΟΦΕΡΟ ΚΑΛΟΚΑΙΡΙ ΤΟΥ 1944

I. Η μαζική υστερία των μπλόκων

Το καλοκαίρι του 1944 κλιμακώνεται η τακτική των μπλόκων, με ολοένα μεγαλύτερη σκληρότητα. Ο κύκλος του αίματος διευρύνεται δραματικά με την εμπλοκή στα μπλόκα ολοένα ισχυρότερων γερμανικών δυνάμεων στο πλευρό των ευζωνικών ταγμάτων ασφαλείας και της ειδικής ασφάλειας. Μονάδες της Wehrmacht (11η Μεραρχία Εδάφους της Luftwaffe) και τμήματα των Waffen SS ή της Αστυνομίας που στάθμευαν στην Αθήνα ενισχύουν τις προσπάθειες των συνεργατών τους να κάμψουν την εαμική αντίσταση στις συνοικίες, να εντοπίσουν και να εξοντώσουν στελέχη και συμπαθούντες της αντίστασης και να συλλάβουν ομήρους. Η κτηθείσα εμπειρία από προηγούμενες εκκαθαριστικές επιχειρήσεις στις συνοικίες της Αθήνας αξιοποιείται στο έπακρο, με αποτέλεσμα να καταφερθούν σε πολλές περιπτώσεις καίρια πλήγματα στον μηχανισμό του ΕΑΜ και του ΕΛΑΣ στις συνοικίες.

Ο κύκλος αυτός του αίματος έχει προκαλέσει μια μαζική υστερία στον πληθυσμό της Αθήνας. Κανείς και πουθενά δεν είναι σίγουρος. Οι φήμες για επικείμενα μπλόκα διατρέχουν την Αθήνα, με αποτέλεσμα πανικόβλητοι κάτοικοι συνοικιών, για τις οποίες υπάρχουν σχετικές φήμες, να εγκαταλείπουν μαζικά τα σπίτια τους για να βρουν καταφύγιο σε άλλες περιοχές, στις οποίες, όμως, δεν είναι καθόλου σίγουρο ότι θα είναι ασφαλείς⁷⁶.

⁷⁶ Βλ. σχετικά, Ψαθάς Δημήτρης, οπ.π. (υποσημ. 19), σελ. 236-239.

II. Το μπλόκο της Γούβας (4 Ιουλίου 1944)

Στις 23.30' της 3^{ης} Ιουλίου 1944 ισχυρή δύναμη ευζωνικών ταγμάτων ασφαλείας, με επικεφαλής τον συνταγματάρχη Ι. Πλυτζανόπουλο και τον λοχαγό Τριαντάφυλλο Κοτζαμάνη, με την συνοδεία γερμανών στρατιωτών κύκλωσε την συνοικία της Γούβας (αθηναϊκή συνοικία που εκτείνεται από το Α' Νεκροταφείο ως την περιοχή της Δάφνης). Λίγο πριν ξημερώσει οι άνδρες των ταγμάτων θα εκτελέσουν, ύστερα από έρευνα στα σπίτια, τρεις εαμίτες στην αρχή της οδού Φιλολάου. Τα ξημερώματα της 4^{ης} Ιουλίου τηλεβόες καλούν τον ανδρικό πληθυσμό να παρουσιασθεί στην οδό Φιλολάου για έλεγχο, απειλώντας ότι όποιος βρεθεί στο σπίτι του θα εκτελείται επί τόπου.

Στις πρώτες ώρες της σύγχυσης ο β' καπετάνιος του 2^{ου} συντάγματος της 1^{ης} ταξιαρχίας του ΕΛΑΣ Ορέστης Μακρής (Γιάννης) κατορθώνει να διαφύγει, ξεγελώντας τους ευζώνους με μια ταυτότητα του Ελβετικού Ερυθρού Σταυρού και ενώνεται με το 1^ο τάγμα που έχει διοικητή τον Γιάννη Κυριακίδη (Λευτέρη).⁷⁷

Στην οδό Φιλολάου θα συγκεντρωθούν περίπου 4000 άνδρες της συνοικίας. Στο μπλόκο, όπως αναφέρει ο Δημήτρης Ψαθάς, εμφανίζονται οι καταδότες «Τρεις λέτσοι είναι αυτοί, παισιωμένοι από τέσσαρες αξιωματικούς των ταγμάτων. Ακολουθεί ένας Ρωμιός της Γκεστάπο. Μούρη ξινή. Χοντρά γυαλιά και δυ αυτόματα περασμένα σταυρωτά στο στήθος. Στη μέση του χειροβομβίδες, πιστόλι στο πλευρό. Ζυγώνει η ομάδα τους γονατιστούς και τους κοιτά στα πρόσωπα.[...] Λίγο να

⁷⁷ Βλ. σχετικά, Κωτσάκης Σπύρος, οπ.π. (υποσημ. 25), σελ. 193, βλ. επίσης, Μακρής Ορέστης, οπ.π. (υποσημ. 25), σελ. 106 – 109, Μπαρτζιώτας Βασίλης, οπ.π. (υποσημ. 25) σελ. 232-233, Χανδρινός Ιάσωνας, οπ.π. (υποσημ. 7), σελ. 214 – 217, Μαρτυρία Μανώλη Ναυπλιώτη στο Χατζηπατέρας Κ.Ν.-Φαφαλιού – Δραγώνα Μαρία, «Μαρτυρίες 41 – 44, Η Αθήνα της Κατοχής», τόμος Β', Εκδόσεις Κέδρος, Αθήνα (2003), σελ. 303 – 304.

σταθεί κάπως παραπάνω η ματιά των τριών μ' αμφιβολία επάνω σ' έναν, τον αρπάζουν οι τέσσαρες αξιωματικοί με τα μαστίγια.---- Καθάρματα! Πάρτε τον...»⁷⁸.

Στο χώρο του μπλόκου, το γενικό πρόσταγμα έχει ο λοχαγός Τριαντάφυλλος Κοτζαμάνης, ενώ εκτός από τους μασκοφόρους καταδότες, στις καταδόσεις και στους βασανισμούς θα πρωταγωνιστήσει ο Γιώργος Παναγιώταρος, ελασίτης από την Καισαριανή που είχε συλληφθεί από τα τάγματα σε επιχείρηση στην Καισαριανή στις 21.4.1944 και κατατάχθηκε στο II τάγμα ευζώνων, πρωτοστατώντας στα μπλόκα και στους βασανισμούς, είναι δε ιδιαίτερα επικίνδυνος, διότι γνωρίζει σε βάθος πρόσωπα και πράγματα. Ενας άλλος κουκουλοφόρος καταδότης είναι ο Ευάγγελος Μ., λοχαγός του ΕΛΑΣ Γούβας που είχε συλληφθεί πριν το μπλόκο και είχε μεταφερθεί στους στρατώνες των ταγμάτων στο Γουδί, όπου βασανιζόταν καθημερινά. Σύμφωνα με καταθέσεις μαρτύρων στο Ειδικό Δικαστήριο Δωσιλόγων μετά την απελευθέρωση, ο Ευάγγελος Μ. ήταν τελείως παραμορφωμένος από το ξύλο όταν κατέδιδε στο μπλόκο, αναγνωρίστηκε δε από τον μάρτυρα, όταν πέρασε μπροστά του, μολονότι φορούσε κουκούλα.

Το μεσημέρι της ίδιας ημέρας, την ώρα που 130 συλληφθέντες οδηγούνται στο Γουδί, μέσω της οδού Φιλολάου, ο ΕΛΑΣ αντεπιτίθεται με τρεις ομάδες των τριών ατόμων εκάστη, οπλισμένες με ένα οπλοπολυβόλο, ένα αυτόματο και 2-3 χειροβομβίδες ανά ομάδα. Η πρώτη ομάδα, με επικεφαλής τον Σπύρο Μπούσια (Πάυλο) επιτίθεται από την οδό Υμηττού, η δεύτερη, με επικεφαλής τον Παναγιώτη Χαρλαύτη (Αρη) επιτίθεται από την οδό Δαμάρεως και η τρίτη, με επικεφαλής τον Βαγγέλη Μαρτάκη (Μαύρο) επιτίθεται από την οδό Φιλολάου. Ο αιφνιδιασμός δεν θα επιτευχθεί και η επιχείρηση θα αποτύχει και από ανεπάρκεια πυρομαχικών. Στη συνέχεια, ενώ οι συλληφθέντες φρουρούνται στο

⁷⁸ Βλ. σχετικά, Ψαθάς Δημήτρης, *οπ.π.* (υποσημ. 19), σελ. 232-236.

αστυνομικό τμήμα Παγκρατίου, εκδηλώνεται δεύτερη επίθεση από ομάδα της ΟΠΛΑ εναντίον των ευζώνων γύρω από το αστυνομικό τμήμα. Στην ομάδα της ΟΠΛΑ συμμετέχουν οι Βαγγέλης Μαρτάκης (Μαύρος), Χριστόφορος Σωτηράκος (Λάμπης), Γιώργος Κολλημένος, Στέλιος Χατζηδάκης και Παναγιώτης Χαρλαύτης (Αρης). Στη μάχη θα τραυματισθούν θανάσιμα οι Βαγγέλης Μαρτάκης και Παναγιώτης Χαρλαύτης που θα υποκύψουν στα τραύματά τους. Τελικά, παρά τις επιθέσεις, οι συλληφθέντες οδηγούνται στο Γουδί και στο στρατόπεδο Χαϊδαρίου.

Μια εβδομάδα μετά, ομάδα της ΟΠΛΑ, με επικεφαλής τον καταζητούμενο από την Ειδική Ασφάλεια, Τάσο Νόμπελη, απήγαγε από το σπίτι τους στην οδό Φιλολάου τους αδελφούς Αντώνη και Μανώλη Περράκη, δραστήρια μέλη της οργάνωσης Χ στο Παγκράτι και τους εκτέλεσε σε παρακείμενο σπίτι μαζί με τον δεκαπεντάχρονο μαθητή Στυλιανό Φελονέζη, θεωρώντας τους ως ηθικούς αυτουργούς για το μπλόκο, γεγονός, όμως, που δεν κατέστη δυνατόν να εξακριβωθεί⁷⁹.

III. Το μπλόκο στο Περιστέρι (6 Ιουλίου 1944)

Η «Μάχη της Παλαιάς Αγοράς» στο Περιστέρι (28.6.1944) ήταν η αφορμή για την περικύκλωση της συνοικίας τις πρώτες πρωινές ώρες της 6ης Ιουλίου. Σύμφωνα με εκτιμήσεις της αντίστασης, δύναμη περίπου 4000 ευζώνων, χωροφυλάκων και γερμανών σχημάτισαν διπλό κλοιό γύρω από την συνοικία, με επικεφαλής τον συνταγματάρχη Πλυτζανόπουλο, καθώς και η ειδική ανακριτική ομάδα των ταγμάτων

⁷⁹ Βλ. σχετικά, Κωτσάκης Σπύρος, οπ.π. (υποσημ. 25), σελ. 193, βλ. επίσης, Μακρής Ορέστης, οπ.π. (υποσημ. 25), σελ. 106 – 109, Μπαρτζιώτας Βασίλης, οπ.π. (υποσημ. 25) σελ. 232-233, Χανδρινός Ιάσωνας, οπ.π. (υποσημ. 7), σελ. 214 – 217, Μαρτυρία Μανώλη Ναυπλιώτη στο Χατζηπατέρας Κ.Ν.-Φαφαλιού – Δραγώνα Μαρία, οπ.π. (υποσημ. 77), σελ. 303 – 304.

υπό τον λοχαγό Ηλία Παπαγιαννόπουλο και τον υπολοχαγό Αλέξανδρο Γιαννακά παρουσία και του γερμανού αξιωματικού συνδέσμου με τα τάγματα ευζώνων SS – Hauptsturmfuhrer (λοχαγού) Λαχέτ. Με τις δυνάμεις αυτές συνέπραττε και ο Διοικητής του ΙΖ' Αστυνομικού Τμήματος Περιστερίου Αστυνόμος Ευθυμ. Γερόσταθος, ενώ παρών ήταν και ο ανθυπομοίραρχος Αντώνης Παναγιωτόπουλος με δύναμη της ειδικής ασφάλειας, ο αρχηγός της οποίας υποστράτηγος Αλέξανδρος Λάμπου εμφανίσθηκε επίσης στο χώρο του μπλόκου.

Με το πρώτο φως και μετά την ολοκλήρωση της κύκλωσης της συνοικίας τηλεβόες απευθύνουν την ακόλουθη εντολή στους κατοίκους: «Περιστεριώτες. Αυτή τη στιγμή είστε κυκλωμένοι. Οι γερμανικές αρχές έχουν πληροφορίες ότι στο Περιστερί κρύβονται ένοπλες δυνάμεις, καθώς και όπλα. Χωρίς καμιά αντίσταση να συγκεντρωθείτε από 14 μέχρι 70 ετών στο Λόφο Αξιωματικών, διότι σε μια ώρα θα κάνουμε έλεγχο σε όλα τα σπίτια. Και όποιος τολμήσει να διαφύγει ή να κρυφτεί θα τουφεκίζεται επί τόπου.»

Οι δυνάμεις του ΕΛΑΣ ήταν ανεπαρκείς και για τον λόγο αυτόν δεν προσπάθησαν να «σπάσουν» το μπλόκο, αλλά διετάχθη η μυστική διασπορά του οπλισμού σε κρυψώνες. Το μόνο σημείο απόκρυψης που εντοπίσθηκε ήταν η κρύπτη του νεκροταφείου των Αγίων Θεοδώρων Εκεί οι μαχητές του ΕΛΑΣ Νίκος Ξανθόπουλος και Απόλλωνας Διδασκάλου θα ανταλλάξουν πυρά με τους άνδρες των ταγμάτων ασφαλείας και θα υποχωρήσουν στα Λιόσια. Μεγάλος αριθμός στελεχών του ΕΛΑΣ, ανάμεσα τους ο καπετάνιος του 3^{ου} τάγματος του 4^{ου} συντάγματος, υποκελευστής του Πολεμικού Ναυτικού Νίκος Γεωργιάδης («Έκτορας»), θα καταφύγουν στις σήραγγες του λιγνιτωρυχείου Περιστερίου. Εκεί

βρήκαν καταφύγιο από τη δραστήρια οργάνωση των λιγνιτωρύχων, που εξασφάλισε ασφαλείς κρύπτες⁸⁰.

Στο λόφο αξιωματικών θα συγκεντρωθούν 5.000 άτομα. Εκεί θα αρχίσει η διαδικασία αναγνώρισης των υπόπτων. Κατ' αρχήν τα ευζωνικά τάγματα ασφαλείας φαίνεται πως είχαν αρκετά ακριβείς πληροφορίες για τους οργανωμένους εαμίτες της συνοικίας. Ένας από τους πληροφοριοδότες τους ήταν ο Περικλής Οικονόμου ή «στραβός», καπετάνιος του λόχου Περιστερίου, ο ρόλος του οποίου είχε εν τω μεταξύ αποκαλυφθεί από τον ΕΛΑΣ. Στη σχετική δίκη μετά την απελευθέρωση θα κατατεθεί ότι τους καταλόγους των υπόπτων, είχε παραδώσει στα τάγματα ο Αστυνόμος Ευθ. Γερόσταθος με τον αρχιφύλακα Αντ. Ρουκουνιώτη. Το μεσάνυχτα της 5^{ης} Ιουλίου, ενώ το μπλόκο είναι ακόμη σε εξέλιξη ένα αυτοκίνητο των ταγμάτων ξεκινά από τους στρατώνες τους στο Γουδί και μεταφέρει στο Περιστέρι την Άννα Παρλιάρου. Η Άννα Παρλιάρου, δεκαέξι ετών, μαθήτρια γυμνασίου, είχε οργανωθεί αρχικά στην ΕΠΟΝ, της οποίας γίνεται σημαντικό στέλεχος, ακολούθως δε γίνεται μέλος του ΚΚΕ. Θα πάρει μέρος και σε μάχες με δυνάμεις των ταγμάτων στην περιοχή του Περιστερίου. Τον Μάιο του 1944 η Άννα Παρλιάρου θα συλληφθεί, πηγαίνοντας σε σύσκεψη εαμικών στελεχών από τον εύζωνο Βιτσέντζο Βικέντιο και θα μεταφερθεί στους στρατώνες των ταγμάτων στο Γουδί. Εκεί θα βασανισθεί άγρια από την ομάδα του λοχαγού Ηλ. Παπαγιαννόπουλου, χωρίς, να αποκαλύψει το παραμικρό, ακόμη και όταν στη διάρκεια των ανακρίσεων θα της κόψουν τον ένα μαστό με ψαλίδι, παρουσία της μητέρας της. Την νύχτα του μπλόκου την μεταφέρουν σε διάφορα σπίτια που υποδείκνυε ο Αστυνόμος Γερόσταθος, χωρίς, όμως, κανένα αποτέλεσμα. Τα ξημερώματα την μεταφέρουν στο

⁸⁰ Βλ. σχετικά, Σφακιανάκης Νίκος,, οπ.π. (υποσημ. 47), σελ. 118, 153 – 181, βλ. επίσης, Χανδρινός Ιάσωνας, οπ. π (υποσημ. 7), σελ. 218-220, Καρίμπας Κωνσταντίνος, οπ.π (υποσημ. 22), σελ. 68 – 69.

χώρο του μπλόκου χωρίς μάσκα και της ζητούν να υποδείξει όσους γνώριζε. Όχι μόνον αρνήθηκε να το πράξει, αλλά θα μιλήσει και θα δώσει θάρρος στους συγκεντρωμένους. Δεν συμβαίνει, όμως, το ίδιο με την συνεργάτιδα της και μέλος της ΕΠΟΝ Αθανασία Καννελοπούλου. Αυτή μετά την σύλληψή της από τα τάγματα θα συνεργασθεί μαζί τους και φορώντας μάσκα θα υποδείξει στο μπλόκο τους πρώην συντρόφους της. Ένας άλλος μασκοφόρος καταδότης είναι ο Γ. Ατζίπαπας, ενώ στη σχετική δίκη θα κατατεθεί ότι ως μασκοφόρος καταδότης έδρασε και ο Γ. Στριφτός, ιδιοκτήτης περιβολιών στο Περιστέρι, ο οποίος σε ερώτηση δημοσιογράφου κατά την έναρξη της δίκης θα αρνηθεί κατηγορηματικά οποιαδήποτε ανάμιξη, προβάλλοντας ότι είναι « νοικοκύρης άνθρωπος».

Από τους καταδότες υποδεικνύονται 150 άτομα και άλλα τριάντα που ήταν λιγνιτωρύχοι. Αυτοί θα οδηγηθούν σε πρόχειρο κρατητήριο και θα κακοποιηθούν βάνανσα. Τελικά 124 άτομα θα οδηγηθούν στο Γουδί. Εκεί θα αρχίσει νέος κύκλος ανακρίσεων και βασανιστηρίων. Ένας από τους λιγνιτωρύχους είναι ο Λάμπρος Ξυνογαλάς, που θα συλληφθεί στο μπλόκο, κατόπιν υποδείξεώς του στους ευζώνους από τον επιστάτη του ανθρακωρυχείου Γ. Χρυσολουρά. Στο Γουδί θα ανακριθεί βάνανσα μέχρι θανάτου. Αρχικά θα του κόψουν το ένα αυτί και θα του χαράξουν το σώμα με ξυράφι, ρίχνοντας αλάτι στις πληγές του, και επειδή αρνείται να συνεργασθεί θα τον ανασκολοπίσουν με ένα παλούκι χτυπώντας το με ένα μεγάλο σφυρί. Ένας άλλος που θα βασανισθεί μέχρι θανάτου είναι ο Λάμπρος Γκιωνάκης, δεκαπέντε ετών, που θα πεθάνει από τον άγριο ξυλοδαρμό του. Επίσης ένας από τους συλληφθέντες που υπέδειξαν οι καταδότες στο μπλόκο, ήταν το στέλεχος του ΚΚΕ Φώτης Νάνος, ο οποίος από τους ευζώνους παραδόθηκε στους Γερμανούς για να βασανισθεί και να εκτελεσθεί τελικά από αυτούς. Τέλος, στη διάρκεια των ανακρίσεων οι βασανιστές θα υποχρεώσουν τον συλληφθέντα στο μπλόκο Δούνια να πιεί ένα μπουκάλι ούρα. Στη δίκη θα κατατεθεί ότι βασανιστές και

εκτελεστές στο Γουδί ήταν ο Ευαγγ. Κολλάκος, ο ανθυπασπιστής Δ. Λαζαράς, οι Αρ. Μαλατζής, Ν. Παντελίδης ή Γουρούνας, Β. Κρίτζαλης και ο υπολοχαγός Αλέξανδρος Γιαννακάς. Απολογούμενος στη δίκη του ο συνταγματάρχης Πλυτζανόπουλος θα υποστηρίξει ότι οι κρατούμενοι παραδίδονταν στους Γερμανούς, κατόπιν εντολής της Ανωτέρας Διοίκησης Ευζώνων του Υπουργείου Αμύνης της κυβέρνησης Ι. Ράλλη, ενώ ο υποστράτηγος Αλέξανδρος Λάμπου θα ισχυρισθεί ότι στο μπλόκο πήγε ακολουθώντας τον Υπουργό Ασφαλείας Μπακογιάννη, τις εντολές του οποίου αποκλειστικά εκτελούσε⁸¹.

Από τους συλληφθέντες στο μπλόκο, 124 όμηροι θα μεταφερθούν στο Χαϊδάρι και από εκεί στη Γερμανία, απ' όπου μόνον 19 επέστρεψαν στην Ελλάδα το 1945. Από τους καταδότες του μπλόκου, η Αθανασία Κανελλοπούλου θα εκτελεσθεί από την Πολιτοφυλακή Περιστερίου μετά την απελευθέρωση. Ο Αστυνόμος Γερόσταθος θα λιντσαρισθεί από το μαινόμενο πλήθος στη διάρκεια των δεκεμβριανών. Για τον θάνατό του θα δικασθούν ενώπιον του Α' Κακουργιοδικείου Αθηνών, 31 άτομα, μεταξύ των οποίων και η Άννα Παρλιάρου, κατηγορούμενη για ηθική αυτουργία στο λιντσάρισμα του Γερόσταθου. Η δίκη θα αρχίσει στις 14 Ιουλίου 1945 και στην αγόρευσή του ο Εισαγγελέας Σακελλαρίου θα χαρακτηρίσει τον Γερόσταθο τίμιο υπάλληλο, που είχε κατ' επανάληψη αποσπάσει την ευαρέσκεια των προϊσταμένων του. Η απόφαση του Δικαστηρίου θα εκδοθεί στις 24 Ιουλίου 1945, θα επιβληθεί δε με αυτήν η ποινή του θανάτου στους Αθ. Γκινονιώτη, Σ. Λάτσιο, Κ. Βουτσινά, Κ. Καλογιάννη, Σοφία Παπαδοπούλου και Ευγένιο Χαραλαμπίδη, διορισμένο από το ΕΑΜ Δήμαρχο Περιστερίου, ο οποίος τελικά θα

⁸¹ Βλ. σχετικά, Σφακιανάκης Νίκος, *οπ.π.* (υποσημ.47), σελ. 153 – 181, βλ. επίσης, Χανδρινός Ιάσωνας, *οπ. π* (υποσημ. 7), σελ. 218-220, Καρίμπας Κωνσταντίνος, *οπ.π* (υποσημ.22), σελ. 68 – 69, Καρκάνης Νίκος *οπ. π.* (υποσημ. 10), σελ. 289 – 312.

εκτελεσθεί στις φυλακές της Κέρκυρας τον Μάιο του 1948. Με την ίδια απόφαση θα καταδικασθούν 5 άτομα σε ισόβια κάθειρξη, 7 άτομα σε κάθειρξη 12 ετών, 12 θα απαλλαγούν και η Άννα Παρλιάρου θα καταδικασθεί σε πρόσκαιρα δεσμά 20 ετών⁸².

III. Το μπλόκο του Βύρωνα (7 Αυγούστου 1944)

Στις 7 Αυγούστου 1944, το Τμήμα Ασφαλείας Μακρουγιάννη ζητά ένοπλη γερμανική συνδρομή για την εγκατάσταση δυνάμεών του σε κτίριο, πιθανόν στο σχολείο του Βύρωνα. Στην οδό Χρυσοστόμου Σμύρνης 2 γερμανικά αυτοκίνητα δέχονται επίθεση από άνδρες του φρουραρχείου Βύρωνα του ΕΛΑΣ, με επικεφαλής τον λοχαγό Μανώλη Τζουλιαδάκη. Αποτέλεσμα της συμπλοκής ήταν ο τραυματισμός γερμανού αξιωματικού.

Σε ενίσχυση των γερμανών φθάνει δύναμη του μηχανοκινήτου τμήματος της Αστυνομίας Πόλεων και δύναμη ευζωνικών ταγμάτων ασφαλείας, με επικεφαλής τον λοχαγό Τριαντάφυλλο Γκοτζαμάνη. Η επίθεση αρχίζει από την λεωφόρο Υμηττού σε σχήμα λαβίδας. Αυτή τη φορά στην πρώτη γραμμή της επίθεσης βρίσκεται ισχυρή δύναμη γερμανών κι ακολουθούν οι εύζωνοι. Οι ελαφρές δυνάμεις του λόχου Βύρωνα του ΕΛΑΣ υποχρεώνονται σε υποχώρηση. Μερικές ομάδες εγκλωβίζονται στο μπλόκο. Οι δυνάμεις των γερμανών και των συνεργατών τους σχηματίζουν τον κλοιό και με τη φοβερή δύναμη πυρός που διαθέτουν κρατούν σε απόσταση ασφαλείας τις υπόλοιπες δυνάμεις του λόχου Βύρωνα. Η διοίκηση του 2ου συντάγματος του ΕΛΑΣ κινητοποιεί αμέσως το IIIο τάγμα Καισαριανής και τις υπόλοιπες

⁸² Βλ. σχετικά, *Ελευθερία, Ριζοσπάστης, Εμπρός* 14.7.1945 – 26.7.1945.

δυνάμεις του ΙΙου τάγματος και διατάσσει συγχρονισμένη επίθεση για τη διάσπαση του μπλόκου από δυο σημεία και την απελευθέρωση των πολιτών που έχουν συγκεντρώσει στην πλατεία του Βύρωνα. Το ΙΙΙο τάγμα της Καιοσαριανής εξορμά από το Σκοπευτήριο και την Ζωοδόχο Πηγή με κατεύθυνση την πλατεία του Βύρωνα. Την ίδια ώρα το ΙΙο τάγμα εξαπολύει αντεπίθεση από το Ρέμα της «Γριάς» στα σύνορα Νέας Ελβετίας-Βύρωνα.

Οι δυνάμεις του ΕΛΑΣ αναγκάζονται να υποχωρήσουν και ακολουθεί μπλόκο στη συνοικία. Ο ανδρικός πληθυσμός διατάσσεται να συγκεντρωθεί μπροστά στο αστυνομικό τμήμα του Βύρωνα δήθεν για έλεγχο ταυτοτήτων. Πολλοί κάτοικοι ειδοποιημένοι από τον ΕΛΑΣ φεύγουν στον Υμηττό, οι χαράδρες και οι σπηλιές του οποίου γεμίζουν από κόσμο. Οι επιδρομείς ζητούν από τους αστυνομικούς του τμήματος Βύρωνα να υποδείξουν κομμουνιστές. Εκείνοι απαντούν ότι η επίθεση κατά των γερμανών έγινε από ελασίτες που έχουν διαφύγει στο βουνό. Στη συνέχεια στο χώρο μπροστά από το αστυνομικό τμήμα συγκεντρώνονται 1000 άτομα, από τα οποία θα κρατηθούν 600.

Από τους 600 οι γερμανοί ξεχωρίζουν 50 άτομα, που μετά από προσπάθειες των αστυνομικών μειώνονται σε 12. Τα άτομα αυτά εκτελούνται επί τόπου. Οι υπόλοιποι οδηγούνται στο στρατόπεδο Χαϊδαρίου, από αυτούς δε 365 στέλνονται ως εργάτες στη Γερμανία, ενώ οι λοιποί αφήνονται ελεύθεροι⁸³.

Σύμφωνα με άλλη μαρτυρία, οι γερμανοί ξεχωρίζουν δύο άνδρες, τους εκτελούν και ακολούθως, βγάζουν έναν – έναν από την παράταξη

⁸³ Βλ. σχετικά, Κωτσάκης Σπύρος, οπ.π. (υποσημ. 25), σελ. 209 - 210, βλ. επίσης, Μακρής Ορέστης, οπ. π.(υποσημ. 25), σελ. 136-139, Μπαρτζιώτας Βασίλης, οπ.π. (υποσημ. 25) σελ. 275-276, Χανδρινός Ιάσωνας, οπ. π (υποσημ. 7), σελ. 229-230, , Καρίμπας Κωνσταντίνος, οπ.π (υποσημ. 22), σελ. 73, Αξιώτη Μέλπω, οπ.π.(υποσημ. 36), σελ. 362 – 363.

και απειλούν ότι θα τον εκτελέσουν αν δεν τους αποκαλύψει ποιοι είναι οι κομμουνιστές που κτύπησαν τον γερμανό αξιωματικό. Σύμφωνα με μαρτυρίες, ένας «πρεζάκιας» λοχίας των ευζώνων με προτεταμένο το όπλο απειλεί τους συγκεντρωμένους ότι θα έχουν την ίδια τύχη με τους δύο εκτελεσμένους και βρίζει χυδαία τους ίδιους και τις οικογένειές τους. Επειδή κανείς από τους συγκεντρωμένους δεν μίλησε εκτέλεσαν και τους δέκα. Μια άλλη εκδοχή είναι ότι δύο ομάδες του ΕΛΑΣ με επικεφαλής τον Αριστοτέλη Τσιφλάκο και τον Γιώργο Κολλημένο χτυπούν την περίμετρο του μπλόκου για να ελευθερώσουν τους κρατούμενους, με αποτέλεσμα τον θανάσιμο τραυματισμό γερμανού αξιωματικού. Σε αντίποινα ο γερμανός αξιωματικός διατάσσει την εκτέλεση των 12, μολονότι ο Γραμματέας της ΕΠΟΝ Βύρωνα Παναγιώτης Κασιμάτης, 20 ετών, φοιτητής του Πολυτεχνείου, βλέποντας την επικείμενη εκτέλεση των ομήρων, που τους έχουν στήσει στον μαντρότοιχο της οδού Χρυσοστόμου Σμύρνης, αριθμ. 10, στη γωνία του παιδικού σταθμού του «Μοργκεντάου» βγαίνει από την εξάδα του και λέει στον γερμανό αξιωματικό ότι αυτός είχε σκοτώσει το πρωϊ τον άλλο γερμανό αξιωματικό, κάτι που δεν ανταποκρινόταν στην πραγματικότητα, και να σκοτώσει αυτόν, να ελευθερώσει όμως τους άλλους. Ο γερμανός αξιωματικός διατάσσει να στήσουν στον ίδιο τοίχο τον Κασιμάτη και παραβαίνοντας τον λόγο της τιμής του, που είχε δημόσια δώσει, διατάσσει το εκτελεστικό απόσπασμα των ταγματασφαλιτών να εκτελέσει όλους τους ομήρους που είχαν στηθεί στον μαντρότοιχο, αφού διατάξει προηγουμένως όλους τους κρατούμενους να γυρίσουν προς τον μαντρότοιχο για να παρακολουθήσουν την εκτέλεση. Το παράγγελμα για την εκτέλεση δίνεται από τον λοχαγό Κοτζαμάνη. Πριν την εκτέλεση ένας από τους μελλοθάνατους, νεόνυμφος μιας εβδομάδας πηδά την μάντρα για να γλυτώσει. Ένας εύζωνος τον καταδιώκει, τον τραυματίζει, τον

αποτελειώνει και γελαστός γυρίζει για να ξαναπάρει την θέση του στο εκτελεστικό απόσπασμα.

Κατ' άλλη μαρτυρία ο Κασιμάτης επεμβαίνει όταν έχει πλέον εκτελεσθεί και ο δέκατος όμηρος και οι εκτελέσεις πρόκειται να συνεχισθούν, ο δε επικεφαλής γερμανός τραβά το πιστόλι του και τον πυροβολεί στο πρόσωπο. Τελικά δίδονται έντεκα ονόματα εκτελεσμένων μαζί με τον Κασιμάτη, ενώ ο δωδέκατος, ο Χαράλαμπος Γεωργιάδης επιζεί αφού καλύφθηκε από τα πτώματα των υπολοίπων έντεκα, όμως έχει υποστεί βαρύτατο ψυχικό κλονισμό και τρέχει άσκοπα, γεμάτος αγωνία, προσπαθώντας να κρυφθεί κάπου για να μην τον ξανασκοτώσουν. Ο πατέρας του ήταν με τους ομήρους. Οι επιδρομείς θα φύγουν όταν νυχτώσει. Μέσα στο πηχτό σκοτάδι, καθώς οι επιδρομείς είχαν κόψει το ρεύμα, ακουγόταν ένας θρήνος από χιλιάδες γυναίκες 1000 οικογενειών για τους δικούς τους, ενώ την ίδια ώρα ακουγόταν σβήνοντας από μακριά το ξένοιαστο τραγούδι των ευζώνων⁸⁴.

Στις 17 Αυγούστου 1944, δέκα μέρες μετά το μπλόκο του Βύρωνα, οι άντρες του συνοικισμού μαζί με άλλους συλληφθέντες στα μπλόκα, συνολικά 1000 άτομα, θα φύγουν με 40 βαγόνια από τον σταθμό του Ρουφ για την Γερμανία και στο σταθμό θα διαδραματισθούν σπαρακτικές σκηνές αποχαιρετισμού από τους δικούς τους, πολλοί από τους οποίους δεν θα τους ξαναέβλεπαν.

⁸⁴ Βλ. σχετικά, Κωτσάκης Σπύρος, οπ.π. (υποσημ. 25), σελ. 209 - 210, βλ. επίσης, Μακρής Ορέστης, οπ. π.(υποσημ. 25), σελ. 136-139, Μπαρτζιώτας Βασίλης, οπ.π. (υποσημ. 25) σελ. 275-276, Χανδρινός Ιάσωνας, οπ. π (υποσημ. 7), σελ. 229-230, , Καρίμπας Κωνσταντίνος, οπ.π (υποσημ. 22), σελ. 73, Αξιώτη Μέλπω, οπ.π.(υποσημ. 36), σελ. 362 – 363, βλ. περιγραφή του μπλόκο στο Ψαθάς Δημήτρης, οπ.π. (υποσημ. 19), σελ. 245-248.

IV. Το μεγάλο μπλόκο στο Δουργούτι (9 Αυγούστου 1944)

Πέντε ημέρες αργότερα ακολούθησε το μπλόκο στο Δουργούτι (Νέο Κόσμο) που θα μείνει στην ιστορία της κατοχής ως « το μεγάλο μπλόκο» ή το « Δίστομο της Αθήνας». Ο επιτελικός σχεδιασμός του από πλευράς γερμανών και συνεργατών τους υπήρξε καθ' όλα άψογος. Από τα ξημερώματα της 9ης Αυγούστου τα φυλάκια του ΕΛΑΣ σε Δουργούτι (Νέο Κόσμο) και Νέα Σμύρνη παρατήρησαν μεγάλη κίνηση γερμανικών φορτηγών και τεθωρακισμένων οχημάτων στις Λεωφόρους Συγγρού και Βουλιαγμένης. Επειδή η κίνηση γερμανικών οχημάτων τη νύχτα στις μεγάλες αρτηρίες ήταν κάτι σύνηθες, τα φυλάκια του ΕΛΑΣ την θεώρησαν ως πράξη ρουτίνας και δεν ενημέρωσαν αμέσως τα Φρουραρχεία. Οι δυνάμεις γερμανών και ευζώνων, σύμφωνα με υπολογισμούς της αντίστασης 2500 – 3000 άνδρες, κινήθηκαν ανενόχλητα, εξασφάλισαν τον έλεγχο της Συγγρού μέχρι το Δέλτα και προωθήθηκαν προς τα νεκροταφεία Φαλήρου και Νέας Σμύρνης. Από εκεί προωθήθηκαν απ' την οδό Αγίας Σοφίας-Αρτάκης μέχρι την Δεξαμενή και απ' την οδό Εφέσου μέχρι το ρέμα δίπλα από τις φυλακές Συγγρού. Η φάλαγγα που κινείτο στη Λεωφόρο Βουλιαγμένης πέρασε τους Καλογήρους και άρχισε να προωθεί δυνάμεις προς το εσωτερικό του κλοιού, ενώ μια ισχυρή δύναμη έκλεινε τον κλοιό από την ανατολική τους πλευρά από Μπραχάμι (Αγιο Δημήτριο) μέχρι τα νεκροταφεία Νέας Σμύρνης – Φαλήρου.

Στις 4.30' το πρωί της Τετάρτης 9 Αυγούστου 1944, το μπλόκο είχε ολοκληρωθεί. Ένας σιδερένιος κλοιός είχε σχηματισθεί γύρω από τις συνοικίες Δουργούτι, Φάρο, Κατσιπόδι (Δάφνη), ένα τμήμα της Ανω Νέας Σμύρνης (μεταξύ Αρτάκης-Αγίας Σοφίας μέχρι νεκροταφείο και το μεγάλο ρέμα προς Μπραχάμι) και ένα τμήμα του Αγίου Ιωάννη. Σε επίκαιρα σημεία, υψώματα, πλατείες και διασταυρώσεις δρόμων

τοποθετήθηκαν πολυβόλα, όπως στην Αγία Φωτεινή (Ν. Σμύρνη) και στη γωνία Ορφέως-Ικονίου. Πριν ακόμα ξημερώσει, τα χωνιά των ευζωνικών ταγμάτων ασφαλείας καλούσαν τους κατοίκους ηλικίας 15 έως 60 ετών να συγκεντρωθούν στην πλατεία Φάρου, πλησίον του εργοστασίου ελαστικών ΕΘΕΛ και στην αρμένικη εκκλησία του Αγίου Γεωργίου.

Ο αιφνιδιασμός του ΕΛΑΣ ήταν απόλυτος. Οι Γερμανοί, που κατά πάσα πιθανότητα ανήκαν στα SS και το προσωπικό της Μυστικής Αστυνομίας (Sicherheitspolizei) είχαν καταφέρει να αποκόψουν και να εγκλωβίσουν σημαντικές δυνάμεις του ΕΛΑΣ. Η διοίκηση του Ιου τάγματος Κατσιποδίου του Ιου συντάγματος του ΕΛΑΣ ειδοποιημένη καθυστερημένα για τις κινήσεις των γερμανών και των συνεργατών τους προσπάθησε να ειδοποιήσει τους λόχους με συνδέσμους που δεν έφτασαν ποτέ. Σχεδόν 120 άνδρες του τάγματος, μαζί με τον διοικητή Γιάννη Κυριακίδη (Λευτέρη) και επιπλέον 60 μαχητές από τον λόχο Βύρωνα που βρίσκονταν μακριά από τη συνοικία τους λόγω του μπλόκου της 7ης Αυγούστου, παγιδεύτηκαν μέσα στον κλοιό και προσπάθησαν να διαφύγουν σε μικρές ομάδες και χωρίς ιδιαίτερο συντονισμό. Σύμφωνα με τις αφηγήσεις του Γιάννη Κυριακίδη, αποφασίζουν να φύγουν προς Νέο Κόσμο – Γούβα. Φθάνουν μέχρι την οδό Πίσσα Εκεί δέχονται καταγιστικά πυρά από πολυβόλα που είχαν στηθεί σε όλες τις γωνίες. Ολοι μαζί δεν ξεπερνούσαν τους οχτώ, οπλισμένοι πολύ ελαφρά, ενώ δεν υπήρχε πουθενά αφύλακτο στενό. Τελικά ο Γιάννης Κυριακίδης με τους οκτώ μαχητές κρύφτηκαν σε κάποιο άγνωστο τους σπίτι στον συνοικισμό των Ιταλικών. Παντού ακούγονται ριπές και εκρήξεις χειροβομβίδων, καθώς μαχητές του τάγματος Βύρωνα αποκομμένοι και χωρίς να γνωρίζουν που να καταφύγουν πολεμούσαν απελπισμένα για την ζωή τους. Σε ένα σπίτι, κοντά στις εργατικές πολυκατοικίες, αυτοκτόνησαν με την τελευταία τους σφαίρα οι διοικητές του Ιου λόχου Ηλιούπολης και 2ου λόχου Υμηττού, Μπάμπης Μανωλιτσάκης («Άρης») και Στέλιος

Τσεκουράκης. Πολλοί μαχητές και στελέχη διέφυγαν το θάνατο κάτω από μυθιστορηματικές συνθήκες. Ο καπετάνιος του Ιου τάγματος Κατσιποδίου Γιώργος Ζαφειρόπουλος («Μουστάκιας»), φιλοξενούμενος το βράδυ εκείνο ενός στελέχους του ΕΛΑΣ, υπαλλήλου της ΕΘΕΛ, βρέθηκε εγκλωβισμένος μέσα στο εργοστάσιο της ΕΘΕΛ, ακριβώς δίπλα στο σημείο συγκέντρωσης του μπλόκου. Όταν άρχισαν να ερευνούν το κτίριο, ο Ζαφειρόπουλος περνούσε από αίθουσα σε αίθουσα και τελικά, οπλισμένος με το θράσος της απελπισίας, βγήκε από μια πόρτα και πέρασε μέσα από τους ταγματασφαλίτες, οι οποίοι δεν τον υποπτεύθηκαν. Επίσης, ο υπεύθυνος της Εθνικής Πολιτοφυλακής (ΟΠΛΑ) Δουργούτιου, Μουράτ Γκεντελκιάν (αρμένικης καταγωγής) γλίτωσε την εκτέλεση για δευτερόλεπτα, μένοντας κρεμασμένος σε ένα φεγγίτη για όλη την διάρκεια της ημέρας.

Οι δυνάμεις του ΕΛΑΣ που βρίσκονταν εκτός κλοιού, δηλαδή το Ιο τάγμα Νέας Σμύρνης, το ΙΙο τάγμα Καισαριανής, το ΙΙΙο τάγμα Νέων Σφαγείων και το ΙΙο τάγμα Καλλιθέας χρειάστηκαν τρεις ώρες για να κινητοποιηθούν και τελικά έκαναν επιθέσεις από τη Γούβα, τον Άγιο Σώστη, το Κουκάκι, και την Δεξαμενή, αλλά βρέθηκαν αντιμέτωπες με ασύγκριτα ισχυρότερη δύναμη πυρός και σε κανένα σημείο δε δημιούργησαν ρήγμα., ενώ υπέστησαν σοβαρές απώλειες. Μόνο στο εργοστάσιο ΦΙΕ επί της Συγγρού, δυνάμεις του Ιου συντάγματος του ΕΛΑΣ που είχαν διεισδύσει από την Καλλιθέα κατάφεραν, να φονεύσουν ένα γερμανό υπολοχαγό του μηχανικού και να τραυματίσουν μερικούς οπλίτες⁸⁵.

⁸⁵ Βλ. σχετικά, Κυριακίδης Γιάννης, « Εθνικοαπελευθερωτικός Αγώνα Νέα Σμύρνη – Φάληρο 1941 – 1945», Νέα Σμύρνη (1983), σελ. 309 – 327, βλ. επίσης, Κωτσάκης Σπύρος, οπ.π. (υποσημ. 25), σελ. 211-212, βλ. επίσης, Μακρής Ορέστης, οπ. π.(υποσημ. 25), σελ. 139-144, Μπαρτζιώτας Βασίλης, οπ.π. (υποσημ. 25) σελ. 276-278, Χανδρινός Ιάσοντας, οπ. π (υποσημ. 7), σελ. 230-233, Καρίμπας Κωνσταντίνος, οπ.π (υποσημ. 22), σελ. 73-75, Αξιώτη Μέλπω, οπ.π.(υποσημ. 36), σελ. 363-365.

Την ίδια στιγμή στην πλατεία του Φάρου και στην ΕΘΕΛ εκτυλίσσονταν τραγικές σκηνές. Οι γερμανοί και οι εύζωνοι διατάσσουν τους συγκεντρωμένους να καθίσουν κάτω από τον καυτό ήλιο. Μετά τις 9 αρχίζει η διαλογή. Περνούν οι «μασκοφόροι» καταδότες με τρείς οπλισμένους ευζώνους. Ο πρώτος μασκοφόρος φορά, παρά το καλοκαίρι, μια μακριά καπαρντίνα κουμπωμένη μέχρι τον λαιμό, ο δεύτερος φορά μακρύ και φαρδύ σακάκι, ενώ και οι δύο φορούν αντιασφυξιογόνες προσωπίδες που τους κρύβουν τελείως το πρόσωπο. Ο σωλήνας της μάσκας κρέμεται μπροστά, σαν «προβοσκίδα», σύμφωνα με μαρτυρίες. Οι δύο καταδότες συνεννοούνται με νοήματα. Τους ακολουθούν 2-3 άλλοι καταδότες που φορούσαν στο κεφάλι, ένα άσπρο τσουβάλι με δυο τρύπες στο μέρος των ματιών. Συνολικά σε όλη την συνοικία έδρασαν 15 περίπου μασκοφόροι καταδότες. Ο ένας μασκοφόρος ήταν μια ψηλή και αδύνατη γυναίκα. Ένας άλλος μασκοφόρος έδειχνε υπόπτους μουγκρίζοντας. Όταν περνούσαν οι μασκοφόροι όφειλαν όσοι ήσαν κοντά να έχουν προσηλωμένο το βλέμμα τους επάνω τους. Οποιος δεν το έκανε τον εκτελούσαν αμέσως. Οποιον υπέδειχνε ο μασκοφόρος, τον παράδιναν τραβώντας τον από τα μαλλιά, χτυπώντας τον με τους υποκοπάνους και φτύνοντάς τον στον Γερμανό εκτελεστή, στο κτίριο της ΕΘΕΛ. Ο τελευταίος ανήκε στα SS και ήταν οπλισμένος με ένα ημιαυτόματο Luger P08 (Parabellum), με προσαρμοσμένο κοντάκι. Εκτελούσε τους μελλοθάνατους με μια σφαίρα στον αυχένα, αφού τους διέταζε να πλησιάσουν τον σωρό των πτωμάτων δήθεν για να αναγνωρίσουν κάποιον από τους νεκρούς. Σε όλη τη διάρκεια της διαλογής, τσολιάδες γύριζαν ανάμεσα στους συγκεντρωμένους και τους χτυπούσαν, κυρίως με τους υποκόπανους των όπλων τους. Στέκονταν ιδιαίτερα σε μερικούς

που «αναγνώριζαν» και για τους οποίους ο ξυλοδαρμός μεταβαλλόταν σε συστηματικό βασανιστήριο.

Κάποια στιγμή ένας από τους μασκοφόρους σταματά μπροστά στον Βυρωνιώτη Δημήτρη Βαρουτίδη (Σταύρο) στέλεχος της Εθνικής Πολιτοφυλακής ανατολικών συνοικιών. Λέει στους ευζώνους ότι είναι από τα ηγετικά στελέχη του ΕΛΑΣ της συνοικίας. Ο Βαρουτίδης είχε το θάρρος να τραβήξει την κουκούλα του μασκοφόρου καταδότη και να αποκαλύψει το πρόσωπο του. Οι συγκεντρωμένοι διαπιστώνουν ότι ο μέχρι την στιγμή εκείνη άγνωστος καταδότης ήταν ο Θανάσης Μπαξεβανίδης από τον Νέο Κόσμο, στέλεχος της Εθνικής Πολιτοφυλακής που είχε συλληφθεί από τους ευζώνους και δέχθηκε να συνεργασθεί μαζί τους, με αντάλλαγμα την ζωή του. Ο Βαρουτίδης θα εκτελεσθεί μετά από φρικτά βασανιστήρια, για να αποκαλύψει που υπάρχουν κρυμμένα όπλα. Σύμφωνα με κάποιες μαρτυρίες θα του κόψουν τα άκρα με τον μπαλτά που χρησιμοποιούν οι χασάπηδες, και αργότερα θα τον αποτελειώσουν με κτυπήματα υποκοπάνων και σύμφωνα με άλλες μαρτυρίες με κτυπήματα κασμά. Άλλοι καταδότες που θα δράσουν στο μπλόκο είναι ο Σαρκίς Καρογλάν, πρώην ελασίτης, που μετά την σύλληψή του θα δεχθεί και αυτός να συνεργασθεί με τους ευζώνους και ο Μηνάς Καπασακάλογλου, που θα δράσει ως κουκουλοφόρος καταδότης και στο στρατόπεδο Χαϊδαρίου. Στο μπλόκο θα διακριθεί για την σκληρότητά της μια γυναίκα με στολή ευζώνου, που οι μαρτυρίες την φέρουν με το όνομα Αστέρω. Στη διάρκεια των ανακρίσεων ένας ανθυπολοχαγός των ταγμάτων θα βγάλει το μάτι ενός από τους συγκεντρωμένους πριν τον αποτελειώσει, ενώ σ' ένα μικρό σπιτάκι στην οδό Σπάρτης θα βρεθούν 8 πτώματα εκτελεσμένων, παραμορφωμένα από τα βασανιστήρια, στα οποία πρωτοστατεί μια γυναίκα, ντυμένη με στολή ευζώνου.

Την ίδια ώρα, σε ένα γκαράζ δίπλα από το εργοστάσιο του ΦΙΕ, σύμφωνα με μια μαρτυρία, βασανίζεται από έλληνες συνεργάτες των

Γερμανών ένας νέος 28 ετών, που θεωρείται ύποπτος ως μέλος της ΟΠΛΑ. Λίγο πριν πεθάνει θα ομολογήσει ότι είναι μέλος της ΟΠΛΑ και θα εκφράσει την λύπη του που δεν συνάντησε τον αρχηγό της ομάδας των βασανιστών του για να τον εξοντώσει, όπως έκανε με άλλους όμοιούς του. Ο συνεργάτης των γερμανών νευριάζει και διατάζει να πετάξουν το πτώμα του έξω από την αίθουσα για να το φάνε τα σκυλιά. Το γεγονός αυτό αποτρέπεται με την παρέμβαση γερμανού αξιωματικού.

Υπολογίζεται πως στην πλατεία του Φάρου, όπου επικεφαλής των ευζώνων ήταν ο ανθυπασπιστής Γεώργιος Ζαχαρόπουλος, στο εργοστάσιο της ΕΘΕΛ, και σε διάφορα άλλα σημεία (δρόμους και σπίτια) εκείνη την ημέρα, αλλά και τις επόμενες έχασαν τη ζωή τους 160 με 180 έλληνες, σχεδόν όλοι τους αγωνιστές της αντίστασης. Εκτελέστηκαν την ημέρα εκείνη στην πλατεία του Φάρου, στο εργοστάσιο της ΕΘΕΛ από τους Γερμανούς κάπου 60 πολίτες, οργανωμένοι και μη, καθώς και 20 μαχητές του τάγματος Κατσιποδίου που αποφάσισαν να παρουσιαστούν στη συγκέντρωση, θεωρώντας πως ήταν άγνωστοι μεταξύ αγνώστων. Στην πλατεία του Φάρου, 34 ακόμη ελασίτες από το Βύρωνα, που αναγνωρίστηκαν από τους μασκοφόρους ότι δεν ήταν κάτοικοι της συνοικίας, εκτελέστηκαν επί τόπου. Οι εκτελέσεις θα σταματήσουν στις 13.00' και θα αρχίσει η διαλογή εκατοντάδων ομήρων για τα γερμανικά στρατόπεδα, που θα φθάσουν τις 3500 άνδρες⁸⁶. Μετά τις εκτελέσεις ακολούθησε η πυρκαγιά και η λεηλασία της περιοχής. Η συνοικία Αρμένικα και ο Συνοικισμός Δουργούτιου παραδίδονται στις φλόγες. Φεύγοντας οι επιδρομείς θα κάψουν τις παράγκες στο Δουργούτι και όσους μέσα σ' αυτές δεν μπορούσαν να τις εγκαταλείψουν, λόγω ασθένειας ή αναπηρίας. Οι γυναίκες έσκυβαν στον τόπο της σφαγής και φιλούσαν το αίμα των δικών τους. Άλλες έτρεχαν πίσω από το κάρο με τα

⁸⁶ Βλ. σχετικά, Αξιώτη Μέλπω, οπ.π.(υποσημ. 36), σελ. 365.

πτώματα και μάζευαν στις χούφτες τους το αίμα που έσταζε στο δρόμο για να το πάνε ως ενθύμιο στο σπίτι τους. Η συνοικία το βράδυ ήταν ένα απέραντο νεκροταφείο. με τους κατοίκους να θρηνούν τους οικείους τους, παρά την προσπάθεια των συνεργείων της ΕΠΟΝ να τους εμψυχώσουν με χωνιά.

Είναι χαρακτηριστική των όσων συνέβησαν την τρομερή εκείνη ημέρα, η ακόλουθη αναφορά του ΙΓ' Παραρτήματος Ασφαλείας (Νέος Κόσμος – Κουκάκι) : « Την 9/8/44 Γερμανοί των SS μετά Τάγματος Ασφαλείας ενήργησαν ερεύνas εις Δουργούτι, Αγ. Γεώργιον - Κατσιπόδι - Φάρον, συνέλαβαν δε και εξετέλεσαν τους κάτωθι: (αναφέρει μερικά ονόματα). Την ιδίαν ημέραν εξετελέσθησαν υπό των Γερμανών των SS, επικεφαλής των οποίων ήτο ο Γερμανός Λοχαγός των SS Κνάπε 60 άτομα εις την θέσιν Φάρος των οποίων δεν εξηκριβώθη η ταυτότης. Ο δε Κνάπε μεταβάς εις το ΙΓ' τμήμα εδήλωσε κυνικώτατα «Πηγαίνετε να πάρετε την πρώτην δόσιν των εκτελεσθέντων».

Η τελευταία από τις φρικαλεότητες της ζοφερής εκείνης ημέρας ήταν η εκτέλεση από τους Γερμανούς την ίδια νύχτα, σε αντίποινα για τον θάνατο του γερμανού αξιωματικού στο εργοστάσιο ΦΙΞ, μερικών νηπίων, τα πτώματα των οποίων βρέθηκαν την επόμενη ημέρα σε χωματερή του Μοσχάτου⁸⁷.

⁸⁷ Βλ. σχετικά, Κυριακίδης Γιάννης, οπ.π. (υποσημ. 85), σελ. 309 – 327, βλ. επίσης, Κωτσάκης Σπύρος, οπ.π. (υποσημ. 25), σελ. 211-212, βλ. επίσης, Μακρής Ορέστης, οπ. π.(υποσημ. 25), σελ. 139-144, Μπαρτζιώτας Βασίλης, οπ.π. (υποσημ. 25) σελ. 276-278, Χανδρινός Ιάσωνας, οπ. π (υποσημ. 7), σελ. 230-233, Καρίμπας Κωνσταντίνος, οπ.π (υποσημ. 22), σελ. 73-75, Αξιώτη Μέλπω, οπ.π.(υποσημ. 36), σελ. 363-365, Μαρτυρία Τάσου Παναγιωτόπουλου, στο Χατζηπατέρας Κ.Ν.-Φαφαλιού – Δραγώνα Μαρία, οπ.π.(υποσημ. 77), σελ. 316-319.

V. Το μπλόκο της Κοκκινιάς (17 Αυγούστου 1944)

Το μπλόκο της Κοκκινιάς σηματοδοτεί αναμφισβήτητα την κλιμάκωση της βίας των κατακτητών και των συνεργατών τους εναντίον τόσο των δυνάμεων της αντίστασης, όσο και του πληθυσμού των συνοικιών της Αθήνας και του Πειραιά. Η Κοκκινιά, γνωστή στην κατοχή ως «Στάλιγκραντ», αποτελούσε το καλοκαίρι του 1944 μια από τις «κόκκινες συνοικίες» της πρωτεύουσας και ζωτικής σημασίας ορμητήριο των οργανώσεων του ΕΑΜ, του ΚΚΕ του ΕΛΑΣ και της Εθνικής Πολιτοφυλακής. Μετά την σοβαρή επίθεση που είχε δεχθεί τον Μάρτιο του 1944, η ατμόσφαιρα ήταν ηλεκτρισμένη στην περιοχή, λόγω των επιχειρήσεων ευζώνων και δυνάμεων χωροφυλακής στις αρχές Αυγούστου. Αποτέλεσμα ήταν να υπάρχει μια συνεχής επιφυλακή των εαμικών στελεχών που διανυκτέρευαν σε άλλες περιοχές. Η ένταση θα αυξηθεί στις 15 και 16 Αυγούστου μετά από ένοπλες συμπλοκές μεταξύ ελασιτών και δυνάμεων της αστυνομίας και της ειδικής ασφάλειας Πειραιά στον συνοικισμό των «Κιλικιανών» και στα Μανιάτικα.

Στις 2.30 μετά τα μεσάνυχτα της Πέμπτης 17 Αυγούστου 1944 ξεκίνησε να γράφεται μια από τις ζοφερότερες σελίδες της Κατοχής. Μεγάλη φάλαγγα αυτοκινήτων περικυκλώνει την Κοκκινιά από τα βόρεια του Κορυδαλλού πίσω από το Γ' Νεκροταφείο και κατά μήκος της οδού Θηβών μέχρι τους ΣΕΚ, κατά μήκος της σιδηροδρομικής γραμμής. Σε λίγες ώρες όλες οι διαβάσεις που οδηγούν σε γειτονικές πόλεις όπως Πειραιά, Κορυδαλλό, Κερατσίνι, Αιγάλεω είχαν μπλοκαριστεί. Στα οχήματα επιβαίνουν ισχυρές δυνάμεις του 1ου συντάγματος ευζώνων, γερμανοί της 11ης μεραρχίας της Luftwaffe (11 Luftwaffe Felddivision), δύναμης λόχου ή διλοχίας, μια γερμανική μηχανοκίνητη διμοιρία και μια διμοιρία του Μηχανοκίνητου Τμήματος της Αστυνομίας Πόλεων, συνολικής δυνάμεως 2000 περίπου ανδρών, με βαρύτατο οπλισμό, για τα

επιχειρησιακά δεδομένα δράσης εντός κατοικημένης περιοχής, που περιελάμβανε ελαφρά μηχανοκίνητα, ακόμη και όλμους. Το μπλόκο διευθύνει ο συνταγματάρχης Ιωάννης Πλυτζανόπουλος, με άμεσο βοηθό τον Διοικητή του Ιου τάγματος ευζώνων ταγματάρχη Γεώργιο Σγούρο, ενώ μαζί του θα πρωτοστατήσει ο γιός του τελευταίου Θεόδωρος Σγούρος, 19 ετών, ντυμένος με στολή εφέδρου ανθυπολοχαγού των ευζώνων και οπλισμένος με μια αραβίδα⁸⁸.

Τα ξημερώματα μετά την ρίψη συνθηματικών φωτοβολίδων, οι τηλεβόες άρχισαν να καλούν τους άρρενες κατοίκους 14 έως 60 ετών σε συγκέντρωση στην πλατεία Οσίας Ξένης. Στην αρχή οι κλήσεις έχουν ειρωνικό χαρακτήρα και οι κάτοικοι καλούνται στην πλατεία για να τους μιλήσει ο καπετάνιος του ΕΛΑΣ που τους ετοιμάζει μια έκπληξη και ένα ωραίο ταξιδάκι, σύντομα όμως παίρνουν χαρακτήρα απειλητικό, με την ρητή προειδοποίηση ότι όποιος συλληφθεί στο σπίτι του θα εκτελείται επί τόπου. Οι εύζωνοι χτενίζουν την συνοικία και ο πρώτος νεκρός είναι ένας Αρμένης οργανωμένος στο ΕΑΜ που αφού τον σκοτώνουν οι εύζωνοι περνά από πάνω του και τον πολτοποιεί ένα γερμανικό καμiónι.

Οι δυνάμεις του ΕΛΑΣ και της Εθνικής Πολιτοφυλακής στη συνοικία δεν μπόρεσαν να προβάλλουν ουσιαστική αντίσταση, λόγω των ισχυρών δυνάμεων και του όγκου πυρός των επιδρομέων και αναγκάστηκαν να διασπαρούν σε όλη την συνοικία σε μια προσπάθεια κάλυψης και διαφυγής⁸⁹.

⁸⁸ Βλ. σχετικά Λιάτσος Δημήτρης, « Το μπλόκο της Κοκκινιάς », Κοκκινιά (1983), σελ. 23-26, Δήμος Νίκαιας, « Το μπλόκο της Κοκκινιάς, Χρονικό Μνήμης », Αθήνα (2004), σελ. 47 επομ., βλ. επίσης, Χανδρινός Ιάσωνας, οπ. π (υποσημ. 7), σελ. 234-237, Καρίμπας Κωνσταντίνος, οπ.π (υποσημ. 22), σελ. 75-77, Κωτσάκης Σπύρος, οπ.π. (υποσημ. 25), σελ. 213-214.

⁸⁹ Βλ. σχετικά Δάρας Βασίλης, οπ. π (υποσημ. 32), σελ. 83 – 100, Λιάτσος Δημήτρης, οπ.π. (υποσημ. 88), σελ. 23-26, Δήμος Νίκαιας, οπ.π., (υποσημ. 88), σελ. 47 επομ., βλ. επίσης, Χανδρινός Ιάσωνας,

Η πλατεία της Οσίας Ξένης είναι ασφυκτικά αποκλεισμένη από ισχυρές δυνάμεις γερμανών και ευζώνων. Στη δυτική πλευρά της πλατείας έχουν στηθεί δύο πολυβόλα με μέτωπο προς τον κόσμο, ενώ άλλα τρία είναι στημένα αριστερά σ' ένα κατάστημα επίπλων. Στις 09.00 η πλατεία είχε γεμίσει από κόσμο που φθάνει τις 25000 περίπου άτομα. Χωρίζονται κατά ομάδες σε πεντάδες με κενά μεταξύ τους, για να μπορούν να κινούνται οι καταδότες και η ένοπλη συνοδεία τους, με την εντολή να κάθονται γονατιστοί με ψηλά το κεφάλι κάτω από τον καυτό ήλιο στην αφόρητη ζέστη. Κάθε τετραγωνικό μέτρο της πλατείας είναι καλυμμένο από ανθρώπους που κάθονται γονατιστοί στο χωμάτινο δάπεδο της πλατείας και στην ασφαλτο που την περιέβαλε.

Μέσα στην αποπνικτική ζέστη του Αυγούστου και κάτω από ουρλιαχτά και παραγγέλματα στα ελληνικά και τα γερμανικά, διαδραματίζονται σκηνές αφάνταστου ηρωϊσμού και τραγωδίας που αφήνουν ανεξίτηλα τα σημάδια τους στην αιματηρή πορεία της εθνικής αντίστασης στη διάρκεια της κατοχής.

Οι Γερμανοί και οι εύζωνοι διατάσσουν τους συγκεντρωμένους να γονατίσουν με μέτωπο προς την συνοικία των Κιλικιανών και παράλληλα δίνουν εντολή σε κουκουλοφόρους καταδότες να εισέλθουν μέσα στο πλήθος και να εντοπίσουν μέλη του ΕΑΜ/ΕΛΑΣ και της ΟΠΛΑ. Ο τόπος που πρόκειται να γίνουν οι ομαδικές εκτελέσεις έχει επιλεγεί κοντά στην πλατεία της Οσίας Ξένης, στην μάντρα ενός ταπητουργείου στην οδό Κιλικίας και Θείρων. Το ταπητουργείο αυτό ανήκε στην αγγλική εταιρεία «ORIENTAL CARPET» που κατασκεύαζε χαλιά από το 1929. Ανήκε στους κληρονόμους Τσιβόγλου και Αρακελιάν. Κατά την περίοδο

οπ. π (υποσημ. 7), σελ. 234-237, Καρίμπας Κωνσταντίνος, οπ.π (υποσημ. 22), σελ. 75-77, Κωτσάκης Σπύρος, οπ.π. (υποσημ. 25), σελ. 213-214.

της κατοχής σταμάτησε να λειτουργεί και αργότερα τα κτίρια νοικιάστηκαν από τους αδελφούς Παγιασλή.

Στην πλατεία εμφανίζονται οι καταδότες. Περνούν και κάθε τόσο σταματούν απότομα στις πεντάδες σηκώνουν όσους θέλουν με κλωτσιές και χαστούκια και τους οδηγούν σ' ένα χώρο της πλατείας έξω από ένα γωνιακό καφενείο δίπλα στο φούρνο του Θεοδωρίδη. Ο χώρος αυτός στην ουσία αποτελεί χώρο συγκέντρωσης μελλοθανάτων, διότι μόλις συμπληρώνεται ένας αριθμός οδηγούνται από τους γερμανούς στη μάντρα για εκτέλεση, απ' όπου ακούγεται το κροτάλισμα του πολυβόλου. Κάποιοι μελλοθάνατοι διαμαρτύρονται ότι έχει γίνει λάθος και παρακαλούν για την ζωή τους. Χαρακτηριστική είναι η σκηνή που ένας που υποδείχθηκε από μασκοφόρο αφού μάταια διαμαρτυρόταν ότι δεν είναι οργανωμένος πουθενά, πέφτει γονατιστός στα πόδια ενός υπολοχαγού των ευζώνων και λέγοντάς του ότι έχει παντρευτεί πριν δύο ημέρες, εκλιπαρεί για την ζωή του. Παρ' όλες τις παρακλήσεις θα οδηγηθεί για εκτέλεση⁹⁰.

Την διαδικασία αυτή επισήμανσης υπόπτων από τους καταδότες περιγράφει συγκλονιστικά η πέννα του Δημήτρη Ψαθά : *«Βγαίνουν οι καταδότες. Βγαίνουν οι «μάσκες». Τριγυρνάνε στις γραμμές, ανάμεσα στα πλήθη. Κι όσους δείχνουν τους πάνε μες στη μάντρα, τους δέρνουν μέχρι σκοτωμού κι ύστερα τους φέρνουν μες στον κόσμο για να δείξουν άλλους. Πολλοί πεθαίνουν απ' το ξύλο και αρνούνται ως το τέλος. Άλλοι, μπροστά στον κίνδυνο του θανάτου, βγαίνουν μαζί με τους τσολιάδες και δείχνουν είτε ελασίτες είτε ήσυχους ανθρώπους.*

— Δείξε, ρε Δείξε!

— Ποιον να δείξω; Ποιον;

— Οποιον ξέρεις.

⁹⁰ Βλ. σχετικά, Λιάτσος Δημήτρης, οπ.π. (υποσημ. 88), σελ. 28-32, Δήμος Νίκαιας, οπ.π. (υποσημ. 88), σελ. 47 -56., βλ. επίσης, Χανδρινός Ιάσοντας, οπ. π (υποσημ. 7), σελ. 234-237, Καρίμπας Κωνσταντίνος, οπ.π (υποσημ. 22), σελ. 75-77, Κωτσάκης Σπύρος, οπ.π. (υποσημ. 25), σελ. 213-214, Δάρας Βασίλης, οπ.π (υποσημ. 32), σελ. 83 – 100.

Μέσα στην παραζάλη και τον τρόμο του, ένας καφετζής δείχνει και κάποιον νέον που είδα αργότερα. Ούτε εαμίτης είναι αυτός ούτε ελασίτης. Καμιά ανάμιξη δεν έχει στις οργανώσεις της Αντίστασης. Κι όμως τον σέρνουν οι τσολιάδες για τη μάντρα. Φωνάζει. Διαμαρτύρεται. Με κλοτσιές τον πάνε μέσα κι όσους αξιωματικούς παρακαλά στον δρόμο, τον κλοτσάνε. Έτσι βρίσκεται μέσα στη μάντρα και κάθεται έξι ώρες»⁹¹.

Ενας από τους πλέον διαβόητους καταδότες είναι το πρώην μέλος της ΟΠΛΑ, Θεόδωρος Μπαντράνης, που μετά την σύλληψή του από την ειδική ασφάλεια, για να σωθεί θα καταταγεί στα τάγματα ευζώνων και θα εμφανισθεί στο μπλόκο, χωρίς να φορά κουκούλα. Ο Μπαντράνης λόγω της προηγούμενης θέσης του γνωρίζει καλά πρόσωπα και πράγματα, ιδίως στη συνοικία των Κιλικιανών της Κοκκινιάς, στην οποία κατοικεί. Πριν το μπλόκο ο Μπαντράνης περιμένει επί ημέρες στην οδό Μενάνδρου στην Αθήνα, όπου ήταν το τέρμα των λεωφορείων της Κοκκινιάς και συλλαμβάνει όποιον εαμίτη γνωρίζει. Κάποια ημέρα συναντά κάποιον Σοφρά, ο οποίος θα τον χτυπήσει με σίδερο στο κεφάλι, και για τον λόγο αυτόν θα εμφανισθεί στο μπλόκο με επίδεσμο στο κεφάλι. Σύμφωνα με άλλη μαρτυρία, που, όμως, ελέγχεται η ακρίβειά της, ο Μπαντράνης είναι μέχρι 20 ετών, με ιταλικές αρβύλες, μια πλατειά στρατιωτική ζωστήρα στη μέση και ένα μεγάλο ιταλικό περιστροφικό καραμπινιέρου.

Άλλος καταδότης επίσης χωρίς μάσκα είναι ο Θεόδωρος Βακαλόπουλος που ανήκε και αυτός στο ΕΑΜ και μετά την σύλληψή του άλλαξε στρατόπεδο και πλέον δρα στο μπλόκο, ως πράκτορας της ειδικής ασφάλειας. Εμφανίζεται στο μπλόκο με ακάλυπτο πρόσωπο, κουρεμένα μαλλιά, ακάλυπτο στήθος και ξυπόλητος, έχοντας στη μασχάλη του ένα ζευγάρι παλιά παπούτσια. Οι δύο καταδότες βαδίζουν μαζί, υποδεικνύοντας άτομα και ταυτόχρονα γελούν, διασκεδάζουν και

⁹¹ Βλ.σχετικά, , Ψαθάς Δημήτρης, οπ.π. (υποσημ. 19), σελ. 248 – 252.

αστειεύονται μεταξύ τους. Κάποια στιγμή ο Μπαντράνης σηκώνει έναν νέο, μολονότι αυτός αρνείται κάθε σχέση με την αντίσταση και ο αδελφός του που είναι δίπλα γονατισμένος τον ικετεύει να τον αφήσει, επικαλούμενος γνωριμία πολλών ετών και διαμονή στην ίδια γειτονιά. Ο Βακαλόπουλος επεμβαίνει και λέει στον Μπαντράνη να τον αφήσουν γιατί του «φαίνεται ψοφίμι», αλλά ο Μπαντράνης είναι ανένδοτος και απαντά στον Βακαλόπουλο να τον αφήσει να κάνει την δουλειά του, καθώς και ότι είναι ευκαιρία να διασκεδάσουν λίγο. Ο νέος οδηγείται από γερμανούς και ευζώνους για εκτέλεση.

Ενας τρίτος καταδότης είναι ο κουρέας Βασίλειος Μπεμπέκογλου, 22 ετών, κάτοικος Νίκαιας, που προφανώς έχει και αυτός συλληφθεί και για να σωθεί ο ίδιος περιφέρεται στην πλατεία, καταδίδοντας όποιον εαμίτη γνωρίζει. Θα καταδώσει γύρω στα 30 άτομα που θα εκτελεσθούν. Ενας άλλος που φορά γερμανική στολή είναι ο Τηλέμαχος Τσανακαλιώτης, ο οποίος συλλαμβάνει τον Μ. Αγγελίδη, ο οποίος παρά τα βασανιστήρια δεν θα προβεί σε καμία αποκάλυψη και θα εκτελεσθεί, σύμφωνα με μαρτυρία της αδελφής του⁹². Άλλος καταδότης είναι ο επονίτης Γρηγόρης Ιωαννίδης, που τον έπεισαν να γίνει καταδότης τάζοντάς του τεράστια αμοιβή⁹³.

Ο Μπαντράνης περιερχόμενος την πλατεία, ξεχωρίζει ανάμεσα στο γονατισμένο πλήθος τον λοχαγό του ΕΛΑΣ Απόστολο Χατζηβασιλείου, 27 ετών, κουρέα, γραμματέα της κομμουνιστικής

⁹² Βλ. σχετικά, Ευστρατιάδης Στρατής, « Με το μαστίγιο, Από το μπλόκο της Νίκαιας μέχρι το στρατόπεδο Χαϊδαρίου», Εκδόσεις Επικαιρότητα, Αθήνα (1990), σελ. 7-15, Λιάτσος Δημήτρης, οπ.π. (υποσημ. 88), σελ. 28-32, Δήμος Νίκαιας, οπ.π (υποσημ. 88), σελ. 47 -56., βλ. επίσης, Χανδρινός Ιάσωνας, οπ. π (υποσημ. 7), σελ. 234-237, Καρίμπας Κωνσταντίνος, οπ.π (υποσημ. 22), σελ. 75-77, Κωτσάκης Σπύρος, οπ.π. (υποσημ. 25), σελ. 213-214, Δάρας Βασίλης, οπ.π (υποσημ. 32), σελ. 83 – 100.

⁹³ Βλ. σχετικά, Δήμος Νίκαιας, οπ.π (υποσημ. 88), σελ. 47 -56.

οργάνωσης των Κιλικιανών και αργότερα της Παλαιάς Κοκκινιάς και παλαιό μέλος της ΟΚΝΕ. Στέκεται μπροστά του, τον χαιρετάει στρατιωτικά, του υποβάλλει ειρωνικά τα σέβη του και του δηλώνει ότι λαμβάνει την τιμή να του αναφέρει ότι τον συλλαμβάνει. Οι εύζωνοι αρπάζουν και αρχίζουν να χτυπούν άγρια τον Χατζηβασιλείου για να τον αναγκάσουν να αποκαλύψει τους άνδρες του λόχου του που βρίσκονται στην Πλατεία. Στην άρνηση του να συνεργασθεί ένας εύζωνος του βγάζει το μάτι με ξιφολόγχη και του κόβει το μάγουλο. Ο Χατζηβασιλείου αιμόφυρτος, κρατώντας με το χέρι του το βγαλμένο του μάτι και σκουπίζοντας το αίμα στο πρόσωπό του με ένα μαντήλι, όχι μόνον αρνείται να κάνει οποιαδήποτε αποκάλυψη, αλλά φωνάζει στους συγκεντρωμένους να σηκώσουν ψηλά το κεφάλι γιατί δεν πρόκειται να προδώσει κανέναν και οδηγείται προπηλακιζόμενος από τους ευζώνους στη μάντρα για εκτέλεση με εντολή του ταγματάρχη Σγούρου. Ο εύζωνος που τον οδηγεί στο οίκημα της μάντρας για εκτέλεση δεν παραλείπει να πληροφορήσει τον γερμανό εκτελεστή ότι πρόκειται για μεγάλο κομμουνιστή⁹⁴.

Στη συνέχεια ο Μπαντράνης εντοπίζει ανάμεσα στο γονατισμένο πλήθος τον Στέλιο Καζακίδη, μέλος της οργάνωσης των Κιλικιανών. Εύζωνοι και ο διερμηνέας της SIPO – SD Ανθόπουλος τον περιφέρουν αιμόφυρτο από τον άγριο ξυλοδαρμό στο έντρομο πλήθος για να υποδείξει οργανωμένους που σκύβουν το κεφάλι. Ο Καζακίδης, όμως τους δηλώνει ότι αρνείται να κάνει οποιαδήποτε αποκάλυψη και οδηγείται στη μάντρα για εκτέλεση.

Ακολουθεί ο γραμματέας της ΚΟΒ Κοκκινιάς, πρόεδρος της Ένωσης Εφέδρων Νικαίας Παναγιώτης Ασμάνης. Ο Παναγιώτης Ασμάνης είναι

⁹⁴ Βλ. σχετικά, Αρχείο ΚΕ του ΚΚΕ, Ηχητικό Αρχείο ΠΕΑΕΑ Κοκκινιάς, μαγνητοφωνημένη συνέντευξη Δημητρίου Καραπιπέρη.

παράλληλα και αρχηγός όλων των ομάδων της ΟΠΛΑ Κοκκινιάς. Επειδή έχει παντρευτεί πρόσφατα θα παραβιάσει τις εντολές να μην μένει στην Κοκκινιά. Στο μπλόκο τον αναγνωρίζει ο ίδιος ο Πλυτζανόπουλος που έχει το γενικό πρόσταγμα στην πλατεία με το μαστίγιο στο χέρι, και τον κομματιάζουν στην κυριολεξία, καθώς τον σέρνουν για εκτέλεση.

Σηκώνουν τον Κώστα Περιβόλα, τον χτυπούν με βούρδουλα για να δώσει πληροφορίες, και μετά τον οδηγούν στον Πλυτζανόπουλο, ο οποίος τον κλωτσά, χτυπάει το κεφάλι του στον τοίχο και τον χτυπά με το μαστίγιο. Ο Περιβόλας όμως αντιστέκεται και επιτίθεται στον Πλυτζανόπουλο, πιάνοντάς τον από το λαιμό και δαγκώνοντάς του το χέρι. Κυλιούνται και οι δύο στην άσφαλτο. Τελικά ο Πλυτζανόπουλος προλαβαίνει να τον πυροβολήσει στο κεφάλι και να τον σκοτώσει. Ο ίδιος εκτελεί και τον Κ. Πεκτέση. Επίσης, θα χτυπήσει με το μαστίγιο μητέρες που τον παρακαλούν για την ζωή των παιδιών τους. Η τραγωδία δεν έχει τέλος, καθώς περνά το μεσημέρι και οι εκτελέσεις στη μάντρα συνεχίζονται. Ταυτόχρονα άνδρες των ταγμάτων ασφαλείας και γερμανοί κρατούν το συγκεντρωμένο πλήθος γυναικών και παιδιών μακριά από την πλατεία. Αστυνομικοί της Ε' Αστυνομικού Τμήματος Νικαίας κατορθώνουν να διασώσουν κατοίκους από τον θάνατο κρύβοντάς τους στους κοιτώνες του αστυνομικού τμήματος και παρουσιάζοντάς τους για αστυνομικούς που είχαν νυχτερινή βάρδια και κοιμώντο. Οι αστυφύλακες μαζεμένοι στην αυλή του τμήματος περιμένουν τις εξελίξεις⁹⁵.

⁹⁵ Βλ. σχετικά, Ευστρατιάδης Στρατής, οπ.π (υποσημ. 92), σελ. 16-28, Λιάτσος Δημήτρης, οπ.π. (υποσημ. 88), σελ. 28-32, Δήμος Νίκαιας, οπ.π (υποσημ. 88),, σελ. 47 -56., βλ. επίσης, Χανδρινός Ιάσωνας, οπ. π (υποσημ. 7), σελ. 234-237, Καρίμπας Κωνσταντίνος, οπ.π (υποσημ. 22), σελ. 75-77, Κωτσάκης Σπύρος, οπ.π. (υποσημ. 25), σελ. 213-214, Δάρας Βασίλης, οπ.π (υποσημ. 32), σελ. 83 – 100.

Την ίδια ώρα, 2-3 χιλιόμετρα μακρύτερα στον πάνω Καραβά (σημερινή περιοχή Νεάπολης) κάποιες από τις ολιγάριθμες μικτές ένοπλες ομάδες του ΕΛΑΣ και της ΟΠΛΑ αντιμετωπίζουν τις δυνάμεις του μπλόκου κοντά στη μάντρα του Κόκκινου και στον συνοικισμό «Αρμένικα». Μια περίπολος από γερμανούς και ευζώνους ψάχνουν στην περιοχή του πάνω Καραβά κοντά στο γήπεδο για να εντοπίσουν μια ομάδα ελασιτών, με επικεφαλής την Διαμάντω Κουμπάκη. Η ομάδα έχει καταφύγει στο σπίτι της Καίτης Μυράτ στην οδό Τροίας και Αθηνών. Ο εντοπισμός του κρησφύγετου της ομάδας οφείλεται, σύμφωνα με μαρτυρίες, στις αποκαλύψεις του Τάσου Μπαλασάκη, που όταν τον εντοπίζουν στην πλατεία της Οσίας Ξένης και τον διατάσσουν να σηκωθεί, για να σώσει την ζωή του προβαίνει σε αποκαλύψεις για τις ομάδες του ΕΛΑΣ και τα κρησφύγετά τους στην περιοχή της Νεάπολης. Το σπίτι βομβαρδίζεται με όλμους. Οι ελασίτες και η Διαμάντω Κουμπάκη αμύνονται, στο τέλος, όμως, συλλαμβάνονται. Οι άλλοι εκτελούνται επί τόπου, ενώ την Διαμάντω Κουμπάκη την μεταφέρουν στην πλατεία της Οσίας Ξένης και την περιφέρουν θριαμβευτικά στην πλατεία του μπλόκου, προπηλακίζοντας και βασανίζοντάς την άγρια για να αποκαλύψει άλλους οργανωμένους. Η Διαμάντω Κουμπάκη, όχι μόνον αρνείται, αλλά και προκαλεί τους ευζώνους λέγοντάς τους ότι έχει «φάει» 65 προδότες σαν κι αυτούς. Αιμόφυρτη την οδηγούν στη μάντρα για εκτέλεση και πριν την εκτελέσουν θα δώσει θάρρος σε έναν μικρό επονίτη που κλαίει μπροστά στον επικείμενο θάνατο.

Ανάλογη ήταν η τύχη της Αθηνάς Μαύρου, 16 μόλις χρονών, που συλλαμβάνεται από ευζώνους και γερμανούς που οδηγεί ο Τηλέμαχος Τσανακαλιώτης, φορώντας γερμανική στολή. Ενώ την σέρνουν βίαια στην Οσία Ξένη για να αναγνωρίσει ελασίτες μεταξύ των συγκεντρωμένων φωνάζει στο πλήθος ότι δεν γνωρίζει κανέναν και ας την σκοτώσουν οι

γερμανοί. Την οδηγούν και αυτήν στη μάντρα για εκτέλεση, μαζί με άλλους. Ως την τελευταία στιγμή εξορκίζει τους άλλους μελλοθάνατους να κρατήσουν κλειστό το στόμα τους «για να μην κάψουν και άλλα σπίτια»⁹⁶.

Ενώ συμβαίνουν αυτά, σε ένα απομονωμένο σπίτι στα «Αρμένικα» της Κοκκινιάς (σημερινή περιοχή Νεάπολης), μια μικτή ομάδα 7 μαχητών του ΕΛΑΣ και της ΟΠΛΑ παρακολουθεί ανήμπορη τη σφαγή από τις γρίλιες. Η ομάδα αποφασίζει να διαφύγει προς το ρέμα της Αμφιάλης. Μόλις κάνει έξοδο δέχεται τα πυρά ενός γερμανικού πολυβόλου. Εξουδετερώνουν τον πολυβολητή, αλλά ενώ απαγκιστρώνονται, δέχονται πυρά άλλου πολυβόλου. Βάλλουσα και βαλλόμενη διαρκώς, εφαρμόζοντας, όμως, εξαιρετικά το δόγμα «πυρ και κίνηση» και με πλαγιοφύλαξη μιας ομάδας του 7ου λόχου της Κοκκινιάς, υπό τον καπετάνιο του λόχου Μιχάλη Μάλη, η ομάδα περνά προς τον Αγιο Γεώργιο και τελικά στην Ευγένεια με νεκρούς τον σαραντάχρονο μαχητή της ΟΠΛΑ, Θεόδωρο Μακρή και τον Ιταλό αντιφασίστα Νίνο ή Πέτρο. Επειδή η συμπλοκή στα Αρμένικα είχε σαν αποτέλεσμα τον τραυματισμό ενός γερμανού λοχαγού και μερικών ευζώνων, σε αντίποινα 46 άνδρες και γυναίκες από τους συγκεντρωμένους στην Οσία Ξένη μεταφέρονται εκεί και εκτελούνται ομαδικά στη συμβολή των οδών Ακροπόλεως και Αρτέμιδος, σ' ένα περιφραγμένο οικόπεδο, ενώ από τα 90 σπίτια της περιοχής καίγονται τα 80, με αποτέλεσμα ο συνοικισμός να ονομασθεί «Καμένα του Καραβά»⁹⁷.

⁹⁶ Βλ. σχετικά, Λιάτσος Δημήτρης, οπ.π. (υποσημ. 88), σελ. 33-45.

⁹⁷ Βλ. σχετικά, Ευστρατιάδης Στρατής, οπ.π (υποσημ. 92), σελ. 29-32, Λιάτσος Δημήτρης, οπ.π. (υποσημ. 88), σελ. 33-45, Δήμος Νίκαιας, οπ.π (υποσημ. 88), σελ. 47 -56., βλ. επίσης, Χανδρινός Ιάσωνας, οπ. π (υποσημ. 7), σελ. 234-237, Καρίμπας Κωνσταντίνος, οπ.π (υποσημ. 22), σελ. 75-77, Κωτσάκης Σπύρος, οπ.π. (υποσημ. 25), σελ. 213-214, Δάρας Βασίλης, οπ.π (υποσημ. 32), σελ. 83 –

Μέσα στη μάντρα του ταπητουργείου του θανάτου, υπάρχουν δύο οικήματα. Το ένα χρησίμευσε προφανώς για τις διοικητικές υπηρεσίες του εργοστασίου, ενώ το άλλο απέναντι από την πόρτα (την πορτάρα) της μάντρας είναι προφανώς ο χώρος που λειτουργούσαν οι αργαλειοί, το οποίο και θα μετατραπεί σε κρανίου τόπο. Ο εκτελεστής, σύμφωνα με μαρτυρίες είναι ένας γερμανός αξιωματικός, ο οποίος, κατά πάσα πιθανότητα, χρησιμοποιούσε, αν λάβουμε υπ' όψιν τον περιορισμένο χώρο του κτιρίου, ένα MP 40 (Maschinenpistole, "πολυβόλο πιστόλι"), το πιο διαδεδομένο υποπολυβόλο των Γερμανικών Ενόπλων Δυνάμεων κατά το Β' Παγκόσμιο Πόλεμο, γνωστό στους συμμάχους ως Schmeisser⁹⁸. Σύμφωνα με μαρτυρίες, ο εκτελεστής πίνει ούζο και φωνάζει « alle Kommunisten kaputt».

Σχετικά με το τι συμβαίνει στη μάντρα τις τραγικές εκείνες ώρες, η πέννα του Δημήτρη Ψαθά είναι και πάλι πολύτιμη : « Γεμίζει η μάντρα, είναι η ώρα που θ' αρχίσουν οι εκτελέσεις. Πολλές είναι οι εκδοχές πώς σκότωσαν τον κόσμο μέσα στη μάντρα της Οσίας Ξένης. Από το ρεπορτάζ που έκανα μονάχος νομίζω πως τούτη είναι η σωστότερη: Μέσα στην παράγκα. Έναν-έναν φωνάζουν απ' τη μάντρα. Περνά μέσα ο πρώτος. Με το αυτόματο τον σκοτώνει ο Γερμανός. Ύστερα φωνάζουν οι τσολιάδες δεύτερο. Του λέει ο Γερμανός να δει μήπως ξέρει τον σκοτωμένο. Σκύβει εκείνος να δει, αδειάζει το αυτόματο απάνω του. Φέρνουν τον τρίτο. Του λέει πάλι ο Γερμανός να δει μήπως ξέρει κανέναν απ' τους δυο. Σκύβει εκείνος, σωριάζεται νεκρός. Φωνάζουν πέμπτο, δέκατο, εικοστό, κι όλο υψώνεται ο σωρός των κουφαριών κι όλο με τον ίδιο τρόπο πάντα ο Γερμανός σκοτώνει όποιον μπαίνει αφού του πει να ψάξει μες στα πτώματα να δει μήπως ξέρει κανένα. Κοντά εκατό είναι μαζεμένοι μέσα στη μάντρα. Σαράντα με σαρανταπέντε

100, Μαρτυρία της Μαρίας από την Κοκκινιά, καταγραφή Τούλας Δρακοπούλου, στο Χατζηπατέρας Κ.Ν.- Φαφαλιού – Δραγώνα Μαρία, οπ.π.(υποσημ. 73), σελ. 323.

⁹⁸ Επρόκειτο για ένα αυτόματο όπλο, με γεμιστήρα των 32 φυσιγγίων, ανοιχτού κλειστρου, βασισμένο στην αρχή της οπισθόκρουσης, χωρίς επιλογέα βολής, και ως εκ τούτου με μόνη επιλογή το αυτόματο πυρ, που όμως, ο σχετικά χαμηλός ρυθμός βολής επέτρεπε την πραγματοποίηση μίας βολής με σύντομο πάτημα της σκανδάλης.

σκοτώνει έτσι ο Γερμανός μέσα σε τούτη την παράγκα. Υστερα, ένα αυτοκίνητο παίρνει πενήντα και τους σκοτώνουν σε άλλο σημείο της Κοκκινιάς...»⁹⁹.

Η τακτική αυτή του εκτελεστή έχει μια προφανή σκοπιμότητα. Δεν μπορεί να εκτελέσει τον μελλοθάνατο μόλις μπαίνει στην παράγκα, διότι μπορεί να κτυπήσει και τους συνοδούς του. Για να χρησιμοποιήσει αποτελεσματικά το όπλο του πρέπει να υπάρχει μια απόσταση ανάμεσα σ' αυτόν και το θύμα. Βάζοντας το θύμα να ψάξει στο σωρό των πτωμάτων και την αναγκαία απόσταση έχει και τα πτώματα είναι συγκεντρωμένα, ενώ, επίσης, αποφεύγει μια τυχόν απελπισμένη επίθεση του θύματος εναντίον του, διότι αυτό, όπως είναι ανθρώπινο, μέχρι την τελευταία στιγμή, μετά την συμπεριφορά αυτή του εκτελεστή, πιστεύει ότι μπορεί να γλυτώσει.

Μια άλλη πολύ σημαντική μαρτυρία για τα όσα συμβαίνουν τις τραγικές εκείνες ώρες στη μάντρα του θανάτου είναι αυτή του κατοίκου της Κοκκινιάς Δημητρίου Καραπιπέρη, που τον υποδεικνύει στην πλατεία ο Βακαλόπουλος και οδηγείται στη μάντρα μεταφέροντας με έναν εύζωνο το Απόστολο Χατζηβασιλείου. Σύμφωνα, με την μαρτυρία αυτή, οι γερμανοί είχαν ονομαστική κατάσταση αυτών που επρόκειτο να εκτελεσθούν, ενώ εκτελεστής στην μάντρα ήταν ένας γερμανός ταγματάρχης, μερικοί δε ταγματασφαλίτες ζητούσαν από αυτόν να εκτελέσουν και αυτοί κάποιους από τους μελλοθάνατους¹⁰⁰. Συνολικά, στην μάντρα θα εκτελεσθούν 50 και κατ' άλλες πηγές 78 περίπου άτομα.

Η σφαγή που άρχισε στις 15.30' σταμάτησε κατά τις 18.00. Στο χώρο της μάντρας η εικόνα είναι αποτρούπαια. Σωρός τα πτώματα Το αίμα δύο πήχες γλύφει το πάτωμα. Σύμφωνα με μαρτυρίες, οι γερμανοί

⁹⁹ Βλ. σχετικά, Ψαθάς Δημήτρης, οπ.π. (υποσημ. 19), σελ. 248 – 252.

¹⁰⁰ Βλ. σχετικά, Αρχείο ΚΕ του ΚΚΕ, Ηχητικό Αρχείο ΠΕΑΕΑ Κοκκινιάς, μαγνητοφωνημένη συνέντευξη Δημητρίου Καραπιπέρη, σε Παράρτημα (αριθμ. IV).

διατάσσουν τους κουκουλοφόρους να σκυλέψουν τους νεκρούς. Όταν, όμως, αυτοί αρχίζουν να παίρνουν ότι αντικείμενα αξίας είχαν πάνω τους τα πτώματα, οι γερμανοί εκτελούν κάποιους από αυτούς επί τόπου. Ένας από τους επώνυμους καταδότες του μπλόκου που εκτελείται από τους Γερμανούς είναι ο κουρέας Βασίλειος Μπεμπέκογλου¹⁰¹. Ο Βακαλόπουλος θα διαφύγει, και σύμφωνα με μαρτυρίες θα ζήσει τουλάχιστον ως τα μέσα της δεκαετίας του 1980 χωρίς καμία συνέπεια για τις πράξεις του εκείνη την ημέρα¹⁰².

Για το τέλος του διαβόητου Μπαντράνη υπάρχουν αντικρουόμενες μαρτυρίες. Σύμφωνα με μια από αυτές, αφού πρόδωσε και έστειλε στο απόσπασμα όλους τους πρώην συντρόφους του, τους φίλους του και γνωστούς του, άρχισε να καταδίδει και άγνωστους Κοκκινιώτες, χωρίς να γνωρίζει ποιοι είναι και τι έκαναν, νομίζοντας ότι έτσι προσφέρει υπηρεσίες στους γερμανούς και στον διοικητή των ευζωνικών ταγμάτων ασφαλείας Πλυτζανόπουλο. Μέσα σ' εκείνους που πρόδωσε ότι ήταν μέλη του ΕΑΜ με δράση εναντίον των γερμανών, ήταν κι ένας εργάτης που δούλευε στη Γερμανία και είχε έρθει με ολιγοήμερη άδεια για να δει τους δικούς του στην Κοκκινιά. Πήγε λοιπόν στην πλατεία της Οσίας Ξένης και όταν ο Μπαντράνης τον υπέδειξε για οργανωμένο και σαμποτέρ και ο γερμανός φρουρός ήταν έτοιμος να τον οδηγήσει μαζί με τους άλλους στη μάντρα για εκτέλεση, προχώρησε σ' έναν παρευρισκόμενο γερμανό αξιωματικό και μιλώντας του γερμανικά, γιατί ήταν τρία χρόνια στη Γερμανία, του είπε ότι ο Μπαντράνης λέει ψέματα και ότι αυτός προσφέρει τις υπηρεσίες του στον γερμανικό στρατό. Ταυτόχρονα έβγαλε το πάσο του και την ταυτότητα εργασίας και την

¹⁰¹ Βλ. σχετικά Αρχείο Ληξιαρχείου Δήμου Νίκαιας, Ληξιαρχική πράξη θανάτου Βασιλείου Μπεμπέκογλου (τ. 251 19/Α/1945).

¹⁰² Βλ. σχετικά, Λιάτσος Δημήτρης, οπ.π. (υποσημ. 88), σελ. 46.

έδωσε στον αξιωματικό. Ο γερμανός όταν διάβασε τα χαρτιά του Κοκκινιώτη εργάτη, κατάλαβε ότι δεν ήταν δυνατόν ένας που εργάζεται στην πολεμική βιομηχανία του Ράιχ, που είχε έρθει μόλις προ ολίγων ημερών από την Γερμανία, να είναι ταυτόχρονα οργανωμένος και σαμποτέρ στην Ελλάδα. Πλησίασε τον Μπαντράνη, του πήρε από τον ζωστήρα το όπλο και γεμάτος οργή τον παρέδωσε στο στρατιώτη που ήταν δίπλα του με την εντολή να εκτελεστεί, γιατί εξαπάτησε τα γερμανικά στρατεύματα κατοχής. Έτσι ο Μπαντράνης οδηγήθηκε στο χώρο που είχαν εκτελεστεί οι πατριώτες, που αυτός κατέδωσε, για να εκτελεστεί και αυτός από τον ίδιο δήμιο¹⁰³.

Σύμφωνα με άλλη μαρτυρία, κάποια στιγμή ο γερμανός αξιωματικός των SS αρχίζει να υποψιάζεται ότι οι κουκουλοφόροι εκτός από κομμουνιστές καταδίδουν και άσχετα άτομα, με τα οποία έχουν προσωπικές διαφορές. Βρήκε έναν μελαχρινό γερμανό στρατιώτη και τον διέταξε να πάει πίσω από ένα καμιόνι, να βγάλει την στολή του και να βάλει πολιτικά και να σταθεί γονατιστός ανάμεσα στους υπόλοιπους άντρες στην πλατεία της Οσίας Ξένης. Μετά πήρε από το μπράτσο τον Μπαντράνη που δεν είχε δει την σκηνή, και τον πήγε μέσα στο πλήθος μπροστά από τον στρατιώτη. Είναι «κουμμουνιστ» ρώτησε ελληνικά ο γερμανός. Ο Μπαντράνης θα απαντήσει αδίστακτα «Α!!! Αυτός μεγάλος «κομμουνίστ». «Μεγάλος κουμμουνίστ», ρώτησε ξανά με απορία ο γερμανός... «Μεγάλος» απάντησε με βεβαιότητα ο Μπαντράνης. Αμέσως μετά ακολούθησαν 2 λεπτά απίστευτης σιγής. Ενώ ο στρατιώτης ήταν όρθιος με τα χέρια στο κεφάλι, ο αξιωματικός ζήτησε από τον Μπαντράνη να έρθει κοντά τους και μόλις εκείνος πλησίασε, ο αξιωματικός έκανε μισή στροφή γύρω του, έβγαλε το περίστροφο και τον πυροβόλησε στο πίσω μέρος του κεφαλιού.

¹⁰³ Βλ. σχετικά, Δάρας Βασίλης, οπ.π (υποσημ. 32), σελ. 100.

Ως περισσότερο έγκυρη θεωρούμε την μαρτυρία του Δημήτριου Καραπιπέρη, που βρισκόταν εκείνες τις στιγμές στη μάντρα. Σύμφωνα μ' αυτήν « [...] Ο κόσμος πιστεύει ότι τον Μπαντράνη τον σκότωσε ο Γερμανός γιατί ήθελε να τον σκοτώσει. Ο Μπαντράνης όμως δεν ήτανε προδότης, ήτανε ταγματасφaλίτης. Άλλο της ημέρας οι προδότες που πήγαν να γλιτώσουν το τομάρι τους και τους καταλάβανε οι Γερμανοί και τους σκότωσαν. Ο Μπαντράνης ήταν το δεξί τους χέρι. Και τον σκοτώσανε κατά λάθος. Όταν ο Μπαντράνης πήρε έναν από τους υποδειγμένους και τον έφερε στη μάντρα, είναι όρθιος και χωρίς διακριτικά. Ένα φανελάκι αθλητικό και παντελόνι χακί. Κρρρρρ τον έναν ο Γερμανός, κρρρρ και τον άλλον, πάνε κι οι δύο κάτω. Βάζουν τις φωνές οι τσολιάδες: «Έναν τσολιά σκότωσε, έναν τσολιά σκότωσε!», «Τι λένε; Γιατί φωνάζουνε;». Αυτός που σκοτώθηκε ήταν τσολιάς, του λέω. «Το ίδιο μου κάνει» μου λέει. «Ας του βάζανε διακριτικά να φαίνότανε». Κι όταν μετά από κάμποση ώρα ήρθε ένας ίλαρχος (Έλληνας), του 'βαλε χέρι ο Γερμανός. Τον έβριζε γερμανικά. «Τι λέει κύριε διερμηνέα;» (αυτός ο ίλαρχος με είχε δείρει και μένα το πρωί). «Τον κακό σου τον καιρό λέει κύριε ίλαρχε. Γιατί δεν φόραγες διακριτικά σ' αυτόν και τον σκότωσε χωρίς να θέλει;». Λέει πες του ότι ήμουν πάνω στα Αρμένικα που σκοτώσανε έναν δικό τους κι έλειπα...»¹⁰⁴.

Η υπόθεση Μπαντράνη θα έχει μια άλλη τραγική παράμετρο. Μετά το τέλος του μπλόκου και την αποχώρηση γερμανών και ευζώνων από την Κοκκινιά, η οικογένεια του Μπαντράνη (πατέρας, μητέρα, σύζυγος και ένας έφηβος γιός) εξοντώθηκε από ομάδα της ΟΠΛΑ, η οποία φαίνεται ότι είχε πλήρως αφομοιώσει το δόγμα της οικογενειακής ευθύνης¹⁰⁵.

Λίγο μετά τις 18.00' δόθηκε εντολή να σηκωθούν όρθιοι όλοι οι συγκεντρωμένοι στην πλατεία της Οσίας Ξένης και μια ώρα αργότερα, αξιωματικοί με σφυρίχτρες οργάνωσαν τους ομήρους σε τετράδες. Σε λίγο, μια τεράστια φάλαγγα εκατοντάδων ατόμων 8000 κατά τους

¹⁰⁴ Βλ. σχετικά, Αρχείο ΚΕ του ΚΚΕ, Ηχητικό Αρχείο ΠΕΑΕΑ Κοκκινιάς, μαγνητοφωνημένη συνέντευξη Δημητρίου Καραπιπέρη.

¹⁰⁵ Βλ. σχετικά, Χανδρινός Ιάσωνας, οπ. π (υποσημ. 7), σελ. 127.

υπολογισμούς της αντίστασης (3.000 κατά τις γερμανικές αναφορές) πήρε τον δρόμο προς το Χαϊδάρι μέσω της οδού Κυδωνιών, αφήνοντας πίσω έναν ατελείωτο θρήνο γυναικών, παιδιών, μητέρων και αδελφών. Σύμφωνα με μαρτυρία του ελασίτη Μιχάλη Γρηγορακάκη, ο οποίος συμμετείχε σ' αυτήν την πορεία, ένας από τους ευζώνους που τους συνόδευε τους φώναζε ότι εκεί δε ήταν η Κοκκινιά αλλά η Γερμανία και να το καταλάβουν καλά ότι θα πεθάνουν όλοι. Εκτός από ορισμένους που κατόρθωσαν να διαφύγουν στον δρόμο και εκείνους που αφέθηκαν ελεύθεροι επειδή κατείχαν υπηρεσιακές ταυτότητες (σιδηροδρομικοί εργάτες, λιμενεργάτες, υπάλληλοι γερμανικών υπηρεσιών κ.ά.), οι περισσότεροι κατέληξαν στα γερμανικά στρατόπεδα συγκέντρωσης του Μάνχαϊμ, Νταχάου, Μπούχενβαλντ, Μπίπλις, Αουσβιτς κλπ¹⁰⁶.

Μετά την αποχώρηση των επιδρομέων το σούρουπο, μια ομάδα ανδρών του Ε' Αστυνομικού Τμήματος έλαβε εντολή από τον διοικητή του τμήματος να μεταβεί στη Μάντρα της Οσίας Ξένης και να περισυλλέξει τα πτώματα. Σύμφωνα με την μαρτυρία του επικεφαλούς της ομάδας υπαστυνόμου Λευτέρη Παπανάγνου, που ήταν οργανωμένος στο ΕΑΜ « Στο υπόστεγο και στον ανοιχτό χώρο βασίλευε απόλυτη ησυχία. Προχώρησα προς το κύριο οικοδόμημα, την αίθουσα που στεγαζόνταν οι αργαλειοί, όταν λειτουργούσε το υφαντουργείο. Το θέαμα με συγκλόνισε. Ρίγος μ' έπιασε σ' όλο μου το σώμα. Δεν περίμενα να βρω τόσα θύματα. Πραγματικό σφαγείο. Όλο το δάπεδο του υφαντουργείου ήταν σκεπασμένο από τα κορμιά των εκτελεσμένων. Μόνο έναν διάδρομο είχαν αφήσει στη μέση της αίθουσας. Τα κορμιά των εκτελεσμένων ήταν πεσμένα μπρούμυτα το ένα δίπλα στο άλλο, σε δυο σειρές με το κεφάλι προς την ανατολική και δυτική πλευρά της αίθουσας... Ωρολόγια, χρυσά, δαχτυλίδια δεν βρέθηκαν. Προφανώς οι νεκροί είχαν

¹⁰⁶ Βλ. σχετικά, Ευστρατιάδης Στρατής, οπ.π (υποσημ. 92), σελ. 33-40, Λιάτσος Δημήτρης, οπ.π. (υποσημ. 88), σελ. 46 - 53, Δήμος Νίκαιας, οπ.π. (υποσημ. 88), σελ. 47 -56., βλ. επίσης, Χανδρινός Ιάσωνας, οπ. π (υποσημ. 7), σελ. 234-237, Καρίμπας Κωνσταντίνος, οπ.π (υποσημ. 22), σελ. 75-77, Κωτσάκης Σπύρος, οπ.π. (υποσημ. 25), σελ. 213-214, Δάρας Βασίλης, οπ.π (υποσημ. 32), σελ. 83 - 100.

σκυλευθεί από τους γερμανούς και τους τσολιάδες[...] Ανάμεσα στα πτώματα ήταν και αυτό της Διαμάντως Κουμπάκη, με ανασηκωμένη την φούστα που σκέπαζε το σώμα της από την μέση και πάνω. Τα πόδια της ήταν μελανιασμένα από τα κτυπήματα. Στη νοτιοδυτική γωνία της αίθουσας και πάνω από τα σώματα των ανδρών βρισκόταν μπρούμυτα το σώμα της Αθηνάς Μάυρον που φορούσε ροζ φούστα και μπλούζα.» Ο Παπανάγνου θα συγκεντρώσει τις ταυτότητες και τα άλλα αντικείμενα των νεκρών για να τα παραδώσει στο αστυνομικό τμήμα, ώστε να γίνει η αναγνώριση των εκτελεσθέντων¹⁰⁷.

Το Ε' Αστυνομικό Τμήμα φρόντισε για την μεταφορά από εργάτες του Δήμου 72 ατόμων για ταφή στο Γ' Νεκροταφείο και των εκτελεσμένων στα Καμένα στο Νεκροταφείο της Ανάληψης. Τα προσωπικά αντικείμενα των νεκρών συγκεντρώθηκαν σε μικρά δεματάκια από τους αστυνομικούς και παραδόθηκαν σε εκπροσώπους του Ερυθρού Σταυρού. Το ίδιο έγινε και για τους νεκρούς στο Σχιστό, στα Αρμένικα και όλα τα άλλα σημεία της Κοκκινιάς όπου έγιναν εκτελέσεις. Στο Γ' Νεκροταφείο διαδραματίζονται σπαρακτικές σκηνές. Ο χώρος του νεκροταφείου, αλλά και ο δρόμος γύρω από αυτό είναι γεμάτοι αίμα. Οι συγγενείς που προλαβαίνουν την ταφή των πτωμάτων, πολλά από τα οποία είναι φρικτά κακοποιημένα χωρίς μάτια και με κομμένα άκρα, θρηνούν στους τάφους των δικών τους. Όσοι φθάνουν καθυστερημένα δεν μπορούν να βρουν τον τάφο των δικών τους και διαλέγουν έναν ανώνυμο τάφο, στον οποίο θρηνούν τον σκοτωμένο συγγενή τους. Σύμφωνα με την μαρτυρία της Τασίας Μεταξά, ο προϊστάμενος του νεκροταφείου θα τους δείξει το πτώμα του καταδότη Μπατράνη, που έχει μεταφερθεί και αυτό για ταφή μαζί με τα υπόλοιπα. Σύμφωνα με άλλη μαρτυρία, όταν κάποια συγγενής εκτελεσμένου θα πάει την άλλη μέρα

¹⁰⁷ Βλ. σχετικά, Αρχείο ΚΕ του ΚΚΕ, Ηχητικό Αρχείο ΠΕΑΕΑ Κοκκινιάς, μαγνητοφωνημένη συνέντευξη Λευτέρη Παπανάγνου.

να θυμιατίσει στη μάντρα, τα παπούτσια της θα βουλιάξουν στο πηχτό αίμα που έχει πάρει μια πράσινη απόχρωση¹⁰⁸.

Πηγές της Αντίστασης υπολόγισαν περισσότερους από 200 εκτελεσμένους, σε αντίθεση με τη γερμανική αναφορά της Ομάδας Στρατιών Ε, που κάνει αναφορά για 104 «νεκρούς εχθρούς» και 3.000 συλληφθέντες έναντι ενός Γερμανού λοχαγού και μερικών ανδρών των ταγμάτων ασφαλείας, τραυματιών στις αψιμαχίες της Νεάπολης.

Το χτύπημα ήταν συντριπτικό. Η Κοκκινιά μεταβλήθηκε σε απέραντο νεκροταφείο. Εκείνη την εφιαλτική νύχτα που θα μείνει βαθιά χαραγμένη στη μνήμη όσων την έζησαν, η πόλη μυρίζει θάνατο, δεν κυκλοφορούσε ψυχή στους ποτισμένους με αίμα δρόμους με τα άταφα ακόμη πτώματα και ακουγόταν μόνο οι σπαρακτικοί θρήνοι και οι κατάρες των γυναικών, αλλά και τα χωνιά της ΕΠΟΝ που προσπαθούσαν να εμψυχώσουν τόσο τον δοκιμαζόμενο πληθυσμό όσο και τους οργανωμένους στην αντίσταση.

¹⁰⁸ Βλ. σχετικά, Λιάτσος Δημήτρης, οπ.π. (υποσημ. 88), σελ. 44 -47, βλ. επίσης, μαρτυρίες στο ντοκυμανταίρ της ΕΡΤ, του Διονύση Γρηγοράτου «Το μπλόκο της Κοκκινιάς».

Εικόνα 4 : Η μάντρα του εργοστασίου ταπητουργίας που έγινε τόπος ομαδικών εκτελέσεων στο μπλόκο της Κοκκινιάς, σε φωτογραφία της εποχής των τραγικών γεγονότων.

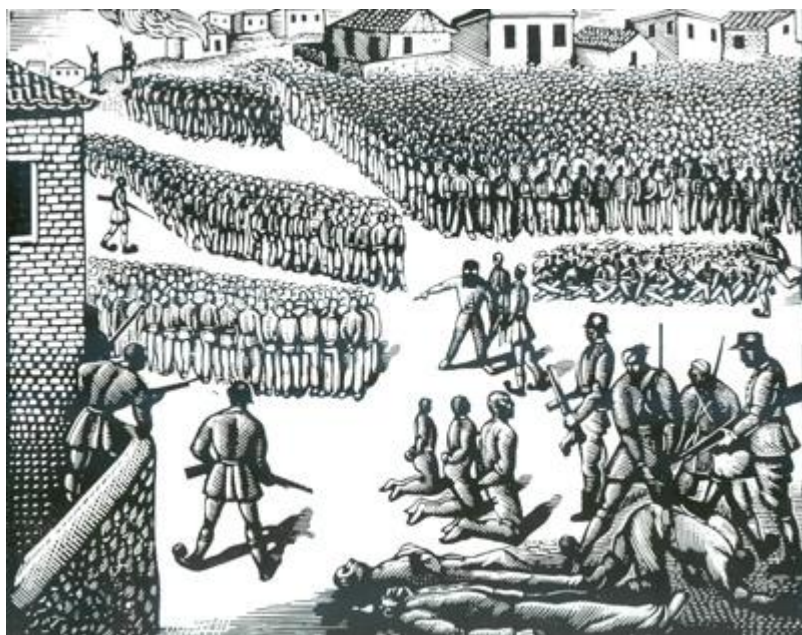
Εικόνα 5 : Η είσοδος της αίθουσας των αργαλειών του εργοστασίου ταπητουργίας, που μετατράπηκε σε χώρο μαζικών εκτελέσεων στο μπλόκο της Κοκκινιάς

Εικόνα 6: Το εσωτερικό του χώρου των εκτελέσεων στο μπλόκο της Κοκκινιάς

Εικόνα 7 : Μακρινή άποψη του χώρου των εκτελέσεων στο μπλόκο της Κοκκινιάς

Εικόνα 8 : Αναπαράσταση του μπλόκου της Κοκκινιάς

Εικόνα 9 : Η περιβόητη πόρτα της μάντρας της Οσίας Ξένης στην Κοκκινιά, απ' όπου οι μελλοθάνατοι οδηγούνταν στον δήμιο

Εικόνα 10 : Η εσωτερική άποψη της περιβόητης πόρτας της μάντρας

Εικόνα 11: MP 40 (Maschinenpistole, "πολυβόλο πιστόλι"), το πιο διαδεδομένο υποπολυβόλο των Γερμανικών Ενόπλων Δυνάμεων στον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο, που πρέπει να χρησιμοποιήθηκε και στις εκτελέσεις του μπλόκου της Κοκκινιάς

VI. Το μπλόκο της Καλλιθέας (28 Αυγούστου 1944)

Τα ξημερώματα της Δευτέρας 28 Αυγούστου 1944, δυνάμεις γερμανών και ευζωνικών ταγμάτων ασφαλείας περικυκλώνουν το Κουκάκι, τα Παλαιά Σφαγεία και την Καλλιθέα. Η Καλλιθέα κυκλώνεται από την Λεωφόρο Συγγρού έως τις γραμμές του ηλεκτρικού και από την γέφυρα του Κουκακίου μέχρι την παραλία. Με τους τηλεβόες διατάσσουν τους άνδρες άνω των 14 ετών να συγκεντρωθούν στο γήπεδο της ΑΕ Καλλιθέας, που καταλάμβανε το τετράγωνο των οδών Δαβάκη – Λεωφόρου Συγγρού – Δοϊράνης – Μαντζαριωτάκη. Η απειλή για όποιον έμενε στο σπίτι του ήταν άμεση εκτέλεση. Ο ΕΛΑΣ έχει πληροφορίες από την προηγούμενη για το επικείμενο μπλόκο, με αποτέλεσμα οι οργανωμένοι να φύγουν από τα σπίτια τους και να κοιμηθούν εκτός της ακτίνας του μπλόκου.

Ενώ οι άνδρες συγκεντρώνονται στο γήπεδο, οι εύζωνοι αρχίζουν έρευνα στα σπίτια. Πριν το μεσημέρι πυκνά σύννεφα μαύρου καπνού καλύπτουν την Καλλιθέα. Τα Παλαιά Σφαγεία καίγονται, όπως και το 5ο Δημοτικό Σχολείο από τα γερμανικά φλογοβόλα, κάτω από τις επευφημίες των ευζώνων που πετούν τα φέσια ψηλά και πυροβολούν στον αέρα πανηγυρίζοντας. Μαυροφορεμένες γυναίκες ξεχύνονται στους δρόμους, ξεφωνίζοντας. Σύμφωνα με μαρτυρίες, μια γυναίκα με βλέμμα απλανές, κρατά το καρβουνιασμένο πόδι ενός ηλικιωμένου που δεν πρόλαβε να βγει από το σπίτι. Ο καπνός κατεβαίνει χαμηλά, σε σημείο που να φαίνεται ότι έχει νυχτώσει εκείνο το μεσημέρι του Αυγούστου, καθώς με κόπο διακρίνει κανείς στα 60 μέτρα.

Στο γήπεδο έχουν συγκεντρωθεί περίπου 4000 άτομα. Άντρες όλων των ηλικιών και των επαγγελματιών καθισμένοι κάτω από τον καυτό ήλιο και το σύννεφο καπνού, με την αγωνία του θανάτου στα μάτια και τον εφιάλτη του ανθρώπου με την κουκούλα που διαλέγει στο σωρό και αρκεί

να κάνει μια κίνηση για να τελειώσουν όλα. Οι κουκουλοφόροι καταδότες αναλαμβάνουν δράση. Δύο είναι οι κυριότεροι καταδότες του μπλόκου, ο Ευάγγελος Φανίδης ή Σκατόκωλος, όπως ήταν γνωστή όλη η οικογένεια στου Χαροκόπου, άνθρωπος της πιάτσας, κλέφτης, σαλταδόρος και παλικάράς, που είναι άγνωστες οι συνθήκες, υπό τις οποίες δέχθηκε να παίξει τον ρόλο του καταδότη και ο Κολοκοτρώνης. Σύμφωνα με μια μαρτυρία στο μπλόκο επρόκειτο να δράσουν πέντε μασκοφόροι, που θα υποδείκνυαν τους οργανωμένους στο ΕΑΜ και ένας που θα υποδείκνυε τα μέλη οργανώσεων, που συνδέονταν με την αγγλική κατασκοπεία.

Σύμφωνα με άλλη μαρτυρία, στο γήπεδο —μια τεράστια έκταση μεταξύ Νέας Σμύρνης και Καλλιθέας—μαζεύονται 4000 – 5000 άτομα. Εύζωνοι, χωροφύλακες και λίγοι γερμανοί τους βάζουν σε γραμμές ανά τετράδες. Γύρω-γύρω σε στέγες και σε ταράτσες είναι στημένα πολυβόλα. Το μπλόκο διευθύνει εδώ ένας γερμανοελληνας, ψηλός, ζωσμένος αυτόματα και χειροβομβίδες, ενώ στο χώρο υπάρχουν είκοσι έως τριάντα μόνον γερμανοί αξιωματικοί και στρατιώτες.

Αφού μείνουν όρθιοι μιάμιση ώρα παίρνουν διαταγή να καθίσουν οκλαδόν. Γραμμές ατέλειωτες ανά πεντάδες στρώνονται στο χώμα κι είναι γεμάτη η τεράστια έκταση από το πλήθος. Ολόκληρος ο αντρικός πληθυσμός της Καλλιθέας στρωμένος εκεί περιμένει με την ψυχή στο στόμα τι θα γίνει, ενώ συνεχώς ακούγονται τουφεκιές. Ο αρχηγός του μπλόκου περιέρχεται τις γραμμές και απειλεί, χτυπά με ένα χοντρό καλάμι τους συγκεντρωμένους, βρίζει και δίνει διαταγές. Χωροφύλακες ειδοποιούν τον κόσμο να ετοιμάσει τις ταυτότητες. Αυτοκίνητα μ' αξιωματικούς των Ταγμάτων φτάνουν κάθε τόσο. Μετά από χειραψίες

και εγκαρδιότητες με τους γερμανούς παίρνουν τους συγγενείς τους και ξαναφεύγουν. Οι υπόλοιποι περιμένουν¹⁰⁹.

Στις εννέα το πρωϊ, όπως διηγούνται όσοι έζησαν το συγκλονιστικό αυτό περιστατικό, ένας εύζωνος φαίνεται απ' τον δρόμο που φέρνει έναν άντρα 35-40 χρόνων, κίτρινο από τον φόβο του. Τον παραδίδει στον διοικητή του και αναφέρει ότι τον συνέλαβε στο σπίτι του να κρύβεται σε μια ντουλάπα. Τρέμοντας από τον φόβο του ο άλλος παρακαλά τον διοικητή να μην του κάνει κακό. Λέει ότι είναι έμπορος από τον Πειραιά με τέσσερα παιδιά, φιλήσυχος πολίτης, και κρύφθηκε γιατί φοβήθηκε και τον παρακαλούσαν τα παιδιά του.

Ο αρχηγός του μπλόκου διατάσσει να τον πάνε απέναντι στ' αποδυτήρια του γηπέδου. Καταλαβαίνει πως πρόκειται να εκτελεσθεί και ενώ τον σέρνουν δύο γερμανοί και δύο εύζωνοι και τον χτυπούν με πέτρες και με κοντακίες πέφτει στα πόδια των γερμανών, τους αγκαλιάζει τις μπότες, φιλά τα πόδια τους κλαίει και παρακαλεί για τα παιδιά του. Και καθώς είναι έτσι σκυμμένος και φιλά τις μπότες του γερμανού, του ρίχνει εκείνος δύο – τρεις σφαίρες και μετά την χαριστική βολή. Ύστερα τον σηκώνουν οι τσολιάδες και τον πάνε μέσα στο καμαράκι.

Ενώ ο τρόμος φτερουγίζει πάνω από το πλήθος, ένας ταγματασφαλίτης βγαίνει από το καμαράκι κρατά από τους σπάγκους τα παπούτσια του σκοτωμένου. Τα δείχνει στο πλήθος και τα προσφέρει σ' όποιον τα ζητήσει. Κανείς δεν προσφέρεται και ο ταγματασφαλίτης παρατηρεί σαρκαστικά ότι όλοι ξυπόλητοι παριστάνουν τους κυρίους και θα τους κανονίσουν.

¹⁰⁹ Βλ, σχετικά, Λιόγγαρης Βασίλης, « συννοικισμός Χαροκόπου», Εκδόσεις Φιλιππότη, Αθήνα (1985), σελ. 236-242, βλ. επίσης, Μουτσογιάννης Ευστράτιος, οπ.π. (υποσημ. 75), σελ. 157 – 161, Κωτσάκης Σπύρος, οπ.π. (υποσημ. 25), σελ. 214, βλ. επίσης, Μακρής Ορέστης, οπ. π.(υποσημ. 25), σελ. 156-157, Χανδρινός Ιάσωνας, οπ. π (υποσημ. 7), σελ. 241-242, Καρίμπας Κωνσταντίνος, οπ.π (υποσημ. 22), σελ. 78-79.

Στο χώρο του μπλόκου εμφανίζονται δυο καταδότες για να υποδείξουν τους υπόπτους. Περιέρχονται τις γραμμές και δείχνουν δυο παιδιά, τα οποία αρπάζουν οι ταγματασφαλίτες και τα πάνε απέναντι, από την άλλη μεριά του δρόμου, σ' ένα άσπρο σπίτι. Τα χώνουν μέσα με κλοτσιές. Εκεί είναι οι γερμανοί που σκοτώνουν χωρίς διατυπώσεις. Ξαναβγαίνουν με πρόσωπο κατάμαυρο απ' το ξύλο. Τα συνοδεύουν οι τσολιάδες και τα πιέζουν να υποδείξουν άλλους, για να μην τους σκοτώσουν. Τελικά δείχνουν δύο δυο-τρεις ανθρώπους. Ολους μαζί τους οδηγούν οι ταγματασφαλίτες στο σπίτι και ακούγονται πυροβολισμοί.

Η πέννα του Δημήτρη Ψαθά περιγράφει ανάγλυφα τις στιγμές εκείνες του ζόφου : «[...] Η ζωή του καθενός κρέμεται τώρα από τούτο. Αν έναν, οποιονδήποτε, τον τσακίσουνε στο ξύλο, του δείξουνε τα πτώματα των άλλων και του πουν ότι το μόνο που τον σώζει είναι να υποδείξει δυο-τρεις απ' τον σωρό, και το φέρει η τύχη κι η άλλοφροσύνη του να δείξει εσένα, πήγες! Χιλιάδες κόσμος, Χιλιάδες καρδιές χτυπάνε. Χιλιάδες μάτια κοιτάνε μ' αγωνία. Χιλιάδες λαρύγγια ξεραίνονται. Μιλιά Όσους είδα και μου μίλησαν για κείνες τις στιγμές δεν μπόρεσαν να μου μεταδώσουν την ψυχολογία της κακιάς εκείνης ώρας. Το μυαλό σταματημένο. Το αίμα παγωμένο. Και μόνο μια καρδιά να χτυπά αλαφιασμένη. Απάνω στη μάχη σε παίρνει —μπορεί— και το μεθύσι. Κι αν όχι, φυλάγεσαι. Έχεις τ' όπλο στο χέρι. Ρίχνεις. Στο κάτω-κάτω, το βόλι θα 'ρθει την ώρα που δεν το περιμένεις. Εδώ είναι η αγωνία φτασμένη στη διαπασών».

Στο μπλόκο εμφανίζεται ένας καταδότης με γερμανική στολή. Φορά κοντό παντελονάκι, μαύρα γυαλιά στο μάτια του κι απάνω-κάτω στα γυαλιά χακί μαντίλι που κλείνει το μισό πρόσωπο κι αφήνει μια μεγάλη χαραμάδα στα γυαλιά να βλέπει. Προχωρά αργά-αργά παίρνει από πάνω τη γραμμή και υποδεικνύει σ' ένα παιδί ασθενικό, γιό ενός συνταγματάρχη να βγει από την γραμμή. Παρεμβαίνει ένας νέος 23 ετών και παρακαλεί τον καταδότη να αφήσει το άλλο παιδί γιατί είναι άρρωστο, του λέει ότι είναι αδελφός του. Ο καταδότης διατάσσει και αυτόν να βγει από την γραμμή.

Τα δύο αδέλφια οδηγούνται στο σπίτι των εκτελέσεων. Οι γερμανοί θα σκοτώσουν τον μεγαλύτερο αδελφό. Το μικρότερο παιδί, το ασθενικό, πέφτει λιπόθυμο και κάνει αιμόπτυση. Ο γερμανός εκτελεστής με κλοτσιές το πετάει έξω από το σπίτι. Το παιδί έχει πάθει ωστόσο κλονισμό. Επί μήνες νομίζει πως βλέπει μπροστά στα μάτια του τη μάσκα και φωνάζει.

Εν τω μεταξύ ο μασκοφόρος διατάσσει να τον κοιτάνε στα μάτια. Σε μερικούς κάθεται ώρα πολλή, ίσως από σαδισμό. Πολλοί τα χάνουν. Αδύνατο ν' ανθέξουν αυτό το βλέμμα του θανάτου. Ξαφνικά αρχίζει να ρωτά μασώντας τις λέξεις αυτόν που έχει επιλέξει πως λέγεται, αν είναι στην ΟΠΛΑ και γιατί ταράχθηκε, τέλος δε, τον διατάζει να βγει από τη γραμμή, στέλνοντάς τον στο θάνατο. Την ίδια δουλειά κάνουν άλλες δυο μάσκες που κάθε τόσο ξεχωρίζουν ένα και τον αρπάζουν οι ταγματασφαλίτες. Κάποια στιγμή οι εύζωνοι φέρνουν απ' το σπίτι έναν κατάμαυρο απ' το ξύλο και τον σέρνουν στο πλήθος για να τους δείξει τους συντρόφους του. Αυτός παρά τις γροθιές και τις κλοτσιές δεν δείχνει κανέναν. Τον τραβούν πίσω στο άσπρο σπίτι. Εκεί τον αποτελειώνουν οι γερμανοί. Φέρνουν ένα αλητάκι, μαύρο κι αυτό από το ξύλο. Αυτό δείχνει καμιά δεκαριά. Τους παίρνουν όλους, τους μαζεύουν στο σπίτι των εκτελέσεων. Μαζεύουν κι όσους ξεχωρίζουν οι μάσκες. Οι γερμανοί τους εκτελούν.

Στις 13.30' χωρίζουν τους άνω των 40 ετών, τους δε νεότερους οδηγούν σε δυο ατέλειωτες γραμμές ανά πεντάδες πέρα από την λεωφόρο Συγγρού. Μερικοί εύζωνοι ύστερα από τόσο μεγάλη σφαγή βοηθάνε στη φυγή. Φεύγουν πολλοί, όμως οι γερμανοί, μόλις το αντιλαμβάνονται, στήνουν πολυβόλα στις ταράτσες και σκοτώνουν όσους φεύγουν. Στις 14.00' τους οδηγούν πίσω, οι μεγαλύτεροι αφήνονται

ελεύθεροι, ενώ οι νεότεροι υφίστανται νέο έλεγχο από τους μασκοφόρους¹¹⁰.

Οι εκτελεσμένοι θα φθάσουν τελικά τους είκοσι τέσσερις. Μετά το φοβερό αιματοκύλισμα, ο Πλυτζανόπουλος, θέλοντας να απαλύνει τις εντυπώσεις θα διατάξει να αφεθούν ελεύθεροι όλοι οι όμηροι του μπλόκου. Οι κουκουλοφόροι καταδότες του μπλόκου είχαν στην πλειοψηφία τους άσχημο τέλος. Την επομένη έξι απ' αυτούς βρέθηκαν εκτελεσμένοι και πεταμένοι κάτω από την γέφυρα του Μέτς, στον χώρο προ του Σταδίου. Ένας απ' αυτούς, ονόματι Μαχνός, φέρεται ότι μετάνιωσε στο μπλόκο και επειδή δεν ήθελε να υποδείξει κανέναν στους γερμανούς απέσπασε την εύνοια του διοικητή των SS και μολονότι εθεωρείτο επικίνδυνο μέλος του ΕΛΑΣ Καλλιθέας και προπολεμικό στέλεχος του ΚΚΕ αφέθηκε ελεύθερος με μόνη την υπόσχεση στο διοικητή των SS ότι δεν θα οργανωνόταν ξανά στον ΕΛΑΣ¹¹¹.

¹¹⁰ Βλ. σχετικά, Ψαθάς Δημήτρης, οπ.π. (υποσημ. 16), σελ. 252-259.

¹¹¹ Βλ. σχετικά, Μουτσογιάννης Ευστράτιος, οπ.π. (υποσημ. 75), σελ. 171-172, Λιόγγαρης Βασίλης, οπ.π. (υποσημ. 109), σελ. 236-242.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΕΝΑΤΟ

ΤΑ ΑΝΤΙΠΟΙΝΑ ΤΩΝ ΔΥΝΑΜΕΩΝ ΚΑΤΟΧΗΣ

Ι. Η τακτική των αντιποίνων στην κατεχόμενη Αθήνα

Αναμφισβήτητα, οι πλέον σκοτεινές ώρες της κατοχικής νύχτας στην κατεχόμενη Αθήνα συνδέονται με τις μαζικές εκτελέσεις ομήρων, τόσο από τα στρατεύματα κατοχής, όσο και από ελληνικές κατοχικές αρχές.

Οι εκτελέσεις ομήρων στις κατεχόμενες χώρες ήταν μια επιλογή της Wehrmacht, ενταγμένη στη γερμανική στρατιωτική αντίληψη «της ανταπόδοσης» που αποτελούσε για τις γερμανικές ένοπλες δυνάμεις θεμελιώδη αρχή της στρατιωτικής δικαιοσύνης, στο πλαίσιο του δόγματος για την καταστολή τυχόν αντιστασιακών ενεργειών εναντίον τους, σύμφωνα με το οποίο, « η τρομοκρατία πρέπει να πληρώνεται με τρομοκρατία», ώστε να εξαναγκασθεί ο πληθυσμός να αποσύρει την υποστήριξή τους από τους εξεγερμένους.

Στις 16 Σεπτεμβρίου 1941, η γερμανική Ανώτατη Διοίκηση Ενόπλων Δυνάμεων (Oberkommando der Wehrmacht -OKW) εξέδωσε διαταγή να εκτελούνται κατά περίπτωση, 50 ή 100 κάτοικοι- κατά προτίμηση κομμουνιστές- για κάθε φόνο και 10 κάτοικοι για κάθε τραυματισμό γερμανού στρατιώτη στις κατεχόμενες χώρες¹¹². Τον Μάρτιο του 1942, σε διαταγή του, για την « καταπολέμηση των επαναστατών», ο πτέραρχος Λαιφ, διοικητής της Ομάδας Στρατιών «Ε» (Heeres Gruppe E) που με έδρα την Θεσσαλονίκη έλεγχε ολόκληρο τον βαλκανικό χώρο, θα τονίσει για

¹¹² Βλ. σχετικά, Φλάϊσερ Χάγκεν, οπ.π. (υποσημ. 38), σελ. 189.

τα αντίποινα « Όσο πιο ξεκάθαρα και σκληρά θα είναι τα αντίποινα στην αρχή, τόσο λιγότερο απαραίτητα θα είναι αργότερα. Κανένας συναισθηματισμός. Είναι πολύ καλύτερο να εξοντώνονται πενήντα ύποπτοι από το να σκοτώνεται ένας Γερμανός στρατιώτης (...) Αν δεν είναι δυνατή η σύλληψη αυτών που άμεσα συμμετείχαν στην επαναστατική ενέργεια, τότε είναι επιτρεπτά αντίποινα, για παράδειγμα ο τουφεκισμός του ανδρικού πληθυσμού της κοντινότερης περιοχής» Ειδικά για την Ελλάδα, η από 8.7.1943 απόρρητη διαταγή του στρατάρχη Wilhelm Keitel, θα ορίσει, μεταξύ άλλων, « Σε ιδιαίτερα ύπουλες πράξεις των συμμοριτών ή των βοηθών τους, οι μέραρχοι εξουσιοδοτούνται να δίνουν προκαταρκτικές διαταγές να μη συλλαμβάνει ο στρατός αιχμαλώτους και όλα τα άτομα που συλλαμβάνονται στην περιοχή να εκτελούνται»¹¹³.

Μετά την ανάληψη, στις 10.9.1943 από τον Πτέραρχο Wilhelm Speidel των καθηκόντων του Στρατιωτικού Διοικητού Ελλάδας (Militarbefehlshaber Griechenland), μεταξύ των εξουσιών που του ανατίθενται, διαθέτει και το δικαίωμα επιβολής αντιποίνων εναντίον πολιτών για πράξεις στρεφόμενες κατά των γερμανικών δυνάμεων (εκτελέσεις ομήρων – μέτρα εξιλασμού «Suhnenmassnahmen» κατά την γερμανική ορολογία).

Στις 10 Οκτωβρίου 1943 εκδίδεται η ακόλουθη ανακοίνωση του πτεράρχου Speidel : « Πάσα απεργία θα θεωρείται ως εχθρική εκδήλωση του πληθυσμού έναντι των Αρχών Κατοχής και αν ακόμη δεν θίγονται αμέσως στρατιωτικά συμφέροντα. Το αυτό ισχύει και διά την υποκίνηση εις απεργίαν και την απόπειραν απεργίας. Θα καταστείλω με άπαντα τα εις την διάθεσιν μου μέσα, αμειλίκτως, πάσα τοιαύτην απόπειραν. Αι παραβάσεις εις το μέλλον θα τιμωρούνται εις βαρείας περιπτώσεις με θάνατον. Ιδίως η ποινή του θανάτου θα επιβάλλεται εις τους υποκινήτάς

¹¹³ Βλ. σχετικά, Γασπαρινάτος Σπύρος, , οπ.π. (υποσημ. 1), σελ. 373-374, Mazower Mark, « Στην Ελλάδα του Χίτλερ, , οπ.π. (υποσημ. 1), σελ. 203-205.

και αρχηγούς. Οι λοιποί συμμετέχοντες εις απεργίας θα τιμωρούνται με βαρείας ποινάς φυλακίσεως και αποστολήν εις στρατόπεδα καταναγκαστικών έργων»¹¹⁴.

Στις 27 Οκτωβρίου 1943, ο Στρατιωτικός Διοικητής Ελλάδος εκδίδει μια άλλη αμείλικτη ανακοίνωση, η οποία τοιχοκολλήθηκε στους δρόμους της Αθήνας και δημοσιεύθηκε στον κατοχικό τύπο : « Επ' εσχάτων κατέστησαν συχναί απόπειραι δολοφονίας Γερμανών Στρατιωτικών. Οι δράσται ανήκουσιν κατά το πλείστον εις κομμουνιστικούς κύκλους. Αι γερμανικαί ένοπλοι δυνάμεις θα καταπολεμήσουν ριζικώς πάσαν απόπειραν δολοφονίας και διαταράξεως της ησυχίας της Χώρας.

Εις τα μέλλον: διά κάθε φονευόμενον Γερμανόν Στρατιώτην θα εκτελούνται 50 Έλληνες. Διά κάθε τραυματιζόμενον Γερμανόν Στρατιώτην θα εκτελούνται 10 Έλληνες. Οι εκτελούμενοι: θα εκλέγωνται μεταξύ των κύκλων των υπευθύνων διά την απόπειραν ταύτην. Τα αυτά μέτρα θα λαμβάνονται και διά την δολοφονίαν Ελλήνων ανηκόντων εις τα Σώματα Αστυνομίας Πόλεων και Χωροφυλακής.

Προειδοποιώ τον πληθυσμόν και συμβουλεύω πάντας τους αγαπώντας την πατρίδα των Ελλήνας να αποτρέπωσιν τους συμπατριώτας των εξ απερισκέπτων ενεργειών προς το ίδιον αυτών συμφέρον»¹¹⁵.

Σπάνια μόνο πραγματοποιείται αυτή η απειλή κατά της οποίας βάλουν ενδοϋπηρεσιακά τόσο η γερμανική πρεσβεία όσο και ο νεοδιορισμένος ειδικός απεσταλμένος για πολιτική (αντικομμουνιστική) δράση H. Neubacher. Ο τελευταίος θα καταφέρει την άρση του υποχρεωτικού χαρακτήρα των αντιποίνων και κυρίως της ως άνω αναλογίας. Τα μέτρα αυτά εξαρτώνται πλέον από τις ειδικές περιστάσεις και την κρίση του υπεύθυνου διοικητή¹¹⁶.

Στο ίδιο μήκος κύματος θα κινηθεί και ο Ταξίαρχος των SS και Υποστράτηγος της Αστυνομίας Jurgen Stroop, ως ανώτερος αρχηγός των

¹¹⁴ Βλ. σχετικά, Κατσιμήτρος Γεώργιος, οπ.π. (υποσημ. 5), σελ. 12.

¹¹⁵ Βλ. σχετικά, Γρηγοριάδης Σόλων, οπ.π. (υποσημ. 4), σελ. 127-128.

¹¹⁶ Βλ. σχετικά, Φλάϊσερ Χάγκεν, οπ.π. (υποσημ. 38), σελ. 191.

SS και της Αστυνομίας στην Ελλάδα (Hohere SS und Polizei Fuhrer Griechenland), στις διαταγές του οποίου θα τεθούν η Αστυνομία Πόλεων, η Χωροφυλακή και τα Τάγματα Ασφαλείας. Ο Jurgen Stroop, ωμός και επηρμένος, πρώην υπάλληλος του υποθηκοφυλακείου της Ρηνανίας – Βεστφαλίας, ήταν ο επικεφαλής της δύναμews των SS που είχαν ισοπεδώσει το γκέτο της Βαρσοβίας, καταστέλλοντας την εξέγερση των Εβραίων κατοίκων της πολωνικής πρωτεύουσας. Η υπαγωγή της διοικήσεως των σωμάτων αυτών στον Jurgen Stroop θα αναγγελθεί με την εξής ανακοίνωση του τελευταίου, η οποία δημοσιεύεται στις αθηναϊκές εφημερίδες στις 19 Οκτωβρίου 1943 : « Με την ημερομηνία της υπ’ εμού αναλήψεως της υπηρεσίας, υπήγαγον υπό τας διαταγάς μου την Ελληνικήν Αστυνομίαν, την Χωροφυλακήν και τα Τάγματα Ασφαλείας (ευζώνων)

Οι αναφερόμενοι σχηματισμοί χρησιμοποιούνται διά την τήρησιν της τάξεως και της ησυχίας. Εκάστη απόπειρα εναντίον των ανδρών των εν λόγω σχηματισμών στρέφεται συνεπώς εναντίον της ασφαλείας της χώρας.

Εάν λάβουν χώραν εις το μέλλον απόπειραι εναντίον ανδρών της Αστυνομίας, της Χωροφυλακής και των Ταγμάτων Ασφαλείας, θα λάβω άνευ δισταγμού αυστηρότατα μέτρα εναντίον των δραστών και των συμπαθούντων αυτούς κύκλων.

Εάν φονεύσουν οι πολιτικοί εγκληματίαι μέλη της Αστυνομίας, της Χωροφυλακής και των Ταγμάτων Ασφαλείας, θα τυφεκίζεται εις κάθε περίπτωσιν αριθμός τις των ομοφρόνων των εγκληματιών αυτών εκ των γνωστών εις την Αστυνομίαν.

Αθήναι τη 16/10/43

Ο Ανώτατος Αρχηγός των Ταγμάτων Ασφαλείας

και Αστυνομίας Ελλάδος

ΣΤΡΟΟΠ

Διοικητής Ταξιαρχίας Ταγμάτων Ασφαλείας

και Υποστράτηγος της Αστυνομίας.»

Τον Stroop θα διαδεχθεί τον Οκτώβριο του 1943 ο διαβόητος Walter Schimana, διοικητής Ταξιαρχίας των SS και Υποστράτηγος των μάχιμων SS, ο οποίος παρέμεινε στη θέση αυτή έως τις 27.9.1944, προήχθη δε στο βαθμό του Gruppenfuhrer των SS και Αντιστρατήγου (Generaleutant) των

Μάχιμων (Waffen) SS. Ανήκε στους βετεράνους του ναζιστικού κόμματος πρώην διοικητής χωροφυλακής στη Βιέννη και προσωπικός φίλος του Ernst Kaltenbrunner. Στους αμερικανούς ανακριτές μετά τον πόλεμο θα δώσει την εντύπωση « ενός ανθρωπάκου με ευχάριστους τρόπους που δεν δίνει την εντύπωση σκληρού στελέχους των SS». Ο Walter Schimana θα φανεί εξ ίσου αδυσώπητος με τον προκάτοχό του. Σε ανακοίνωσή του στις 28.11.1943, αναγγέλοντας ότι διέταξε την εκτέλεση 19 « αναρχοκομμουνιστών» σε αντίποινα για τον φόνο δύο λοχαγών των Ταγμάτων Ασφαλείας και τεσσάρων χωροφυλάκων, θα δηλώσει σαφώς ότι « Είμαι διατεθειμένος να θέσω άνευ δισταγμών υπό την προστασίαν μου όλους τους πατριωτικώς σκεπτομένους Έλληνες, οι οποίοι, όπως και ο γερμανικός στρατός αντιμετωπίζουν την κομμουνιστική τρομοκρατία και αγωνίζονται ούτω υπέρ των μοναδικών αξιών του ευρωπαϊκού ως και του ελληνικού πολιτισμού...»¹¹⁷.

Η πολιτική των αντιποίνων θα εφαρμοσθεί με αμείλικτη σκληρότητα, στο πλαίσιο του « δόγματος της συλλογικής ευθύνης» που εφάρμοζαν τα γερμανικά στρατεύματα κατοχής. Οι ανακοινώσεις του Στρατιωτικού Διοικητή Ελλάδας και του Ανώτερος Αρχηγού των SS και της Αστυνομίας στην Ελλάδα θα διαδέχονται η μια την άλλη και η τρομερή αλυσίδα των εκτελέσεων θα συνεχισθεί έως την αποχώρηση των Γερμανών. Οι ομαδικές εκτελέσεις αντιποίνων ανακοινώνονται κατά κανόνα μέσω των εφημερίδων. Τα θύματα, τα οποία συνήθως χαρακτηρίζονταν κομμουνιστές, ουδεμία σχέση είχαν με τις πράξεις για τις οποίες διατάσσονταν τα αντίποινα.

¹¹⁷ Βλ. σχετικά, Γασπαρινάτος Σπύρος, , οπ.π. (υποσημ. 1), σελ. 373-388, Mazower Mark, οπ.π. (υποσημ. 1), σελ. 199-216 και 252 επομ, Κατσιμήτρος Γεώργιος, οπ.π. (υποσημ. 5), σελ. 8- 25, Γρηγοριάδης Σόλων, οπ.π. (υποσημ. 4), σελ. 127-130, Εφημερίδες « Ελεύθερον Βήμα», «Ακρόπολις», « Καθημερινή», « Αθηναϊκά Νέα», 10.10.1943, 19.10.1943, 27.10.1943, 28.11.1943.

Στις 9 Δεκεμβρίου 1943 άνδρες του ΕΛΑΣ επιτίθενται κατά ομάδας γερμανών στην περιοχή της Ομόνοιας και τραυματίζεται ένα υπαξιωματικός. Σε αντίποινα, ανακοινώνεται από την Γερμανική Στρατιωτική Διοίκηση ότι « Διαρκούσης μιας υπό κομμουνιστών προκληθείσης ανταλλαγής πυροβολισμών εις την πλατείαν Ομονοίας κατά την νύκτα της 9^{ης} προς την 10^{ην} Δεκεμβρίου 1943, επληρώθη εις Γερμανός υπαξιωματικός. Συμφώνως προς την ανακοίνωσιν του κ. Στρατιωτικού Διοικητού Ελλάδος της 25 Οκτωβρίου 1943, προς λήψιν μέτρων αντιποίνων ετυφεκίσθησαν δέκα κομμουνισταί εκ της περιοχής της Πλατείας Ομονοίας. – Ο Φελντκαμμαντάντ».

Οι επιθέσεις όμως του ΕΛΑΣ στην Αθήνα συνεχίζονταν ιδίως κατά των ανδρών των Ταγμάτων Ασφαλείας. Την 17^{ην} Δεκεμβρίου θα δημοσιευθεί στις κατοχικές εφημερίδες η εξής ανακοίνωση του Walter Schimana : « Κατά το μεταξύ της 27/11 και 11/ 12/1943 χρονικόν διάστημα, όργανα της ελληνικής Αστυνομίας, της Χωροφυλακής και τής Υπηρεσίας Ταγμάτων Ασφαλείας έπεσαν εκ νέου θύματα δολοφονικών πληγμάτων διαφόρων κομμουνιστικών και αναρχικών στοιχείων.

Ούτω την 27/11/43 εδολοφονήθη εις χωροφύλαξ και την 28/11/43 εις εύζωνος. Πλην τούτων, 19 εύζωνοι, 7 χωροφύλακες και 9 αστυνομικοί επληρώθησαν εν μέρει σοβαρώς.

Ως αντίποινα δια τα εγκλήματα ταύτα διέταξα τον τυφεκισμόν 20 κομμουνιστών.

Εάν δεν σταματήσουν τα κατά των ελληνικών οργάνων Ασφαλείας καταφερόμενα πλήγματα ταύτα, την αυτήν θα υποστούν τύχην όλοι οι εις την εξουσίαν μου ευρισκόμενοι κομμουνισταί».

Τα αντίποινα για τις επιθέσεις του ΕΛΑΣ κατά ανδρών των δυνάμεων ασφαλείας θα συνεχισθούν αδυσώπητα. Στις 27 Νοεμβρίου 1943 εκτελούνται στο Γουδί 19 όμηροι. Στις 8 Ιανουαρίου 1944, θα δημοσιευθεί στις εφημερίδες η εξής ανακοίνωση του Walter Schimana : «Υπό κομμουνιστικών στοιχείων εδολοφονήθησαν από της 16.12.43, ο εύζωνος Ιωάννης Σιραγάκης, οι χωροφύλακες Γ. Αρβανιτόπουλος, Α. Καραπιέρης, Αλ. Γερμανός και τραυματίστηκαν εν μέρει σοβαρώς, έτεροι 14 εύζωνοι, 21 χωροφύλακες και εις αστυνόμος. Ως αντίποινα δια τα εγκλήματα ταύτα, διέταξα σήμερον τον τυφεκισμό 30 κομμουνιστών.

Αθήναι 7.1.44

Ο Ανώτατος Αρχηγός των Ταγμάτων Ασφαλείας και της Αστυνομίας Ελλάδος.»

Παρόμοια θα είναι και η ανακοίνωση του ίδιου στις 20 Ιανουαρίου 1944 :

«Οι υπό κομμουνιστών δι' ενέδρας βαρέως τραυματισθέντες Χρ. Αλιβέρης εύζωνος και Δημ. Πολύχρονος χωροφύλακας υπέκυψαν εις τα τραύματα των. Επίσης από 6.1.44 ετραυματίσθησαν σοβαρώς πολλοί εύζωνοι, χωροφύλακες και αστυνομικοί. Ως αντίποινα για τα εγκλήματα ταύτα, διέταξα σήμερα τον τυφεκισμό 10 κομμουνιστών ομήρων.

Αθήναι 18.1.44

Ο Ανώτατος Αρχηγός των Ταγμάτων Ασφαλείας και της Αστυνομίας Ελλάδος».

Ο κύκλος του αίματος έχει πλέον ανοίξει. Στις 11 Φεβρουαρίου 1944, ο Walter Schimana ανακοινώνει τον « τυφεκισμό 25 κομμουνιστών» ως αντίποινα για την απώλεια 3 χωροφυλάκων και τον τραυματισμό 5 ευζώνων, 5 χωροφυλάκων και 3 αστυνομικών. Στις 9 Μαρτίου 1944 εκτελούνται στην Αθήνα 50 κομμουνιστές ως αντίποινα για τις εργατικές απεργίες που είχαν προηγηθεί. Σύμφωνα με σχετική ανακοίνωση του Στρατιωτικού Διοικητή Ελλάδος πτεράρχου Speidel, για την αιτιολογία της εκτέλεσης : « Αυτάς τας ημέρας εγκληματικά κομμουνιστικά στοιχεία, εκμεταλλεζόμενα τας επικρατούσας οικονομικές συνθήκας προσεπάθησαν να εξαπολύσουν αγρίας τμηματικές απεργίας και δια της τρομοκρατίας και δι' εκβιασμών να παρεμποδίσουν τον πρόθυμον να εργασθή ειρηνικόν πληθυσμόν κατά την ανάληψιν της εργασίας του. Οπλισμένοι κομμουνισταί έδωσαν μάχην προς τας δυνάμεις της ελληνικής Χωροφυλακής και της Αστυνομίας, αι οποίαι επανέφερον την τάξιν και την ησυχίαν». Στις 15 Μαρτίου εκτελούνται άλλοι 50 όμηροι και στις 16 Μαρτίου 22 κομμουνιστές. Στις 8 Απριλίου 1944 ανακοίνωση του Feldkommandant Αθηνών πληροφορούσε « Γερμανοί στρατιώται έπεσαν κατά την εκτέλεσιν υπηρεσίας των θύματα θρασυδείλου ενέδρας κομμουνιστών κακούργων. Προς λήψιν αντιποίνων ετυφεκίσθησαν σήμερον κατά διαταγήν του Στρατιωτικού Διοικητού Ελλάδος πενήντα κομμουνισταί». Στις 18 Απριλίου 1944 θα εκτελεσθούν 35 κομμουνιστές για τον φόνο 6 ευζώνων και ενός χωροφύλακα, ενώ άλλοι 20 θα εκτελεσθούν ως αντίποινα για την δολοφονία ενός αστυνομικού. Στις 27 Απριλίου, τουφεκίζονται 20 κομμουνιστές ως αντίποινα για τον

φόνο 2 ευζώνων και 6 χωροφυλάκων. Στις 3 Μαΐου 1944 δημοσιεύονται στις εφημερίδες δύο ανακοινώσεις. Με την πρώτη, ο Walter Schimana αναγγέλει τον τυφεκισμό 30 κομμουνιστών ως αντίποινα για τον φόνο 2 ευζώνων, ενώ ο Feldkommandant Αθηνών την εκτέλεση άλλων 60 κομμουνιστών, εκ των οποίων 50 ως αντίποινα διότι « την νύκτα της 12 προς 13 Απριλίου, διαρκούσης ανάνδρου επιθέσεως εφονεύθησαν πέντε πρόσωπα ανήκοντα εις τον Γερμανικόν στρατόν και ετραυματίσθησαν 7» και οι λοιποί 10 ως αντίποινα, διότι « την 24^{ην} Απριλίου εγένετο απόπειρα κατά της εξ Αθηνών προς Κόρινθον αμαξοστοιχίας». Στις 11 Μαΐου 1944 δημοσιεύεται στις εφημερίδες η ακόλουθη ανακοίνωση του Walter Schimana : « Ως αντίποινα δια τα κατά την 22.4.1944 απαχθέντα και αργότερον κτηνωδώς δολοφονηθέντα μέλη της Γερμανικής Αστυνομίας διέταξα σήμερον τον εν Αθήναις τυφεκισμόν 100 εν όλω κομμουνιστών. Δια πάσαν νέαν θρασύδειλον εξ ενέδρας δολοφονίαν θα επιβάλλωνται τα αυτά αντίποινα.». Θα πρέπει να σημειωθεί ότι μεταξύ των εκτελεσθέντων περιλαμβάνονταν και 10 γυναίκες. Στις 27 Μαΐου 1944 απαγχονίζονται 10 κομμουνιστές, με εντολή του Feldkommandant Αθηνών, διότι, όπως αναφέρεται στην ανακοίνωση της 3^{ης} Ιουνίου 1944, « η κομμουνιστική δράσις των εστρέφετο κατά του Γερμανικού Στρατού και του Ελληνικού λαού». Στις 21 Ιουλίου 1944, απαγχονίζονται από τους Γερμανούς 54 άτομα στο Πικέρμι Αττικής, ενώ στις 9 Αυγούστου 1944 εκτελούνται 50 άτομα στα Βίλλια Αττικής, διότι « την 27^{ην} Ιουλίου, συνεπεία μιας δειλής κομμουνιστικής ενέδρας εκ μέρους συμμοριτών επί της οδού Αθηνών – Θηβών, βορείως της Μάνδρας εφονεύθη εις Γερμανός Συνταγματάρχης, ετραυματίσθη εις υπολοχαγός και απήχθη εις ανθυπολοχαγός μετά του Ιταλού σωφέρ του»¹¹⁸.

Ενώ επίκειται η αποχώρηση των γερμανικών στρατευμάτων από την Αθήνα, οι εκτελέσεις συνεχίζονται με αμείωτη ένταση. Στις 5 Σεπτεμβρίου 1944 εκτελούνται 50 όμηροι στο Σκοπευτήριο της

¹¹⁸ Βλ. σχετικά, Γρηγοριάδης Σόλων, ο.π. (υποσημ. 4), σελ. 127-138.

Καισαριανής. Στις 8 Σεπτεμβρίου 1944 θα εκτελεσθούν στο Λαφνί, 72 άτομα, στην συντριπτική τους πλειοψηφία μέλη της οργάνωσης «ΥΒΟΝΝΗ», γνωστής και με το όνομα « ΑΠΟΛΛΩΝ», που είχε αρχηγό τον Ιωάννη Πελτέκη και συνδεόταν με την βρετανική SOE και ειδικότερα με τον σταθμό της Μέσης Ανατολής, γνωστό ως «Force 133». Μεταξύ των εκτελεσθέντων ήταν η Λέλα Καραγιάννη, γνωστή για την μεγάλη αντιστασιακή της δράση και ο δικηγόρος και δημοσιογράφος Εμμανουήλ Λίτινας, μέλος του ΕΔΕΣ Αθηνών που δεν είχε δεχθεί να συμπράξει με την κυβέρνηση Ράλλη στον αντικομμουνιστικό αγώνα¹¹⁹. Ακόμη και τις τελευταίες ημέρες της παρουσίας των γερμανικών στρατευμάτων στην Αθήνα οι εκτελέσεις συνεχίζονται. Στις 2 Οκτωβρίου θα εκτελεσθούν 34 άτομα και στις 9 Οκτωβρίου τρεις ημέρες πριν από την αποχώρησή τους από την Αθήνα, οι Γερμανοί θα εκτελέσουν 44 άτομα στο Κορωπί Αττικής. Έχει διατυπωθεί και η άποψη ότι οι εκτελέσεις στο Κορωπί δεν ήταν γερμανικά αντίποινα, αλλά διατεταγμένη από τον διορισμένο από την κυβέρνηση της Μέσης Ανατολής στρατιωτικό διοικητή Αθηνών στρατηγό Παναγιώτη Σπηλιωτόπουλο, επιχείρηση εκκαθάρισης του χωριού από οπαδούς του Ε.Α.Μ. και άνδρες του Ε.Λ.Α.Σ. Σύμφωνα με την άποψη αυτή, η επιχείρηση εκτελέστηκε από δύναμη των ταγμάτων ασφαλείας και της οργανώσεως «Χ» που είχαν ενταχθεί στο 1^ο σύνταγμα, το οποίο είχε δημιουργήσει ο Σπηλιωτόπουλος με ορμητήριο το στρατόπεδο των ταγμάτων ασφαλείας στα όρια Παιανίας – Κορωπίου, με την σύμπραξη κατοίκων του Κορωπίου που ανήκαν στην οργάνωση «Χ», καθώς και μικρής δυνάμεως γερμανών στρατιωτών. Όλοι οι συμμετέχοντες στην

¹¹⁹ Βλ. σχετικά, Σβολόπουλος Κωνσταντίνος, « Χαϊδάρι, 8 Σεπτεμβρίου 1944 – Η Αόρατη Στρατιά στο απόσπασμα», Εκδόσεις Πατάκη, Αθήνα (2002), σελ. 19 επομ.

επιχείρηση έφεραν γερμανικές στολές. Η ακρίβεια των εν λόγω ισχυρισμών δεν έχει αποδειχθεί¹²⁰.

Υπολογίζεται ότι μόνον οι μέσω των εφημερίδων εξαγγελθείσες εκτελέσεις που διατάχθηκαν από τον Walter Schimana στην Αθήνα υπερβαίνουν τις χίλιες¹²¹. Γεγονός είναι πάντως, ότι από όλα τα στοιχεία που έχουμε στην διάθεσή μας προκύπτει ότι η βάρβαρη αναλογία 1:50 δεν εφαρμόστηκε τελικά πάγια, τουλάχιστον στην περιοχή της Αθήνας, αλλά ο αριθμός των εκτελεσθέντων ομήρων εξαρτήθηκε από διάφορες και εν πολλοίς απροσδιόριστες μη πάγιες προϋποθέσεις¹²².

¹²⁰ Βλ. σχετικά, Πρόφης Θωμάς, « Η τραγωδία του Κορωπίου (8-9 Οκτωβρίου 1944) – Οι μύθοι, οι πλαστογράφοι και η αλήθεια», Κορωπί (2006), σελ. 100 – 107, 130 – 132, 138 – 139, βλ. επίσης, Πρόφης Θωμάς, « Μέρες του 1940 – 44 στο Κορωπί – Ο πόλεμος, η κατοχή, η αντίσταση, η τραγωδία του Κορωπίου», Εκδόσεις Κεκροπία, Κορωπί (2003), σελ. 353 – 374.

¹²¹ Βλ. σχετικά, Γασπαρινάτος Σπύρος, οπ.π. (υποσημ. 1), σελ. 373-388, Mazower Mark, οπ.π. (υποσημ. 1), σελ. 199-216, Κατσιμήτρος Γεώργιος, οπ.π. (υποσημ. 5), σελ. 8- 25, Γρηγοριάδης Σόλων, οπ.π. (υποσημ. 4), σελ. 127-140, βλ. επίσης, Κωτσάκης Σπύρος, οπ.π. (υποσημ. 25), σελ. 187-189, Μακρής Ορέστης, οπ.π. (υποσημ. 25), σελ. 30-34, Εφημερίδες « Ελεύθερον Βήμα», «Ακρόπολις», « Καθημερινή», « Αθηναϊκά Νέα», 9.12.1943, 17.12.1943, 8.1.1944, 20.1.1944, 11.2.1944, 9.3.1944, 8.4.1944, 18.4.1944, 3.5.1944, 11.5.1944, 3.6.1944.

¹²² Βλ. σχετικά, Φλάϊσερ Χάγκεν, οπ.π. (υποσημ. 38), σελ. 190-195.

II. Το στρατόπεδο συγκεντρώσεως Χαϊδαρίου – Η εκτέλεση των διακοσίων της 1^{ης} Μαΐου 1944

Το μεγάλο έμπεδο του θανάτου που τροφοδότησε κυρίως τα γερμανικά εκτελεστικά αποσπάσματα ήταν το στρατόπεδο συγκεντρώσεως του Χαϊδαρίου. Επρόκειτο για ένα συγκρότημα κτιρίων που είχε κτισθεί για στρατώνες επί δικτατορίας Μεταξά, και στη διάρκεια της κατοχής αρχικά υπήρξε ιταλικό κέντρο κρατήσεως για να εξελιχθεί μετά την συνθηκολόγηση της Ιταλίας στις 10 Σεπτεμβρίου 1943 σε γερμανικό στρατόπεδο συγκεντρώσεως, να χαρακτηριστεί δε από τον Νοέμβριο του 1943 στρατόπεδο ομήρων, όταν στις 29 Νοεμβρίου αναλαμβάνει την διοίκησή του ο Sturbannfuhrer Paul Radomski, βίαιος και απαίδευτος, από τους πρώτους άνδρες των SS στο Αμβούργο, καταδικασμένος για συμμετοχή στη δολοφονία ενός αριστερού την εποχή της Δημοκρατίας της Βαϊμάρης, το 1932. Θα παραμείνει διοικητής του στρατοπέδου Χαϊδαρίου έως τον Φεβρουάριο του 1944, οπότε θα του αφαιρεθεί η διοίκηση του στρατοπέδου, διότι σε κατάσταση μέθης θα επιδείξει ανάρμοστη συμπεριφορά στον υπασπιστή του. Θα μετατεθεί στο γραφείο του Αϊχμάν στη Ρίγα. Θα τον αντικαταστήσει ο λοχαγός Καρλ Φίσερ, εξ ίσου μισητός για τους κρατουμένους.

Η φοβερή κατάσταση που επικρατούσε στο στρατόπεδο συγκεντρώσεως του Χαϊδαρίου, περιγράφεται παραστατικά στο βούλευμα του Συμβουλίου του Ελληνικού Εθνικού Γραφείου Εγκληματιών Πολέμου που αποτελείτο από τον Δ. Κιουσόπουλο, Αντιεισαγγελέα του Αρείου Πάγου, Διευθυντή του Γραφείου και τους Ανδρέα Τούση, εφέτη Αθηνών, και Γ. Δημητρόπουλο, πρωτοδίκη Αθηνών. Με το βούλευμα αυτό παραπέμπονταν σε δίκη ενώπιον του Ειδικού Στρατοδικείου Εγκληματιών Πολέμου οι υπεύθυνοι για την φρίκη του

στρατοπέδου Χαϊδαρίου και αναφέρονταν τα εγκλήματα που είχαν διαπραχθεί σ' αυτό¹²³.

Μέσα σ' αυτήν την ατμόσφαιρα του ζόφου, έντρομοι κάποιοι κρατούμενοι στο στρατόπεδο θα διαβάσουν σ' ένα τμήμα γερμανικής εφημερίδας την συγκλονιστική ανακοίνωση (Bekantmachung) του πτεράρχου Speidel, την ίδια που θα διαβάσουν συγκλονισμένοι και οι λοιποί Αθηναίοι στις αθηναϊκές εφημερίδες της Κυριακής, 30^{ης} Απριλίου 1944 « Την 27ην Απριλίου 1944 κομμουνιστικά συμμορίαί παρά τους Μολάους, κατόπιν μίας εξ ενέδρας επιθέσεως, εδολοφόνησαν ανάνδρως ένα Γερμανόν στρατηγόν και 3 συνοδούς του. Πολλοί Γερμανοί στρατιώται ετραυματίσθησαν.

Ως αντίποινα θα εκτελεσθή:

1) Ο τυφεκισμός 200 κομμουνιστών την 1 Μαΐου 1944.

2) Ο τυφεκισμός όλων των ανδρών τους οποίους θα συναντήσουν τα γερμανικά στρατεύματα επί της οδού Μολάων προς την Σπάρτην έξωθεν των χωρίων.

Υπό την εντύπωσιν του κακουργήματος τούτου Έλληνες εθελονταί εφόνευσαν αυτοβούλως 100 άλλους κομμουνιστάς.

Ο Στρατιωτικός Διοικητής ΕΛΛΑΔΟΣ»¹²⁴

Το απόγευμα της ίδιας ημέρας ο διοικητής του στρατοπέδου Φίσερ καλεί τους επικεφαλής των συνεργείων εργασίας που είναι όλοι πρώην κρατούμενοι της δικτατορίας του Μεταξά στην Ακροναυπλία και τους ζητά να παραδώσουν τις διευθύνσεις των συνεργείων σε άλλους κρατουμένους που δεν ανήκουν στην κατηγορία αυτή, διότι την επομένη θα μεταφερθούν σε άλλο στρατόπεδο. Επίσης, ζητά έναν κατάλογο των απαραίτητων για την λειτουργία του στρατοπέδου προσώπων. Οι πρώην

¹²³ Βλ. σχετικά, Φλούντζης Αντώνης, « Χαϊδάρι», Εκδόσεις Παπαζήση, Αθήνα (1986), σελ. 98-99, όπου αναφέρεται το σχετικό βούλευμα (Παράρτημα, αριθμ. V), Γασπαρινάτος Σπύρος, οπ.π. (υποσημ. 1), σελ. 373-388, Mazower Mark, , οπ.π. (υποσημ. 1), σελ. 254-258, Γρηγοριάδης Σόλων, οπ.π. (υποσημ. 4), σελ. 139.

¹²⁴ Επρόκειτο για τον διοικητή της 41^{ης} μεραρχίας, υποστράτηγο Krech, 3 νεκρούς και 5 σοβαρά τραυματισμένους συνοδούς του.

κρατούμενοι της Ακροναυπλίας καταλαβαίνουν ότι το τέλος πλησιάζει και το βράδυ της τελευταίας τους ημέρας θα μείνουν άγρυπνοι από την υπερένταση, θα αποχαιρετήσουν τους συγκρατούμενους τους, τραγουδήσουν και θα χορέψουν, γλεντώντας το τελευταίο βράδυ της ζωής τους, με επικεφαλής τον διερμηνέα του στρατοπέδου, τον γερμανομαθή Ναπολέοντα Σουκατζίδη, κρατούμενο από την εποχή της 4^{ης} Αυγούστου.

Στις 8 το πρωί της μοιραίας ημέρας, διατάσσεται γενικό προσκλητήριο. Στα κουβούκλια της φρουράς υπάρχουν δύο φρουροί με κράνη, τα πολυβόλα είναι έτοιμα και στραμμένα προς το προαύλιο, και η εσωτερική φρουρά παραταγμένη και πάνοπλη. Ο Διοικητής Φίσερ παίρνει από τον υποδιοικητή έναν κόκκινο φάκελλο και βγάζει μια κατάσταση. Αρχίζει να διαβάζει ονόματα κατ' αλφαβητική σειρά, λέγοντας στους κρατούμενους που ακούν το όνομά τους να προχωρήσουν εμπρός, διότι θα μεταφερθούν σε άλλο στρατόπεδο. Ολοι, όμως, έχουν καταλάβει τι πρόκειται να συμβεί. Αποχαιρετούν με θάρρος αυτούς που μένουν πίσω στο στρατόπεδο και στη ζωή και παίρνουν τα πράγματά τους για να συγκεντρωθούν δίπλα στα μαγειρεία του στρατοπέδου. Κάποια στιγμή εκφωνεί και το όνομα του Ναπολέοντα Σουκατζίδη, που μέσα σε γενική συγκίνηση παραδίδει την σφυρίχτρα και τα χαρτιά που κρατούσε στον διερμηνέα Θανάση Μερεμέτη, αποχαιρετώντας στο πρόσωπό του όλους τους κρατούμενους.

Οι 200 μελλοθάνατοι συγκεντρώνονται στο χώρο των μαγειρείων. Ο Φίσερ προτείνει στον υπεύθυνο του στρατοπέδου Αντώνη Βαρθολομαίο και στον διερμηνέα Ναπολέοντα Σουκατζίδη να τους αντικαταστήσει με άλλους. Και οι δύο αρνούνται κατηγορηματικά και βαδίζουν εθελοντικά στο θάνατο, στο Σκοπευτήριο. Στις 10 με εντολή του Φίσερ μπαίνουν στο στρατόπεδο οι γνωστές «κλούβες» του θανάτου. Και οι τελευταίες ψευδαισθήσεις διαλύονται και οι κρατούμενοι αφήνουν όλα τα πράγματά τους για αυτούς που μένουν, εκτός από ορισμένα προσωπικά ενθύμια.

Τραγουδώντας 20-20 ανά τετράδες ανεβαίνουν στα καμιόνια. Όταν αυτά ξεκινούν για τον θάνατο οι κρατούμενοι ψάλλουν τον Εθνικό Ύμνο.

Στο Σκοπευτήριο της Καισαριανής οι 200 θα τουφεκισθούν κατά ομάδες ανά 20. Η επόμενη εικοσάδα πριν αντιμετωπίσει το εκτελεστικό απόσπασμα, παρελάμβανε τα πτώματα των προηγούμενων 20 και τα τοποθετούσε στα αυτοκίνητα – νεκροφόρες που περίμεναν. Χαρακτηριστική είναι η περιγραφή της Μέλπως Αξιώτη ««... 10 ή ώρα το πρωί, τους φέρανε και ως τις 12 το μεσημέρι βάσταξε κείνη ή τελετή.(...) Κατά εικοσάδες έβγαιναν και στήνονταν στον τοίχο. Αντίκρυ στον τοίχο, απάνω σε σιδερένια τρίποδα, στις γωνιές ήταν τα πολυβόλα. Και τα πυρά τους τάρριχναν διασταυρωμένα. Μέσα στο χώρο της εκτέλεσης ήταν δυο εργάτες του Δήμου (...) κι' ένας παπάς. Ο παπάς εξομολόγαγε τί του εξομολογιόντανε οι μελλοθάνατοι. Χαιρετίσματα στη γυναίκα μου. Ζήτω ο Κόκκινος Στρατός. Εκδίκηση. Ζήτω ή λευτεριά. Πεθαίνουμε για τη Λευτεριά και τη Λαοκρατία. Δεν άντεξε για μια στιγμή ο παπάς, κάνει να στρίψει άλλου το πρόσωπο. Τον πρόγκηξαν οι Γερμανοί με τα πιστόλια. Ο κόσμος γύρω στα λοφάκια και τις ταράτσες στέκεται βουβός. Ακούγεται καθαρή - καθαρή η ομοβροντία και η ριπή της κάθε ομάδας. Τότε ο κόσμος όλος μαζί άρχισε να κλαίει. Κλαίγαν και γέροι και παιδιά. Λέγαν «Κατάρα - ανάθεμα». (...) Σ' όλο το διάστημα οι καμπάνες τοῦ συνοικισμού χτυπούσαν νεκρικά. Μια γυναίκα αστυφύλακα, πού κύτ-ταζε από ψηλά τρελλάθηκε(...)

Ο κόσμος πήρε ξοπίσω τα καμιόνια, πού φεύγαν με τα νεκρά κορμιά. Οι άνδρες βγάζανε στο πέρασμα τους τα καπέλλα, οι γυναίκες τρέχανε και κουβαλούσανε λουλούδια...»

Η μακάβρια διαδικασία διήρκεσε δύο ώρες περίπου. Την συνόδευε ο Εθνικός Ύμνος που τραγουδούσαν με πάθος αυτοί που παρατάσσονταν μπροστά στις κάνες των όπλων. Όταν η τραγική συνοδεία των αυτοκινήτων με τα διακόσια πτώματα ξεκινά για το Γ' Νεκροταφείο της Κοκκινιάς, στην πορεία της οι δρόμοι βάφονται με αίμα. Πολλοί περαστικοί καλύπτουν με λουλούδια τα ματωμένα ίχνη¹²⁵.

¹²⁵ Βλ. σχετικά, Φλούντζης Αντώνης, , οπ.π. (υποσημ. 123), σελ. 379-405, Γασπαρινάτος Σπύρος,, οπ.π. (υποσημ. 1), σελ. 373-388, Γρηγοριάδης Σόλων, οπ.π. (υποσημ. 4), σελ. 138-139, Αξιώτη Μέλπω, οπ.π. (υποσημ. 36), σελ. 170-173, Εφημερίδες «Ακρόπολις», « Καθημερινή» 30.4.1944

III Η εκτέλεση των 17 στη Σχολή Χωροφυλακής

Η κυβέρνηση του Ιωάννη Ράλλη δεν θέλησε να μείνει αμέτοχη ούτε στο στάδιο αυτό της διενέργειας αντιποίνων που αποτελούσε την κατ' εξοχήν κλιμάκωση της αιματηρής καταστολής της αντίστασης από τα στρατεύματα κατοχής. Στις 15 Απριλίου 1944, ημέρα Σάββατο, ανακοίνωση του Υπουργείου Εσωτερικών που δημοσιεύεται στις αθηναϊκές εφημερίδες αναφέρει : « Το υπουργείον των Εσωτερικών φέρει εις γνώσιν του ελληνικού λαού ότι την νύχτα της 7^{ης} προς 8^{ην} τρεχ. μηνός ένοπλος συμμορία, κατόπιν ανάνδρου παγίδος επέδραμεν εις Μαραθώνα κατά του αυτόθι Σταθμού Χωροφυλακής. Εξ χωροφύλακες, οι Μέντζος Κωνστ, του Θ, Μπρίνιας Ιωάννης του Θ, Βοντσαδάκης Κωνστ. του Σ, Ζούμπερης Π. του Κ, Καμπιώτης Ευάγγελος του Δ. και Βαλαής Βασίλειος του Δ, απήχθησαν υπό της συμμορίας εις ορεινήν θέσιν όπου και εσφάγησαν δι' αποκοπής της καρωτίδος. Το υπουργείον των Εσωτερικών εκπληρούν το καθήκον του έναντι των οργάνων της τάξεως των προμαχούντων υπέρ της ζωής, της τιμής και της ασφάλειας του ελληνικού λαού προήλθεν εις την απόφασιν να εφαρμόση σκληρά αντίποινα εναντίον των εις χείρας του Κράτους ευρισκομένων συνενόχων των συμμοριτών».

Στις 22 Απριλίου 1944, στις 5 το απόγευμα, δύο φορτηγά μεταφέρουν 17 κρατουμένους από τον στρατώνα των ταγμάτων ασφαλείας στο εργοστάσιο Μαργαρίτη και από τις φυλακές Χατζηκώστα στη Σχολή Χωροφυλακής, με συνοδεία 40 περίπου χωροφυλάκων, με επικεφαλής τον ταγματάρχη της χωροφυλακής Κωνσταντίνο Μιχαλέα, με πολιτική περιβολή, και τον ανθυπομοίραρχο Σκαμπαρδώνη, ενώ στον ίδιο χώρο βρισκόταν και μια νεκροφόρα του Δήμου. Οι κρατούμενοι, σύμφωνα με τις καταθέσεις στη δίκη της Ειδικής Ασφάλειας, μετά την απελευθέρωση, του υπομοίραρχου Οδ. Παπαπελεκάνου και ενός από αυτούς του Διονύσιου Αναγνωστόπουλου που σώθηκε τραυματισμένος και διέφυγε τη νύχτα από τον νεκροθάλαμο του Γ' νεκροταφείου, αφού τους αφαίρεσαν τα προσωπικά τους είδη, οδηγήθηκαν ανά εξάδες και

εκτελέσθηκαν στο πεδίο βολής της Σχολής, από τους φρουρούς χωροφύλακες της Ειδικής Ασφάλειας, κατά διαταγή του Μιχαλέα, χωρίς την ύπαρξη καταδικαστικής σε θάνατο αποφάσεως στρατοδικείου. Οι ομοβροντίες του εκτελεστικού αποσπάσματος προκάλεσαν δραματική εντύπωση στους περιοίκους της λεωφόρου Μεσογείων, αλλά και στους μαθητές της Σχολής, ενώ ο ιερέας της Σχολής που λειτουργούσε διέκοψε τον εσπερινό και ετράπη σε φυγή.

Όπως θα καταθέσει στη δίκη της Ειδικής Ασφάλειας ο διασωθείς κατά την εκτέλεση Διονύσιος Αναγνωστόπουλος, το όνομα του οποίου αναφέρεται μεταξύ των «τυφεκισθέντων 17 επικινδύνων αναρχικών κομμουνιστών», στη σχετική ανακοίνωση του Υπουργείου των Εσωτερικών που δημοσιεύθηκε στις αθηναϊκές εφημερίδες, στις 28 Απριλίου 1944 : « Στις 22 του Απρίλη παραμονή του Αγ. Γεωργίου, στις 12 η ώρα με έβγαλαν από το κρατητήριο και μαζί με άλλους πέντε μας φόρτωσαν σ' ένα φορτηγό στο οποίο ήταν καμιά σαρανταριά χωροφύλακες και ξεκινήσαμε. Μπροστά πήγαινε μια κούρσα με πολυβόλα και πίσω μια άλλη με έναν Έλληνα με πολιτικά, πού άκουσα ένα χωροφύλακα να τον λέει κ. ταγματάρχα κι έναν άλλον κ. Μιχαλέα. Φθάσαμε στη Σχολή Χωροφυλακής. Εκεί είδαμε μια νεκροφόρα του Δήμου πού περίμενε. Εκεί περίμεναν και άλλοι 11 κρατούμενοι από του Χατζηκώστα. Κατέβηκε ή μισή φρουρά και παρατάχθηκε. Μάς κατέβασαν κάτω και μας πήραν ότι είχαμε και δεν είχαμε. Πήρανε έξι από μας, τους πήγαν στο Γυμναστήριο της Σχολής και τους εξετέλεσαν. Στη δεύτερη εξάδα κ. Πρόεδρε ήμουν κι εγώ. Ένας χωροφύλακας αρνήθηκε να πάρει μέρος στο απόσπασμα. Αφού τον έδειραν τον συνέλαβαν. Βαδίζαμε καμιά 500ριά μέτρα μάς βάλανε σ' ένα χαράκωμα και παρατάχθηκε το απόσπασμα.

— Λάβετε θέσιν! Επί σκοπόν! Πυρ! διέταξε ο Μιχαλέας.

Έπεσα κάτω. Με βρήκε μια σφαίρα στο κάτω χείλος και βγήκε από το δεξί μάγουλο, αφού μου κατάστρεψε τα δόντια. Πλημύρισα στο αίμα. Εκλείσα τα μάτια μου! Κράτησα την αναπνοή μου. Έπρεπε να είμαι νεκρός! Άκουσα έναν χωροφύλακα να λέει σ' ένα Γερμανό, δείχνοντας έναν πού ήταν νεκρός δίπλα μου: Καμαράντ! Γκράν κομμουνίστ! Ταυτόχρονα με το περίστροφο του έδωσε τη χαριστική βολή. Ο ίδιος πυροβόλησε και προς το κεφάλι μου. Η σφαίρα με πήρε ξυστά και χώθηκε στο χώμα. Μάς βγάλανε τα παπούτσια, μάς φόρτωσαν στη νεκροφόρα, μάς πήγαν στο Γ' Νεκροταφείο και μάς άφησαν στο

νεκροθάλαμο για να μάς θάψουν το πρωί. Μόλις νύχτωσε, έσπασα το συρματοπλέγμα του παραθύρου και μέσα από τα χωράφια πήρα το δρόμο για την Αθήνα. Βρήκα άσυλο σ' ένα φτωχόσπιτο και την επομένη με πήγαν οι δικοί μου στην Κηφισιά.».

Όπως θα καταθέσει στην ίδια δίκη ο διοικητής της σχολής χωροφυλακής, συνταγματάρχης της χωροφυλακής Ποθητός Ποδότας, υπέβαλε στις 23.4.1944 αναφορά στο Υπουργείο Εσωτερικών, με την οποία διαμαρτυρήθηκε διότι η εκτέλεση έγινε στον περίβολο της Σχολής και από χωροφύλακες, κατά παράβαση του οργανισμού του σώματος. Αποτέλεσμα της αναφοράς ήταν η αποστρατεία του κατ' εντολήν του πρωθυπουργού Ι. Ράλλη, η οποία, όμως, ανεκλήθη, κατ' εντολήν του Ανώτατου Αρχηγού των SS και της Αστυνομίας (Hohere SS und Polizei Fuhrrer Griechenland), Walter Schimana, στον οποίο οι στρατηγοί Μπάκος και Ντάκος εξήγησαν ότι η ενέργειά του δεν στρεφόταν εναντίον των Γερμανών. Περαιτέρω, όμως, η Ειδική Ασφάλεια θα χαρακτηρίσει τον Ποδότα οπαδό του ΕΑΜ και θα αναθέσει στον φονευθέντα Γεώργιο Μαντά, αδελφό του δικαζόμενου Αθ. Μαντά που υπηρετούσε στη SIPO – SD να εκτελέσει τον Ποδότα, υποσχόμενη σ' αυτόν προαγωγή.

Σύμφωνα με τις καταθέσεις των συνταγματάρχων χωροφυλακής Ποδότα και Πάτερη, ο κατάλογος των μελλοθανάτων συντάχθηκε από τον Λάμπου και υποβλήθηκε στον Υπουργό Εσωτερικών Ταβουλάρη, είναι δε πιθανόν να υπήρξε και σχετική συνεργασία με τον πρωθυπουργό Ι. Ράλλη.

Στην απολογία του ο ταγματάρχης Μιχαλέας, που θα παρουσιασθεί στο Δικαστήριο στη διάρκεια της δίκης, θα υποστηρίξει ότι αυτός έκανε μόνον την μεταγωγή των κρατουμένων, ενώ ότι πρόκειται να εκτελεσθούν το πληροφορήθηκε στη Σχολή Χωροφυλακής από τους ανθυπομοίραρχους Σκαμπαρδώνη και Κίτσο, που είχαν σχετικές διαταγές, διαμαρτυρήθηκε τηλεφωνικά στον Λάμπου και ακολούθως αφού ολοκλήρωσε την μεταγωγή απεχώρησε χωρίς να αναμιχθεί στην

εκτέλεση. Για την ίδια υπόθεση ο Λάμπου θα επιρρίψει τις ευθύνες στον Υπουργό Εσωτερικών Ταβουλάρη, που διέταξε την εκτέλεση, κατόπιν κυβερνητικής αποφάσεως¹²⁶. Για την υπόθεση αυτή ο Κωνσταντίνος Μιχαλέας θα καταδικασθεί σε κάθειρξη 20 ετών στην δίκη της Ειδικής Ασφάλειας.

¹²⁶ Βλ. σχετικά, Γενικά Αρχεία του Κράτους, Αρχείο Ειδικού Δικαστηρίου Δοσιλόγων Αθηνών, Βιβλίο Πρακτικών 9/1945, Πρακτικά δίκης της Ειδικής Ασφάλειας, συνεδριάσεις 18-25, 29-31 Οκτωβρίου 1945, 1-3, 5-10, 13 Νοεμβρίου 1945, Καρκάνης Νίκος, οπ.π. (υποσημ. 10), σελ. 194, Εφημερίδες «Ακρόπολις», «Καθημερινή» 15.4.1944, 28.4.1944.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΔΕΚΑΤΟ

Η ΔΙΚΑΣΤΙΚΗ ΕΚΚΑΘΑΡΙΣΗ ΤΗΣ ΠΕΡΙΟΔΟΥ ΤΟΥ ΤΡΟΜΟΥ

Στη σπαρασσόμενη από τον εμφύλιο πόλεμο μετακατοχική Ελλάδα θα διαμορφωθεί ένα κλίμα ανοχής και σε πολλές περιπτώσεις προστασίας για τους υπευθύνους της περιόδου της κατοχικής τρομοκρατίας. Η διαμόρφωση του κλίματος αυτού οφείλεται στην μετωπική εμφύλια διαίρεση μετά την απελευθέρωση της Χώρας που σηματοδότησε μια ανώμαλη διαδικασία μετάβασης από την πολεμική στην ειρηνική περίοδο, σε αντίθεση με τις λοιπές χώρες της Ευρώπης που είχαν γνωρίσει την γερμανική κατοχή.

Στο πλαίσιο του κλίματος αυτού διαμορφώθηκε η αντίληψη όχι μόνον στον κρατικό μηχανισμό αλλά και σε σημαντικό μέρος της κοινής γνώμης ότι η εαμική αντίσταση ήταν στην ουσία ένας εσωτερικός εχθρός, ιδιαίτερα επικίνδυνος για την ίδια την υπόσταση της Χώρας και ως εκ τούτου, όσοι αντιτάχθηκαν ένοπλα στις επιδιώξεις της την περίοδο της κατοχής, είχαν στην ουσία προσφέρει σημαντική εθνική υπηρεσία. Στο πλαίσιο των αντιλήψεων αυτών, η ένοπλη σύμπραξη με τις δυνάμεις κατοχής θεωρήθηκε, όπως προέβαλαν μεταπολεμικά όσοι είχαν λάβει μέρος σ' αυτήν, ότι δεν αποσκοπούσε στην παροχή βοήθειας σ' αυτές για την διαίωνιση της κατοχής, που ούτως ή άλλως πλησίαζε στο τέλος της, λόγω της εξέλιξης του πολέμου, αλλά ήταν αναγκαίο και εν πολλοίς αναπόφευκτο κακό για την αποσόβηση του κινδύνου της μεταπολεμικής κυριαρχίας του ΕΑΜ στην Αθήνα και κατ' επέκταση σε όλη την Ελλάδα.

I. Οι δίκες των Γερμανών στρατιωτικών διοικητών

Στις 10 Μαΐου 1947 άρχισε στη Νυρεμβέργη ενώπιον αμερικανικού δικαστηρίου, με πρόεδρο τον δικαστή Τσάρλς Φ. Γουέννερεστραμ, μια δίκη γιγαντιαίων διαστάσεων, που κράτησε 117 ημέρες, με κατηγορουμένους τους επικεφαλής των γερμανικών στρατιωτικών δυνάμεων στη νοτιοανατολική Ευρώπη, Λιστ, φον Βάιχς, Ρέντουλικ, Κούντσε, Φερτς, Μπέμε, πτέραρχο Χέλμουτ Φέλμυ, διοικητή της νοτίου Ελλάδος από τον Ιούνιο του 1941 έως τον Αύγουστο του 1942 και διοικητή του 68ου σώματος στρατού από τον Ιούνιο του 1943 έως τον Οκτώβριο του 1944, Λαντς, Ντένερ, φον Λάυζερ, πτέραρχο Βιλχελμ Σπάιντελ διοικητή της νοτίου Ελλάδος από τον Οκτώβριο του 1942 έως το Σεπτέμβριο του 1943 και στρατιωτικό διοικητή της Ελλάδος από το Σεπτέμβριο του 1943 έως τον Ιούνιο του 1944, και φον Γκάιτνερ. Ολοι αντιμετώπιζαν την κατηγορία ότι είχαν διαπράξει «παράνομα, εν γνώσει και οικειοθελώς, εγκλήματα πολέμου και εγκλήματα εναντίον της ανθρωπότητας». Σύμφωνα με τον νόμο αριθμ. 10 του συμβουλίου ελέγχου που είχε εκδοθεί από το συμμαχικό συμβούλιο ελέγχου στις 20 Δεκεμβρίου 1945 « 1.β) Εγκλήματα πολέμου. Πράξεις βίας ή αδικήματα κατά της σωματικής ακεραιότητας, της ζωής ή της παρουσίας που παραβαίνουν τους νόμους του πολέμου [...]. γ) Εγκλήματα εναντίον της ανθρωπότητας. Πράξεις βίας και παραπτώματα που περιλαμβάνουν [...]: φόνο, εξόντωση, υποδούλωση, βίαη εκτόπιση, φυλάκιση, βασανισμό, βιασμό [...], καταδίωξη για πολιτικούς, φυλετικούς ή θρησκευτικούς λόγους [...]. 2. Ένοχος θα κριθεί όποιος ως α) αυτουργός ή β) συνεργός [...] ή γ) με τη συγκατάθεση του έλαβε μέρος ή δ) συμμετείχε στο σχεδιασμό ή την εκτέλεση [...]. 4. β) Το γεγονός ότι κάποιος έδρασε μετά από διαταγή της κυβέρνησης του ή κάποιου προϊσταμένου δεν τον απαλλάσσει από την υπευθυνότητα για κάποιο έγκλημα μπορεί όμως να ληφθεί υπόψη ως ελαφρυντικό.».

Με το νομικό αυτό πλαίσιο, οι δώδεκα κατηγορούμενοι αντιμετώπιζαν τέσσερα κυρίως εγκλήματα πολέμου, όπως αυτά προσδιορίζονταν από «τις διατάξεις της σύμβασης της Χάγης του 1907, τους νόμους πολεμικού δικαίου, τις εθιμικά παραδεδεγμένες πολεμικές πρακτικές και τις γενικές αρχές του ποινικού δικαίου [...]», όπως συμπεριλαμβάνονται στους ποινικούς κώδικες όλων των πολιτισμένων εθνών». Τα εγκλήματα αυτά ήταν τα εξής : 1. Οτι οι κατηγορούμενοι υπήρξαν αυτουργοί ή συμμετείχαν στο φόνο εκατοντάδων χιλιάδων αμάχων στην Ελλάδα, τη Γιουγκοσλαβία και την Αλβανία από τις γερμανικές μονάδες, ότι επιθέσεις εναντίον γερμανικών μονάδων και εγκαταστάσεων από νόμιμα δημιουργημένες εχθρικές στρατιωτικές δυνάμεις ή από αγνώστους τιμωρούνταν με τον απαγχονισμό ή τον τουφεκισμό ενός μεγάλου αριθμού αμάχων, χωρίς να υπάρξουν προηγουμένως έρευνες ή δίκες ότι χιλιάδες άμαχοι χαρακτηρίστηκαν αυθαίρετα «αντάρτες», «κομμουνιστές», «ύποπτοι κομμουνιστές», «ύποπτοι αντάρτες» και τρομοκρατήθηκαν, βασανίστηκαν και φονεύθηκαν σε αντίποινα για επιθέσεις από νόμιμα δημιουργημένες εχθρικές στρατιωτικές δυνάμεις ή από αγνώστους, πέραν τούτου, ότι οι κατηγορούμενοι εξέδωσαν, μοίρασαν και εκτέλεσαν διαταγές για την εκτέλεση εκατό «ομήρων» σε αντίποινα για το θάνατο και πενήντα «ομήρων» σε αντίποινα για τον τραυματισμό ενός και μόνο Γερμανού στρατιώτη.

2. Ότι οι κατηγορούμενοι υπήρξαν αυτουργοί ή συμμετείχαν στη λεηλασία και τη ληστεία δημόσιας και ιδιωτικής περιουσίας, στην αυθαίρετη καταστροφή πόλεων και χωριών σε συνδυασμό με τη θανάτωση των κατοίκων τους, αλλά και σε άλλες καταστροφές στα κατεχόμενα εδάφη που δεν δικαιολογούνταν από στρατιωτική αναγκαιότητα [...] εξαιτίας αυτών χιλιάδες φιλειρηνικοί άμαχοι έμειναν άστεγοι και εξαθλιώθηκαν και ότι προξένησαν σε ένα μεγάλο αριθμό αμάχων

απερίγραπτα δεινά, εξαθλίωση και θάνατο, χωρίς να υπάρχει στρατιωτική αναγκαιότητα.

3. Ότι οι κατηγορούμενοι υπήρξαν αυτουργοί ή συμμετείχαν στη δημιουργία, τη μεταβίβαση και την εκτέλεση παράνομων εντολών [...], ότι δεν έδειξαν επιείκεια απέναντι στον εχθρό και ότι αρνήθηκαν να του αποδώσουν την ιδιότητα και τα δικαιώματα του αιχμαλώτου πολέμου και ότι μέλη των εχθρικών στρατιωτικών δυνάμεων που παραδίδονταν θα έπρεπε να εκτελούνται μετά από απόφαση εκτάκτων στρατοδικείων. Πέραν τούτου, οι κατηγορούμενοι ενοχοποιούνται ότι διέταξαν παράνομα το χαρακτηρισμό κανονικών μελών του ελληνικού, του γιουγκοσλαβικού και του ιταλικού εθνικού στρατού ως «ανταρτών», «στασιαστών», «κομμουνιστών» και «συμμοριτών» και την τιμωρία συγγενών αυτών των ενόπλων των εθνικών στρατών για τις δικές τους πολεμικές επιχειρήσεις, κάτι που οδήγησε στο φόνο ή την κακοποίηση χιλιάδων στρατιωτών, αιχμαλώτων πολέμου και συγγενών τους, δηλαδή αμάχων.

4. Οι κατηγορούμενοι κατηγορούνται ότι υπήρξαν αυτουργοί ή συμμετείχαν στο φόνο, το βασανισμό, τη συστηματική τρομοκρατία, τη μεταφορά σε στρατόπεδα συγκεντρώσεως, την καταναγκαστική εργασία σε στρατιωτικές βάσεις και την εκτόπιση για καταναγκαστική εργασία του άμαχου πληθυσμού [...].

Η κατηγορούσα αρχή χαρακτήριζε τις ανταρτικές δυνάμεις στις κατεχόμενες χώρες της νοτιοανατολικής Ευρώπης «δυνάμεις συμμοριών» και διαπίστωνε ότι ορισμένες μεν από τις «μονάδες των συμμοριών» ανταποκρίνονταν στις προϋποθέσεις του διεθνούς δικαίου, πλην όμως «στο μεγαλύτερο μέρος τους οι ανταρτικές ομάδες [...]» είχαν παραβεί «τους κανόνες πολέμου, που θα τους προσέφεραν το δικαίωμα να θεωρηθούν σύμφωνα με το νόμο εμπόλεμες». Με τα δεδομένα αυτά, η κατηγορούσα αρχή δεχόταν ότι «αιχμάλωτα μέλη αυτών των παράνομων ομάδων δεν είχαν το δικαίωμα να τα μεταχειρίζονται ως αιχμαλώτους πολέμου.

Δικαίως δεν είναι δυνατό να θεωρηθούν οι κατηγορούμενοι ένοχοι για τη θανάτωση τέτοιων μελών των αντιστασιακών δυνάμεων, που ήταν ουσιαστικά ομάδες άτακτων». Ακόμη και «ένας πολίτης, ο οποίος υποστηρίζει έναν αγώνα, τον υποβοηθά ή λαμβάνει μέρος σε αυτόν, μπορεί σύμφωνα με τους νόμους του πολέμου να τιμωρηθεί ως εγκληματίας πολέμου». Μετά την διαπίστωση ότι οι αντάρτες δεν είχαν τηρήσει τους κανόνες της Χάγης για τη διεξαγωγή πολέμου ξηράς, το δικαστήριο αντιμετώπισε το ζήτημα αν ήταν νόμιμο να επιλέγονται όμηροι από τις τάξεις του άμαχου πληθυσμού και να εκτελούνται για τις ζημιές που είχαν προκαλέσει οι αντάρτες. Για το θέμα αυτό, αναγνωρίστηκε ότι, σύμφωνα με το διεθνές δίκαιο, ήταν δυνατό να συλλαμβάνονται όμηροι ως «αιχμάλωτοι για αντίποινα» και ότι μια δύναμη κατοχής μπορεί «να προχωρήσει για την ασφάλεια των μονάδων κατοχής και για τη διατήρηση του νόμου και της τάξης [...] ως τελικό μέσο στη σύλληψη ομήρων και στην εκτέλεση τους». Όμως ταυτόχρονα κρίθηκε ότι το δικαίωμα αυτό δεν σημαίνει ότι οι όμηροι μπορούν «να συλλαμβάνονται και να εκτελούνται για λόγους στρατιωτικής αναγκαιότητας». Αρχικά θα πρέπει να δοκιμάζονται «άλλα μέτρα, που δεν απαγορεύονται από το διεθνές δίκαιο και κατά πάσα πιθανότητα θα επέφεραν το επιθυμητό αποτέλεσμα». Το Δικαστήριο αναφέρθηκε σε άλλα ηπιότερα μέτρα που θα μπορούσαν να ληφθούν, και δέχθηκε ότι «μόνον όταν τα ειδικά αυτά μέτρα έχουν ληφθεί και δεν στάθηκε δυνατό να συλληφθούν οι αυτουργοί, επιτρέπεται «να συλληφθούν όμηροι από τον άμαχο πληθυσμό [...]». Η εκτέλεση τους μπορεί στη συνέχεια, «κάτω από συγκεκριμένες προϋποθέσεις, να δικαιολογηθεί ως τελευταίο μέτρο για τη διατήρηση της ησυχίας και της τάξης στα κατεχόμενα εδάφη, έχοντας ίσως ως αποτέλεσμα την ενίσχυση της θέσης μιας κατοχικής δύναμης που δρα νόμιμα».

Το αμερικανικό δικαστήριο έκρινε τις ενέργειες των Γερμανών στρατιωτικών εγκληματικές, υιοθετώντας στην ουσία υπέρβαση της αρχής της αναλογικότητας στην λήψη αιματηρών μέτρων καταστολής, για τέσσερις κυρίως λόγους : α) οι Γερμανοί στρατιωτικοί θα έπρεπε να είχαν χρησιμοποιήσει πιο συχνά και περισσότερα μέτρα ειρήνευσης, αντί να προχωρήσουν «αμέσως» στις εκτελέσεις ομήρων. β) «Αιχμάλωτοι για αντίποινα» δεν επιτρεπόταν να επιλέγονται αυθαίρετα από στρατόπεδα ομήρων μακριά από το καθαυτό σημείο της επίθεσης και να εκτελούνται. γ) Ο αριθμός των εκτελεσθέντων ομήρων προσδιοριζόταν προφανώς συχνά από τη στιγμιαία διάθεση του διοικητή. Η απόφαση σχετικά με το αν και πόσοι όμηροι θα εκτελούνταν αποτελούσε υπόθεση που καθοριζόταν από αισθήματα μίσους και εκδίκησης. δ) Ο αριθμός των εκτελεσθέντων ομήρων «ξεπερνούσε σε μεγάλο βαθμό από άποψη σοβαρότητας τα εγκλήματα» τα οποία στόχευαν να παρεμποδίσουν οι εκτελέσεις.

Αποδεχόμενο την παραβίαση της αναλογικότητας στη χρήση της βίας ως μέσου καταστολής της αντίστασης, το αμερικανικό δικαστήριο θα δεχθεί ότι « Η έκταση στην οποία οι Γερμανοί έκαναν χρήση αυτού του μέτρου ξεπερνά ακόμη και τα πιο βασικά όρια ανθρωπισμού και δικαιοσύνης. Αναφέρονται σε στρατιωτική αναγκαιότητα, την οποία όμως συγχέουν με τη σκοπιμότητα και το στρατηγικό συμφέρον. Στις περιπτώσεις όπου νομιμότητα και σκοπιμότητα συμπίπτουν, δεν υπάρχουν προβλήματα από την πλευρά του διεθνούς δικαίου. Όπου όμως λείπει η νομιμότητα της πράξης, η εκτέλεση μελών του άμαχου πληθυσμού ως μέτρο αντιποίνων δεν αποτελεί απλώς έγκλημα, αλλά καταστρέφει και τη βασική σχέση ανάμεσα στην κατοχική δύναμη και τον πληθυσμό. Μια τέτοια κατάσταση μπορεί να εξελιχθεί σε μια εξουσία τρόμου. Παράνομα αντίποινα μπορούν να προκαλέσουν με τη σειρά τους βίαιες αντιδράσεις δημιουργώντας έναν φαύλο κύκλο χάους και εγκλήματος. Για να εμποδιστεί η μετατροπή του νόμου σε μια βαρβαρική μέθοδο καταπίεσης,

το διεθνές δίκαιο αποτελεί ένα είδος προστασίας απέναντι στην κατάχρηση του νόμου.».

Για τους λόγους αυτούς το δικαστήριο δέχθηκε ότι «υπερβολικά αντίποινα [...]» μπορούν «να μετατραπούν σε έγκλημα» και τα υπεύθυνα πρόσωπα μπορούν να ενοχοποιηθούν. «Τα αποδεικτικά στοιχεία στην περίπτωση αυτή φανερώνουν ένα μέγεθος θανάτου και καταστροφής που δύσκολα μπορεί να ξεπεραστεί από παρόμοιες περιπτώσεις της νεότερης ιστορίας. Χιλιάδες αθώοι κάτοικοι έχασαν τη ζωή τους μπροστά στο εκτελεστικό απόσπασμα ή από τη θηλιά του δημίου - άνθρωποι που είχαν την ίδια επιθυμία να συνεχίσουν τη ζωή τους όπως και οι κατηγορούμενοι».

Στο δικαστήριο ο πτέραρχος Χέλμουτ Φέλμυ θα ισχυρισθεί ότι ήταν αθώος. Για τις ενέργειες των γερμανικών στρατευμάτων κατοχής στην Ελλάδα θα υποστηρίξει ότι «Τα αντίποινα αποτελούν καθαρά από την άποψη του ανθρωπισμού μια δυσάρεστη υπόθεση. Η κατάσταση αυτή δεν ήταν ωραία [...], όσον αφορά αυτό να είστε απόλυτα βέβαιοι. Αλλά δυστυχώς ήταν απαραίτητα. Υπερήφανος δεν είναι κανείς». Παρά τις φρικαλεότητες, παρέμεινε σταθερός στην άποψη του ότι «τα αντίποινα που έλαβαν χώρα στα εδάφη του 68ου σώματος στρατού [...] ήταν απαραίτητα».

Η απόφαση του δικαστηρίου που εκδόθηκε στις 19 Φεβρουαρίου 1948 δέχθηκε για τον πτέραρχο Φέλμυ ότι «Είναι σχεδόν περιττό να γίνει αναφορά στο γεγονός ότι πολλές από τις εκτελέσεις στο πλαίσιο αντιποίνων ήταν υπερβολικές και ότι υπήρξαν παράνομες, καθώς δεν υπήρχε καμία σχέση ανάμεσα στους εκτελεσθέντες κατοίκους και τα διαπραχθέντα εγκλήματα. Αντίποινα γίνονταν εις βάρος μιας συγκεκριμένης ομάδας, όπως «κομμουνιστών» και «υπόπτων για ανταρτική δράση», χωρίς να υπάρχει συσχετισμός με το έγκλημα... Τα αντίποινα στα εδάφη του σώματος στρατού εκτελέστηκαν χωρίς καμία λογική. Μετατράπηκαν σε βασικό μέσο των τακτικών μέτρων για την καταπολέμηση των συμμοριών, αντί να αποτελέσουν το τελευταίο

βοηθητικό μέσο. Αιχμάλωτοι για αντίποινα παίρνονταν πολύ γενικά από στρατόπεδα ομήρων που βρίσκονταν πολύ μακριά από τον τόπο του εγκλήματος. Επρόκειτο πολύ περισσότερο για μια πολιτική «οφθαλμός αντί οφθαλμού και οδούς αντί οδόντος» παρά για μια ειλικρινή προσπάθεια να λογικευθεί ο πληθυσμός με τη χρήση αντιποίνων και εκτελέσεις ομήρων ως τελευταίο μέσο.».

Σε αντίθεση με τον πτέραρχο Φέλμυ, ο πτέραρχος Σπάιντελ προσπάθησε να αποδώσει τις ευθύνες για την «τακτική αντιποίνων και ομήρων» στον Σίμανα, κάνοντας αναφορά στην πολύπλοκη και εν μέρει χαοτική διοικητική δομή (υπήρχαν περίπου 180 υπηρεσίες). Στην ένορκη κατάθεσή του ο απεσταλμένος του Ράϊχ στην Ελλάδα Δρ. Άλτενμπουργκ υποστήριξε ότι ο Σπάιντελ «είχε την εξουσία να εμποδίζει την εκτέλεση ομήρων και ότι ο ίδιος [ο Άλτενμπουργκ], όταν ήθελε να επέμβει», απευθυνόταν σ' αυτόν, για να διευθετηθεί η υπόθεση σύμφωνα με τις επιθυμίες του.».

Για τον Σπάιντελ το Δικαστήριο δέχθηκε ότι « οι παραπάνω εκτελέσεις υπήρξαν στις περισσότερες περιπτώσεις υπερβολικές γίνεται εκ πρώτης όψεως φανερό. Σε πολλές περιπτώσεις αποδείχθηκε ότι ανάμεσα στον πληθυσμό και τα διαπραχθέντα εγκλήματα δεν υπήρχε ο παραμικρός συσχετισμός. Είναι φανερό ότι τα μέτρα αντιποίνων και η εδώ εφαρμοσμένη τακτική της σύλληψης ομήρων δεν αποτελούσαν την έσχατη λύση, αλλά στις περισσότερες περιπτώσεις ήταν τα πρώτα μέτρα που λαμβάνονταν. Οι περιπτώσεις που παρουσιάστηκαν αποτελούν υποθέσεις κατά τις οποίες οι όμηροι συνελήφθησαν και εκτελέστηκαν πολύ μακριά από τον τόπο του εγκλήματος. Δεν αναφέρθηκαν στρατοδικεία. Δεν υπάρχει αμφιβολία ότι οι περιπτώσεις που παρουσιάστηκαν και στις οποίες περιγράφεται η τακτική που ακολουθήθηκε δεν ανταποκρίνονται στο διεθνές δίκαιο. Η ευθύνη του κατηγορουμένου διαπιστώθηκε για το λόγο αυτόν πέραν πάσης λογικής αμφιβολίας.».

Με την απόφασή του, το δικαστήριο έκρινε τον Χέλμουτ Φέλμυ ένοχο ως εγκληματία πολέμου όσον αφορούσε τα σημεία 1 και 2 του κατηγορητηρίου και τον καταδίκασε σε φυλάκιση 15 ετών. Ο Βίλχελμ Σπάιντελ κρίθηκε ένοχος, όσον αφορά το σημείο 1 του κατηγορητηρίου και καταδικάστηκε σε φυλάκιση 20 ετών. Ο Στρατηγός Λάντς θα καταδικασθεί σε κάθειρξη 12 ετών.

Όπως προκύπτει από το σκεπτικό της αποφάσεως, το Δικαστήριο εμμένοντας στο γράμμα της σύμβασης της Χάγης του 1907 έκρινε ότι οι ένοπλες αντισασιακές ομάδες παραβίασαν το δίκαιο του πολέμου, χωρίς να λαμβάνει υπ' όψιν το νέο φαινόμενο της παλαϊκής εθνικής αντιστάσεως στις κατεχόμενες χώρες. Παράλληλα, όμως, η κρίση του Δικαστηρίου εισάγει ως προς την στοιχειοθέτηση των αξιοποιώνων πράξεων την αρχή της αναλογικότητας στην χρήση βίας, ως μέσου καταστολής της αντίστασης, αρχή, η οποία δεν προβλέπεται ρητά από την σύμβαση της Χάγης, θα μπορούσε δε να συναχθεί από το πνεύμα « πολιτισμένης» διεξαγωγής του πολέμου, από το οποίο εμπνεόταν η εν λόγω συνθήκη . Πρόκειται από την μία πλευρά για συσταλτική και από την άλλη πλευρά για διασταλτική ερμηνεία των σχετικών διατάξεων της συνθήκης.

Λόγω του πολέμου στην Κορέα, του Ψυχρού Πολέμου και των προσπαθειών των δυτικών δυνάμεων να εντάξουν την Ομοσπονδιακή Δημοκρατία της Γερμανίας στην αμυντική τους συμμαχία, η υπόθεση θα αντιμετωπισθεί με πνεύμα επιείκειας. Στις 31 Ιανουαρίου 1951, ο Αμερικανός ανώτατος αρμοστής Τζον Μακλόν θα κάνει δεκτές τις αιτήσεις χάρητος των καταδικασθέντων. Στο πλαίσιο μιας γενικής αμνηστίας αποφάσισε να αφεθεί ο Σπάιντελ αμέσως ελεύθερος, ενώ η ποινή του Φέλμυ μειώθηκε από 15 σε 10 χρόνια, για να αφεθεί και ο Φέλμυ ελεύθερος τον ίδιο χρόνο, όπως και ο Στρατηγός Λάντς.

Ο στρατηγός των SS Walter Schimana είχε προφυλακισθεί στο Σάλτσμπουργκ. Κατά την κατηγορούσα αρχή θεωρήθηκε ότι τελούσε υπό

τις διαταγές του Σπάϊντελ. Ο ίδιος υποστήριξε για το θέμα αυτό στην κατάθεσή του ότι είχε βέβαια σταλεί στην Ελλάδα από τον Χίμμελντ για να «προσπαθήσει να διατηρήσει την ηρεμία και την τάξη και να πατάξει την αυξανόμενη δράση των ανταρτών», αλλά κατά τ' άλλα είχε λάβει μόνο «γενικές οδηγίες» και καμία ρητή διαταγή. Επιτόπου δεν υπήρχε όμως η «παραμικρή αμφιβολία», ανέφερε ο Schimana, «ότι υπαγόμενοι στον Σπάιντελ».

Αντίθετα, ο Σπάιντελ ανέφερε ρητά ότι ο Schimana δεν υπαγόταν σ' αυτόν ούτε «πειθαρχικά» ούτε «διοικητικά» ούτε «νομικά», αλλά «μόνο εν μέρει οικονομικά». Όμως κατά τη διάρκεια της δίκης αναγκάστηκε να παραδεχτεί ότι «ο ίδιος ο Schimana θεωρούσε ότι υπαγόταν στον στρατιωτικό διοικητή Ελλάδος όσον αφορούσε τη διαταγή και τη διεξαγωγή εκτελέσεων ομήρων και αντιποίνων».

Ο Schimana στην κατάθεσή του θα υποστηρίξει ότι «Τα μέτρα αντιποίνων τα απαιτούσε από μένα ο Ταβουλάρης». Επίσης, υποστήριξε ότι στην Αθήνα οι όμηροι προέρχονταν από το στρατόπεδο συγκέντρωσης στο Χαϊδάρι, το οποίο διηύθυνε ο διοικητής της Ασφάλειας Dr Walter Blume. Ο αριθμός των εκτελεσθέντων οριζόταν από τον ίδιο (Schimana), ενώ τα ονόματα των μελλοθανάτων παρέδιδε ο Έλληνας Υπουργός Εσωτερικών Ταβουλάρης. Τελικά, ο Walter Schimana αυτοκτόνησε στις 12 Σεπτεμβρίου 1948 στις φυλακές του Σάλτσμπουργκ όπου εκρατείτο ως υπόδικος.

Ο Στρατηγός των SS Jurgen Stroop παραδόθηκε από τους Αμερικανούς στους Πολωνούς και εκτελέστηκε με απαγχονισμό το 1947 στην Βαρσοβία. Ο Διοικητής της SIPO – SD Standartenführer (Συνταγματάρχης) των SS Dr Walter Blume καταδικάστηκε από το στρατοδικείο της Νυρεμβέργης σε θάνατο, η ποινή του μετατράπηκε σε ισόβια κάθειρξη και τελικά αποφυλακίσθηκε κατόπιν τριετούς φυλάκισης στη φυλακή του Λάντσμπουργκ. Από το 1957 ήταν επιχειρηματίας στο Ρουρ

και θα πεθάνει το 1977. Είναι χαρακτηριστικό ότι ουδέποτε ζητήθηκε η έκδοση του Blume στην Ελλάδα. Η « διακριτικότητα» αυτή των ελληνικών αρχών μπορεί να εξηγηθεί από το γεγονός ότι λόγω θέσης ήξερε πράγματα που θα μπορούσαν να φέρουν σε δύσκολη θέση πολλούς στην μετακατοχική Ελλάδα. Η υπόθεση Μέρτεν είναι εξόχως διδακτική εν προκειμένω¹²⁷.

II. Οι δίκες των ελλήνων συνεργατών των στρατευμάτων κατοχής

Από πλευράς ελλήνων οι Ιωάννης Ράλλης και Αναστάσιος Ταβουλάρης καταδικάσθηκαν τον Ιούνιο του 1945 σε ισόβια κάθειρξη από το Ειδικό Δικαστήριο Δοσιλόγων Αθηνών, θα απαλλαγούν, όμως, για την συγκρότηση των Ταγμάτων Ασφαλείας. Ως προς τα τάγματα ασφαλείας, το Δικαστήριο θα δεχθεί ότι « ως απεδείχθη εκ της διαδικασίας, η υπό του Ι. Ράλλη συγκρότησις των Ταγμάτων Ευζώνων δεν απεσκοπεί ούτε εις την άσκησιν βίας καθ' Ελλήνων ένεκα της δράσεως των κατά των Ιταλογερμανών ούτε εις διέγερσιν εμφυλίου πολέμου αλλά εις την αποκατάστασιν της δημοσίας τάξεως εν υπαίθρῳ και εις τας πόλεις, ήτις είχαν επικινδύνως διασαλευθή εκ της δράσεως κακοποιών στοιχείων εκτραπέντων εις την κατάλυσιν των αρχών, εις φόνους οργάνων της τάξεως και πολιτών, εμπρησμούς δημοσίων καταστημάτων και ετέρων, ής έκρυθμου καταστάσεως αποτέλεσμα υπήρξεν ο εξαναγκασμός πολλών κατοίκων της υπαίθρου εις μετοικεσίαν προς ασφάλειάν των εις τα κέντρα. Τα σώματα ταύτα εξωπλίσθησαν υπό των Γερμανών, εις άλλους αποβλεπόντων σκοπούς, ήτοι εις την υποβοηθούσαν την ασφάλειάν των εν Ελλάδι παράτασιν της διαιρέσεως μεταξύ των Ελλήνων, αλλά τοιαύτη πρόθεσις δεν υπήρχεν εν τη θελήσει της συγκροτησάσης τα Τάγματα Ασφαλείας Κυβερνήσεως, αθελήτως, εν τούτοις

¹²⁷ Βλ. σχετικά, Μάγερ Χέρμαν Φράνκ, « Από τη Βιέννη στα Καλάβρυτα – Τα αιματηρά ίχνη της 117ης μεραρχίας καταδρομών στη Σερβία και την Ελλάδα», Εκδόσεις Βιβλιοπωλείου της Εστίας, Αθήνα (2010), σελ. 648- 661, Κατσιμήτρος Γεώργιος, οπ.π. (υποσημ. 5), σελ. 8- 25.

εξυπηρετησάσης τας προθέσεις του εχθρού. Δια ταύτα, ο Ι. Ράλλης και η Κυβέρνησίς του απαλλάσσονται ως προς τα Τάγματα Ασφάλειας»¹²⁸.

Στις 19 Οκτωβρίου 1945 στην αίθουσα του Εφετείου Αθηνών (Μέγαρο Αρσακείου) άρχισε ενώπιον του Β' Ειδικού Δικαστηρίου Δωσιλόγων η δίκη του Διευθυντή της Ειδικής Ασφάλειας Αλέξανδρου Λάμπου, υποστρατήγου της χωροφυλακής, του ταγματάρχη της χωροφυλακής Δημήτριου Μητρόπουλου, του ανθυπομοίραρχου Εμμανουήλ Πουλή, του ανθυπομοίραρχου Θωμά Μπουρτζάλα, του ανθυπομοίραρχου Αθανάσιου Μαντά, του ανθυπασπιστή χωροφυλακής Ευσέβιου Παρθενίου, του ενωμοτάρχη Δημήτριου Κουρεμπανά, του υπενομοτάρχη Αλέξανδρου Φλώρου, του απόστρατου λοχαγού Αγγελου Βλαχόπουλου και του δικηγόρου Θρασύβουλου Παπασακελαρίου. Δεκατρείς άλλοι αξιωματικοί και οπλίτες της Ειδικής Ασφάλειας δικάζονταν ερήμην.

Οι κατηγορίες που αντιμετώπιζαν ήταν : α) ανάληψη ή κατοχή δημόσιας θέσης κατά την διάρκεια της κατοχής, κατά την οποία έγιναν συνειδητά όργανα του εχθρού (παράβαση των διατάξεων του άρθρου 1 παρ. γ'), β) ανάληψη υπηρεσίας στις αρχές κατοχής (παράβαση των διατάξεων του άρθρου 1 παρ. δ'), γ) κατάδοση ελλήνων πολιτών στον εχθρό (παράβαση των διατάξεων του άρθρου 1 παρ. στ'), δ) πράξεις βίας με την σύμπραξη ή μη των αρχών κατοχής εις βάρος ελλήνων λόγω της δράσεώς τους κατά του εχθρού (παράβαση των διατάξεων του άρθρου 1 παρ. ζ'), ε) παροχή πληροφοριών στον εχθρό για τους εργαζομένους για τον εθνικό ή συμμαχικό αγώνα (παράβαση των διατάξεων του άρθρου 1 παρ. η'), στ) συνεργασία με τον εχθρό, με σκοπό όφελος, επί ζημία ελλήνων πολιτών (παράβαση των διατάξεων του άρθρου 1 παρ. ιβ') της 6/1945 συντακτικής πράξεως, όπως συμπληρώθηκε και κωδικοποιήθηκε

¹²⁸ Βλ. σχετικά, Κωστόπουλος Τάσος, οπ.π. (υποσημ. 7), σελ. 76-77.

με τον αν.ν.533/1945, πράξεις για τις οποίες το άρθρο 2 της εν λόγω συντακτικής πράξεως προέβλεπε την ποινή του θανάτου ή ισόβια ή πρόσκαιρα δεσμά, καθώς και μερική ή ολική δήμευση της περιουσίας. Επίσης, αντιμετώπιζαν κατηγορίες για παράβαση του άρθρου 124 του ποινικού νόμου, περί εσχάτης προδοσίας, για την οποία προβλεπόταν η ποινή του θανάτου, και ειδικότερα : α) έγερση των όπλων κατά της πατρίδος (παράγραφος 7) και β) κατασκοπία υπέρ του εχθρού (παράγραφος 9) του εν λόγω άρθρου, καθώς και για παράβαση των άρθρων 287 και 288 του ποινικού νόμου (ανθρωποκτονία εκ προθέσεως), όλες δε τις εν λόγω κατηγορίες εκ συστάσεως και κατ' εξακολούθηση (άρθρα 57 και 109 του ποινικού νόμου).

Πρόεδρος του Δικαστηρίου ήταν ο εφέτης Ι. Τραχανής, σύνεδροι οι εφέτες Β. Μακρής και Στυλ. Μαυρομιχάλης και λαϊκά μέλη οι Κ. Δαμβέργης και Κ. Γενησεβδάς. Ειδικός Επίτροπος ο Χαρ.Τσαμπάσης. Το κατηγορητήριο καταλάμβανε 15 σελίδες, που « έσταζαν αίμα», όπως θα γράψουν οι εφημερίδες της εποχής, ενώ θα εξετασθούν περισσότεροι από 100 μάρτυρες κατηγορίας και περίπου 60 μάρτυρες υπερασπίσεως, οι καταθέσεις των οποίων θα φωτίσουν, στο μέτρο βεβαίως του δυνατού, την οργάνωση και την δράση της Διεύθυνσης Ειδικής Ασφάλειας την ζοφερή περίοδο της κατοχής.

Τόσο οι κατηγορούμενοι όσο και η υπεράσπισή τους θα κινηθούν στη γραμμή της αρνήσεως οποιασδήποτε συνεργασίας με τον εχθρό και της προβολής του αντικομμουνιστικού τους αγώνα που δικαιώθηκε εκ των υστέρων από το κίνημα του Δεκεμβρίου 1944. Η υπεράσπιση θα κάνει λόγο για « ομάδα εθνικής αντιστάσεως της Ειδικής Ασφαλείας». Ο υποστράτηγος Αλέξανδρος Λάμπου θα υποστηρίξει στην απολογία του « *Η μόνη μου σκέψις ήτο η δίωξις των κομμουνιστών οίτινες ήσαν εχθροί της Πατρίδος [...]. Κατ'έμέ δεν έπρεπε να φύγω εκ της Ειδικής Ασφαλείας και ως απεδείχθη εκ των υστέρων και εκ του κινήματος του Δεκεμβρίου ουδεμίαν παρανομίαν διέπραξα [...]* Η Ασφάλεια

κατεδίωκε πάντα όστις ενήργει εναντίον της τιμής και ζωής της Πατρίδος μας. Στα γενόμενα μπλόκα συνελήφθησαν και βούλγαροι. Τα νοσοκομεία μετεβλήθησαν εις Σοβιέτ».

Ο Ευσέβιος Παρθενίου θα υποστηρίξει στην απολογία του « Όταν εγκαταστάθηκαν οι Γερμανοί στην Ειδική παρήλασαν από κεί μέσα ολόκληρο τό ΕΔΕΣ, ή Χ και Ψ... Κανείς δέν μας είπε νά σταματήσουμε τή δράση μας. Μας περιέβαλαν μέ τήν ίδια εμπιστοσύνη και εκτίμηση. Κανείς δέν μας είπε: «Ε, τί κάνετε σεις μέ τους Γερμανούς εδώ!». Μπορεί τό αγγλικό Στρατηγεϊό νά αποκήρυξε τήν Ειδική. "Όταν όμως ξέραμε διτι ό Ζέρβας συνεργαζόταν μέ τόν Εντυ και συγχρόνως οι αντιπρόσωποι του Ζέρβα στην Αθήνα δέν μας έλεγαν διτι δέν κάνουμε καλά, δεδομένου διτι εμείς είμαστε οι εκπρόσωποι των οργανώσεων αυτών στην Ασφάλεια, τί θέλατε να κάνουμε;»¹²⁹.

Χαρακτηριστικό του κλίματος της δίκης είναι ότι κατά την κατάθεση του μάρτυρα κατηγορίας Νικολάου Αλεξίου δικηγόρου, ο συνήγορος υπερασπίσεως του κατηγορουμένου ταγματάρχη της χωροφυλακής Κ. Μιχαλέα, Ευστράτιος Κουλουμβάκης, βουλευτής το 1946 του Λαϊκού Κόμματος, θα ρωτήσει τον μάρτυρα « Είναι ή όχι γεγονός ότι ολόκληρος η Ελλάς ευγνωμονεί τα τάγματα ασφαλείας, την ειδική ασφάλεια και τους γερμανούς για τα μπλόκα» Ο μάρτυρας θα απαντήσει « Την ασφάλεια και τους γερμανούς τους ευγνωμονείτε μόνο εσείς»¹³⁰. Είναι χαρακτηριστικό ότι ο Κουλουμβάκης στην αγόρευσή του θα χαρακτηρίσει τα μπλόκα « εσχάτη πατριωτική άμυνα κατά της μεγαλυτέρας προδοσίας». Την επομένη ο Δημήτρης Ψαθάς θα απαντήσει στον συνήγορο υπερασπίσεως, με ένα χρονογράφημά του «Περί μπλόκων», στο οποίο ανέφερε ότι ο Κουλουμβάκης στάθηκε τυχερός, διότι δεν έτυχε να βρεθεί σε μπλόκο

¹²⁹ Βλ. σχετικά, Γενικά Αρχεία του Κράτους, Αρχείο Ειδικού Δικαστηρίου Δοσιλόγων Αθηνών, Βιβλίο Πρακτικών 9/1945, Πρακτικά δίκης της Ειδικής Ασφάλειας, συνεδριάσεις 18-25, 29-31 Οκτωβρίου 1945, 1-3, 5-10, 13 Νοεμβρίου 1945, Καρκάνης Νίκος, οπ.π. (υποσημ. 10), σελ. 230-231 Εφημερίδες «Ακρόπολις», « Καθημερινή» 15.4.1944, 28.4.1944.

¹³⁰ Βλ. σχετικά, Καρκάνης Νίκος οπ. π. (υποσημ. 10), σελ. 204.

κατά την διάρκεια της κατοχής, ώστε να αντιληφθεί ότι εσήμαιναν τα μπλόκα για τους χιλιάδες ανθρώπους που παγιδεύθηκαν σ' αυτά¹³¹.

Το κλίμα της δίκης με τις φοβερές αποκαλύψεις για όσα συνέβαιναν στα υπόγεια κρατητήρια του ξενοδοχείου « ΚΡΥΣΤΑΛ» θα συνταράξουν το πενελλήνιο. Ταυτόχρονα διαφαίνεται ένα διαμορφούμενο κλίμα επιείκειας του Δικαστηρίου για τους κατηγορούμενους που θα στηλιτευθεί από μεγάλη μερίδα του τύπου¹³².

Η απόφαση του Ειδικού Δικαστηρίου Δωσιλόγων θα εκδοθεί στις 13 Νοεμβρίου 1945. Ο Αλέξανδρος Λάμπου θα καταδικασθεί δις σε θάνατο, ο Εμμανουήλ Πουλής άπαξ σε θάνατο, οι Αλέξανδρος Φλώρος και Κωνσταντίνος Μιχαλέας σε κάθειρξη 20 ετών, οι Θωμάς Μπαρτζάλας, Αθανάσιος Μαντάς και Ευσέβιος Παρθενίου σε ισόβια κάθειρξη, ο Αγγελος Βλαχόπουλος σε φυλάκιση δύο ετών και ο Κωνσταντίνος Ραμπαούνης σε φυλάκιση ενός έτους, ενώ θα κηρυχθούν αθώοι οι Δημήτριος Κουρεμπανάς, Βασίλειος Τσάτσος, Δημήτριος Μητρόπουλος, διοικητής του IV Γραφείου της Ειδικής Ασφάλειας, Θρασύβουλος Παπασακελαρίου, Ιωάννης Πρινόπουλος, Ιωάννης Βελισσαρόπουλος, Ευάγγελος Χανιώτης, Σωτήριος Δεστούνης, Γεώργιος Καστάνης και Διαμαντής Καραγιάννης¹³³.

¹³¹ Βλ. σχετικά, Ψαθάς Δημήτρης, « Το χιούμορ μιας εποχής», Αθήνα, σελ. 127-129, στο Παράρτημα (αριθμ. VI).

¹³² Βλ. σχετικά, Ψαθάς Δημήτρης, οπ.π. (υποσημ. 131), σελ. 125-127, στο Παράρτημα (αριθμ. VII).

¹³³ Βλ. σχετικά, Γενικά Αρχεία του Κράτους, Αρχείο Ειδικού Δικαστηρίου Δωσιλόγων Αθηνών, Βιβλίο Πρακτικών 9/1945, Πρακτικά δίκης της Ειδικής Ασφάλειας, συνεδριάσεις 18-25, 29-31 Οκτωβρίου 1945, 1-3, 5-10, 13 Νοεμβρίου 1945, Καρκάνης Νίκος, οπ.π. (υποσημ. 10), σελ. 230-231 Εφημερίδες «Ακρόπολις», « Καθημερινή» 15.4.1944, 28.4.1944.

Η απόφαση κρίθηκε σκανδαλωδώς επιεικής και θα σχολιασθεί με δεικτικό τρόπο από τον τύπο της εποχής¹³⁴.

III. Οι δίκες των μπλόκων

Το νομολογιακό προηγούμενο για την συγκρότηση των ταγμάτων ασφαλείας που ανωτέρω εκτέθηκε θα συμβάλλει αποφασιστικά στην επιεική αντιμετώπιση γενικά των εμπλεκομένων στα σημαντικότερα από τα μπλόκα στις συνοικίες της πρωτεύουσας. Στις 20 Νοεμβρίου του 1945 θα αρχίσει ενώπιον του Β' Ειδικού Δικαστηρίου Δοσιλόγων η δίκη του διοικητού του Μηχανοκίνητου Τμήματος της Αστυνομίας Πόλεων Αστυνόμου α' Νικόλαου Μπουραντά. Η απόφαση θα εκδοθεί στις 26 Νοεμβρίου 1945 και ο Μπουραντάς θα κηρυχθεί αθώος των κατηγοριών. Το Δικαστήριο θα δεχθεί ότι ό,τι τα μπλόκα του 1944 δεν συνιστούσαν συνεργασία με τα στρατεύματα κατοχής, αλλά οι γερμανοί συμμετείχαν σ' αυτά από « ατυχή συγκυρία και μόνο».

Στις 22 Οκτωβρίου του 1946 άρχισε ενώπιον του Γ' Ειδικού Δικαστηρίου Δοσιλόγων η δίκη του διοικητή του Ευζωνικού συντάγματος συνταγματάρχη εν ενεργεία Ιωάννη Πλυτζανόπουλου, του αρχηγού της χωροφυλακής υποστράτηγου εν αποστρατεία Κωνσταντίνου Γκίνου του διευθυντού της ειδικής ασφάλειας υποστράτηγου εν αποστρατεία της Χωροφυλακής Αλέξανδρου Λάμπου και άλλων 119 στελεχών των ταγμάτων ασφαλείας και της ειδικής ασφάλειας για τα περίπου 30 μπλόκα στην περιοχή της πρωτεύουσας.

¹³⁴ Βλ. σχετικά, Ψαθάς Δημήτρης, οπ.π. (υποσημ. 131), σελ. 129-131, στο Παράρτημα (αριθμ. VIII).

Κατά την προσαγωγή των κατηγορουμένων έγιναν μεγάλης εκτάσεως επεισόδια μεταξύ συγγενών των θυμάτων και υποστηρικτών των κατηγορουμένων¹³⁵.

Στις 23 Οκτωβρίου 1946 θα αρχίσει ενώπιον επίσης του Γ' ειδικού Δικαστηρίου Δοσιλόγων η δίκη του συνταγματάρχη εν ενεργεία Ιωάννη Πλυτζανόπουλου, του Υποστρατήγου εν αποστρατεία της Χωροφυλακής Αλέξανδρου Λάμπου και 17 συνεργατών τους για το μπλόκο στο Περιστέρι. Χαρακτηριστική για το κλίμα της δίκης είναι η κατάθεση του Προέδρου του Ιατρικού Συλλόγου Αθηνών Μ. Καρζή « Εις τον Πλυτζανόπουλον και τα τάγματα αξίζει εθνική ευγνωμοσύνη. Εάν δεν ήτο αυτός κ. Πρόεδρο ούτε σεις θα είσαστε εις την έδραν που κατέχετε ούτε εγώ μάρτυς». Μόλις ολοκληρώθηκε η ακροαματική διαδικασία ανακοινώθηκε η αναβολή της ετυμηγορίας του δικαστηρίου μέχρις ότου περατωθεί η εξέταση όλων των συναφών υποθέσεων για τα περίπου 30 μπλόκα, με τους 119 κατηγορουμένους που παράλληλα ήταν σε εξέλιξη.

Στις 5 Νοεμβρίου 1946 άρχισε στο Γ' Ειδικό Δικαστήριο Δωσιλόγων η δίκη των Πλυτζανόπουλου, Λάμπου, Γκίνου και άλλων 12 στελεχών των ευζωνικών ταγμάτων ασφαλείας και της ειδικής ασφάλειας για το μπλόκο της Καλογρέζας¹³⁶.

Η απόφαση για την μεγάλη δίκη των μπλόκων στην περιοχή της πρωτεύουσας θα περατωθεί, μετά από διαδικασία τεσσάρων μηνών και

¹³⁵ Είναι χαρακτηριστική η προβολή των επεισοδίων, μέσα βέβαια στο πλαίσιο του διεξαγόμενου εμφυλίου πολέμου, στο κύριο άρθρο του Κ. Καραγιώργη στον «ΡΙζοσπάστη» της επομένης ημέρας; Τετάρτης 23 Οκτωβρίου του 1946, με τον τίτλο « Κουρεμπανάς και Μεγάλη Ελλάδα», βλ. στο Παράρτημα (αριθμ. ΙΧ).

¹³⁶ Βλ. σχετικά, Καρκάνης Νίκος οπ. π. (υποσημ. 10), σελ. 285-333.

διάσκεψη 15 ημερών, την 5 Μαρτίου 1947, οπότε εκδίδεται η απόφαση. Από τους 119 κατηγορουμένους, ο Αλέξανδρος Λάμπου θα καταδικασθεί δις σε θάνατο για συλλήψεις, εκτελέσεις, καταδόσεις και συνεργασία με τον εχθρό, κηρυχθείς ηθικός αυτουργός για 17 εκτελέσεις στο μπλόκο της Καλογρέζας και για την εκτέλεση 37 συλληφθέντων στην Κοκκινιά. Ο Ι. Κωνσταντινίδης θα καταδικασθεί δις σε θάνατο. Ο ανθυπομοίραρχος Ευτύχιος Παπαγρηγοράκης, γιός του επί κατοχής υποστρατήγου της Χωροφυλακής Στυλιανού Παπαγρηγοράκη, άπαξ σε θάνατο και πεντάκις σε ισόβια κάθειρξη, ο Κ. Γιαννακόπουλος δις σε θάνατο, ο Ι. Μπούτος άπαξ σε θάνατο, ο Θωμάς Αποστολίδης, γνωστός πράκτορας της SIPO – SD άπαξ σε θάνατο, ο Ι. Μπουρνιάς δις σε θάνατο. Με την ίδια απόφαση καταδικάσθηκαν τα στελέχη της ειδικής ασφάλειας Θ. Μπαρτζάλας σε ισόβια κάθειρξη, Α. Μαντάς πεντάκις σε ισόβια κάθειρξη για καταδόσεις και κάθειρξη 15 ετών για ληστεία, Ι. Σισμάνογλου σε κάθειρξη 19 ετών, Ι. Μίτσας σε κάθειρξη 17 ετών, Π. Μπέλος σε κάθειρξη 16 ετών, Δ. Κυρίτσης σε κάθειρξη 12 ετών, Ι. Ντεσφάνης σε κάθειρξη 10 ετών, Δ. Κουρεμπανάς σε κάθειρξη 6 ετών και ισόβια στέρηση των πολιτικών του δικαιωμάτων, Σ. Μπουγιούρης και Ν. Χρύσαφος σε φυλάκιση 3 ετών. Από τους 119 κατηγορουμένους θα κηρυχθούν αθώοι οι 84 και μεταξύ αυτών ο υποστράτηγος πλέον Ιωάννης Πλυτζανόπουλος, ο υποστράτηγος Κωνσταντίνος Γκίνος και τα γνωστά από πληθώρα δικών στελέχη της ειδικής ασφάλειας Ευσέβιος Παρθενίου, Βασιλειάδης, Ιωάννης Βελισσαρόπουλος, Παναγιώτης Μειϊμαρης και Εμμανουήλ Πουλής¹³⁷.

Στις 17 Αυγούστου 1946 άρχισε στο Ειδικό Δικαστήριο Δωσιλόγων Πειραιώς η δίκη του ταγματάρχη Γ. Σγούρου ερήμην, του γιού του Θ. Σγούρου, 19 ετών, και του Γ Τσιμπιδάρου, κατηγορουμένων για συμμετοχή στη μάχη της Κοκκινιάς στις 8.3.1944 και στο μπλόκο της ίδιας

¹³⁷ Βλ. σχετικά, «Ελευθερία», « Ριζοσπάστης», « Εμπρός», 22.10.1946 – 6.3.1947

συννοικίας την 17.8.1944. Με την απόφαση του Δικαστηρίου που εκδόθηκε τα μεσάνυχτα της ίδια ημέρας, ο Γ. Σγούρος και ο γιός του κηρύχθηκαν αθώοι των κατηγοριών ότι υπήρξαν πράκτορες του εχθρού και διέπραξαν πράξεις βίας. Κηρύχθηκαν δε ένοχοι του ότι « εκ συστάσεως τον Μάρτιο και τον Αύγουστο του 1944 εγένοντο παραίτιοι της συλλήψεως και εκτελέσεως του αστυνόμου Σαββαΐδη, της γυναίκας του και των Περγάμαλη, Δανιηλίδη και Τσουκαλά, με καταλογισμό μετρίας συγχύσεως και ότι εξετέλεσαν την πράξιν ταύτην, ευρισκόμενοι εν οργή, λόγω προηγουμένων κακοποιήσεων προσώπων της αντιπάλου πολιτικής παρατάξεως». Το Δικαστήριο επέβαλε στον Γ. Σγούρο πρόσκαιρα δεσμά 11 ετών, στον δε γιό του Θ. Σγούρο ειρκτή 7 ετών, ενώ απηλλάγησαν λόγω αμφιβολιών οι Τσιμπιδάρος, Μικελάκης και Τούντας. Σύμφωνα με μαρτυρίες, ο Σγούρος την εποχή της δίκης υπηρετούσε στη Μακρόνησο, ως διοικητής του 3^{ου} τάγματος σκαπανέων¹³⁸.

Η αυλαία για τις δίκες των μπλόκων θα πέσει στις 28 Μαρτίου 1947 όταν με την υπ' αριθμ. 358/28.3.1947 απόφαση του Ειδικού Δικαστηρίου Δοσιλόγων ο Πλυτζανόπουλος και ο Λάμπου θα κηρυχθούν αθώοι για όλες τις κατηγορίες σχετικά με το μπλόκο της Κοκκινιάς στις 17 Αυγούστου 1944. Ο Πλυτζανόπουλος θα κηρυχθεί αθώος και για την κατηγορία ότι πυροβόλησε και σκότωσε στο μπλόκο αυτό τον Κοκκινιώτη Κωνσταντίνο Περιβόλα. Με την απόφαση αυτή θα αθωωθεί και ο καταδότης του μπλόκου Θεόδωρος Βακαλόπουλος, την καταδίκη του οποίου είχε προτείνει ο ειδικός επίτροπος, ενώ θα επιβληθεί η ποινή του θανάτου ερήμην στον Καραγιάννη και ποινή πρόσκαιρων δεσμών 12 ετών στον Σ. Σοφιανόπουλο¹³⁹.

¹³⁸ Βλ. σχετικά «Ελευθερία», 18.10.1946, βλ. επίσης, Λιάτσος Δημήτρης, οπ.π. (υποσημ. 78), σελ. 66 - 67.

¹³⁹ Βλ. σχετικά Αρχείο Ειδικού Δικαστηρίου Δοσιλόγων Αθηνών, απόφαση υπ' αριθμ. 358/28.3.1947.

Οι επιβληθείσες θανατικές καταδίκες δεν πρόκειται να εκτελεσθούν. Οσον αφορά τον Αλέξανδρο Λάμπου, η επιβληθείσα σ' αυτόν ποινή του θανάτου με την υπ' αριθμ. 1132/1945 απόφαση του Ειδικού Δικαστηρίου Δοσιλόγων Αθηνών μετετράπη αυτοδικαίως σε ισόβια κάθειρξη, σύμφωνα με τις διατάξεις του άρθρου 8 παρ. 6 του ν. 3861/1929. Περαιτέρω, η επιβληθείσα σ' αυτόν ποινή του θανάτου με την υπ' αριθμ. 137/1947 απόφαση του ίδιου Δικαστηρίου μετετράπη σε ισόβια δεσμά με το από 12 Μαΐου 1950 β. δ/γμα. Επίσης, η επιβληθείσα σ' αυτόν ποινή του θανάτου με την υπ' αριθμ. 141/1947 απόφαση του ίδιου Δικαστηρίου μετετράπη σε ισόβια δεσμά με το από 12 Μαΐου 1950 β. δ/γμα. Οι ποινές αυτές συγχωνεύθηκαν με την υπ' αριθμ. 647/1948 απόφαση του ίδιου Ειδικού Δικαστηρίου Δοσιλόγων Αθηνών για παράβαση των εδαφίων γ', δ', στ', ζ', η', και θ' του άρθρου 1 της 6/1945 Συντακτικής Πράξεως, όπως τροποποιήθηκε, συμπληρώθηκε και κωδικοποιήθηκε με τον αν. ν. 533/1945. Στη συνέχεια η ποινή των ισοβίων δεσμών μετριάσθηκε σε κάθειρξη 10 ετών με το από 23 Απριλίου 1951 β. δ/γμα. Τέλος, με το από 30 Ιανουαρίου 1952 β. δ/γμα που εκδόθηκε σύμφωνα με το άρθρο 39 του Συντάγματος, με πρόταση του Υπουργού Δικαιοσύνης Δημητρίου Παπασπύρου και γνώμη του Συμβουλίου Χαρίτων και δημοσιεύθηκε στην Εφημερίδα της Κυβερνήσεως στις 1 Φεβρουαρίου 1952, η ποινή της δεκαετούς καθειρξεως μετριάσθηκε σε κάθειρξη 7 ετών. Η μετριάσθείσα ποινή του Λάμπου συμπληρώθηκε στις 20 Φεβρουαρίου 1952, οπότε αποφυλακίσθηκε¹⁴⁰.

Σε διοικητικό επίπεδο, μετά από ένορκη διοικητική εξέταση στις 16.3.1946 θα απαλλαγεί «για φόνους αναρχικών» ο λοχαγός Τριαντάφυλλος Κοτζαμάνης, με την αιτιολογία ότι βρισκόταν σε κατάσταση άμυνας. Επίσης, θα απαλλαγεί σε διοικητικό επίπεδο μετά

¹⁴⁰ Βλ. σχετικά, « Ελευθερία », 17.2.1952.

από ένορκη διοικητική εξέταση στις 21.2.1946 ο ταγματάρχης Παναγιώτης Κυριακού, υποδιοικητής του 1^{ου} ευζωνικού συντάγματος Αθηνών τις ημέρες των μεγάλων μπλόκων του καλοκαιριού του 1944. Το σκεπτικό της απαλλαγής του βασίσθηκε στην μη προσωπική συμμετοχή του σε εκκαθαριστικές επιχειρήσεις, στην σωτηρία ομήρων από τους γερμανούς, στην πολεμική του δράση στη Μικρά Ασία και στην Αλβανία και στις διασυνδέσεις του με τις συμμαχικές υπηρεσίες, κατ' εντολήν των οποίων, όπως δέχθηκε το πόρισμα της διοικητικής εξέτασης, προσχώρησε στα τάγματα για την διενέργεια κατασκοπίας.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΕΝΔΕΚΑΤΟ

Η ΜΕΤΑΠΟΛΕΜΙΚΗ ΜΝΗΜΗ ΤΗΣ ΠΕΡΙΟΔΟΥ ΤΗΣ ΤΡΟΜΟΚΡΑΤΙΑΣ

Ι. Η τραυματική εμπειρία της περιόδου του τρόμου

Η περίοδος της μεγάλης κατοχικής τρομοκρατίας στην περιοχή της πρωτεύουσας απετέλεσε μια βαθύτατη τραυματική εμπειρία που άφησε μεταπολεμικά ένα ανεξίτηλο αποτύπωμα στον ψυχισμό μιας κοινωνίας που βίωσε την ένοπλη βία στην ακρότατη μορφή της και μάλιστα προερχόμενη όχι τόσο από τα στρατεύματα κατοχής όσο από τους Έλληνες συνεργάτες τους. Αποτέλεσμα αυτού του ψυχικού τραύματος της μεταπολεμικής ελληνικής κοινωνίας είναι μια βίωση των γεγονότων ως αμνησία και κυρίως ως απώθηση, ιδίως για τους ηττημένους του εμφυλίου πολέμου που έπρεπε να καταφέρουν να επιβιώσουν στο έντονα αντικομμουνιστικό μετεμφυλιακό καθεστώς. Από την πλευρά των νικητών του εμφυλίου πολέμου στην μετεμφυλιακή κοινωνία θα υπάρξει «λήθη» και «διακριτικότητα» που θα σκεπάσουν με τα πέπλα τους την αιματηρή αυτή περίοδο. Κοινός παρονομαστής της απώθησης αυτής της περιόδου στην μεταπολεμική ιστορική μνήμη υπήρξε το γεγονός ότι τα μπλόκα με τους κουκουλοφόρους καταδότες και τους Έλληνες εκτελεστές αποτελούν αναμφισβήτητα τον οχető της περιόδου της κατοχής και η μεταπολεμική ελληνική κοινωνία προσπάθησε να κρατήσει μακριά από αυτήν τις αναθυμιάσεις αυτού του οχετού. Από την άλλη πλευρά, μέσα στο κλίμα του έντονου αντικομμουνισμού της μεταπολεμικής Ελλάδας τα ευζωνικά τάγματα ασφαλείας όπως και τα σώματα ασφαλείας με την

συγκεκριμένη στελέχωση και πρακτική στα χρόνια της κατοχής θα βρουν έστω και σιωπηρά την θέση τους στην κυρίαρχη ιστορική αφήγηση ως αντίπαλοι και θύματα του κοινού εχθρού του έθνους, έστω και με κάποιες αποστάσεις και αστερίσκους.

Η στρατηγική της λήθης όσον αφορά τα τάγματα ασφαλείας, την ειδική ασφάλειας και γενικότερα τους συνεργάτες του κατακτητή και φυσικά την αιματηρή δράση τους την περίοδο που περιγράψαμε, επικρατεί απόλυτα τόσο στο χώρο του κινηματογράφου όσο και στο χώρο της λογοτεχνίας. Τα τάγματα ασφαλείας και οι κουκουλοφόροι καταδότες απουσιάζουν πανηγυρικά από όλες τις ταινίες του προδικτατορικού ελληνικού κινηματογράφου που αναφέρονται στην κατοχή. Πρόκειται συνήθως για δακρύβρεκτες μετρίου έως κακού σεναρίου ταινίες, χαρακτηριζόμενες από γραφικό μελοδραματισμό και πατριωτική μεγαλοστομία κατάλληλες μόνο για το μικροαστικό κοινό στο οποίο απευθύνονται, που δεν αντέχουν σε σοβαρή κριτική ακόμη και από μη ειδικό κριτικό κινηματογράφου. Σ' αυτές οι αντιστασιακοί ή είναι συνήθως στρατιωτικοί ή κάποιοι πολίτες απροσδιόριστου πολιτικού στίγματος. Όσον αφορά τους προδότες είναι πάντα κάποια άτομα εσχάτης υποστάθμης που δεν έχουν καμία σχέση με τις στρατιωτικές ή αστυνομικές υπηρεσίες της κατεχόμενης Ελλάδος. Η εξήγηση είναι πολύ απλή. Η κατάσταση στην Ελλάδα και η άγρυπνη λογοκρισία του Τμήματος Λογοκρισίας του Υπουργείου Προεδρίας δεν επιτρέπουν ούτε σκέψη να γίνει για μια ταινία σαν τον « Lucombe Lucien » του Louis Malle.

Ακόμη και η σοβαρότερη ταινία για την κατοχή το «Μπλόκο» του Αδωνι Κύρου που συμμετείχε ενεργά στην Εθνική Αντίσταση, θα κάνει και αυτή τους αναγκαίους συμβιβασμούς για να γυρισθεί και να προβληθεί στην Ελλάδα το 1965. Η ταινία, με πρωταγωνιστές τους Κώστα αζάκο και Μάνο Κατράκη αναπαριστά, χωρίς να το αναφέρει ρητά, το μπλόκο της Κοκκινιάς. Μια ομάδα Γερμανών και οι έλληνες συνεργάτες

τους συλλαμβάνουν έναν μαυραγορίτη την ώρα που γιορτάζει τον γάμο του, και του αναθέτουν τον ρόλο του καταδότη για να επωφεληθούν απ' τις «γνωριμίες» του. Στην ταινία ο ήρωας στο τέλος μεταστρέφεται. Καθώς περιφέρεται στην πλατεία όπου απελπισμένοι άνθρωποι, πεσμένοι στα γόνατα, περιμένουν το νεύμα του κουκουλοφόρου που θα τους υποδείξει ως αντιστασιακούς, αναγνωρίζει έναν δικό του άνθρωπο (Γιάννης Φέρτης). Σε μια αναλαμπή, πετάει την κουκούλα και συντάσσεται με την άλλη πλευρά. Σύμφωνα με τον Κώστα Καζάκο ο ήρωας της ταινίας ήταν υπαρκτό πρόσωπο και μεταστράφηκε την τελευταία στιγμή, γνωρίζοντας ότι θα εκτελεσθεί. Μολονότι κάποιοι θα ισχυρισθούν ότι η ταινία μιλά εμμέσως πλην σαφώς για την οργανωμένη αντίσταση του ΕΑΜ, σε μια εποχή που η εαμική αντίσταση αποτελούσε ταμπό για τους έλληνες κινηματογραφιστές, η λέξη ΕΑΜ δεν εμφανιζόταν πουθενά, ο ρόλος της αριστεράς στην αντίσταση κατά της γερμανικής κατοχής αποσιωπούνταν και μόνοι ήρωες ήταν οι ξένοι και οι Έλληνες είτε χωρίς πολιτικό πρόσημο είτε προερχόμενοι από τη Μέση Ανατολή, θεωρούμε ότι όλα αυτά κινούνται στο χώρο των προθέσεων χωρίς να εμφανίζονται στη οθόνη. Βέβαια, η ταινία είναι μακράν η καλύτερη από τις ταινίες του ελληνικού κινηματογράφου για την κατοχή, όμως οι συμβιβασμοί της είναι προφανείς. Παρουσιάζει το μπλόκο της Κοκκινιάς, εκεί άλλωστε έχει γυριστεί η ταινία, σαν μια επιχείρηση αποκλειστικά των γερμανικών στρατευμάτων κατοχής εναντίον του πληθυσμού της συνοικίας και μιας αντίστασης χωρίς ταυτότητα. Πουθενά δεν γίνεται η παραμικρή μνεία για συμμετοχή ελληνικών στρατιωτικών σωμάτων στο πλευρό των γερμανών. Ακόμη και οι καταδότες είναι άνθρωποι καθαρά των γερμανικών υπηρεσιών. Οι έλληνες ένοπλοι συνεργάτες λάμπουν δια της απουσίας τους. Παρουσιάζεται λοιπόν ένα καθαρά ιστορικά «αποστειρωμένο» από πλευράς ελληνικής ένοπλης συμμετοχής μπλόκο, κατάλληλο για την πολιτική λήθης του επίσημου

κράτους, που εγγίζει τα όρια παραχάραξης της ιστορίας. Αλλωστε το Τμήμα Λογοκρισίας του Υπουργείου Προεδρίας αγρυπνούσε και παρ' όλους τους συμβιβασμούς την άνοιξη του 1966 θα ανακληθεί η άδεια προβολής της ταινίας με απόφαση του υφυπουργού Προεδρίας Δημ. Γεωργίου.

Στον τομέα της λογοτεχνίας, το μυθιστόρημα « Καπνισμένος Ουρανός» που παίρνει το 1957 το πρώτο βραβείο πεζογραφίας του Δήμου Αθηναίων κάνει το μεγάλο τόλμημα να υπερβεί το κλίμα της ιστορικής λήθης και να μιλήσει για πρώτη φορά για μπλόκα με γερμανούς και ευζώνους και για κουκουλοφόρους καταδότες της ελληνικής αστυνομίας που περνούν στην υπηρεσία των γερμανών. Ο Ανδρέας Μπάκας εργάτης στο εργοστάσιο της συνοικίας κατρακυλάει σιγά – σιγά άβουλος στα χτυπήματα της φτώχειας και στις ολοένα μεγαλύτερες απαιτήσεις της άστατης και έκλυτης ζωής γυναίκας του, που είναι η μοιραία γυναίκα του συνοικισμού. Στην αρχή γίνεται καταδότης των συναδέλφων του στο εργοστάσιο και στη διάρκεια της κατοχής καταδότης γερμανών, ειδικής ασφάλειας και ευζώνων. Στο μπλόκο γερμανών και ευζώνων στη γειτονιά ο Μπάκας με την μαύρη κουκούλα θα καταδώσει για εκτέλεση, μεταξύ άλλων, έναν μανάβη άσχετο με την αντίσταση που, όμως, είναι ένας από τους εραστές της γυναίκας του και τον χλευάζει σχεδόν ανοιχτά, διαλαλώντας το εμπόρευσμά του έξω από το σπίτι του. Ο Μπάκας θα καταδώσει την εαμική ομάδα της συνοικίας που θα εξοντωθεί από τα τάγματα ασφαλείας. Στο τέλος θα θέσει τέρμα στη ζωή του, βασανισμένος από τις τύψεις και την αίσθηση μια χαμένης ζωής.

Η «Πολιορκία», το γνωστό μυθιστόρημα του Κώστα Κοτζιά που εκδόθηκε το 1953 και σε αναθεωρημένη έκδοση το 1961, αποτελεί στην ουσία μια εκδήλωση της θεώρησης ότι η περίοδος της μεγάλης κατοχικής τρομοκρατίας στην πρωτεύουσα ήταν παράλληλα και μια περίοδος

κάθετου εθνικού διχασμού, ο « τριακονταετής πόλεμος» της νεότερης ιστορίας μας, κατά τον συγγραφέα.

Κεντρικό πρόσωπο στο μυθιστόρημα αυτό είναι ο Μηνάς Παπαθανάσης, αξιωματικός της χωροφυλακής που υπηρετεί, όπως προκύπτει από το περιεχόμενο του βιβλίου, χωρίς όμως να αναφέρεται ρητά σ' αυτό, στην Ειδική Ασφάλεια. Το μυθιστόρημα εκτυλίσσεται την περίοδο που οι Γερμανοί είναι ολοφάνερο ότι έχουν χάσει το παιχνίδι, και οι αριστεροί κυριαρχούν, εξοντώνοντας τους συνεργάτες των Γερμανών. Ο Μηνάς Παπαθανάσης, είναι επικεφαλής μιας ομάδας της Ειδικής Ασφάλειας, που με στρατηγείο το σπίτι του προσπαθεί να εξουδετερώσει τους μαχητές του ΕΑΜ της συνοικίας. Ο Παπαθανάσης ζει με το φόβο της επικείμενης δολοφονίας του. Με τεντωμένα τα νεύρα, θα προβεί σε φρικαλεότητες, θα σκοτώσει κυριολεκτικά στο ξύλο έναν αριστερό που πήγε να του ανατινάξει το σπίτι, θα εκτελέσει στην τύχη τρεις αθώους επιβάτες ενός λεωφορείου σε εκδίκηση για το φόνο της γυναίκας του (η οποία διέδωσε, ουσιαστικά για να αυτοκτονήσει, ότι αυτή δήθεν είχε καταδώσει στον άντρα της τους υπόπτους) και θα πνίξει, χωρίς να το καταλάβει, υπό το κράτος οργής, την ψυχοκόρη του.

Στο τέλος της κατοχής θα αισθανθεί προδομένος από όλους, καθώς η δεξιά, δεδομένου ότι το ΕΑΜ κυριαρχεί, κάνει το στρατηγικό της ελιγμό, ερχόμενη σε συμφωνία με την αριστερά και αποκηρύσσοντας τα «μαύρα πρόβατα», αυτόν και τους ομοίους του, που από υπερβάλλοντα αντικομμουνισμό είχαν ιδιαίτερα εκτεθεί. Ο διευθυντής του Παπαθανάση, μακιαβελικός, κατανοεί τη σκοπιμότητα της ενέργειας, μπροστά στον ύψιστο στόχο της συντριβής της αριστεράς, η οποία, όπως προβλέπει, πέφτει στην παγίδα, ενώ οι μαχητές του αντικομμουνισμού, όπως επίσης προβλέπει, θα επανέλθουν κάτω από τη σκέπη των εθνικοφρόνων του Καΐρου για να συντρίψουν την αριστερά. Παρά τα όσα έχουν γραφεί εναντίον του βιβλίου, σε κανένα σημείο του δεν αναφέρεται

συνεργασία του Παπαθανάση με τους Γερμανούς. Η μάχη της συνοικίας εμφανίζεται ως καθαρά εμφύλιος πόλεμος. Τελικά, ο Παπαθανάσης, με μια πράξη αυτοκτονίας και γενναιότητας, μη αντέχοντας να περιμένει τη δολοφονία του, ρίχνεται σε μια καταδίωξη αριστερών, με δυο από τους άντρες του, σε μια ολοφάνερη παγίδα και σκοτώνεται.

Το βιβλίο σκιαγραφεί τις αντιμαχόμενες παρατάξεις με τα μελανότερα χρώματα, όπως τους αριστερούς από το νεαρό που πήγε να ανατινάξει το σπίτι του Παπαθανάση που παρουσιάζεται σαν ημιπαράφρων έως την πρώην φίλη τού Σαράντη, ενός από τα πρωτοπαλίκαρα του Παπαθανάση, η οποία φτάνει στο σημείο να ξανακάνει έρωτα μαζί του προκειμένου να τον παρασύρει σε παγίδα και να τον σκοτώσει με το νυν αρραβωνιαστικό της. Δεν χαρίζεται όμως, ούτε στους δεξιούς. Οι άντρες του Παπαθανάση είναι ένα μια ορδή κοινωνικών αποβρασμάτων, με εξαίρεση, όμως, τον έμπιστο του Παπαθανάση Σαράντη, που καταλαμβάνεται από ιερή αγανάκτηση όταν βιάζουν μια κοπέλα, και, ενώ είναι ετοιμοθάνατος, αρνείται μεγαλόψυχα ότι τον πρόδωσε η πρώην φιλενάδα του, για να μην της κάνουν κακό. Το βιβλίο θα χαρακτηριστεί αντικομμουνιστικό, και πράγματι φαίνεται ότι έχει αυτήν την χροιά, όμως θεωρούμε υπερβολική την κριτική ότι υποκρύπτεται σ' αυτό μια απολογητική διάθεση για τις φρικαλεότητες των αντικομμουνιστών την συγκεκριμένη περίοδο.

Στη θεώρηση των γεγονότων της περιόδου αυτής ως ελληνικού εμφυλίου πολέμου κινείται και το μυθιστόρημα του Νίκου Κάσδαγλη « τα δόντια της μυλόπετρας».

Ηρωας του μυθιστορήματος είναι ο Κοσμάς που σε κατάσταση πείνας θα συλληφθεί κατά τη διάρκεια του δύσκολου χειμώνα 1941-1942 γιατί έχει αρπάξει ένα ψωμί. Στο κρατητήριο ο Κοσμάς βρίσκεται ανάμεσα σε ετερόκλητους κρατούμενους, εκεί θα θεωρηθεί δικός τους, θα στρατολογηθεί και ως πρώτη ανταμοιβή θα έχει το δικαίωμα να περνά

από το αστυνομικό τμήμα για να κοιμάται και να τρώει. Στη συνέχεια θα ενταχθεί σε μια αντιστασιακή ομάδα της δεξιάς, αντίπαλοι της οποίας δεν είναι οι Γερμανοί αλλά οι κομμουνιστές και αντικειμενικός σκοπός ο έλεγχος της πανεπιστημιακής λέσχης.

Η ΟΠΛΑ θα εμφανιστεί με ένα απειλητικό σημείωμα που θα δοθεί από τους πεινασμένους που περιμένουν τη σειρά τους στη Λέσχη. Παράλληλα θα εμφανιστεί και η Μύρρα, φίλη του Διακομανώλη, μέλους της οργάνωσης. Ο Διακομανώλης θα σκοτωθεί από την ΟΠΛΑ. Ταυτόχρονα, συλλαμβάνεται από την οργάνωση ένα στέλεχος των κομμουνιστικών οργανώσεων ο Δηλανάς, ο οποίος αλλάζει στρατόπεδο.

Μέσα στην εξέλιξη της εμφύλιας σύγκρουσης ο Κοσμάς και η Μύρρα έρχονται κοντά, αναπτύσσεται μια δυνατή και περίεργη ερωτική σχέση. Ο Δηλανάς κινδυνεύει από τις κομμουνιστικές οργανώσεις, και παρόλο που για το λόγο αυτό φροντίζουν περισσότερο την προστασία του, δεν θα αποφύγει τελικά την εκτέλεση από την ΟΠΛΑ. Ο Κοσμάς αναρωτιέται πώς μπορεί να ήταν γνωστές οι κινήσεις του Δηλανά, υποψιάζεται το ρόλο της Μύρρας και αντιλαμβάνεται τη δράση της στην υπηρεσία του ΕΑΜ και της ΟΠΛΑ. Την ανακρίνει και αποσπά την ομολογία της. Άνθρωποι σαν το Δηλανά, πρώην «κόκκινοι», θεωρούνται προδότες και έπρεπε να τιμωρούνται παραδειγματικά. Η σχέση του Κοσμά και της Μύρρας είναι αδιέξοδη. Είναι και οι δυο τους ταγμένοι και αμετάκλητα δεμένοι με τις οργανώσεις τους, κάθε απόπειρα αποδέσμευσής τους θα σήμαινε την καταδίκη τους. Ο Κοσμάς, για να καλύψει την αγαπημένη του, θα σκοτώσει τον κομμουνιστή Ντούβα, γνωστό της Μύρρας, για να μη μιλήσει και αποκαλυφθεί ο ρόλος της.

Τελικά, ο Κοσμάς θα σκοτωθεί στο Λυκαβηττό όπου είχε ραντεβού με τη Μύρρα. Οι υποψίες όλων θα στραφούν προς αυτήν. Το μυθιστόρημα τελειώνει με την κηδεία του Κοσμά. Όλη η περιρρέουσα ατμόσφαιρα αποδεικνύει τελικά πόσο αναλώσιμος ήταν.

Είναι χαρακτηριστικό ότι, όπως και στο μυθιστόρημα του Κοτζιά, οι Γερμανοί απουσιάζουν πλήρως, ενώ δεξιοί και αριστεροί περιγράφονται σε γενικές γραμμές με τα μελανότερα χρώματα. Σίγουρα οι πάσης πολιτικής αποχρώσεως πρωταγωνιστές απέχουν από να θεωρηθούν « τα καλύτερα παιδιά».

II Η μάχη των μνημείων

Χαρακτηριστική της ιστορικής μνήμης των μπλόκων στη μεταπολεμική Ελλάδα είναι η μάχη των μνημείων του μπλόκου στην Κοκκινιά, όπου έλαβε χώρα το αιματηρότερο από αυτά. Στις 17 Αυγούστου 1956, μετά από μακροχρόνιες προσπάθειες της δημοτικής αρχής, γίνονται στην πλατεία 17^{ης} Αυγούστου 1944 από τον Δήμαρχο Νίκο Ταντουλίδη, τα αποκαλυπτήρια έργου από χαλκό του γλύπτη Γ. Ζογγολόπουλου για το ηρώο της αντίστασης.

Μετά την επιβολή της δικτατορίας της 21^{ης} Απριλίου 1967, διορίζεται από το δικτατορικό καθεστώς δήμαρχος Νίκαιας ο ανεψιός του Ι. Πλυτζανόπουλου, Ν. Πλυτζανόπουλος, απόστρατος ταγματάρχης. Ο νέος δήμαρχος πετά από την μάντρα της Οσίας Ξένης την εντοιχισμένη; πλάκα, που είχε τοποθετήσει το αιρετό δημοτικό συμβούλιο του δημάρχου Δ. Καρακουλουξή, η οποία έγραφε «Εδώ οι Γερμανοί κατακτητές εκτέλεσαν Έλληνες πατριώτες». Αντ' αυτής τοποθετεί άλλη πλάκα με το εξής περιεχόμενο : « ΠΡΟΔΟΤΑΙ ΚΑΙ ΜΑΣΚΟΦΟΡΟΙ ΚΟΜΜΟΥΝΙΣΤΑΙ ΕΑΜΙΤΑΙ, ΕΛΑΣΙΤΑΙ ΠΑΡΕΔΩΣΑΝ ΕΙΣ ΤΟΥΣ ΒΑΡΒΑΡΟΥΣ ΚΑΤΑΚΤΗΤΑΣ ΤΗΝ 17ην ΑΥΓΟΥΣΤΟΥ 1944 ΑΓΝΟΥΣ ΠΑΤΡΙΩΤΑΣ ΑΓΩΝΙΣΤΑΣ ΤΗΣ ΕΘΝΙΚΗΣ ΑΝΤΙΣΤΑΣΕΩΣ, ΤΕΚΝΑ ΗΡΩΙΚΑ ΤΗΣ ΝΙΚΑΙΑΣ, ΟΙ ΟΠΟΙΟΙ ΚΑΙ ΕΞΕΤΕΛΕΣΘΗΣΑΝ ΕΙΣ ΤΟΝ ΧΩΡΟΝ ΤΟΥΤΟΝ».

Με το ίδιο πνεύμα, μιλώντας κατά τα εγκαίνια του Μητροπολιτικού Μεγάρου, το 1972, ο Μητροπολίτης Νικαίας Γεώργιος θα πει « Και είναι ο χώρος αυτός ιδιαιτέρως ιερός και καθηγιασμένος δι' αίματος, διότι κατά την 17^{ην} Αυγούστου 1944 συνετελέσθη εδώ υπό των Γερμανών τη υποκινήσει των εχθρών του έθνους κομμουνιστών μέγα έγκλημα»¹⁴¹.

Μετά την πτώση της δικτατορίας στην μάντρα της Οσίας Ξένης θα τοποθετηθεί νέα πλάκα, αφού η πλάκα του Ν. Πλυτζανόπουλου θα βρεθεί ένα πρωϊ κομματιασμένη. Οι εκδηλώσεις για το μπλόκο παίρνουν τον σημερινό τους χαρακτήρα, χωρίς να λείπουν οι τριβές ότι μέσω αυτών γίνεται προβολή συγκεκριμένων πολιτικών θέσεων.

¹⁴¹ Βλ. σχετικά, Λιάτσος Δημήτρης, οπ.π. (υποσημ. 88), σελ. 69-73.

ΕΠΙΛΟΓΟΣ

Η περίοδος της μεγάλης τρομοκρατίας από τον Ιούνιο του 1943 έως την λήξη της κατοχής τον Οκτώβριο του 1944 και ιδίως την άνοιξη και το καλοκαίρι του 1944 δεν απετέλεσε μόνο την κορύφωση άσκησης ένοπλης βίας από τα στρατεύματα κατοχής και τους συνεργάτες τους κατά των κατοίκων των εργατικών και προσφυγικών στην πλειοψηφία τους συνοικιών της Αθήνας και του Πειραιά. Απετέλεσε παράλληλα την κλιμάκωση ενός ανελέητου εμφυλίου πολέμου που έχει αρχίσει κατά την διάρκεια της κατοχής για να εξελιχθεί σε μια χωρίς όρια μετωπική σύγκρουση μετά την απελευθέρωση.

Το αίμα που με τόσο τραγικό και άγριο τρόπο χύθηκε την περίοδο αυτή θα χωρίσει οριστικά την εαμική αντίσταση και την αριστερά γενικά από τους υποστηρικτές του αστικού καθεστώτος. Η εμφύλια σύγκρουση που θα επακολουθήσει θα δώσει την δυνατότητα στους έλληνες πρωταγωνιστές της αιματηρής καταστολής να στεγαστούν στους κόλπους των υποστηρικτών του status quo. Παράλληλα, η ανώμαλη μετάβαση από την πολεμική στην ειρηνική περίοδο που σηματοδοτήθηκε, μεταξύ άλλων, και από την μη εκκαθάριση της κληρονομιάς της κατοχής και την αγνόηση του αιτήματος επιβολής κυρώσεων σ' αυτούς που συνέδραμαν ένοπλα τον κατακτητή στην άσκηση βίας κατά του πληθυσμού του Λεκανοπεδίου της Αττικής προκάλεσε στην ελληνική κοινωνία ένα τραυματικό ψυχικό απωθημένο κυρίως στα στρώματα εκείνα που πήραν μέρος στην αντίσταση και μετρούσας αγώνες και θυσίες αδικαίωτες από το επίσημο ελληνικό κράτος, ήταν δε υποχρεωμένα να επιβιώσουν στο έντονα αντικομμουνιστικό καθεστώς της μεταπολεμικής Ελλάδος. Το ίδιο, όμως, ψυχικό απωθημένο προκλήθηκε και στην πλευρά των νικητών στην μετεμφυλιακή ελληνική κοινωνία. Παρ' όλη την λήθη και την διακριτικότητα που θα σκεπάσουν

μεταπολεμικά με τα πέπλα τους την περίοδο αυτή. Ο πυρήνας της απώθησης για το σύνολο της μεταπολεμικής ελληνικής κοινωνίας έγκειται στο ότι υποχρεώθηκε η κοινωνία αυτή, που είχε δείξει αξιοζήλευτο επίπεδο κοινωνικής συνοχής στα δύσκολα χρόνια της κατοχής, να απωθήσει την τραυματική εμπειρία ότι το άφθονο αίμα που χύθηκε στους συνοικισμούς της Αθήνας και του Πειραιά την ζοφερή εκείνη περίοδο του τέλους της κατοχής οφειλόταν κυρίως σε ελληνικές σφαίρες.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

(I) Δηλώσεις του κατοχικού πρωθυπουργού Ιωάννη Ράλλη στον αθηναϊκό τύπο μετά την επιδρομή στα νοσοκομεία των αναπήρων : « ...Δυστυχώς καθ' ημέραν ηύξανεν η εν τοις νοσοκομείοις αναρχία, ουχί άπαξ φθάσασα μέχρι του σημείου να κακοποιούνται βαναύσως ιατροί και νοσοκόμοι θέλοντες να εκτελέσουν το καθήκον των, να διοικούνται δε πράγματι τα ευαγή μας Ιδρύματα από εγκληματικά όργανα, τα όποια υπήκουον μόνον εις τας διαταγάς του κομμουνισμού και τα οποία κατέκλεπτον και κατελήστευον το δημόσιον χρήμα [...] Η κυβέρνησίς μου δεν ήτο πλέον δυνατόν να ανεχθή την παράτασιν της καταπτύστου ταύτης καταστάσεως...Απεφάσισε να πολιορκήση δια των κρατικών οργάνων της τάξεως την περασμένην νύκτα τα νοσοκομεία τα οποία είχαν μεταβληθή εις άντρα λεηλασίας, κακοηθείας, διαρπαγής και αναρχίας και άμα τη εω να προβή εις την εκκέ-νωσιν αυτών [...] Πράγματι... επετεύχθη χωρίς να προκληθή καμμία αιματηρά ρήξις και εντός ολίγων ωρών η σύλληψις και απομόνωσις των ταραξιών, η εκκένωσις των νοσοκομείων και η πλήρης υποταγή αυτών εις την κρατικήν έξουσίαν [...] ...Ελάχιστοι εκ των βιαίως εκ των νοσοκομείων εξωσθέντων — και οίτινες ανέρχονται εις 2.000 περίπου — ήσαν πράγματι ανάπηροι, διότι ή μεγάλη πλειοψηφία αυτών δεν ήσαν καν νοσηλευόμενοι άλλα κηφήνες αναρχικοί. Ούτω εις εν νοσοκομείον όπου συνελήφθησαν 400, ουδέ εις εξ αυτών ενοσηλεύετο [...] Σημειωτέον ότι... εν τοις νοσοκομείοις εκρύπτοντο ναρκωτικά, ως χασίς και άλλα, απειρία τροφίμων ετοιμών δια την μαύρην αγοράν... Επίσης ανευρέθη μέγας αριθμός σιγαρέττων πολυτελείας και μη, σημαντικά χρηματικά ποσά, πληθύς ζευγών καινουργών υποδημάτων και αρβυλλών κλπ., ...τέλος δε απειρία κομμουνιστικών εντύπων και προκηρύξεων ».

(II) Ιατροδικαστική έκθεση θανάτου του Γεωργίου Κότσιρα : « Νεκροτομείον Αθηνών Αριθ. βιβλ. Ν. 704/1944

Κότσιρας Γεώργιος του Γρηγορίου

Ετών 31 - καθηγητής μαθηματικών εκ Μεγαλονπόλεως. Εκ του Σταθμού Π. Βοηθειών άνευ αριθμού μετεφέρθη ως άγνωστος, αναγνωρισθείς εν τω εργαστηρίω υπό του αδελφού του, όστις και μας επληροφόρησε περί της ταυτότητός του. Εν τω εγγράφω αναφέρεται ότι ήτο κρατούμενος της Ειδικής Ασφαλείας και ότι εφονεύθη εντός αυτής[...] Πλην των κακώσεων τούτων το πτώμα φέρει τα κάτωθι τραύματα εκ διόδου βλημάτων πυροβόλου όπλου[...] εις την αριστεράν μαστοειδή χώραν, εις την δεξιάν κροταφικήν

χώραν, εις την αριστεράν πλαγίαν τραχηλικήν χώραν, εις την δεξιάν πλαγίαν τραχηλικήν χώραν και τραύμα διαμπερές στον αριστερό βραχίονα.

ΝΕΚΡΟΤΟΜΙΑ. Μετά την διάνοιξιν των μαλακών μορίων της κεφαλής παρατηρείται αιμορραγική διήθησις καθ' όλην την έκτασιν αυτών. Το κρανίον παρουσιάζει μεγάλην παραμόρφωσιν προερχομένην εξ υπάρχόντων τεραστίων και συντριπτικών καταγμάτων αμφοτέρων των μετωπιαίων και βρεγματικών οστών και του δεξιού κροταφικού... Αμφότεροι οι πνεύμονες παρουσιάζουν διαμπερή τρώσιν κατά τους άνω λοβούς αυτών, ως εκ της διόδου του βλήματος....

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑ. Επί του πτώματος του ανωτέρου βεβαιούνται κακώσεις προελθούσαι εκ δαρμού. Ο θάνατος του ανωτέρου προήλθεν συνεπεία κακώσεων της κεφαλής δια πυροβόλου όπλου και καταγμάτων αυτής λίαν εκτεταμένων, προερχομένων πιθανώς εκ πτώσεως εξ ύψους. Το περιγραφόμενον κάταγμα κατά την σπονδυλικήν στήλην δικαιολογεί την εκδοχήν αυτήν, είναι δε και τούτο δυνατόν να προξενήσει τον θάνατον.

Εν Αθήναις τη 22-7-44

Οι ιατροδικασταί

Β. Κωνσταντέλος

Ν. Γεωργιάδης

Α. Ψιμάρας»

(III) Ιατροδικαστική έκθεση θανάτου της Ηλέκτρας Αποστόλου : « Ο κάτωθι υπογεγραμμένος ιατροδικαστής Πέτρος Τζαφέρης, μεταβάς σήμερα την 26ην Ιουλίου 1944 εις το ενταύθα νεκροτομείον, [...] προς αυτοψίαν και νεκροψίαν επί του πτώματος της αγνώστου γυναικός ετών 33 περίπου.

Πληροφορία: Μετεφέρθη διά του υπ' αριθ. 375 εγγράφου του Σταθμού Α' Βοηθειών παραληφθείσα εκ του ξενοδοχείου «Κρυστάλ» (Ειδική Ασφάλεια).

Νεκροψία: Το τριχωτόν της κεφαλής έχει αποκοπεί ατέχνως και ανωμάλως διά μαχαιριδίου. Κατά το πρόσθιον τμήμα της κόμης παρατηρείται φρύξιν των τριχών. Από της ρινός και του στόματος φαίνεται εκρεύσαν αίμα." Από της μιας μασχάλης προς την ετέραν δια του στήθους και συνεχιζόμενα όπισθεν του κορμού υπάρχουν δύο παράλληλα εντυπώματα, δίδοντα την εντύπωσιν ότι παρήχθησαν εκ της πιέσεως χονδρού σχοινιού. Φαίνεται ότι το σώμα της θανούσης απαιωρήθη εν ζωή διά των μασχαλών. Κατά τους καρπούς των χειρών παρατηρούνται εντυπώματα εκ σχοινιού. Κατά την ράχιν της ρινός και αμφοτέρας τας παρειάς και τα βλέφαρα παρατηρούνται εκχυμώσεις κυανιώδεις ως και

έξοιδησις. Οι χαρακτήρες δεικνύουσιν ότι εγένετο συνεπεία γρονθοκοπημάτων. Κατά τας οπίσθιας επιφανείας αμφοτέρων των βραχιόνων παρατηρούνται εκχυμώσεις. Κατά τους γλουτούς, μηρούς, κνήμας και άκρους πόδας υπάρχουν εκχυμώσεις συρρέουσαι ταινιοειδείς χρώματος κυανιώδους λίαν πυκναί και έντονοι. Κατά τα κατώτερα των κνημών και άκρους πόδας. παρατηρείται και έξοιδησις κυανού βαθμού. Αι εκχυμώσεις αύται ως και αι των βραχιόνων παρήχθησαν κατόπιν δράσεως σκληρών και αμβλέων οργάνων (οίον μαστιγίου, βουνεύρου, πλεκτού σύρματος, σχοινίου αλύσεως κλπ.) βιαιότατα κατανεχθέντων. Το τριχωτόν του εγκεφάλου παρουσιάζει φρύξιν των τριχών. Κατά την ραχιαίαν επιφάνειαν του αριστερού άκρου ποδός παρατηρείται έγκανυμα δευτέρου βαθμού εκτάσεως ταλήρου. Κατά την μετάρσιον χώραν του αυτού ποδός έτερον έγκανυμα δίδον όμως τους χαρακτήρας του μετά θάνατον γενομένου

Αι τρίχες των μηρών και κνημών παρουσιάζουν φρύξιν. Φαίνεται ότι τα εγκαύματα και η φρύξις οφείλονται εις επίθεσιν κατ' αυτά ανημμένων σιγαρέττων.

Νεκροψία: Η διάνοιξις των μαλακών μορίων της κεφαλής έδειξεν διάσπαρτους εκχυμώσεις κατ' αυτά. Η διάνοιξις της κρανιακής κάψης έδειξε οίδημα της λεπτής μήνιγγος και διεύρυνσιν των αγγείων αυτής. Ο στόμαχος περιείχε τροφάς εξ άρτου και τομάτας.

Συμπέρασμα: Επί του πτώματος βεβαιούνται κακώσεις προκληθείσαι εκ μαστιγώσεως ήτις εγένετο διά διαφόρων οργάνων (μαστιγίου, βουνεύρου, αλύσεως, πλεκτού σύρματος) άτινα έδρασαν αλληπαλλήλως και βιαιότατα ως και κακώσεις εξ απαιωρήσεως από των μασχαλών, επίσης δε εγκαύματα εν ζωή και μετά θάνατον γενόμενα. Ο θάνατος οφείλεται κυρίως εις τας κακώσεις καθ' όσον τα εγκαύματα είναι μικράς εκτάσεως.

Σημείωσις: Η ταυτότητα τής θανούσης εξηκριβώθη υπό της σημάνσεως ένθα ήτο σεσημασμένη ως κομμουνίστρια ύπ' αρ. 59953. Το πτώμα ανήκε εις την Αποστόλου Ηλέκτραν του Νικολάου».

(IV) Αρχείο ΚΕ του ΚΚΕ, Ηχητικό Αρχείο ΠΕΑΕΑ Κοκκινιάς, μαγνητοφωνημένη συνέντευξη Δημητρίου Καραπιπέρη « Εκεί που ήμαστε μαζεμένοι όλοι μες στη μάντρα, μπαίνει ένας Τσολιάς μέσα κι ήταν ο Αποστόλης ο Χατζηβασιλείου με το μάτι βγαλμένο, τον σηκώνει πάνω, στον στήνει στον τοίχο και του λέει: «Ρε, έχεις τίποτα να πεις για τελευταία επιθυμία; Θα πεθάνεις ρε, ήρθε η ώρα σου!». Και κάνει ο Αποστόλης έτσι, βγάζει το ρολόι απ' την τσέπη του και του λέει: «Ναι, θέλω να το πας στην αδελφή μου και να της πεις ότι εσύ με σκότωσες». Κατεβάζει αυτός το

ντουφέκι ντροπιασμένος, παίρνει δρόμο και φεύγει. Ε, δεν περνάνε κανα-δυο ώρες, φέρνουνε μέσα μια κάποια Διαμάντω, μια αντάρτισα της Κοκκινιάς, ΕΛΑΣίτισα. Την περάσανε από μπροστά μας αλλά δεν την φέρανε κοντά, την πάνε απευθείας απέναντι, εκεί που είναι το πλινθόκτιστο στεγνωτήριο των μαλλιών (άδειο βέβαια). Από εκεί ακούγαμε που την κοπανάγανε στα γυμνά της μέρη –την είχανε γδύσει φαίνεται. «Μαρτύρα μωρή, μαρτύρα τους συναγωνιστές σου!», «Δε μαρτυράω κανέναν ρε, βαράτε όσο θέλετε, άδικα παιδεύσαστε Εγώ είμαι ΕΛΑΣίτισα και πολεμάω να λευτερώσω την πατρίδα μου. Εσείς γιατί πολεμάτε αφού πατρίδα δεν έχετε; Σκοτώστε με να ησυχάσετε. Δέκα έχω φάει σαν κι εσάς!». Τα τελευταία της λόγια τα σκέπασε μια ριπή, χρρρρ ακούσαμε και σταμάτησε η Διαμάντω να μιλάει.

[...] Μέσα στη μάντρα ήταν ένας Γερμανός ταγματάρχης, έχει βγάλει το καπέλο του (πηλίκιο) και το έχει ακουμπισμένο πάνω στο τραπέζι, με το αυτόματο στα χέρια. Στήνει καθιστό τον Αποστόλη ο Τσολιάς, του λέει «Καμαράτ, αυτό μεγάλο κομμουνίστ». Κρρρρρ, στο κεφάλι του Αποστόλη με το αυτόματο. Όταν σκότωσαν τον Αποστόλη, περίμενα κι εγώ τη δική μου τη σειρά γιατί έφυγε ο Τσολιάς. Αλλά αντί να με χτυπήσει ο Γερμανός, μου λέει «πάρτονε, να τονε βάλεις στην άκρη». Πήγε να μου τα πει ελληνικά, δεν τα κατάφερνε. Το κατάλαβα εγώ και τ' άρπαξα: «Σπρέχε ντόιτς χερ οφίτσιερ, ιχ βάις βένιχ», «Α, σο;». Τέλος πάντων με ρώτησε «Τι θέλεις εσύ εδώ μέσα;» (γιατί αυτός που με πήγε, δεν του είπε ότι κι εγώ είμαι υποδειγμένος). «Ξέρω κι εγώ; Εγώ δουλεύω σιδηρόδρομο. Είδα το πρωί έλεγχο ταυτοτήτων και κάθισα σε μια γραμμή. Όλη τη γραμμή τη φέρανε εδώ μέσα (ότι τυχαία μπήκα στη γραμμή, όχι ότι με υποδείξανε)». «Για για, μιτ μιρ» (δηλαδή κάτσε μαζί μου). Και του παρίστανα το διερμηνέα.

[...] Οι εκτελέσεις γινόντουσαν μεμονωμένες. Έναν-έναν. Πήγαινε ένας Τσολιάς έξω, έφερνε έναν μέσα. Κρρρρρ ο Γερμανός με το αυτόματο. Προηγουμένως όμως του λέγανε: «Γνωρίζεις κανέναν από τους σκοτωμένους;». Κι όπως έκανε αυτός να δει, τους έριχναν πισώπλατα και μετά τη χαριστική βολή.

[...] Είχαν ονομαστική κατάσταση. Πώς το έμαθα αυτό; Στη μάντρα είχε και γυναίκες τις οποίες μετά τις διώξανε, δεν ξέρω γιατί. Φέραν την Καλλιόπη τη Μαγνήσαλη. Λέει ο Γερμανός: «Πες της να πει την προσευχή της». Αυτή έβαλε τα κλάματα, έχω παιδιά....Λέω: «Δεν την αφήνετε να φύγει; Στείλτε τη στη Γερμανία, μην τη σκοτώνετε, έχει παιδάκια». Κι ευτυχώς δεν επέμεινα να του πω ότι εγγυώμαι γι αυτήν γιατί μου βγάζει το φιρμάνι απ' την τσέπη του και μου λέει: «Πώς τη λένε;», «Καλλιόπη Μαγνήσαλη». Στα 50 ονόματα που είχε ο Γερμανός, ήταν και το δικό της όνομα. Τους οποίους αυτούς τους μαζέψανε από τα σπίτια τους το πρωί (όσους βρήκανε βέβαια). Και θα εκτελούσανε αυτούς τους 50 και τους

υπόλοιπους –130 και παραπάνω. Θα μας πήγαιναν στο Χαϊδάρι. Όμως γίνεται η μάχη στη Νεάπολη, σκοτώνεται ένας Γερμανός κι αφού έχουμε φτάσει ήδη στους 44 εκτελεσμένους. Μου λέει [ο ταγματάρχης]: «Φέρε μέσα δυο παιδιά να φτιάξουν τα πτώματα». Φώναξα δύο, έρχονται τρεις. Φτιάξαν τα πτώματα, του λέω «φίερ ουντ φίρτσιχ», «Για, για, νοχ ζεξ ουντ φέρτιχ» (δηλ. ακόμα έξι και τελειώνουμε) [...] Συνολικά 78 σκοτώσανε στη μάντρα, από αυτούς της πλατείας. Έναν – έναν τους σκοτώνανε και κάθε έναν που σκοτώνανε πέφταν οι ταγματασφαλίτες και τους γδύνανε: ρολοϊ είχε, δαχτυλίδι, παπούτσια καινούργια, σακάκι καινούργιο και το παίρνανε και τον αφήνανε γυμνό.

[...] Σε μια στιγμή [ο ταγματάρχης] λέει «βιλ ιχ σναρς». Που θα το βρώ εγώ το ούζο δεν έχω μπουκάλι. Εγώ έχω, μου λέει. Βγάζει από την κωλότσεπη ένα μπουκάλι πλακέ. Πάρτο μου λέει να το γεμίσεις. Του λέω λεφτά. Δεν θέλει λεφτά, λέει, πες ότι είσαι SS. Μου κολλάει και το καπέλο του. [...] Μυστήριο πράγμα. Τέτοια εμπιστοσύνη να μου έχει [ο Γερμανός] Του πήγα το μπουκάλι το ούζο και κατ' ευθείαν στο στόμα, γκλουκ γκλουκ πίνει, βιτριόλι να του έδινα θα το έπινε. Ηπие το ούζο, φυσικά σούρωσε, αλλά οι εκτελέσεις ήταν στο τελείωμα[...]. Οι εκτελέσεις αρχίσανε 3.30' και κρατήσανε μέχρι τις 6 σχεδόν, γιατί σκοτώνανε έναν – έναν. Εκτός από το κύριο κτίριο ταπητουργείο ήτανε στεγνωτήριο νημάτων [...] Εκτελεστής [στη μάντρα] ήτανε ο Γερμανός ταγματάρχης, [ενώ υπήρχε και ένας ανθυπασπιστής των ταγμάτων ασφαλείας με άσπρο σακάκι επικεφαλής μερικών ταγματασφαλιτών εκεί] Αυτοί, όμως, οι 2-3 ταγματασφαλίτες που ήτανε μέσα [στη μάντρα] έλεγαν τότε – τότε του Γερμανού, «Καμαράντι, αστο αυτό εγώ καπούτ», Ηθελαν να σκοτώσουν κι' αυτοί...».

(V) Βούλευμα του Συμβουλίου του Ελληνικού Εθνικού Γραφείου Εγκληματιών Πολέμου, για τα εγκλήματα στο στρατόπεδο Χαϊδαρίου : « Οι κατηγορούμενοι δια τα εν Χαϊδαρίω διαπραχθέντα εις βάρος Ελλήνων πολιτών, δεν είναι εξ εκείνων τους οποίους δύναται τις να συναντήσει εις οιανδήποτε, οιασδήποτε εμπνεύσεως περιγραφήν ενστίκτων εγκληματιών εκφύλων ή πεπωρωμένων την συνείδησιν, εστερημένων δε οιοιδήποτε ίχνους ανθρωπισμού (...)

Το Χαϊδάρι, ως στρατόπεδον συγκεντρώσεως, εδημιούργησε στίγμα ανεξίτηλον εις το Κράτος το όποιον το εδημιούργησε, η ανάμνησίς του θα ξεπερνά οιασδήποτε σκοτεινάς σελίδας καταπτώσεως ανθρώπων, ενώ εξ άλλου, θα είναι πηγή εμπνεύσεως της υπομονής ενός λαού, του οποίου εσύρθησαν μέχρι της κολάσεως εκείνης εκλεκτότατα τέκνα, ων τίνα δεν επέπρωτο να ίδουν το φως της ελευθερίας, τροφοδοτήσαντα το αδηφάγον εκτελεστικόν απόσπασμα του κατακτητού.[...]

Το Συμβούλιον του Ελληνικού Εθνικού Γραφείου Εγκληματιών Πολέμου, παραπέμπει ενώπιον του αρμοδίου Ειδικού Στρατοδικείου ινα δικασθοῦν δια τα εγκλήματα τα όποια διέπραξαν εις το Χαϊδάρι τους : 1) Γερμανόν ταγματάρχην Ραντόμσκυ, Πρώσσον την καταγωγήν, διοικητήν του στρατοπέδου Χαϊδαρίου, άλλοτε διοικητήν στρατοπέδου εις Κίεβον (Ρωσίας), 2) Γερμανόν ύπολοχαγόν Κάρλ Φίσσερ, δικηγόρον εν Βερολίνω διαδεχθέντα τον Ραντόμσκυ εν τη διοικήσει του στρατοπέδου Χαϊδαρίου, 3) Ανθυπασπιστήν του γερμανικού στρατού Λέφλερ, 4) Κόβατς, Ούγγρον, δεκανέα του γερμ. στρατού, 5) Σμίτσερ, στρατιώτην του γερμ. στρατού, στερούμενον οράσεως του ενός οφθαλμού και 6) Σέφφερ, στρατιώτην της εσωτερικής φρουράς Χαϊδαρίου. Οι ανωτέρω κατηγορούνται, ότι τυγχάνοντες κατά το έτος 1942 (προφανώς 1943) και 1944 διάστημα διοικηταί, υποδιοικηταί και φρουρά του εν Χαϊδαρίω στρατοπέδου συγκεντρώσεως προέβησαν εις τα ακόλουθα κακουργήματα :

»1) Εφόνευσαν 1.800 πολίτας, 2) υπέβαλον και εβασάνισαν τους πλείστους των κρατουμένων, ο συνολικός αριθμός των οποίων ανήλθεν εις 18.000 περίπου. 3) ενήργουν εις το στρατόπεδον συστηματικήν τρομοκρατίαν, 4) εξηνάγκασαν πολίτας προς εργασίαν σχετιζομένην προς τας στρατιωτικές επιχειρήσεις του εχθροῦ, 5) εθανάτωσαν 300 ομήρους και 6) αφήρεσαν βιαίως ιδιωτικές περιουσίας».

(VI) Χρονογράφημα Δημήτρη Ψαθά « περί μπλόκων » : « Φίλτατε κ. Συνήγορε, Είπατε στην δίκη των αγγέλων που υπερασπίζεσθε ότι το μεγαλύτερον τμήμα της Ελλάδος — και πρώτος φυσικά εσείς — ευγνωμονείτε δια τα μπλόκα». Εξακολουθώ, αλλοίμονο, να είμαι ένας αθεράπευτος αφελής και καθώς εδιάβασα τη δήλωσή σας-μου εσηκώθηκαν οι τρίχες. Άλλοι όμως έσπευσαν να γελάσουν: -Τον κ. Συνήγορο μωρέ συζητάς; Γιατί; τί είναι ο κ. Συνήγορος; - Είναι βιολί. Αστον!

Δεν έκανα ποτέ την απρέπεια, κ. Συνήγορε, να παραδεχθώ ότι είσθε βιολί, όπως ένα μέρος κόσμου επιμένει να σας θεωρεί και να γελά. [...] Εγώ σας εκτιμώ βαθύτατα και επομένως εκφράζω απολύτως σοβαρά την απορία πώς είναι δυνατόν ένας άνθρωπος της εντιμότητας σας να λήη δημόσια όσα είπατε, χωρίς να έχει δραπετεύσει από το φρενοκομείο. Νομίζω ότι αυτό συνέβη γιατί ίσως επακριβώς δεν ξέρετε τι ήσαν τα μπλόκα. Αν φερ' ειπείν μοίρα κακή σας έφερνε επί κατοχής μέσα σε κανένα μπλόκο, να είσθε βέβαιος ότι δεν επρόκειτο να σας σώση η εθνικόφρων φωτιά που λυσομανά στα σωθικά σας. Θα ετρώγατε πρώτα — πρώτα σαν ορεκτικό μια γερή καρπαζιά από τον εθνικόφρονα τσολιάν γιατί ζόρικός άνθρωπος καθώς είσθε θα τον είχατε σίγουρα στραβοκυντάξει. Τι κτυπάς άθλιε, θα του ελέγατε. Εκείνος θα σας έδινε εις απάντησιν μια

εθνικόφρονα κλωτσιάν και θα σας έλεγε – Ισα παλιόγερε. – Είμαι εθνικόφρων, θα φωνάζατε, θα ελέγατε. - Της θείας σου ο... τάδε θα σας απαντούσε.

Ζητώ ταπεινά συγγνώμην για τις ρεαλιστικές εκφράσεις, αλλά πρέπει να ξέρετε ότι η γλώσσα που μεταχειρίζοντο στα μπλόκα οι τσολιάδες δεν ήταν ακριβώς η ίδια των σαλονιών της μαρκησίας Πσμπαδούρ. Ούτε και η συμπεριφορά των ανθρώπων εκείνων συμφωνούσε απόλυτα με τις οδηγίες της βαρώνης Στάφφ. Θα σας έβαζαν να κάθεστε στα γόνατα επί ώρες πέντε ή δέκα και θα πέρναγαν από μπροστά σας όλοι οι εθνικόφρονες αξιωματικοί και θα σας φιλοδωρούσαν άλλοι με μπαστούνιές, άλλοι με κοντακιές. Στο μεταξύ θα εμάζευναν όσους θεωρούσαν υπόπτους, θα τους έστηναν στον τοίχο και θα τους τουφέκιζαν. Εσείς θα εβλέπατε να σωριάζονται εθνοπρεπώς τα πτώματα κ. Συνήγορε και η ψυχή σας δεν θα επήγαινε βέβαια στις Βερσαλλίας, αλλά μάλλον στην Κούλουρη. Υστερα θα σας πλησίαζε η μάσκα και θα σας κοιτούσε κατάματα. Θα είχατε γίνει άσπρος σαν το πανί, θα ελύγιζαν τα γόνατά σας, θα κοβόταν η χολή σας και θα βροντούσε η καρδιά σας από την αγωνία, γιατί θα είχατε καταλάβει επί τέλους ότι τα μπλόκα δεν ήταν ειδυλλιακός ανθόκηπος για να ευγνωμονείτε. – Ελα θα σας έλεγε η μάσκα – Αμάν θα ικετεύατε εσείς – Ελα ρε θα σας αγρίευε, - Είμαι ο κ. τάδε.

Θα το ελέγατε πολλές φορές και θα εκλαίγατε και θα βεβαιώνατε τον άνθρωπο εκείνον ότι είσθε διάσημη προσωπικότης της εθνικόφρονος παράταξης. Αλλά ο άνθρωπος εκείνος δεν θα είχε ακούσει ποτέ το ένδοξο όνομά σας, διότι θα προήρχετο από τον υπόκοσμον και όχι απ' τον καλόν κόσμον που προέρχεσθε εσείς. Υστερα θα σας έστηναν στον τοίχο και θα σας τουφέκιζαν.

Ευτυχώς, κ. Συνήγορε!

Ο καλός θεός σας εφύλαξε, ώστε να μην σας συμβούν ανάλογα πράγματα δυσάρεστα. Συνέβησαν όμως, σε χιλιάδες άλλους Ελληνες που έχουν βάψει με το αίμα τους τη ρημαγμένη τούτη χώρα, τη ματωμένη, τη χαροκαμένη, την αδικοσφαγμένη, με τους χιλιάδες τάφους νωπούς ακόμα επάνω στους οποίους μπορείτε να ορχήσθε ελεύθερος. Αφελής δεν είσθε κ. Συνήγορε. Είσθε ευφυής και εχεφρονών. Γι' αυτό εμείς οι άλλοι Ελληνες – ω μας συγχωρείτε για τον σφετερισμό του τίτλου – παρακολουθούμε εμβρόντητοι τον μακάβριο εθνικιστικό σας κόρδακα, που σέρνετε πρωτοπόρος εσείς με ολίγους άλλους ευτυχώς Ελληνες, σεβαστέ και φίλτατέ μας κ. Συνήγορε.

Με βαθεία εκτίμηση

ΑΚΡΟΑΤΗΣ»

(VII) Χρονογράφημα του Δημήτρη Ψαθά για την εξέλιξη της δίκης της Ειδικής Ασφάλειας: « Χρόνια έχω παρακολουθήσει δίκες στά ελληνικά δικαστήρια. Εκείνο που μου έκανε πάντα εντύπωση είναι ο μάρτυς κατηγορίας. Είναι κατά κανόνα τό χαϊδεμένο παιδί της διαδικασίας κι ό πρόεδρος του δικαστηρίου τον περιβάλλει σχεδόν πάντα μέ τή στοργή του. [...]Πήγα χτες στην δίκη. Κι' είδα διτι ό πρόεδρος ειδικού δικαστηρίου των δοσιλόγων έκανε σχεδόν μιαν επανάσταση στα καθιερωμένα. Να χαιρετίσω το γεγονός. Ό άνθρωπος αυτός φέρνει έναν αέρα πολιτισμου στά ήθη και τα έθιμα της ελληνικής δικαιοσύνης, που εσυνθηγάμε χρόνια και χρόνια άκαρδη. Επί τέλους αδελφοί ! Να κι- ' ένας πρόεδρος δικαστηρίου που δεν δείχνει ναχη προηγούμενα .μέ τους κατηγορούμενους. Αντιθέτως. Υποक्रούσεις κάποιας αδιόρατης προστασίας γλυκαίνουν αυτή τη φοβερή κατακραυγή της Ελλάδος εναντίον του αρχηγού και των μελών της ειδικής ασφάλειας,

-Τί άλλο ξέρεις, μάρτυς;

- Μιά μέρα σκοτώνανε στο ξύλο και βασανίζανε κάποιον δυστυχή μέσα στο ξενοδοχείο «Κρυστάλ». Εβγαζε τρομακτικές φωνές «μανούλα μου, βοήθεια, χάνομαι, μέ σκοτώνουν!».

- Και τά λοιπά! Και τα λοιπά!

Μ' αυτό το κοφτό «και τα λοιπά» ο φιλόανθρωπος πρόεδρος κόβει τον μάρτυρα στη μέση καθώς με τα λόγια του ξαναζωντανεύει όλη τη φρίκη της κόλασης εκείνης όπου οι άγγελοι της «ομάδος εθνικής αντιστάσεως της ειδικής ασφάλειας» έκαναν τον πατριωτικόν αγώνα τους στην κατοχή. .Και σκέφτομαι- αν ήταν άλλος πρόεδρος που δεν θά είχε την ευαισθησία του σημερινού, τι θα μπορούσε ν' ακουστή μέσα στο δικαστήριο από τον ιδιοκτήτη του «Κρυστάλ» πού ζούσε μέσα.

Φόνοι. Βασανιστήρια. Εκβιασμοί. Ξυλοδαρμοί. Γυμνώματα. Ληστείες. Βιασμοί. Πτώματα πεταμένα άπ' τά παράθυρα. Σάλεμα των φρενών. Νεκροί στους καιμπινέδες. Χρυσάφι. Προδοσίες. Εκτελέσεις. Λίρες μαζεμένες μέσα απ' τον βούρκο και το αίμα. Κι' αυτά όλα όταν το έθνος μέ τήν ψυχή στά δόντια έκανε τον υπέρτατον αγώνα για τα όσια και τα ιερά του. Όταν ή Ελλάδα όλων των παρατάξεων μέ τις αντιμαχόμενες οργανώσεις εύρισκε.ένα κοινό σημείο επαφής, τό μίσος και τον αγώνα κατά του κατακτητή. Περνούν οι μάρτυρες και μένεις με το στόμα ανοιχτό μπροστά σ' αυτό τό δίπτυχο που διαγράφεται ολοζώντανο με κείνη τη μαύρη περίοδο της σκλαβιάς. Από τη μια μεριά έξαρση των ηρώων ως τά απίθανα ύψη της αυτοθυσίας για τη λευτεριά, κι' από την άλλη βούρκος και λάσπη που δεν βάζει ανθρώπου νους. Άγιοι του έθνους μας που ανέβηκαν τον τραχύ ανήφορο του μαρτυρίου από τη μια μεριά. Κι' από την άλλη στυγνοί προδότες που κατέβηκαν ως το τελευταίο σκαλοπάτι του εγκλήματος.

Λένε οι μάρτυρες. Κι ανατριχιάζεις. Και σκέφτεσαι πως εδώ είναι μια περίπτωση που όλη η Ελλάδα η σημερινή, άσχετα από πολιτικά πάθη και μίση, πρέπει να φράζη τη μύτη της από τή βρώμα τούτου του οχετού —όπως πολύ σωστά έγραφε προ ημερών ο συνάδελφος Γκρέκο. «Μέρες ντροπής» χαρακτήρισε τις μέρες τούτης της δίκης, γιατί δεν ξεσηκώθηκε το πανελλήνιο με μια ομόθυμη κροαυγή φρίκης κι' αποδοκιμασίας,

— Τί άλλο ξέρεις, κ. μάρτυς;

- Βασάνιζαν έναν καθηγητή.

— Πώς τον έλεγαν;

— Δεν ξέρω.

— Α, δεν ξέρεις. ...

— Εκλαιγε, φώναζε, ικέτευε...

— Και τα λοιπά, και τα λοιπά.

Ω κ. πρόεδρε! Κύριε πρόεδρε! Αν δεν αντέχης ν' ακούς την ύστατη κραυγή των μαρτύρων, που ήπιαν το φαρμάκι του πόνου για τη λευτεριά σου, τι κάθεσαι εκεί επάνω; Θαύμασα, βέβαια, την ευαίσθητη ψυχή σου. Αλλά. .. και τα λοιπά και τα λοιπά!».

(VIII) Χρονογράφημα του Δημήτρη Ψαθά για την απόφαση στην δίκη της Ειδικής Ασφάλειας: « **«ΕΠΕΙΔΗ...»** Επειδή ημείς δικασταί του δευτέρου ειδικού δικαστηρίου τών δοσιλόγων Ελληνες πατριώται εσμέν και θέλομεν κατά συνείδησιν δικάσαι συμπατριώτας μας δια τίνα μικρά παραπτώματα, ήγουν φόνους, ληστείας, εκβιασμούς, βασανιστήρια, προδοσίας, δολοφονίας, κλοπάς, εκτελέσεις και άλλα ανάλογα τοιαύτα αστεία πταίσματα (κοινώς καλαμπούρια)... Επειδή... Συμφώνως προς τους δοσιλογικούς πανδέκτας, κεφάλαιον πρώτον, οι Ελληνες διαιρούνται εις έξυπνους και κοντούς αναλόγως της συμπεριφοράς των κατά την διάρκειαν της κατοχής, έξυπνοι δε εισίν συμφώνως προς την παράγραφον άλφα όλοι όσοι τους Γερμανούς ενηγκαλίσθησαν και επλούτησαν και επρόδωσαν και έσφαξαν και άλλα τοιαύτα έξυπνα καλαμπούρια εποίησαν, ενεργούντες πατριωτικώς επιτυχή αγώνα αντιστάσεως, καθ' όσον κατώρθωσαν να αφαιρούν χρυσάς λίρας από τας τσέπας των Γερμανών και να τας στοιβάζουν εις τας ιδικάς των, ζημιούντες ούτω τον κατσκητηήν και στερούντες αυτόν πολυτίμων λιρών. Εξοφθάλμως φανερόν είναι ότι όσας χρυσάς λίρας κατόρθωνε να τσιμπά τις από τους Γερμανούς τόσοι υπέσκαπτε την οικονομικήν δύναμιν του εχθρού και ενίσχυε την εθνικήν οικονομίαν. Παράδειγμα οι πατριώται επίσης βιομήχανοι, οίτινες με αυταπάρνησιν κατώρθωσαν εις επικήν εθνικήν αντίστασιν των να αφαιμάξουν πραγματικώς τους Γερμανούς και να γεμίσουν τας τσέπας και τας κάσσας, των χρυσίου; Επειδή... Συμφώνως

πρός τους ίδιους ειρημένους πανδέκτας του δοσιλογισμού απάτριδες και κουτοί Έλληνες θεωρούνται όλοι όσοι ήλιθίως και προδοτικώς φερόμενοι, ηρνήθησαν το γερμανικόν χρυσίον, αντιθέτως δε επολέμουν τους Γερμανούς δι' όπλων, δια λόγων, δι' ασυρμάτων, δια προκηρύξεων, δι' εφημερίδων, δια συλλαλητηρίων, δια στρατού οργανωμένον ενόπλιον και άόπλιον, παρεμποδίζοντες συγχρόνως τους τιμίους πατριώτας Έλληνας να εισπράττουν λίρας και εγένοντο ούτω πρόξενοι κακού εις την χώραν. Ούτοι είναι και δι' άλλον λόγον ηλίθιοι, διότι ενόμιζον ότι φονευόμενοι κατά χιλιάδας υπέρ της ελευθερίας θα εξησφάλιζον ελευθέραν ζωήν δια τα τέκνα των μεταπολεμικώς, ενώ εκ των πραγμάτων απεδείχθη ότι η κατάστασις εσαεί εις την Ελλάδα θα είναι «τί 'χες Γιάννη, τ' είχα πάντα» και ελευθερίας θα απολαμβάνουν μόνον οι έξυπνοι και όχι οι κουτοί. Επειδή... Οι ενώπιον ημών των πατριωτών δικαστών δικαζόμενοι συμπατριώται ενήργησαν εθνικόν αγώνα αντιστάσεως κατά των εναντίον των Γερμανών ανθίσταμένων προδοτών Ελλήνων, φονεύοντες, ληστεύοντες, σφάζοντες, βασανίζοντες, συλλαμβάνοντες, εκτελούντες, ρίπτοντες από τα παράθυρα του ιερού εθνικιστικού τεμένους της οδού Ελπίδος και θραύοντες τα κόκκαλά των (καλά τους έκαναν). Εν τούτοις, ως απεδείχθη εκ της ακροαματικής διαδικασίας όσο εκυνηγούσαν οι πατριώται τους ηλιθίους προδότας τόσο εκείνοι ενέτειναν τον προδοτικόν αγώνα των κατά των Γερμανών, αναγκάζοντες τους δικαζόμενους πατριώτας να φονεύουν περισσότερους και όμως ούτοι (οι κατηγορούμενοι) δεν εφόνευσαν όσους έπρεπε...

Διά ταύτα

Καταδικάζομεν εις θάνατον τους κ.κ. Λάμπου και Πουλήν, διότι ως εκ της θέσεως των ηδύναντο να φονεύσουν μυριάδας Ελλήνων και όμως εφόνευσαν μόνον ολίγας εκατοντάδας. Τούτο θεωρούμεν εσχάτην προδοσίαν. Επιβάλλομεν την ποινήν των ισοβίων δεσμών εις τον Παρθενίου και άλλους, διότι παρά τον μικρόν βαθιμόν των εβασάνισαν και εφόνευσαν λίαν περισσότερους από τους προϊσταμένους των. Απαλλάσσομεν και αθώνομεν τους ρέστους, διότι ευρίσκομεν ότι εις τίποτε δεν διαφέρουν από πολλούς άλλους Έλληνας εθνικιστάς, ούτε εις τας ιδέας ούτε εις τας πράξεις, ούτε εις τα αισθήματα.

Εν Αθήναις τη 13η Νοεμβρίου, έτους 1945, μοναδικού εις την ειδυλλιακήν μας Ελλάδα.».

(ΙΧ) Αρθρο του Κ. Καραγιώργη στον «ΡΙζοσπάστη» της επομένης ημέρας; Τετάρτης 23 Οκτωβρίου του 1946, με τον τίτλο « Κουρεμπανάς και Μεγάλη Ελλάδα» « -Γεια σας παιδιά! Όλοι μαζί παιδιά, για τη Μεγάλη Ελλάδα!-

(Από τον προχθεσινό λόγο του Κουρεμπανά [επρόκειτο για στέλεχος της Ειδικής Ασφάλειας με μεγάλη δράση εναντίου του ΕΑΜ επί κατοχής] προς τους ομοϊδεάτες του έξω από το δικαστήριο)

Ένα θρασύ και ξεδιάντροπο μπουλούκι πωρωμένων αλητών οδηγήθηκε στο δικαστήριο των δοσιλόγων. Είναι οι 119 αξιωματικοί, υπαξιωματικοί, οπλίτες και πράκτορες των χιτλερικών Ταγμάτων και της Ειδικής Ασφαλείας. Κάτι σκονισμένες δικογραφίες κληρονόμησε το μεταδεκεμβριανό καθεστώς από τους δυο προδεκεμβριανούς μήνες. Και οι δικογραφίες αυτές διαγράφουν μια πολύ αργή γραφειοκρατική τροχιά και φθάνουν κάποτε στην επιφάνεια. Και φτάνουν για να καταλήξουν σε τυπικές ή ουσιαστικές αθωώσεις σαν του Μπουραντά, του Λάμπου και Σία.

Κάθε τέτοια δίκη αποτελεί και ένα τρομερό απόστημα και σκορπάει την αποπνικτική δυσωδία του σε όλη τη χώρα και έξω από τη χώρα. Όχι γιατί τα υποκείμενα που δικάζονται είναι βρωμερά. Τέτοια βρωμερά υποκείμενα περισσότερο ή λιγότερο, έβγαλαν, σαν κακό σπυρί, όλα τα κατεχόμενα κράτη της Ευρώπης. Αλλά ευθύς μετά την απελευθέρωση οι ελεύθεροι λαοί έσπασαν αποφασιστικά το κακό σπυρί, καθάρισαν ριζικά τη βρωμιά και με παστρικό πια το ρημαγμένο από την κατοχή σπιτικό τους άρχισαν με κόπο αλλά και με αποφασιστικότητα την ανοικοδόμηση. Ακριβώς όπως θα γινόταν και στην Ελλάδα αν τα βρωμερά υποκείμενα και ο κόσμος τους, πολιτικός, στρατιωτικός, δικαστικός και οικονομικός, δεν έμεναν στην επιφάνεια και στην εξουσία - γιατί έτσι μόνο μπορούσε να στηριχθεί η νέα κατοχή η βρετανική.

Και ακριβώς γιατί ολόκληρος αυτός ο κόσμος του δοσιλογισμού κάθεται στο σκαμνί του κατηγορούμενου, κάθε τέτοια δίκη, σαν των 119 υπανθρώπων που «δικάζονται» σήμερα, είναι και δίκη του μοναρχικού καθεστώτος ολοκλήρου. Είτε το θέλει είτε δεν το θέλει.

Θάπρεπε να ζήσει ο κάθε πραγματικός Έλληνας, ανεξάρτητα από ιδεολογικές πεποιθήσεις, την προχθεσινή εμφάνιση των 119 στη φτωχική αίθουσα του Ειρηνοδικείου Αθηνών που αποδείχθηκε πολύ μικρή για να χωρέσει τέτοιον όγκο ηθικού βούρκου και εθνικής προδοσίας. Με το μέτωπο ψηλά, ως επί Σιμάνα, οι «κατηγορούμενοι» και οι «φρουροί» τους ήταν μπερδεμένοι αναμεταξύ τους και είχαν και οι μεν και οι δε απόλυτη συναίσθηση της δικαστικής κωμωδίας που παίζεται «γιατί ο Μπέβιν απαιτεί μερικές καταδίκες δοσιλόγων» (για να τις παρουσιάσει στα εργατικά συνέδρια της Αγγλίας).

Ο Μόρφης, ο φρικτός δολοφόνος της Ειδικής που ως τελευταία υπηρετούσε στην Καβάλα, πήρε φύλλο πορείας και μερικούς τενεκέδες βούτυρο (λένε οι δημοσιογραφικές πληροφορίες) και πήγε στο Σούρλα όπως πληροφόρησε το δικαστήριο ο Πλυτζανόπουλος.

Ο αντάξιος του Λαζαρή δεν βρίσκεται στο εδώλιο γιατί -πάλι ο Πλυτζανόπουλος πληροφορεί θρασύτατα το δικαστήριο- υπηρετεί σήμερα στην Κοζάνη... Λείπουν και μερικοί άλλοι που ο Πλυτζανόπουλος τους παρουσιάζει σαν «αγρίως εκτελεσθέντας υπό των ελασιτών» - σύμφωνα με τη διαταγή του συμμαχικού στρατηγείου Μέσης Ανατολής προς τον ΕΛΑΣ να εξολοθρεύει αλύπητα τα ένοπλα όργανα των Γερμανών.

Η δίκη δεν προχώρησε προχθές, γιατί δεν χωρούσε η αίθουσα. Αλλά στους διαδρόμους του δικαστηρίου και έξω απ' αυτό έγινε η πιο τραγική σκηνή που έζησε η σύγχρονη Ελλάδα του μοναρχικού φασισμού. Ο χαφιάς Κουρεμπανάς, το ματωμένο ως την κορφή του απαίσιον κεφαλιού του κτήνος της Ειδικής, έβγαλε λόγο στους συγκεντρωμένους μπρος στο δικαστήριο δοσιλόγους, χίτες και φίλους τους που τους χειροκροτούσαν και τους ζητωκραύγαζαν.

Κουράγιο παιδιά, όλοι μαζί για τη Μεγάλη Ελλάδα!

Οι μανάδες και οι αδερφάδες και θυγατέρες των θυμάτων του Λάμπου, του Κουρεμπανά και του Πλυτζανόπουλου, που είχαν κληθεί για μάρτυρες στο δικαστήριο ανατριχιάζοντας ξέσπασαν σε κραυγές: - Ντροπή σας δολοφόνοι! Η σκηνή που ακολούθησε πρέπει να αφιερωθεί ειδικά στον κ. Μπέβιν για την κυβέρνηση που εγκατέστησε στην Ελλάδα και στο στρατηγό Γουϊκαμ [επρόκειτο για τον Βρετανό αξιωματικό που ήταν επικεφαλής της αποστολής αναδιοργάνωσης των ελληνικών σωμάτων ασφαλείας] που διευθύνει τις αστυνομικές δυνάμεις. Ο Λάμπου φώναζε προς τις γυναίκες δείχνοντας πώς κόβεται ο λαιμός: -Έτσι τους κάναμε τους δικούς σας. Έτσι θα σας κάνουμε κι' εσάς. Ο Κουρεμπανάς όρθιος απάνω στο αυτοκίνητο έδωσε το σύνθημα στους ομοϊδεάτες του και τους χαφιέδες: — Απάνω τους τις πόρνες! Απάνω τους!

Και μπρος στα μάτια των αστυνομικών του κ. Γουϊκαμ ή και με άμεση συμμετοχή τους οι γυναίκες ποδοπατήθηκαν, κτυπήθηκαν και πολλές απ' αυτές τραυματίστηκαν. Οι πολίτες, που κατάπληκτοι συγκεντρώθηκαν, άρχισαν να φτύνουν τους δολοφόνους. Αλλά - μας λέει πρωϊνή εφημερίδα- «εδέχθησαν την λυσσαλέαν επίθεσιν διαφόρων χαφιέδων με πολιτικά, οι οποίοι τους ανήρπασαν κυριολεκτικώς και τους ωδήγησαν εις το κρατητήριο».

Σε ένα καθεστώς σαν του Τσαλδάρη το να φτύσεις το Λάμπου, τον Κουρεμπανά και τον Πλυτζανόπουλο μπορεί να σου στοιχίσει όχι μόνο κρατητήριο αλλά τη ζωή ολόκληρη. Γιατί ο Λάμπου, ο Κουρεμπανάς και ο Πλυτζανόπουλος είναι τα άγια των αγίων του καθεστώτος Τσαλδάρη. Και όποιος θίξει τα ιερά πληρώνεται άγρια σαν ιερόσυλος.

Κουράγιο για τη Μεγάλη Ελλάδα ζητούσε από την παρέα του και τους χαφιέδες ο Κουρεμπανάς. Όσοι έφριξαν στο άκουσμα αυτό είναι έξω από τα πράγματα. Γιατί υπάρχει

απόλυτη αρμονία στη Μεγάλη Ελλάδα (δηλαδή στην εθνική προδοσία) του Κουρεμπανά και στη Μεγάλη Ελλάδα του Τσαλδάρη. Κι' αυτή η Μεγάλη Ελλάδα και των δυο δεν μπορούσε παρά να οδηγήσει στο ναυάγιο των εθνικών δικαίων. Γιατί μια Μεγάλη Ελλάδα που πήγε να στηριχθεί απάνω στους Κουρεμπανάδες τι άλλο θα μπορούσε να γίνει παρά ο περίγελος των εθνών; Ποιος θα μπορούσε να αντικρύσει με υπόληψη μια ελληνική αντιπροσωπεία που μιλούσε για έναν εθνικό στρατό όταν τα 40% και πάνω των στελεχών του στρατού αυτού είναι συνάδελφοι του Πλυτζανόπουλου στα χιτλερικά Τάγματα; Ποιος θα μπορούσε να μη φτύσει με αηδία όταν μάθαινε ότι 115 νεαροί ευέλπιδες (μόνο από μια φουρνιά, έχει κι' άλλες), που ονομάζονται ανθυπολοχαγοί με χειραψία του Ρόλλιγκς [επρόκειτο για τον επικεφαλής της βρετανικής στρατιωτικής αποστολής στην Ελλάδα] και με προσφώνηση του Ανωτάτου Αρχοντος, είναι τσιράκια του Σιμάνα Ποιος θα μπορούσε να κρύψει το γεγονός ότι ένα σοβαρό ποσοστό των σωμάτων Ασφαλείας του κ. Γονϊκαμ είναι οι βλάμηδες του Λάμπου και του Κουρεμπανά. Με τι μούτρα πήγαιναν να ζητήσουν Μεγάλη Ελλάδα, αυτοί που νταντεύουν και βαστάνε στα χέρια τους υπηρέτες του Χίτλερ και ποδοπατούν τις μανάδες των θυμάτων τους ή στέλνουν σηκωτούς στα κρατητήρια όσους τολμάνε να τους φτύσουν;

Πόση βαθιά αρμονία υπάρχει στο λόγο επί της εξωτερικής πολιτικής που εξεφώνησε προχθές ο Κουρεμπανάς μπρος στο Αρσάκειο και στον ανάλογο λόγο του κ. Τσαλδάρη στη Θεσσαλονίκη...».

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

I. ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

1. Αλιβιζάτος Νίκος, Οι πολιτικοί θεσμοί σε κρίση 1922 – 1974.Οψεις της Ελληνικής Εμπειρίας, Εκδόσεις Θεμέλιο, Αθήνα, 1995
2. Ανταίος Πέτρος, Συμβολή στην Ιστορία της ΕΠΟΝ (3 τόμοι), Εκδόσεις Καστανιώτη, Αθήνα 1978
3. Αντωνίου Κωνσταντίνος, Ιστορία Ελληνικής Βασιλικής Χωροφυλακής 1833 – 1965, Αθήνα, 1965
4. Αντωνοπούλου Δανάη, Τα Κορίτσια του Πολυτεχνείου – Από τους αγώνες της κατοχής στην αγωνία της φυλακής, Εκδόσεις Βιβλιόραμα, Αθήνα, 2008
5. Αξιώτη Μέλπω, Απαντα Γ' 'τόμος, Χρονικά, Εκδόσεις Κέδρος, Αθήνα, 1980
6. Αρώνης Παναγιώτης, Τι Κόσμος – Μνήμες, Αθήνα 1987
7. Αυδής Αλέξανδρος, Οι Μπουραντάδες. Το χρονικό μιας δράκας αντρειωμένων, Εκδόσεις Νέα Θέση, Αθήνα, 2006
8. Βασιλείου Μιχαήλ, Αποστολή στο Μπίμπλις, Εκδόσεις Το Ποντίκι, Αθήνα, 1998
9. Βιδάλη Σοφία, Ελεγχος του Εγκλήματος και Δημόσια Αστυνομία (2 τόμοι), Εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα – Κομοτηνή, Αθήνα, 2007
10. Βιδάλη Σοφία, Εγκληματικότητα και Αστυνομία, Εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα – Κομοτηνή, Αθήνα, 2007
11. Βελλιάδης Αννίβας, Κατοχή, Γερμανική πολιτική διοίκηση στην κατεχόμενη Ελλάδα 1941 – 1944, Εκδόσεις Ενάλιος, Αθήνα, 2009
12. Βουρνάς Τάσος, Ιστορία της σύγχρονης Ελλάδος 1940 – 1944, τόμοι Α'-ΣΤ', Αθήνα, 1980
13. Γασπαρινάτος Σπύρος, Η κατοχή (3 τόμοι), Εκδόσεις Ι. Σιδέρης, Αθήνα, 1998

14. Γατόπουλος Δημήτριος, Ιστορία της Κατοχής, Εκδόσεις Μέλισσα, Αθήνα
15. Γρηγοριάδης Σόλων, Συνοπτική Ιστορία της Εθνικής Αντίστασης (1941 – 1945), Εκδόσεις Καπόπουλος, Αθήνα
16. Δάρας Βασίλης, Γ83 – Βίος και βιώματα ενός απλού ανθρώπου, Αθήνα, 1995
17. Δασκαλάκης Απόστολος, Ιστορία Ελληνικής Χωροφυλακής, 1936 – 1950, τόμοι Α'-Β', Αρχηγείο Χωροφυλακής, Αθήνα, 1973
18. Δημητράκης Παναγιώτης, Οι Γερμανικές μυστικές υπηρεσίες στην Ελλάδα του Μεσοπολέμου και της κατοχής (1937 – 1945), Εκδόσεις Ενάλιος, Αθήνα, 2009
19. Δήμος Νίκαιας, Το μπλόκο της Κοκκινιάς – Χρονικό Μνήμης, Αθήνα, 2004
20. Διεύθυνση Ιστορίας Στρατού, Αρχεία Εθνικής Αντίστασης (1941 – 1944), Αθήνα 1998
21. Διεύθυνση Ιστορίας Στρατού, Αρχεία Εμφυλίου Πολέμου (1944 – 1949), Αθήνα 1998
22. Καράγιωργας Γιώργος, Η ΟΠΛΑ χωρίς θρύλο, Εκδόσεις Δωδώνη, Αθήνα
23. Καρίμπας Κωνσταντίνος, Το Ελληνικό Αντάρτικο Πόλεων. Οι μαχητές της Ελευθερίας 1941 – 1944, Εκδόσεις Περισκόπιο, Αθήνα, 2008
24. Καρκάνης Νίκος, Οι δωσίλογοι της κατοχής. Δίκες παρωδία, Εκδόσεις Σύγχρονη Εποχή, Αθήνα, 1981
25. Κάσδαγλης Νίκος, Τα δόντια της μυλόπετρας, Εκδόσεις Δημοσιογραφικός Οργανισμός Λαμπράκη, Αθήνα, 2008
26. Κατσιμήτρος Χ Γεώργιος, Η κατοχή της Ελλάδας από τους Γερμανούς. Η οργάνωση για τον έλεγχο της Χώρας, Η Γερμανική κατοχή στην Ελλάδα, θεματικές συλλογές, τεύχος 15, Εκδόσεις Περισκόπιο, Αθήνα, 2010

27. Κεπέσης Νίκανδρος, Ο Πειραιάς στην Εθνική Αντίσταση, Σύνδεσμος Δήμων Περιοχών Πειραιά – Δυτικής Αττικής, Αθήνα, 1989
28. Κοτζιάς Αλέξανδρος, Πολιορκία, Εκδόσεις Κέδρος, Αθήνα, 2002
29. Κοτζιάς Κώστας, Καπνισμένος Ουρανός, Εκδόσεις Σύγχρονη Εποχή, Αθήνα, 2000
30. Κούκουνας Δημοσθένης, Ιστορία της Κατοχής – Γερμανική και Ιταλική κατασκοπεία, τόμος Ε', Εκδόσεις Μέτρον, Αθήνα, 2010
31. Κυριακίδης Γιάννης, Εθνικοαπελευθερωτικός αγώνας, Νέα Σμύρνη – Φάληρο 1941 – 1945, Νέα Σμύρνη, 1983
32. Κωστόπουλος Τάσος, Η αυτολογοκριμένη μνήμη. Τα Τάγματα Ασφαλείας και η Μεταπολεμική Εθνοφοροσύνη, Εκδόσεις Φιλίστωρ, Αθήνα, 2005
33. Κωτσάκης Σπύρος (Νέστορας), Εισφορά στο χρονικό της κατοχής και της Εθνικής Αντίστασης στην Αθήνα, Εκδόσεις Σύγχρονη Εποχή, Αθήνα, 1986
34. Λιάτσος Δημήτρης, Το μπλόκο της Κοκκινιάς, Κοκκινιά, 1983
35. Λιόγγαρης Βασίλης, Συνοικισμός Χαροκόπου, Εκδόσεις Φιλιππότη, Αθήνα, 1985
36. Μακρής Ορέστης, Ο ΕΛΑΣ της Αθήνας, Εκδόσεις Σύγχρονη Εποχή, Αθήνα, 1985
37. Μιχαηλίδης Ιάκωβος, Νικολακόπουλος Ηλίας, Φλάϊσερ Χάγκαν (Επιμ.), Εχθρός εντός των τειχών. Οψεις του Δωσιλογισμού στην Ελλάδα της Κατοχής, Εκδόσεις Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα, 2006
38. Μουτσογιάννης Ευστράτιος, Από το Λεύκωμά μου, Αθήνα, 1972
39. Μπαρτζιώτας Βασίλης, Η Εθνική Αντίσταση στην αδούλωτη Αθήνα. Μερικοί βασικοί σταθμοί στην ιστορία της ΚΟΑ του ΚΚΕ, Εκδόσεις Σύγχρονη Εποχή, Αθήνα, 1984
40. Μπενάς Τάκης, Της κατοχής μνήμες μικρές σαν χρέος, Εκδόσεις Θεμέλιο, Αθήνα, 1990

41. Παπαφλωράτος Ιωάννης, ΕΔΕΣ – Αγνώστες πτυχές από την ιστορία της οργάνωσης, Εκδόσεις Περισκόπιο, Αθήνα, 2007
42. Πρόφης Θωμάς, Η τραγωδία του Κορωπίου (8-9 Οκτωβρίου 1944)- Οι μύθοι, οι πλαστογράφοι και η αλήθεια, Κορωπί, 2006
43. Πρόφης Θωμάς, Μέρες του 1940 – 44 στο Κορωπί – Ο πόλεμος, η κατοχή, η αντίσταση, η τραγωδία του Κορωπίου, Εκδόσεις Κεκροπία, 2003
44. Ράλλης Γεώργιος, Ο Ιωάννης Δ. Ράλλης ομιλεί εκ του τάφου, Αθήνα, 1947
45. Σταυρογιαννόπουλος Βασίλειος, Η ζωή της κατοχής και τα Τάγματα Ασφαλείας, Αθήνα, 1966
46. Σφακιανάκης Νίκος, Το Περιστέρι στην Αντίσταση 1941 – 1944 – Και μαρτυρίες από την Μικρασιατική Καταστροφή και την προσφυγιά, Αθήνα, 1983
47. Φλάϊσερ Χάγκεν, Στέμμα και Σβάστικα. Η Ελλάδα της κατοχής και της αντίστασης (2 τόμοι), Εκδόσεις Παπαζήση, Αθήνα, (1988 – 1995)
48. Φλάϊσερ Χάγκεν, Αντίποινα των Γερμανικών Δυνάμεων Κατοχής στην Ελλάδα 1941-1944, ΜΝΗΜΩΝ, τόμος 7 (1979)
49. Φλάϊσερ Χάγκεν (Επιμ.), Η Ελλάδα 36-49. Από τη Δικτατορία στον Εμφύλιο. Τομές και συνέχειες, Εκδόσεις Καστανιώτη, Αθήνα, 2003
50. Φλάϊσερ Χάγκεν, Οι πόλεμοι της μνήμης – Ο Β΄ Παγκόσμιος Πόλεμος στη Δημόσια Ιστορία, Εκδόσεις Νεφέλη, Αθήνα, 2008
51. Φλούντζης Αντώνης, Χαϊδάρι, κάστρο και βωμός της Εθνικής Αντίστασης, Εκδόσεις Παπαζήση, Αθήνα, 1979
52. Χανδρινός Ιάσοντας, Το τιμωρό χέρι του λαού – Η δράση της ΟΠΛΑ στην κατεχόμενη πρωτεύουσα 1942 – 1944, Εκδόσεις Θεμέλιο, Αθήνα, 2012
53. Χαραλαμπίδης Μενέλαος, Η εμπειρία της κατοχής και της αντίστασης στην Αθήνα- Το Εαμικό αντιστασιακό κίνημα στις Ανατολικές

συννοικίες της Αθήνας : Καισαριανή, Βύρωνας, Παγκράτι, Γούβα, Υμηττός, Διδακτορική διατριβή, Αθήνα, 2011

54. Χαραλαμπίδης Μενέλαος, Η Εμπειρία της Κατοχής και της Αντίστασης στην Αθήνα, Εκδόσεις Αλεξάνδρεια, Αθήνα, 2012

55. Χατζηπατέρας Κώστας – Δραγώνα – Φαφαλιού Μαρία, Μαρτυρίες 1941 – 1944, τόμοι Α', Β', Εκδόσεις Κέδρος, Αθήνα 2002

56. Χονδροματίδης Ιάκωβος, Η μαύρη σκιά στην Ελλάδα. Εθνικοσοσιαλιστικές και φασιστικές οργανώσεις στην Ελλάδα του μεσοπολέμου και της Γερμανικής κατοχής (1941 – 1944), Εκδόσεις Περισκόπιο, Αθήνα, 2001

57. Χονδροματίδης Ιάκωβος, Συνεργάτες των Ναζί στην Ευρώπη (1939 – 1945), Εκδόσεις Περισκόπιο, Αθήνα, 2009

58. Χριστοδούλου Νικόλαος, Τα τάγματα ασφαλείας στη Νότιο Ελλάδα (1943 – 1944), Η Γερμανική κατοχή στην Ελλάδα, θεματικές συλλογές, τεύχος 15, Εκδόσεις Περισκόπιο, Αθήνα, 2010

59. Ψαθάς Δημήτρης, Το χιούμορ μιας εποχής, Αθήνα

60. Ψαθάς Δημήτρης, Αντίσταση, Εκδόσεις Μαρία Δ. Ψαθά, Αθήνα 2002

II. ΞΕΝΟΓΛΩΣΣΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

1. Hampe Roland, Η διάσωση της Αθήνας τον Οκτώβριο του 1944 (μεταφ.), Εκδόσεις Πορεία, Αθήνα, 1994

2. Mazower Mark, Στην Ελλάδα του Χίτλερ, Η εμπειρία της κατοχής (μεταφ. Κώστας Κουρεμένος), Εκδόσεις Αλεξάνδρεια, Αθήνα, 1994

3. Meyer Herman F. Από την Βιέννη στα Καλάβρυτα: Τα αιματηρά ίχνη της 117^{ης} Μεραρχίας κατοδρομών στη Σερβία και στην Ελλάδα (μεταφ. Γιάννης Μυλωνόπουλος), Εκδόσεις Εστία, Αθήνα, 2010

4. Munoz Antonio J, Herakles & the Swastika. Greek Volunteers in the German Army, Police & SS, 1943 – 1945, Bayside, New York, 1996
5. Nigel Thomas, The German Army 1939 – 1945 (2) North Africa and Balkans, Osprey Publishing Limited, London, 1988
6. Papastratis Procopis, British policy towards Greece during the Second World War 1941- 1944, Cambridge University Press, 2008 (1984)
7. Williamson Gordon, German Military Police Units 1939 – 1945, Osprey Publishing Limited, London, 1990

ΑΡΧΕΙΑΚΕΣ ΠΗΓΕΣ

1. Αρχείο Ειδικού Δικαστηρίου Αθήνας (1945 – 1947)
2. Αρχείο Ληξιαρχείου Δήμου Νίκαιας
3. Ηχητικό Αρχείο ΠΕΑΕΑ Κοκκινιάς

ΕΦΗΜΕΡΙΔΕΣ

1. ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ (1945 – 1948)
2. ΡΙΖΟΣΠΑΣΤΗΣ (1945 – 1948)
3. ΕΜΠΡΟΣ (1945 – 1948)
4. Καθημερινή (1943 – 1944)
5. Ακρόπολις (1943 – 1944)
6. Αθηναϊκά Νέα (1943 – 1944)